

VERDEN I 2020

ARTIKLER FRA RÆSON
AF OG MED:
CAMILLA TENNA
NØRUP SØRENSEN
LARS ERSLEV ANDERSEN
JOHN IKENBERRY
KASPER STØVRING
KRISTIAN LETH
TIMOTHY SNYDER
CHRISTIAN MØRK
PETER NEDERGAARD
LYKKE FRIIS
LUCIA RUBINELLI
RAINER FORST
DENNIS NØRMARK
BJARNE CORYDON
MICHAEL SVARER
ALEX VANOPSLAGH
VINCENT HENDRICKS OG
THERESA SCAVENIUS

REDAKTION: Jeppe Grand Egsgaard, Sarina Lohmann, Kirstine Eklund, Julie Hugsted og Clement Behrendt Kjersgaard / **COVERDESIGN:** Kerub / **FORSIDEILLUSTRATION:** Mumbai, Indien 29/6 (foto: Ashish Vaishnav/SIPA/Ritzau Scanpix) / **Opdateret 25/7** (første udgave 21/7, opdateres til 1/1 21) / **RÆSON MEDIER 2020**

VERDEN	4
Mikkel Vedby Rasmussen: Dommedag nu: Den dystopiske politik (20/2 og 21/7)	4
David Rischel: Nu ryster verdensordenen (18/4)	15
Kasper Støvring: Tre scenarier for Vestens fremtid (11/6)	25
USA OG KINA	30
Camilla Tenna Nørup Sørensen: På lavpunktet. Og forholdet mellem USA og Kina vil blive værre endnu (11/6)	30
Lars Erslev Andersen: Vi er på vej mod en ny, bipolar verdensorden. Hvad gør EU – og Danmark? (29/6)	35
Professor John Ikenberry: Der er en strid på vej. Den vil bestå i en kamp mellem to former for verdensorden: Vestens og Kinas (5/4)	42
Lars Bangert Struwe: Danmarks nye Kina-politik (11/6)	49
Rasmus Grand Berthelsen: Kina og USA's stormagtskonflikt accelererer den internationale retsordens kollaps. Hvem skal forsvare den? (26/5)	52
Professor Daniel Bessner: Der er ikke nogen, der vinder den nye kolde krig mellem Kina og USA – kun våbenindustrien (2/6)	58
USA	65
Niels Bjerre-Poulsen: Benægtelsen virker ikke. Præsident Trump må tage pandemien alvorligt (23/7)	65
Kristian Leth i reportage fra New York: Forventningen om USA's kollaps er mere en zombie-fantasi end konkret analyse (14/4)	74
Professor Timothy Snyder: Hvis alle i USA kunne stemme, ville landet være socialdemokratisk (18/6)	79
Professor Gary Gerstle: Det USA, som valgte Barack Obama, er her stadig (8/6)	85
Christian Mørk: Frihedens grænse i coronaens tid (11/6)	93
EUROPA	97
Peter Nedergaard: På vej mod en dybere kløft (11/6)	97
Lykke Friis: Fra håbets til frygtens Europa på 78 dage (11/6)	102
Cambridge-forsker Lucia Rubinelli: EU leger med ilden i Italien. Det kan ende med et italiensk exit (10/5)	109
Malthe Munkøe: Kan Nord og Syd finde fælles fodslag i slutspillet om EU's budget og genopretningsplan? (17/7)	116
Professor Rainer Forst: Der bliver sværget til det europæiske sammenhold, men gamle fronter trækkes op og forhærder det europæiske politiske landskab. Dette lover ikke godt for den kommende verdensomspændende økonomiske krise (24/5)	121
DANMARK	126
Dennis Nørmark: Fik pandemien udryddet det meningsløse arbejde? Erfaringer fra coronatiden (11/06)	126
Dennis Kristensen: Hvorfor er så mange af dem, der varetager samfundskritiske funktioner, så lavtlønnede? (21/4)	131

Henrik Keller: Djøfiseringen af sundhedsvæsenet har gjort os mere sårbare overfor coronaepidemien (22/3)	135
Abir Al-kalemji: Jeg er glad for, at det er Mette Frederiksen, der styrer Danmark under coronakrisen (13/4)	141
Bjarne Corydon: Der er tale om et brud, ikke bare med Thorning-regeringen, men med de seneste 30-40 års konsensus (11/6)	143
Allan Dreyer Hansen: Uanset hvad man måtte mene om indholdet af den politik, Socialdemokratiet har ført, har den uden tvivl begrænset udbredelsen af populisme (22/6)	151
Tidl. overvismand Michael Svarer: Danmark har ikke noget gældsproblem, der gør det problematisk at finansiere krisen (2/6)	156
Søren Kenner: Corona-socialismen breder sig – og der er åbenbart ikke meget borgerlighed i Danmarks borgerlige politikere	162
Alex Vanopslagh: Alle er villige til at acceptere flere dødsfald for at kunne åbne mere op. Regeringen vil bare ikke indrømme det (7/5)	165
Asker Voldsgaard: Hvad er modern monetary theory? (Og hvorfor er det en god idé?) (16/4)	170
Robert Spliid: Der er intet fordækt i mellemselskaber i såkaldte "skattely", som forhindrer dobbeltbeskatning (4/6)	174
Lars Christensen: Vi står overfor en ny økonomisk krise på linje med finanskrisen. Økonomisk set kan vi godt smide 2020 ud ad vinduet (19/3)	179
Vincent Hendricks: Racisme – med STORT og med småt (9/6)	186
Nikolaj Bøgh: Black Lives Matter-demonstrationerne viser, at den yderste venstrefløj stadig ønsker en omstyrtelse af den danske samfundsmodel (20/6)	191
René Gade: Kære vælger. Hvor længe kan du leve med politikere og partier, der lyver og vildleder for egen vinding? (30/06)	194
KLIMA	197
Sebastian H. Mernild: Klimaet kræver den samme krisebevidsthed som COVID-19 (5/5)	197
Lars Aagaard: Klimakampen skal vindes med grønne skattelettelser. CO2-afgifter må vente lidt endnu (2/5)	200
Lars Køhler: 33 pct. af søndagens klimaaftales CO2-reduktioner skal komme fra en uprøvet CO2-fangst-teknologi. Alligevel markerer aftalen et positivt vendepunkt (23/6)	203
Theresa Scavenius: Fra konkurrencestat til klimastat (11/6)	210

VERDEN

Mikkel Vedby Rasmussen: Dommedag nu: Den dystopiske politik (20/2 og 21/7)

Efter at have drejet ned ad den støvede landevej kører man forbi græssende køer, til man når porten i trådhegnet, hvor en bevæbnet vagt byder velkommen til Survival Condos. Vi befinder os i Kansas, hvor en missilsilo er blevet indrettet til ejerlejligheder, som bliver solgt for 7 mio. kr. stykket. Kunderne: Mennesker, der leder efter et sikkert sted at holde til, når samfundet kollapser.

Frem til 1960 husede komplekset i Kansas Atlas-atommissiler rettet mod Sovjetunionen, og siloerne var beregnet til at kunne modstå et sovjetisk atommissil. I dag beskytter de mange meter beton et beboelseskompleks med en underjordisk svømmepøl, biograf, hundetræningsbane og, selvfølgelig, en skydebane. The New York Times beretter, hvordan ejerne betaler 13.000 kr. om måneden for at have deres apokalyptiske sommerhus stående klar til den dag, hvor de må pakke bilen med det allermost nødvendige og forlade den kollapsende civilisation til fordel atombunkerens sikkerhed.

Ejerne af *Survival Condos* har pengene til at købe sig en slags sikkerhed mod samfundets forestående sammenbrud. De er business class-versionen af de *Survivalists*, som mange vil kende fra tv-programmet *National Geographic's Doomsday Preppers*, som følger familier, der forbereder sig på apokalypsen med dåsemad og rigeligt med håndvåben i kælderen i deres forstadshus. Det program er reality-tv-udgaven af den fascination af dommedag, som i disse år dominerer populærkulturen igennem adskillige bøger, film og tv-serier om zombier, klimakollaps, pandemier og andre historier om, hvordan verden af i morgen er endnu mere skræmmende end verden af i dag.

Forestillinger om fremtiden er per definition fiktion, uanset hvor meget videnskabeligt belæg fremskrivningerne af nutidens tendenser måtte have. Derfor glider tv-seriernes narrativ umærkeligt sammen med ejendomsmæglerens salgsoptilling for *Survival Condos*, klimaforskernes forudsigelser og frygten for overvågningskapitalisme. Denne frygt for fremtiden kalder vi dystopisk, og troen på dystopien kommer til udtryk i fortællingen om en række centrale samfundsudviklinger: *teknologi, indvandring, magtpolitik og klima*.

Teknologi

Den teknologiske udvikling bliver ofte sat i et dystopisk lys. Robotter vil tage arbejdet fra mennesker, som vil blive overladt til evig arbejdsløshed. Samtidig er frihedsrettighederne truet af de muligheder for overvågning, som moderne informationsteknologi giver. På FN's Generalforsamling i september 2019 sagde den britiske premierminister, Boris Johnson, således: "Digital authoritarianism is not, alas, the stuff of dystopian fantasy but of an emerging reality".

Indvandring

På samme vis skildrer debattører indvandring som et mareridt, der bliver til virkelighed. I oktober 2019 spurgte Eva Selsing i sin klumme i Berlingske: "Ender vi som Balkan, Libanon eller Utopia?". For Selsing er troen på et fredeligt og fordrageligt multikulturelt samfund utopisk. Dystopien – borgerkrig som på Balkan eller i Libanon – forekommer disse meningsdannere mere realistisk. En realitet, som Kaspar Colling Nielsen (der i september 2019 blev taleskriver for klimaminister Dan Jørgensen) beskrev i sin roman *Det europæiske*

forår (2017), hvor ydre Nørrebro er hegnet ind som Warszawas ghetto og bevogtet af soldater.

Magtpolitik

Den postvestlige verden, hvor det ikke længere er USA og dets allierede, som sætter den globale dagsorden og definerer de globale regler, er fremtiden. I hvert fald ifølge en række iagttagere, der betragter præsident Trumps embedsperiode som beviset på, at USA hverken magter eller ønsker at være den dominerende magt. Den russiske præsident, Vladimir Putin, har således med slet skjult fryd talt om den 'postvestlige verdensorden', mens statsminister Mette Frederiksen i sin tale ved Folketingets åbning i oktober 2019 sagde: "Historien går ikke kun fremad. Den kan også gå tilbage. Ude i verden tabes de sejre, vi troede var vundet. Frihandel. Frihedsrettigheder. Kvinders frie ret til abort".

Klima

Klimaforandring er måske det område, hvor frygten for fremtiden står klarest. Vores børn vil ikke opleve det milde vejr og de økonomiske muligheder, som har været tidligere generationer til del, fordi samfundet ikke er bæredygtigt, og kloden står over for et klimakollaps, lyder argumentet. "Det er værre, meget værre, end du tror", skriver David Wallace-Wells i sin bog *The Uninhabitable Earth*, hvis titel siger det hele. Den svenske skoleelev Greta Thunberg er blevet en repræsentant for den generation, som skal arve en nedbrudt planet og et samfund uden muligheder – hendes budskab: At tiden er kommet til at gå i panik – der skal handles nu. Men måske er det allerede for sent, når Australiens skove brænder i den varmeste sommer nogensinde, og Amazonas' træer bliver brændt ned med velsignelse af en brasiliansk regering, som ikke ser behovet for bæredygtig udvikling. I 2020 konkluderede den risikovurdering, der bliver udgivet som optakt til det årlige Davos-topmøde, at manglende forebyggelse og håndtering af klimaforandring ('failure of climate change mitigation and adaptation') er den risiko, som verdens erhvervsledere frygter, vil få størst global gennemslagskraft.

Dystopien som argument

På disse og andre områder er udgangspunktet, at det vestlige samfund ikke alene står over for en række kriser, men at disse kriser tilsammen udgør opskriften på et samfund, der er værre end det, som vi har i dag. Man argumenterer for, at vi skal erkende, at krisen ikke kan løses, men tværtimod udgør det fundament, som fremtiden bygges på. Fremtidens samfund er et hjemløst hus bygget på et fundament af kriser.

Hvad er konsekvensen af en udbredt tro på, at de vestlige samfund er i krise, og at disse kriser ikke er nutidens undtagelser, men tværtimod grundlaget for fremtiden?

Samfundet bliver formet ikke alene af historien om, hvor det kommer fra, men også af historien om, hvor det er på vej hen. Den historie bliver fortalt i bøger og film. Den bliver fortalt af våbenhandlere og ejendomsmæglere. Og den bliver fortalt af politikere. Den bliver skrevet i versaler og med rigeligt med emoji'er på sociale medier.

Uanset om man sælger tv-serier, ejerlejligheder i atombunkere, trafik på sin hjemmeside eller politiske budskaber, så skal der være nogen, som lytter til historien om ens produkt, før det sælger.

Den vestlige civilisation har tidligere været baseret på historien om fremskridtet. Fascinationen af nye teknologier, nye ideer, samværsformer og nye muligheder har i tidens løb solgt tv-serier, ejerlejligheder og politik. Men denne fascination af fremskridt har altid haft en skyggeside, hvor muligheden for, at fremskridt blot var et tomt løfte, og at det, der

ventede om næste hjørne på historiens vej, var – med Tom Kristensens ord – ’skibskatastrofer og pludselig død’.

Denne dystopiske ide, og hvordan den former vores syn fremtiden og vores politik, er emnet for denne artikel. Ikke fordi de kriser, som Danmark eller Vesten står over for, nødvendigvis fører til et snarligt sammenbrud, og slet ikke fordi et snarligt sammenbrud er ønskværdigt, men fordi argumentet om det snarlige sammenbrud fylder mere og mere i vores samfundsforståelse og dermed bliver et stærkere og stærkere politisk argument.

Hvor vi som borgere og forbrugere er vant til de optimistiske fremskridtsargumenter – og derfor veludrustede med kynisme til at gennemskue, når politikere, meningsdannere og andre sælgere lover os, at vores liv bliver bedre, hvis bare vi køber deres ide eller produkt – så er vi ikke tilsvarende vænnet til at håndtere dem, som vil sælge os dystopien. Vi står underligt naive over for dystopiske argumenter – så uvante er vi med, at man vil sælge os dommedag, at vi finder de negative argumenter mere troværdige end de positive.

På et tidspunkt hvor en række reelle udfordringer og kriser truer, er det afgørende politiske spørgsmål, hvorvidt disse kriser kan løses og bruges til at realisere et bedre samfund, eller om drømmen om dette bedre samfund ikke alene er urealistisk, men også farlig, fordi den er et udtryk for manglende erkendelse af problemernes størrelse. Politikens mål og midler er afgørende forskellige, alt efter hvordan man besvarer det spørgsmål. Og spørgsmålet er måske det vigtigste politiske emne i 2020’erne.

Fremtiden bygges på nutidens kriser

Den engelske filosof og politiker John Stuart Mill lancerede konceptet om ’dystopi’ i en debat i det britiske parlament i 1868, hvor han kritiserede regeringens irske politik. Mill mente, at regeringen havde opgivet at skabe bedre forhold i Irland og i stedet førte en politik baseret på, at tingene ville gå fra dårligt til værre. Det førte sin egen uansvarlighed med sig, mente Mill. I mangel af tro på fremskridt følte regeringen intet ansvar for at forhindre tilbageskridt. Derfor var regeringens politik urealistisk, men ikke på en idealistisk måde. Med andre ord var regeringens politik ikke ’utopisk’, mente Mill, der måtte opfinde et andet, negativt ord for urealistisk for at beskrive regeringens politik. ”De burde derfor i stedet blive kaldt dystopikere eller cacotopiere”, sagde Mill i parlamentet, ”hvad man almindeligvis kalder utopisk, er for godt til at være praktisk gennemførligt; men hvad de synes at foreslå, er for dårligt til at være praktisk gennemførligt”.

Caco betyder dårligt på græsk. Hvor statsmanden og filosofen Thomas More i sit værk *Utopia* fra 1516 ville beskrive et samfund, der var urealistisk, fordi det var ideelt, så beskriver *Dystopia* et samfund, som er urealistisk, fordi det er dårligt. Men fordi noget er urealistisk på nuværende tidspunkt, betyder det jo ikke, at det altid vil være urealistisk. Præcis som man kan stræbe efter et samfund, som er utopisk efter de nuværende forhold, men hvor man har identificeret de ting i det nuværende samfund, som skal forandres for at skabe *Utopia*, så kan man frygte, at bliver en række tendenser i samtiden til virkelighed, så kan det virkeliggøre et *Dystopia*.

Det 20. århundrede var utopisternes århundrede, mens det 21. århundrede meget vel kan tilhøre dystopisterne. I det 20. århundrede var marxismen måske det tydeligste eksempel på en utopisk ideologi, der lovede et samfund, hvor alle ydede efter evne og nød efter behov. Det kommunistiske samfund, som Marx og Engells beskrev, var en utopi på linje med Mores, men hvor Mores forestilling om et samfund formet som et munkekloster aldrig blev gennemført i praksis, så prøvede man rent faktisk at realisere det kommunistiske *Utopia* – med katastrofale konsekvenser.

Marxismen var imidlertid blot den mest magtfulde utopistiske strømning i tiden. Funktionalistisk arkitektur var utopistisk i den måde, hvorpå den forestillede sig, at mennesket skulle leve inden for rette linjer. Psykoanalysen havde stærke utopiske elementer i

den måde, hvorpå den forestillede sig, at man kunne sætte mennesket fri, hvis det lærte at håndtere sine indre kriser. Velfærdsstaten var et utopisk projekt, der byggede på troen på, at man kunne planlægge et samfund uden økonomiske kriser, med fuld beskæftigelse og social tryghed. Filosofen Karl Popper kaldte denne fremskridtstro 'historicisme', fordi den byggede på en ide om, at historien havde et endemål, som staten kunne realisere, hvis den opbyggede den perfekte viden om samfundet og omsatte denne viden til politik. Man kunne simpelthen finde en politisk algoritme, som fjernede de problemer i samfundet, der udløste kriser, ved at opstille en plan for den samfundsmæssige udvikling. Historicismen var utopisk, fordi det ikke var praktisk muligt hverken at vide alt om samfundet eller at omsætte den viden til de politiske greb, som skulle skabe det perfekte samfund.

Hvor filosofisk uholdbar utopismen end måtte være, så påpegede videnssociologen Karl Mannheim, at den gav et stærkt sammenhold, fordi den definerede grupper efter, hvad de håbede på og stræbte efter. Kommunisten var villige til at acceptere diktatur og lidelse, fordi troen på det kommunistiske samfund var så stærk. Folk flyttede med glæde ind i firkantede højhuse med fornemmelsen af, at de boede i fremtiden.

Men optimisme er ikke den eneste måde at skabe sammenhold på. Frygt er mindst lige stærk en faktor for sammenhold, som håb er. Dystopia definerer grupper efter, hvad de frygter, og hvad de prøver at undgå. Hvor troen på viden, muligheden for at afdække sindets logikker og bestræbelsen på at bygge de perfekte boliger eller tilrettelægge den perfekte økonomi prægede det 20. århundredes utopisme, er det 21. århundredes dystopisme forenet i frygten for, at viden er en utilstrækkelig forudsætning for forandring.

Ifølge dystopisterne ved vi, at kloden går under pga. klimaforandringer, og vi ved, at kapitalismen er ustabil, og krisen i 2008 blot forsmagen på et kommende kollaps. Vi ved, at udviklingen af kunstig intelligens vil skabe maskiner, der bliver mere intelligente end mennesker – dystopisterne ved dette og mere, men de har samtidig erfaring med, hvordan utopisterne kuldsejlede med deres projekter i det 20. århundrede. Dystopisterne har lært, at der ikke er en plan, som kan føre os ud af krisen. Derfor trykker dystopisterne på *fast forward* og går ud fra, at nutidens kriser fører til de katastrofer, som fremtiden bliver bygget på.

Et budskab fra de tidsrejsende

Skal vi forstå, hvordan dystopi fungerer i politik, giver det mening at se på, hvordan det dystopiske narrative virker i science fiction. Science fiction-forfatteren Bruce Sterling skriver, at science fiction er en nutidslitteratur, som går imod konsensus – verden ser, eller kan se, anderledes ud, end I tror, fortæller han. Dystopisk science fiction fortæller os, at det går værre, end vi tror, og at vi snart vil se konsekvenserne. Den canadiske forfatter Margaret Atwood, hvis bøger danner grundlag for HBO's dystopiske serie *The Handmaid's Tale*, mener, at science fiction er blevet stedet, hvor alternative samfund bliver udforsket, fordi der ikke er flere ukendte steder på jorden, hvor man kan placere alternative byer.

Men måske findes en anden forklaring: globaliseringen. Vi taler om andre fremtider, fordi vi oplever nutidens samfund som ens. Efter afslutningen af Den Kolde Krig er det ikke et Sovjetunionen, der udgør en alternativ samfundsvision, som man kan rejse til og berette fra. I en globaliseret verden er vi også løbet tør for terra incognita [ukendt land, red.] – der findes ikke et mytisk Amerika eller Australien at rejse til og begynde en ny tilværelse eller et nyt samfund i. Dystopien er således et udtryk for, at det ikke længere er muligt at flygte fra vores samfund:

Bruno Latour, der blev et af de store navne i fransk samfundsvidenskab ved netop at studere, hvordan videnskabelig viden skabes og påvirker samfundet, gentager de skønlitterære forfatteres argument, når han skriver, at klimakrisen handler om, at der ikke er en planet til globaliseringen (som aktivisterne siger: *there is no Planet B*). Der er ikke plads til at leve på den måde, som vi gør i dag, så Jorden forsvinder under fødderne på borgerne i

de vestlige samfund. Der er, som Latour så behændigt siger det, ikke noget sted at lande. Ifølge Latour har de moderne samfund været bygget på en fremtidsvision baseret på vækst, der ikke længere er holdbar – og i fraværet af et terra incognita at vokse ind i er vi stødt ind i vores samfunds grænser. Vi vender os om – og ser kun der, vi kom fra, ikke muligheder for at bygge nye utopiaer; tilbage er kun dystopien.

I science fiction er et velkendt fortælletrick at lade hovedpersonen rejse tilbage i tiden, hvor vedkommende fortvivlet forsøger at overtale folk i nutiden til at foretage handlinger, som vil redde fremtiden – tænk på Bruce Willis i *12 Monkeys*, som prøver at overbevise folk i 1990 om, at en pandemi vil udslutte jorden om seks år. Men fordi de ikke kender fremtiden, som vores tidsrejsende helt gør, kan nutidsfolkene ikke se verden for, hvad den er: De tror stadig på fremtiden og ser ikke udsigten til dystopien.

Som 17-årig er Greta Thunbergs udsigt fremtiden og ikke de forgangne år, som ældre generationer lever i. Hun taler med den tidsrejsendes desperation om, hvordan politikerne har løjet ved at give håb for fremtiden. Hendes retorik kan virke voldsom, men er så meget desto mere voldsom, når det går op for en, at Thunberg ikke bruger metaforer: Hun er overbevist om, at verden går under – hun opfordrer vitterligt til oprør mod den bestående politiske og økonomiske orden. Som Thunberg skriver: ”Jeg har Asperger, og for mig er næsten alting sort eller hvidt. På mange måder synes jeg, at vi autister er de normale, og resten af menneskeheden er ret underlige”.

Hvad skal man vælge, hvis valget står mellem at se samfundet som fuldt af håb eller fuldt af frygt? Utopia eller Dystopia? Det er på ingen måde et tilfælde, at Thunberg er blevet symbolet på den klimamobilisering, som finder sted i disse år. Hun er vitterligt en tidsrejsende – i den forstand, at i hendes verden forsvinder afstanden mellem i dag og den verden, som FN's Klimapanel beskriver i sine scenarier. For hende og hundredtusindvis af andre klimaaktivister verden over er klimakrisen ikke et politisk problem, men hverdag. Dermed fandt hun formelen, som gjorde klimaspørgsmålene politisk nærværende – ved at sige, at klimakrisen er begyndt, at vi allerede befinder os i dystopien, blev handling ikke bare en mulighed, det blev en nødvendighed. Med Thunbergs ord er tiden kommet til at 'gøre oprør'. Thunberg er en revolutionær med få eller ingen ideer om, hvad der kommer efter revolutionen, bortset fra at udledningen af CO₂ vil være mindre. Revolutionen vil være CO₂-neutral. Den tyske sociolog Ulrich Beck beskriver denne logik som 'frigørende katastrofisme' ('emancipatory catastrophism', 2015), fordi klimaaktivister – netop ved at pege på den forestående katastrofe – skaber nye muligheder for politik. I lyset af den forestående katastrofe ophører den normale politiks logik, og det giver ekstraordinære muligheder.

Men de muligheder, som disse dystopister opstiller, er den tidsrejsendes muligheder. Hvis de ændrer begivenheder i nutiden, vil fremtiden blive bedre. Siden Rom-klubben [NGO bestående af bl.a. erhvervsledere, statsledere og forskere oprettet i 1968 med det formål at sætte fokus på forbindelsen mellem menneskehedens problemer, red.] udgav *Grænser for Vækst* i 1972, har miljø- og klimaaktivister været optaget af 'tipping points'. Det er dybest set at sætte samfundet på en ligning; hvis en af faktorerne bliver for stor, vil det ændre resultatet i katastrofal retning.

Dette argument gælder for klimaet, hvor man forudsætter, at når CO₂-mængden i atmosfæren når en vis størrelse, vil det udløse en kædereaktion, som forandrer klimaet endnu mere, end den procentvise stigning i sig selv berettiger, og at denne reaktion vil være så voldsom, at Jordens klima ikke står til at forbedre. Argumentet videreføres: Når centrale elementer af samfundet bryder sammen, vil hele samfundet bryde sammen.

I virkeligheden er der meget lidt, som tyder på, at samfund er indrettet som et mikadospil, hvor det hele bryder sammen, når man fjerner den pind, som resten hviler på. Men ideen om, at samfundet står på kanten af sammenbrud – og at det blot er et tyndt lag af

fernis af civilisation, som holder naturtilstanden væk – ligger under de fleste dystopiske historier. Sammenbruddet er så meget desto mere sandsynligt, hvis vi hele tiden lever på kanten af det.

Dystopia handler således om fraværet af kontrol, eller sammenbruddet af kontrol, mens Mores Utopia handler om *den fuldstændige kontrol* over et samfund, som man derfor kan gøre perfekt.

Men hvis samfundet står over for sammenbrud – og er så skrøbeligt, at skår ikke kan limes – hvorfor så gøre noget? Forfatteren Jonathan Franzen rejste netop dette spørgsmål i *The New Yorker* i september 2019. Klimaapokalypsen vil ske, skriver Franzen; at tro, man kan undgå den, gør i virkeligheden tingene værre – for så fokuserer man på den forkerte handling. Franzen er en tidsrejsende, som har opgivet at overtale nutidsfolkene til at handle og i stedet er begyndt at købe dåsemad. Han er en venstreorienteret *Doomsday Prepper*. Som Beck siger det, sætter udsigten til katastrofen Franzen fri for politisk ansvar. Samfundet står ikke til at redde. Så i stedet for at gøre oprør, som Thunberg opfordrer til, vil Franzen melde sig ud af det store fællesskab og ind i lokale løsninger. Han argumenterer for, at man skal forberede sig på tiden efter katastrofen, på at leve i Dystopia. Så der skal bygges bæredygtige landbrug og selvforsynende samfund, som kan klare sig, når verden bryder sammen. Franzen synes bestemt, at man skal søge at mindske CO₂-udledningen, for så kan det blive nemmere at klare dommedag – for den kommer uanset hvad.

Fra vækst til vækstkritik

Apokalypsen er slem, men på den anden side sætter den fri. John Greer påpeger, at apokalypsen er et ældgammelt *meme*, som optræder fra mayaerne til vore dage, fordi denne fortælling om undergang giver en fribillet fra hverdagens problemer – de bliver opløst af en verdenshistorisk begivenhed.

Dette meme tiltaler os, fordi civilisationen kan være utrolig anstrengende og kompleks, mens katastrofen reducerer det moderne samfunds mange valg og kompromiser til en mere simpel eksistens, hvor der kun er én rigtig løsning, fordi man ikke kan gå på kompromis med overlevelse. Dystopiens politik bliver så, hvad der bedst vil klare sig i det postapokalyptiske samfund. Vil det være Franzens økologiske landbrug eller ejerne af *Survival Condos*?

Dystopien bliver således en moderne udgave af den naturtilstand, som optog oplysningstidens filosoffer. De var uenige om, hvordan livet var i dén tilstand (frit – eller kort og brutalt?), og tilsvarende er Franzen og andre dystoper uenige om, hvorvidt kollapset af det moderne samfund vil skabe mulighederne for et postkapitalistisk samfund eller netop et frit marked uden skat og umulige regler. De deler troen på, at uanset hvor slem apokalypsen måtte være, så slipper man i det mindste af med det moderne vestlige samfund.

Dystopier er det modsatte af liberalisme. Sine mange teoretiske og konkrete politiske variationer til trods handler liberalisme grundlæggende om, at verden bliver et bedre sted. Liberalismen er netop *ikke* utopisk, fordi den forestiller sig, at verden gradvist – og gennem selvorganisering – bliver et bedre sted. Det er en tro på, at historien gradvist fører til noget godt, der har formet det vestlige demokrati.

Men liberalismens tro på, at det nok skal gå alt sammen, kan være frustrerende. I det 19. århundrede førte denne frustration i USA til millerismen – opkaldt efter William Miller, der forudså, at verden ville gå under i 1844. Miller talte til skuffede liberale, som havde håbet, at slaveriet ville blive afskaffet, og barerne lukket, men i stedet fandt, at det amerikanske samfund var længere end nogensinde fra at realisere de idealer, som havde ført til uafhængighedskrigen 50 år tidligere. Jesus' genkomst ville løse dette problem og, ja, alle andre problemer. Miller fik som bekendt ikke ret, og hans bevægelse måtte udføre en række krumspring for at argumentere sig ud af det beklagelige faktum, at dommedag udeblev. 20 år

efter fik den liberale frustration et mere konkret afløb, da borgerkrigen brød ud, og slaveriet derefter blev afskaffet.

Som millerismen var et udtryk for skuffelse og utålmodighed, er vor tids dystopiske tænkning også et udtryk for skuffelse over, at afslutningen af Den Kolde Krig ikke betød 'historiens endeligt'. 1990'erne stillede en ambitiøs dagsorden – om globalisering, menneskerettigheder m.m. – op, men realiseringen af disse projekter stødte på grund i 2010'erne. For nogle er det en skuffelse – for andre en bekræftelse af, at det var en katastrofe, at kapitalismen i almindelighed og USA i særdeleshed vandt Den Kolde Krig.

De sidste 30 år har handlet om en global vækstdagsorden. Modstanden mod globaliseringen var altid politisk marginal og kom ganske symbolsk mest til udtryk i voldelige demonstrationer ved G8-møder. Men klimadagsordenen har givet kapitalismekritikken vind i sejlene og normaliseret protesten mod vækst.

Siden 1990'erne er det globale energiforbrug fordoblet primært pga. den økonomiske vækst i Asien. Det har altså været det globale vækstparadigme, der for alvor har sat gang i klimaforandringerne, og dermed bliver selve verdensordenen dystopisk. Ifølge dette argument burde vores tidsrejsende tage tilbage til 1989 og tigge menneskeheden om at afstå fra globaliseringen.

Demokratiet som problem

Thunberg mener, at tiden for oprøret er kommet, men måske følger den nuværende politiske ordens sammenbrud helt naturligt af omlægningen fra fossile brændstoffer. Ligesom Athens og Roms demokrati var baseret på udnyttelsen af billig arbejdskraft i form af slaveri, mener Timothy Mitchell, at det vestlige demokrati er baseret på udnyttelsen af billig energi. Ingen af de to styreformere er bæredygtige i længden.

Når planetens grænser er nået, er demokratiets grænser også nået, ifølge dette argument. Demokratiet forudsætter, at man har muligheder for at fordele samfundets goder bredt i samfundet, og i sin moderne form har det i vidt omfang fungeret som en fordelingsmekanisme for at fordele velstandsstigningen i forbindelse med industrialiseringen. Hvis der ikke er mere økonomisk vækst, kan demokratiet så finde ud af at begrænse væksten og stemme sig til, hvem der skal have mindre?

Fordi man søger forklaringen på klimaforandringer i selve det moderne vestlige samfund, følger det, at hverken kapitalismen eller demokratiet kan være mekanismer for forandring – det er tværtimod dem, der skal forandres. Ganske sigende mener en dansk forsker i eliter således, at det er selve eliten, der har spillet fallit, og som må vige pladsen, hvis dystopien skal undgås: "Efter 30 år med klimakrise er det rimeligt at sige: Nu har vi ventet længe nok, nu er det tid at sætte ny dynamik i processen ved at få nogle andre aktører i spil. Trægheden i det politisk spil har vi ikke længere råd til", sagde Christoph Houman Ellersgaard til Information 15. maj 2019. Det faktum, at de vestlige demokratiers CO₂-udledning har været konstant siden midten af 1990'erne, mens det er det autoritære regime i Kina, der stået for størstedelen af stigningen i udledningen, synes ikke at påvirke dette argument. Snarere tværtimod fremstår Kinas autoritære regering som et handlekraftigt alternativ til det træge demokrati.

Klimaminister Dan Jørgensen advarer mod, at Thunbergs oprør skal blive til virkelighed. For ham er det en selvstændig grund til, at der skal handles på klimaspørgsmålet: "Læg dertil risikoen for, at grønne ekstremister går på gaden og tager loven i egen hånd, hvis ikke der sker omfattende forandringer hurtigt nok. I givet fald står vi med et giftigt krydspres, som ethvert samfund og dets beslutningstagere er nødt til at forholde sig til. Kan demokratiet

levere? Lige nu er det i vores land mit parti, der er valgt til at stå i spidsen for den nødvendige omstilling”.

Demokratiets evne til at levere på klimadagsorden bliver et spørgsmål i sig selv. For første gang siden afslutningen af Den Kolde Krig er det selve de demokratiske samfund, som står som problemet snarere end løsningen. Dan Jørgensen griber således tilbage til det socialdemokratiske arvegods. Stauning stillede sig op som alternativet til kaos – ved at oprette en velfærdsstat, der beviste demokratiets værd og fungerede som bolværk mod kommunisme og nazisme. Dan Jørgensen og resten af den socialdemokratiske regering vil være alternativet til klimakatastrofen. Den klimalov, som regeringen fremsætter i foråret 2020, lægger således op til, at regeringen har ’handlepligt’, hvis en række specifikke klimamål ikke nås. Dermed bliver den almindelige demokratiske debat om, hvordan ét hensyn (klima) vejes op imod andre hensyn, suspenderet.

Således bliver dystopien et referencepunkt for centrupolitikere som Dan Jørgensen, der ikke nødvendigvis tror, at dystopien bliver til virkelighed, men anerkender, at dystopierne sætter den politiske dagsorden – eller i hvert fald: påvirker den i en grad, hvor man må komme deres krav i forkøbet, hvis de ikke skal overtage den. Dystopien trumfer alt.

Men hvad nu, hvis Dystopia bare er endnu en måde at snyde os på? Her ville argumentet være: Dystopien opstiller et alternativ så dystert, at det gør os glade og tilfredse for verden, som den ser ud. Pr. definition er dystopierne marginale – og jo mere de advarer, jo mere tænker vi, ’nå, ja, så slemt er det jo heller ikke’. Rasmus Paludan er måske et eksempel på dette fænomen. Under valgkampen i 2019 demonstrerede han, hvordan YouTube kan bruges til at få et marginalet politisk synspunkt i centrum af debatten. Men han havde også en undergangshistorie at fortælle: om et Danmark så dystopisk, at det overvældende flertal af vælgerne ikke genkendte det, og resultatet var, at han kun fik 1,8 procent af stemmerne. Resultatet af at afvise Paludans dystopi bliver, at andre skarpe synspunkter om indvandring fremstår mindre ekstreme. Når dækningen af Paludan således forsvinder som dug for solen efter valget er det så, fordi hans dystopiske historie har tjent sit formål? Dystopen har gjort sin pligt, dystopen kan gå.

Tilsvarende kan dystopien blive en del af kapitalismens fortælling om, hvad vi skal bruge vores penge på. Snarere end at markere grænserne for vækst bliver klimadystopien instrumentel i at udvikle nye markeder for biobrændsel, havremælk og andre produkter, som det ikke ville give mening at købe, hvis man ikke frygtede for klodens fremtid. Det kan være, at der ikke er en planet B, men kapitalismen synes at have en plan B – som dermed modbeviser Latours ide om, at kapitalismen har nået sine grænser. Sælgerne af lejlighederne i bunkerne i Kansas bliver af New York Times kaldt ’doomsday capitalists’ – i en verden, som fortæller sin historie med dystopien, bliver der flere og flere af dem.

En selvopfyldende profeti?

Et Utopia viser en fremtid, hvor de forhold, der i dag forstyrrer det perfekte billede, er redigeret bort. Præcis derfor har Utopia en totalitær tendens: At realisere fremtiden handler om at luge det uperfekte væk. Det er alt for oplagt at placere dem, der ikke passer i glansbilledet af fremtiden, i en koncentrationslejr for at realisere Utopia så hurtigt som muligt.

Dystopia er for dem, der har givet op. I stedet for at forandre samfundet melder man sig ud – i forventning om, at samfundet ikke står til at redde. Dystopierne bygger en ark og tager dem med sig, som de mener, fortjener at blive frelst – resten kan blot vente på syndfloden.

Hvor utopierne tager forskud på glæderne, tager dystopierne forskud på sorgerne. Hvad dystopierne glemmer, er, at dystopien netop er et ikke-sted; en fremtid, som reflekterer tendenser i vor tid, men som ikke nødvendigvis også ER fremtiden. Ved at

betragte samfundets snarlige kollaps som uundgåeligt – pga. robotter, klima, pandemier eller andet – gør dystopisterne i hvert fald ikke noget for at forhindre sammenbruddet.

Ved at tage det vestlige samfunds kollaps som udgangspunkt legitimerer de handlinger, der meget vel kan fremskynde sammenbruddet. Hvad der skulle være årsag, bliver virkning. Margaret Atwood mener, at fascinationen af det dystopiske siger meget om vores samfund, men det siger først og fremmest noget om en manglende tro på, at samfundet kan bruges som middel til at skabe en bedre fremtid. John Stuart Mill fandt på ordet dystopi for at beskrive en politik, som var for dårlig til at være sand, men han forestillede sig ikke, at nogen kunne have lyst til eller interesse for at gøre dystopien til et politisk program. Det er ikke desto mindre, hvad der sker i dag.

Paradoksalt nok gælder denne afvisning af fælles politiske løsninger både for venstre- og højreorienterede dystopister.

Om man som Franzen opgiver samfundet til fordel for den lokale løsning – i håb om, at man kan komme igennem klimakollapset på sin økologiske gård – eller om man vil forskanse sig i sin *Survival Condo*, til faren er drevet over, giver det samme politiske resultat her og nu: At man overlader politik til nogle andre. Ved at vende politikken ryggen placerer dystopisterne væsentlige samfundsmæssige problemer uden for den demokratiske samtale. Hvis det farlige ikke kan diskuteres, men ophæves til en absolut hinsides diskussion, hvordan skal der så være mulighed for at handle?

Når samfundet bliver problemet, kommer alle fejl og mangler i samfundet til at være beviser på den dystopiske tese. Derfor bliver det vanskeligt for dystopisterne at se mulighederne for at eksperimentere med nye løsninger. Hvis problemerne nu ikke er udtryk for et strukturelt problem, men tværtimod noget, som *kan* løses inden for de samfundsmæssige strukturer, så er dystopien mindre sandsynlig. Hvor entreprenører ser mulighed for udvikling, ser dystopisterne blændværk og dårlige undskyldninger.

Dystopisternes krav om handling bliver et postulat, hvis det ikke følges op af en reel diskussion af, hvordan handlingerne kan gennemføres. Præcis som man kunne have en holdning til ulighed og kapitalismens udvikling uden at abonnere på den marxistiske utopi, kan man have en holdning til klimaet, ansigtsgenkendelsesteknologi, IT-monopoler, global ulighed osv. uden at være dystopist.

Marxisterne blev overraskede over, at det kapitalistiske samfund kunne reformere sig selv – at uligheden blev mindre, og demokratiet blev forbedret inden for den samfundsmode, som marxisterne mente, hørte til på historiens losseplads. Samtidig udviklede den marxistiske utopi sig til et virkeligt Dystopia. Hvordan vil vore dages dystopister reagere, hvis der faktisk kan findes løsninger på klimaproblemerne, hvis overvågningssamfundet kan undgås, og zombierne aldrig kommer?

Men måske skal dystopisterne slet ikke være realistiske. Måske ligger deres politiske kraft og historiske berettigelse i at skræmme mere midtsøgende kræfter til handling, så dystopien forbliver en fiktion.

Epilog: coronakrisen og dystopien (21/7)

Coronakrisen åbnede for en ny fortælling – både om, hvor tæt samfundet er på sammenbrud, men også om, at staten faktisk kan tage hånd om problemerne. Den stat, som er frarøvet sin evne til at håndtere globaliseringens problemer, forsvandt i løbet af coronakrisen til fordel for stærke regeringer, som viste deres evne til at kontrollere samfundet, som i Danmark, eller som demonstrerede, hvor vigtig denne evne var, ved ikke formå at leve op til opgaven, som i USA.

”Det er sådan civilisationen dør, uden bøv, uden fare, uden drama og med et yderst begrænset blodbad, en civilisation dør af udmattelse, af afsky for sig selv, hvad havde socialdemokratiet at tilbyde mig, tydeligvis ikke noget, bare en fastholdelse af savnet, en

opfordring til glemsel”. Sådan siger hovedpersonen i Michel Houellebecqs roman *Serotonin* (Rosinante, 2019). ”Socialdemokratiet” i Houellebecqs roman er ikke det politiske parti, som er kollapsede i Frankrig, men den demokratiopfattelse, som ligger bag den europæiske velfærdsstat – altså: det sociale demokrati. Det er næppe tilfældigt, at Houellebecqs hovedperson er impotent og på psykofarmaka, mens han lever af sine forældres formue og planlægger at begå selvmord, når pengene slipper op eller han løber tør for nervepiller – hvad der end måtte komme først. Det er, ifølge forfatteren, enmandsudgaven af det europæiske samfund.

Man kan forestille sig, at hovedpersonen i *Serotonin* har siddet i sin lejlighed i et højhus i 13. arrondissement og set præsident Macron bekendtgøre nedlukningen af Frankrig på TV. Lejligheden i højhuset er valgt, så han kun er et hop fra altanen fra selvmordet, men mon ikke han er kommet på andre tanker efter præsidentens tale? Finder han i nedlukningen den samfundsmæssige bekræftelse af sin personlige tilstand? Måske er han også blevet en smule overrasket over, at et samfund, der ellers var defineret ved at tage små skridt, pludseligt tog et stort. Og måske vakte denne gestus et håb i ham om, at der faktisk var en mulighed for at gøre sig til herre over sit eget liv. Hvis krisen ikke længere er personlig, så behøver man ikke at dulme den med piller for at kunne være i verden. *Verden* er i krise og den kriseramte romanfigur, såvel som hans sjælevenner i virkeligheden, passer derfor perfekt ind i den. For første gang er de ikke ude af trit med samfundsånden, men går i takt med resten af borgerne. Sådan en som ham ønsker ikke, at krisen ender – og han ønsker i hvert fald ikke at vende tilbage til det normale.

Coronakrisen har vist den tætte sammenhæng mellem fiktion og virkelighed i dystopiske situationer. Mens vi var hjemsendte steg streamningen af dystopiske fortællinger som *World War Z*, *Contagion*, *Outbreak* og alle de andre film om civilisationens undergang. I disse fortællinger går civilisationen ikke altid så stille og impotent sit endeligt i møde som i *Serotonin*, og måske var det netop denne fornemmelse af at kunne kontrollere historiens gang, som folk havde brug for, når de sad hjemme ved deres skrivebord og prøvede at arbejde eller studere.

Af dystopier at være er coronakrisen af den dagligdags type. Med tragiske undtagelser, så har den givet en pause, som et samfund, der er så optaget af at præstere, måske i virkeligheden har haft brug for. Men historien holder ikke frikvarter. Når samfundet for alvor er kommet sig vil coronakrisen vise sig som en dystopi, der former fremtidens sundhedspolitik, det danske kriseberedskab, EU's fremtid, forholdet til Kina og ikke mindst det amerikanske præsidentvalg. Men den har også vist omkostningerne ved at stå på kanten af afgrunden. Hvad der for nogle kunne synes som en ferie i marts og april, vil i august og september blive et mareridt, når de økonomiske konsekvenser af nedlukningen på den danske og den globale økonomi for alvor sætter ind.

Dermed afslører krisepolitikken sig som sikkerhedspolitik. Ikke i den vulgære betydning, hvor alt bliver gjort til et sikkerhedsspørgsmål – og man så kan bruge uendeligt lang tid på at demonstrere, hvordan der bliver ført sikkerhedspolitik på arbejdsmarkedet eller i hospitalsvæsenet. Nej, her er tale om sikkerhedspolitik, som Thomas Hobbes ville genkende den. Det handler om overlevelse. Når terrorisme og trafikuheld er den eneste egentlige fysiske trussel mod de fleste mennesker i den vestlige verden, var opdagelsen af en livstruende – eller i hvert fald helbredstruende – sygdom det, man kunne kalde *en mobiliserende overraskelse*. Borgerne blev mobiliseret bag statsledere som Mette Frederiksen, der tilbød dem redskaberne til at forsvare sig.

Filosoffen Thomas Hobbes mente netop, at statens primære funktion var at skabe sikre rammer for borgerne. Staten var grundlæggende en sikkerhedspolitisk organisation. Det har den under coronakrisen demonstreret på forskellige måder rundt omkring i verden. I Kina har staten søgt sikkerhed gennem kontrol og undertrykkelse – for det er nu engang den måde,

som deres kommunistparti læser Hobbes – og der går således en lige line fra coronakrisen til undertrykkelsen af Hong Kong.

EU derimod er den mindst hobbesianske af organisationer. Unionen taler meget om sikkerhed, men kun forstået som produktet af fri bevægelighed af arbejdskraft og varer og den slags. EU *gør sig* ikke i sikkerhed. Unionen er stadig ikke et sikkerhedsfællesskab på den måde, NATO eller nationale regeringer er det. Og unionens forkølede forsøg på at deltage i håndteringen af coronakrisen udstillede således blot, at Bruxelles var lige så impotent som hovedpersonen i *Serotonin*.

Houellebecq mener ikke, at coronakrisen vil stoppe civilisationens sammenbrud i slow motion. ”Det vil blive næsten den samme verden”, skrev Houellebecq i sit svar i *Information* 9. maj 2020 på, hvilken effekt coronakrisen ville have: ”bare en lille smule værre”. Det er på sin vis overskriften for Houellebecqs samtidtsdiagnose. Men han undervurderer den higen efter at få potensen tilbage, som ligger i hans hovedpersons dødelige afsky overfor sig selv og sit samfund. Coronakrisen åbnede for en ny fortælling – både om, hvor tæt samfundet er på sammenbrud, men også om, at staten faktisk kan tage hånd om problemerne. Den stat, som Houellebecq beskriver, som er frarøvet sin evne til at håndtere globaliseringens problemer, forsvandt i løbet af coronakrisen til fordel for stærke regeringer, som viste deres evne til at kontrollere samfundet (Danmark) eller som demonstrerede, hvor vigtig denne evne var, ved ikke formå at leve op til opgaven (USA). Dystopia er for dem der har givet op. Men stillet overfor pandemien, så gav vi faktisk ikke op.

Mikkel Vedby Rasmussen (f. 1973) er professor og dekan på Det Samfundsvidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet. 2014-2015 var han leder af Forsvarsministeriets udviklingssekretariat. Han er tidligere leder af Institut for Statskundskab og Center for Militære Studier ved Københavns Universitet samt Dansk Institut for Militære Studier. Udgivet 20/2 (i RÆSON41). Epilogen offentliggøres med denne bog (21/7).

David Rischel: Nu ryster verdensordenen (18/4)

Coronapandemien er et chok for systemer, som er sunket hen i inert, og som nu må forny sig selv eller dø. Og den fungerer som fremkaldervæske for fænomener, som vi indtil nu ikke har kunnet overskue konsekvenserne af.

Hvordan vil man skrive historien om coronapandemien? Den Spanske Syge dræbte mellem 50 og 100 millioner mennesker i 1918, men den nævnes mest som en fodnote til Første Verdenskrig. Der er mange grunde til, at dette ikke kommer til at være tilfældet for coronapandemien.

Man kan argumentere for, at coronapandemien er en egentlig verdenshistorisk begivenhed, fordi den indrammer et erfaringsrum, vi alle deler. Vores bedsteforældre kunne fortælle os, hvordan det var at leve under besættelsen; vi kommer til at kunne fortælle vores børnebørn, hvordan det var at leve under nedlukningen.

Men den er også af andre grunde en verdenshistorisk begivenhed. Den fungerer som accelerator for processer, der allerede var i gang, men som nu forstærkes; den fungerer som eksternt chok for systemer, som er sunket hen i inert, og som nu må forny sig selv eller dø; og den fungerer som fremkaldervæske for fænomener, som vi indtil nu ikke har kunnet overskue konsekvenserne af.

Den politik, der knytter sig til COVID-19 er både paradoksal og stritter i mange retninger, men det er dog muligt at identificere visse fællestræk. Verden efter coronapandemien vil blive mere usikker. Og den vil blive mindre globaliseret: grænser betyder mere og internationale institutioner mindre.

Konkret vil COVID-19 svække både international handel samt globaliseringen af forsyningskæder. Internationale institutioner – som EU – vil blive svækket, den geopolitiske rivalisering mellem USA og Kina styrket. Centralbankerne vil få tiltagende magt. Det kan virke som højst forskelligartede fænomener, men de er i realiteten sammenhængende.

Konkret vil COVID-19 svække både international handel samt globaliseringen af forsyningskæder. Internationale institutioner – som EU – vil blive svækket, den geopolitiske rivalisering mellem USA og Kina styrket

---

Derfor vil den internationale handel betyde mindre

I 2008 udgjorde handel over 60 pct. af verdens BNP men den andel har siden været stagnerende: I 2018 lå den på 59 pct. Det betyder ikke, at der bliver handlet mindre – tværtimod: mere (verdensøkonomien vokser fortsat), men det betyder at global handel har en aftagende betydning for den globale økonomi.

En del af denne stagnation er ganske naturlig. Faldende produktionsomkostninger i 1990erne og 2000erne betød, at der dannedes forsyningskæder på kryds og tværs, og

fabrikker og produktionsjobs flyttede til Asien. Derudover betød Kinas indtræden på verdensmarkedet, at der pludselig var mulighed for at producere teknologi, industriprodukter mv. langt væk fra de steder, hvor de blev solgt. Men nu stiger lønningerne i Kina og automatiseringen – med den virkning, at det tilsvarende kan betale sig at flytte produktionen tættere på forbruget.

Men denne proces kan fortsat accelerere: med 3D-printningens fremvækst kommer vi til at se en fortsat nedgang i betydningen af global handel. En analyse af den hollandske bank ING anslår, at 3D-printning kan reducere den globale handel med op til 38 pct. i 2040. Det er bestemt ikke sikkert, at det går så hurtigt, og der ligger en lang række antagelser til grund for analysen. Sikkert er det dog, at 3D-printning har en lang række potentielle fordele: det vil føre til færre industrielle spildprodukter; det vil sænke transportomkostninger dramatisk; og der er (potentielt set) færre lønomkostninger.

3D-printning er endnu ikke skalérbar til masseproduktion, men allerede nu kan vi se dets potentiale, bl.a. ift. at omstille industriproduktion fra den ene dag til den anden: Fx planlægger de britiske virksomheder Vauxhall og Airbus at 3D-printe respiratordele efter en forespørgsel fra den britiske regering. 3D-printningen kommer også potentielt set til at have enorme konsekvenser for transportsektoren: Shippingfirmaer kommer til at transportere langt færre færdige produkter og langt flere råvarer.

Tværtimod er det primære pres på teknologisektoren geopolitisk: Pandemien driver nye spændinger mellem USA og Kina – fx ift. WHO – og med denne tiltagende rivalisering kan USA ikke tillade, at strategisk vigtige infrastrukturer som fx 5G-netværk bliver produceret af kinesiske teknologivirksomheder som Huawei

Derfor tiltager rivaliseringen mellem USA og Kina

Konsekvenserne vil ultimativt også være politiske: Global handel skaber gensidig afhængighed mellem lande og kulturer.

Hvis den globale handel begynder at betyde mindre for vores samfund og økonomi, kommer vi også til at se en nedgang i kulturelle, sociale og politiske forbindelser. Globale institutioner kommer også til at miste deres relevans. De regionale hegemoner kommer til at have mindre incitament til at støtte og involvere sig i globale institutioner; de kommer i stedet til at skabe deres egne institutioner. Det ser vi allerede i dag: For 15 år siden var alle overbevist om, at Kina ville involvere sig i de globale institutioner som IMF og Verdenshandelsorganisationen; man ville muligvis skulle tildele dem flere stemmer og mere magt, men de ville grundlæggende indordne sig under de liberale institutioner, som USA og resten af Vesten havde opbygget. Det viser sig i stigende grad at være forkert: Kina kommer ikke til at indordne sig under det samme regelsæt; de kommer til at skrive regelsættet.

Dermed står to ting klart: Kina VIL blive verdens største økonomi og vil fortsat være en autoritær, statskapitalistisk magt.

Enten kommer vores liberale institutioner til at skulle reflektere dette, eller også vil Kina simpelthen gå udenom de institutioner. Kinas One-Belt-One-Road-initiativ er et sådant eksempel, hvor Kina fravælger de multilaterale institutioner til fordel for bilaterale aftaler.

Indtil videre vil stagnationen i handel begrænse sig til bestemte sektorer: medicinal- og vaccineproduktion, teknologi samt flytransport.

Tværtimod er det primære pres på teknologisektoren geopolitisk: Pandemien driver nye spændinger mellem USA og Kina – fx ift. WHO – og med denne tiltagende rivalisering kan USA ikke tillade, at strategisk vigtige infrastrukturer som fx 5G-netværk bliver produceret af kinesiske teknologivirksomheder som Huawei.

Pandemien udgør uden tvivl et pres på globaliseringen i sig selv, men frem for alt udgør den et vandskel for allerede igangværende processer. Den giver os et fikspunkt, og den belyser fænomener, der indtil videre har ligget hen i det dunkle.

Vi er således vidne til en geopolitisk afkobling mellem USA og Kina: de er i gang med at udvikle to konkurrerende global-governance-regimer, og handelskrigen mellem de to lande er blot ét element i denne fortælling.

På alt fra handelsstrategier til teknologiudvikling til styreformer er USA og Kina på vej i to forskellige retninger. Det er værd at notere sig i denne sammenhæng, at der er udbredt tværpolitisk støtte til en inddæmningsstrategi i den amerikanske kongres. Der er bred enighed i Det Amerikanske Senats sikkerhedsudvalg om, at Huawei udgør en sikkerhedsmæssig trussel. Og støtten til en lov, der kunne sanktionere Hong Kong for ikke at opretholde autonomi overfor Kina, var stort set enstemmig i kongressen. Udviklingen kommer altså til at fortsætte, også selvom Trump taber det kommende præsidentvalg.

Denne geopolitiske rivalisering har allerede i dag konsekvenser for resten af verdens lande.

Coronapandemien er en
accelerator for alle disse
processer, og dermed altså en
trussel mod globaliseringen,
multilateralisme og de globale
institutioners
beslutningsdygtighed

Storbritanniens gyldne fremtid uden for Europa fik sig en skidt start, da Boris Johnsons regering valgte at satse på Huawei som producent af landets fremtidige 5G-netværk. Johnson måtte igennem en telefonsamtale med en rasende Trump, som havde meget lille forståelse for, at USA's tætteste europæiske allierede valgte at satse på en frontorganisation for det kinesiske kommunistparti som partner i opbygningen af fremtidig kritisk infrastruktur. Samme valg kommer andre lande til at stå overfor: skal man indordne sig under den kinesiske eller den amerikanske verdensorden? Europa kommer i denne sammenhæng til at betyde mindre og mindre, bl.a. pga. manglen på store europæiske teknologivirksomheder. Der har været snak om, at EU muligvis kan sætte en global standard for reguleringen af teknologi som 5G, som man så med GDPR-lovgivningen. Det er et fromt håb, som vil blive skuffet. Europas indre marked kommer ikke til at fortsætte med at være det største marked i verden,

og dermed kommer EU også til at miste den forhandlingsposition, hvormed det har mulighed for at kræve, at andre lande følger EU's regler.

Coronapandemien er en accelerator for alle disse processer, og dermed altså en trussel mod globaliseringen, multilateralisme og de globale institutioners beslutningsdygtighed.

Med globaliseringen af forsyningskæder er også fulgt globaliseringen af risici, og denne virkelighed er vi ved at vågne op til. Desto mere Kinas økonomi integrerer sig i verdensøkonomien, desto større risiko er der fx også for, at en inficeret flagermus kommer til at vælte den globale økonomi, fordi Kina ikke har formået at regulere brugen af de såkaldte "wet markets". Men dette skal ikke forstås som en nationalkonservativ klagesang – for uden globaliseringen havde vi heller ikke haft en global vidensdeling om løsningerne på coronakrisen; vi havde ikke haft Verdenssundhedsorganisationen (WHO) til at facilitere den vidensdeling. Hvor vi ville have været uden sådanne globale institutioner er svært at sige, men at det ville være en mere konfliktfyldt verden, er svært at være uenig i.

Men nu bliver multilateralismen skiftet ud med et andet, langt farligere diktum: 'enten er du med os, eller også er du imod os'.

Kina har allerede vist, at man kun vil deltage i internationale institutioner, hvis de respekterer landets partikulære geopolitiske opfattelser. Det har været en pine at være vidne til WHO's krybende adfærd overfor det kinesiske styre. Ja, WHO har faciliteret vidensdeling – men organisationen har også nægtet at lytte til fx Taiwan – et demokratisk land, som har responderet mere effektivt på coronapandemien end stort set noget andet land i verden. I midten af april blev der ikke rapporteret om nye smittede i Taiwan.

Her vil folk indvende, at USA aldrig var den "skinnende by på bakketoppen", som det er blevet gjort til (udtrykket stammer fra Jesu bjergprædiken, men det er blevet brugt som udtryk for en amerikansk exceptionalisme, fx af Reagan). USA har projiceret sin magt i stort set alle de institutioner, det har deltaget i. Der har dog været en grad af relativ selvstændighed: USA finansierer til stadighed størstedelen af FN's budget til trods for, at FN's Menneskerettighedsråd ofte udtaler kritik af USA's nære allierede Israel. Men denne accept af en relativ uafhængighed af globale institutioner lader også til at være på tilbagetog. I en bemærkelsesværdig tale i FN fra september 2019 udtalte Trump, at fremtiden ikke tilhørte globalister men patrioter samt at lande burde sætte deres egne interesser først – ligesom USA. Derudover beklagede Trump sig stærkt over Kinas medlemskab af Verdenshandelsorganisationen; endnu et tegn på modviljen mod at løse konflikter inden for den eksisterende liberale ordens arkitektur.

At coronapandemien netop skulle ramme Italien (og Spanien) så hårdt er helt utrolig uheldigt. Italien havde i forvejen Europas næsthøjeste gælds niveau (efter Grækenland) og frem for alt høje gældsomkostninger

Derfor står EU på randen af afgrunden

I lyset af Trumps og USA's abdicering fra rollen som den liberale ordens vogter, har visse

vittige sjæle udråbt Tyskland og kansler Angela Merkel som den frie verdens leder. Coronapandemien afslører endnu engang, hvor forkert den forestilling er.

Siden den europæiske gældskrise 2009-2012 har euroen – og EU – levet et farligt liv. De grundlæggende strukturelle problemer er ikke blevet løst: De 19 eurolande har fortsat en valuta, men 19 forskellige økonomier. For de sydeuropæiske økonomier er valutaen kunstigt høj, mens den for de nordeuropæiske er kunstigt lav. Det er bl.a. dette, der har medvirket til at Tyskland har opbygget så enorme overskud på landets betalingsbalance; men dette er der fortsat ingen forståelse for i Nordeuropa, og netop denne manglende forståelse kan blive enden på euroen – og ultimativt det europæiske projekt.

Coronapandemien er en menneskelig tragedie. Men ikke nok med det: At coronapandemien netop skulle ramme Italien (og Spanien) så hårdt er helt utrolig uheldigt. Italien havde i forvejen Europas næsthøjeste gældsniveau (efter Grækenland) og frem for alt høje gældsomkostninger. Den gældsbyrde kommer kun til at vokse sig større – sammen med den kommende økonomiske recession, som ifølge flere prognoser bliver værre end krisen i 2008. Italien burde kunne klare sig igennem krisen uden at gå statsbankerot, så længe Den Europæiske Centralbank holder de store obligationsopkøbsprogrammer i gang (det er dog bestemt ikke sikkert), men spørgsmålet er, om euroen og EU kan holde til det politiske chok, som krisen vil skabe.

Man bør her huske på, at dette er et fuldkomment eksternt chok: Italienerne er grundlæggende blevet ramt af sort uheld.

Når man ser billederne af militærkøretøjer, der holder i kø for at kører ligkister væk fra hospitalerne i Norditalien, forekommer idéen om europæisk støtte at være nærliggende. Hvad skulle EU ellers være til for?

Fredag d. 10. april kom der også en europæisk aftale om finansiel støtte til eurozonelandene. Aftalen indbefatter initiativer for 500 milliarder euro – en ikke ubetydelig sum penge. De to vigtigste initiativer i den sammenhæng er 240 milliarder euro til den Europæiske Stabilitets-Mekanisme (ESM) – investeringsfonden, som blev oprettet ifølge med gældskrisen 2009-2012, samt 100 milliarder euro til en anden fond, SURE – Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency, som skal understøtte nationale arbejdsløshedsprogrammer. Ingen af de programmer afhænger af såkaldte 'konditionaliteter' – nedskæringsprogrammer, som EU-lande skal gennemføre for at få del i støtten. Men til gengæld er deres omfang begrænset.

ESM-pengene kan kun bruges til direkte eller indirekte sundhedsudgifter som lande måtte have ifølge med krisen. Og SURE er ment som midlertidig støtte – det er ikke en genoprettelsesplan. Landene blev ganske vist enige om, at der skal skabes en sådan genoprettelsesfond, men hvad den konkret skal indeholde, er der ingen aftale om. Ifølge EU-analytiker ved Financial Times, Wolfgang Münchau, ligger de samlede programmer et "godt stykke under makroøkonomisk signifikans". Vigtigst er dog det, man ikke kunne komme til enighed om, nemlig de såkaldte Eurobonds.

Her er det tydeligt, at nordeuropæerne fortsat ikke har forstået, at vi – på godt og ondt – har bundet os sammen i et skæbnefællesskab med Sydeuropa. En hård kerne af lande i Nordeuropa – Holland, Tyskland, Østrig samt Finland – er hårdnakkede modstandere mod idéen om såkaldte euro- eller coronabonds. Sådanne eurobonds ville udstedes som statsobligationer på finansmarkederne – præcis som normale statsobligationer. Den eneste forskel ville være, at eurozonelandene samlet ville dække for udstedelsen af obligationerne. Det ville betyde, at lande som Italien, Grækenland og Spanien ville kunne låne til billigere rater på finansmarkederne – og vigtigere, det ville skabe et incitament til at skabe en fælles eurozoneøkonomi, ikke blot en pengepolitisk union. Det lyder måske ubehageligt i tyske eller hollandske ører, men det er ikke desto mindre det, landene indvilligede i, da de gik med i euroen. Den fælles økonomi er blot aldrig blevet skabt.

Men sådanne eurobonds bekæmpes nu af Tyskland og mest hårdnakket af Holland; det er nok engang urolige for, at det vil skabe moral hazards: dvs. at lande som Italien vil begynde at låne alt, hvad de kan uden at reformere deres økonomi. Men her skal man huske på to ting. For det første, at Italien de sidste 25 år har haft overskud på landets strukturelle saldo, når man fratrækker finansieringen af den allerede stiftede gæld. Med andre ord er dette et problem, der går tilbage til 1980'erne. Uanset hvad er Italiens økonomi af systemisk betydning, og det står efterhånden klart, at landet ikke vil kunne genoprette sin økonomi på egen hånd. Og det er her de afgørende sværdslag kommer til at finde sted. For det er stærkt tvivlsomt, om Italien kan holde til endnu en gang at skulle underlægge sig økonomiske diktater fra eurozonen. Den stærkt euroskeptiske Matteo Salvini lurer i kulissen i Italien. For det andet har coronapandemien ramt landet som et lyn fra en klar himmel. Hvad skulle landet have gjort anderledes, må man spørge?

Nordeuropæerne har fortsat ikke forstået, at vi – på godt og ondt – har bundet os sammen i et skæbnefællesskab med Sydeuropa. En hård kerne af lande i Nordeuropa – Holland, Tyskland, Østrig samt Finland – er hårdnakkede modstandere mod idéen om såkaldte euro- eller coronabonds

---

Og det er netop det spørgsmål, italienerne stiller sig selv nu. Ifølge en række meningsmålinger foretaget i midten af marts, føler hele 88 pct. af italienerne sig svigtede af EU; 67 pct. mener, at EU-medlemskabet er en ulempe for landet. Det er den slags tal, der burde få det til at ryste i bukserne hos de nordeuropæiske ledere.

Hvad en italiensk exit fra enten euroen eller både euroen og EU ville betyde er svært at spå om, men mange franske banker har en betydelig eksponering til den risikofyldte italienske banksektor. Det ville sandsynligvis kaste EU ud i endnu en bankkrise og muligvis endnu en gældskrise, fordi de europæiske stater igen ville skulle understøtte europæiske bankers gældsbyrder. Politisk set ville det være et mareridt: Ville Italien vende sig mod Rusland eller Kina i jagt på billig energi, olie og handelsaftaler? Og ville resten af Sydeuropa følge efter?

Italien er den største handelspartner for mange sydeuropæiske lande. Hvis et italiensk exit fra euroen blev tilfældet, ville det europæiske projekt være døden nær: Europa ville nok engang være splittet. Institutionerne ville muligvis stå tilbage, men som tomme skaller.

Det er muligvis urimeligt at kritisere Merkel for at være modstander af eurobonds. Det tyske kristeligt-konservative parti, CDU, står midt i en valgkamp, hvor den næste leder af partiet og – må man formode: den næste kansler – skal findes. Selv hvis Merkel var tilhænger af eurobonds, ville det være svært for ikke at sige umuligt for hende at samle sit bagland om idéen: at dække for sydeuropæisk statsgæld er gefundeness Fressen for Alternative für Deutschland – det parti, som den kommende kansler skal finde et effektivt modsvar på.

Kort sagt: Tyskland – og Europa – står dermed uden politisk lederskab, midt i en krise af historiske proportioner. Det kan gå rigtig, rigtig galt.

Derfor er verden i centralbankernes greb

Coronakrisen udgør på denne og flere måder en grundlæggende trussel mod globalisering, global governance og europæisk samarbejde. Men der er en undtagelse – i skikkelse af en flok grå eminencer og teknokrater: centralbankerne.

Tilbage i efteråret 2008, efter Lehmann Brothers' kollaps den 15. september, frøs likviditetsmarkederne til. Pludselig var det ikke muligt for verdens banker at optage kortfristede lån hos andre banker. Ultimativt ville konsekvensen have været, at almindelige mennesker ikke kunne trække penge ud af bankautomaten. Dette var ikke kun et problem i USA. Stort set alle europæiske banker havde mæsket sig i obskure finansielle derivater og obligationer, som i sidste ende stammede fra det grotesk overbelånte amerikanske boligmarked. Da krakket kom, stod alle europæiske banker med akutte likviditetsproblemer, specifikt manglede de dollars – rigtig mange dollars. Så mange dollars, at der ikke var nok i Europa.

Dermed lånte The Fed et fuldkomment astronomisk beløb til en lang række centralbanker. De totale lånefaciliteter beløb sig til over 10 billioner dollars fra december 2007 til august 2010, og den europæiske centralbank (ECB) var langt den største modtager

Den Amerikanske Centralbank – The Fed – stod altså overfor et kollaps i den transatlantiske banksektor. Den britiske historiker Adam Tooze har i sin bog *Crashed* (se side 210-215) beskrevet, hvordan dette bl.a. blev løst med de såkaldte liquidity swap lines: I de nødstedte bankers enkelte lande overførte den relevante centralbank det nødvendige beløb i den lokale valuta til en konto i den amerikanske centralbanks navn. The Fed overførte derefter det tilsvarende beløb i dollars – til en allerede aftalt vekselkurs – til centralbanken. Derefter lånte de dollars videre til de enkelte banker for at opretholde likviditeten i systemet. På et senere tidspunkt ville parterne omvende handlen til den originale vekselkurs.

Dermed lånte The Fed et fuldkomment astronomisk beløb til en lang række centralbanker. De totale lånefaciliteter beløb sig til over 10 billioner dollars fra december 2007 til august 2010, og den europæiske centralbank (ECB) var langt den største modtager. Som Tooze skriver, var the Fed blevet en lender of last resort – den sidste udvejs låneudbyder – for de europæiske, japanske og sydkoreanske centralbanker.

For en måned siden, den 19. marts, genåbnede the Fed de swap lines, og denne gang inkluderer det endnu flere lande: ECB, Danmarks Nationalbank, Sveriges Riksbank, samt centralbankerne i New Zealand, Japan, Sydkorea, Australien, Brasilien, Mexico, Canada, Schweiz, Storbritannien og Singapore. Af dem er det dog kun Canada, Japan, Schweiz, Storbritannien og ECB, der har ubegrænset adgang til dollarlikviditet.

Og i denne omgang har the Fed desuden udvidet sine lånefaciliteter til endnu flere lande og centralbanker igennem et andet program, kaldet FIMA ("temporary repurchase agreement facility for foreign and international monetary authorities"). Dette program tillader centralbanker med en konto hos the Fed at udveksle deres amerikanske statsgældsobligationer mod dollars. Det kommer i første omgang dog kun til at hjælpe lande med signifikante mængder amerikanske statsgældsobligationer – fx Taiwan og Hong Kong.

I tilgift har den europæiske centralbank – ifølge med coronakrisen og i manglen på europæisk politisk og økonomisk lederskab – udvidet deres aktie- og obligationsopkøbsprogrammer enormt igennem det såkaldte PEPP (Pandemic Emergency Purchase Programme), hvilket beløber sig til 750 milliarder Euro.

Dette er alt sammen bemærkelsesværdigt af en række grunde:

For det første har det cementeret, at de eneste tilbageværende, effektive globale institutioner er centralbankerne. Den amerikanske centralbank er hele verdens centralbank. Og dette til trods for, at Trump stadig sidder i Det Hvide Hus.

Indtil krisen ramte var der tvivl om, hvorvidt the Fed ville turde begive sig ud i den samme slags økonomiske redningsaktioner, som den begav sig ud ifølge med finanskrisen. Den frygt har i særlig grad vist sig ubegrundet. Præcis hvorfor er svært at gisne om, men sikkert er det, at Centralbankens operationer foregår under radaren: enorme opkøbsprogrammer bliver afsløret i anonyme pressemeddelelser fyldt med umulige akronymer og termer: Liquidity Swaps, FIMA, Repo-aftaler osv. og bliver kun dækket i opinionssiderne i Financial Times.

Man kan spørge sig selv, om Trump overhovedet er klar over, hvad der egentlig foregår. Der er dog også ganske realpolitiske årsager på spil: den amerikanske dollar fungerer reelt set som verdens reserve-valuta. Hvis europæiske eller japanske banker pludselig ikke havde adgang til dollarlikviditet, ville det dermed også ramme amerikanske banker. Derudover er det åbenlyst, at denne status som valuta-hegemon bidrager til USA's status som verdens mægtigste land.

Med andre ord: Siden finanskrisen er der altså sket en amerikanisering af verdensøkonomien. Og på samme vis har den Europæiske Centralbank fået en tilsvarende betydningsfuld rolle i europæisk økonomi og politik; en rolle, som meget sjældent anerkendes i den danske offentlige debat – og det på trods af, at vi fører fastkurspolitik mod euroen

---

Det er værd at sammenligne denne internationale økonomiske orden med det såkaldte Bretton Woods-system – fastkurssamarbejdet mellem USA og dets allierede, som styrede verdensøkonomien fra slutningen af Anden Verdenskrig og frem til 1971, hvor USA besluttede at lade dollarens kurs flyde frit. Under dette system havde Den Internationale Valutafond (IMF) en helt klar rolle i at have opsyn med vekselkurserne mellem medlemslandene. Det var altså ikke en amerikansk institution, der havde den ultimative beslutningskraft, men derimod en international institution. I dag er den relevante institution amerikansk – og kun amerikansk.

Med andre ord: Siden finanskrisen er der altså sket en amerikanisering af verdensøkonomien. Og på samme vis har den Europæiske Centralbank fået en tilsvarende betydningsfuld rolle i europæisk økonomi og politik; en rolle, som meget sjældent anerkendes i den danske offentlige debat – og det på trods af, at vi fører fastkurspolitik mod euroen.

Til gengæld er det et åbenlyst demokratisk problem, at de mest betydningsfulde og effektive globale institutioner er styret som teknokratier, samt at deres beslutninger i høj grad unddrager sig den kritiske offentlighed. Ikke desto mindre er det denne verden, vi lever i: Coronapandemien afslører, at vi lever i en verden, hvor mange centrale politiske beslutninger bliver taget af anonyme centralbankfolk; ikke af denne verdens politiske ledere. Men vi skal samtidig prise os lykkelige for institutionernes eksistens og for det faktum, at de har taget ansvaret på sig i denne krisetid.

En række spørgsmål udestår. For det første spørgsmålet, om Den Amerikanske Centralbank kan holde til at udstrække dets lånefaciliteter til Kina. Sikkert er det, at der ikke foreløbig bliver oprettet nogen swap-line til Kina, men kineserne råder over en enorm mængde amerikanske statsgældsobligationer, som landet ville kunne anvende som modydelse i det amerikanske FIMA-program. Men som coronapandemien har vist – og jf. denne artikels første del – så er forholdet mellem de to lande tiltagende anstrengt.

Det fører til et andet dilemma: Selvom det manglende demokrati er et problem, er det sidste, man skal håbe på, en egentlig politisering af Den Amerikanske Centralbanks politik. For i det øjeblik the Feds enorme hjælpeprogrammer bliver gjort til et fugleskræmsel for den amerikanske højrefløj, fx fordi den hjælper den kinesiske stat til at komme fri af krisen, er verden med et blevet til et farligere sted at opholde sig. Først og sidst har vi brug for global governance, selvom den kommer i amerikanske klæder.

Således gennemlever vi nu endnu en af den moderne verdens store kriser, som skubber historiens gang fremad. En ting er dog sikkert: Det bliver et stykke historie, man vil fortælle sine børnebørn

---

Interregnum

Vi lever reelt i en verden af i går, midt mellem to paradigmer – i et interregnum – og det står endnu ikke klart, hvordan brikkerne kommer til at falde på plads. Muligvis vil eurozonen om

10 år reelt set være en integreret føderalstat med fælles budgetter og statsobligationer. Muligvis vil USA vige tilbage fra den isolationistiske kurs, det har sat sig. Måske vil Kina beslutte sig for at blive en aktiv deltager i verdenssamfundet. Måske vil centralbankerne ikke længere opføre sig som eksperimenterier for eksotisk makroøkonomisk politik og være gået tilbage til at styre pengemængden og inflationen, og ikke så meget andet. Måske. Men det er de spørgsmål, der kommer til at være afgørende for, hvor verden lander efter krisen.

Uanset hvad bliver verdens gang bestemt i disse timer, dage, uger og måneder, og den bliver bestemt af beslutninger taget i lyset af pandemien. Den udgør et strukturelt pres på disse beslutningstagere, men det er ikke den eneste bestemmende struktur – og strukturer er ikke det eneste, der afgør vores valg. Men at beslutningerne overhovedet bliver taget, skyldes at krisen er her; den tvinger os til at tage valg, der ellers ikke ville være aktuelle. Således gennemlever vi nu endnu en af den moderne verdens store kriser, som skubber verdens gang fremad. En ting er dog sikkert: Det bliver et stykke historie, man vil fortælle sine børnebørn.

David Rischel (f. 1994) er freelancejournalist og Msc. i politisk teori fra London School of Economics. Udgivet 18/4

Kasper Støvring: Tre scenarier for Vestens fremtid (11/6)

Efter coronakrisen vil både verdensordenen og Vestens rolle i den være forandret. Men ændringen har længe været på vej – med ekstraordinær hast i månederne før epidemiens udbrud.

Selvom meget vil blive genetableret, vil vi næppe vende tilbage til verden, som den så ud for bare få år siden. Det vil jeg begrunde ved at skitsere tre fremtidige scenarier for Vesten: et langvarigt forfald, et pludseligt sammenbrud eller en revitalisering.

Scenarie 1: Forfald

I november fejrede vi, at det var 30 år, siden Muren faldt. Den begivenhed varslede en ny, friere og mere liberal verdensorden. Men sådan er det ikke gået. I 2018 udgav jeg en bog om netop det emne, *Gensyn med fremtiden – et essay om den nye verdensorden*, hvor jeg diskuterede de illiberale regimer, der revitaliseres i lande som Rusland, Kina og Tyrkiet, og jeg diagnosticerede årsagen til krisen i selve de vestlige samfunds liberale værdigrundlag, her især arven fra oplysningens universalisme med dens betoning af individuelle menneskerettigheder samt overnationale institutioner og konventioner. Trump, Brexit og højrepopulismen er krisens tydeligste symptomer her i Vesten, men de viser også mulige veje ud af krisen, for så vidt som besindelsen på tre gennemgående punkter synes at være uomgængelig: betoning af national suverænitet, bl.a. grænsekontrol, ophør med udenrigspolitisk aktivisme og tilbagerulning af den økonomiske globalisme, herunder hjemtagelse af arbejdspladser.

Med Murens fald gik vi fra en bipolar verdensorden til en kortvarig unipolær orden i 1990'erne. I 2000'erne oprandt den orden, vi i dag er godt på vej ind i: den multipolære verdensorden. Det kan bedst aflæses i de illiberale kulturværdier – herunder betydningen af kollektivet, hierarki, autoritet og religion – der er blevet revitaliseret på verdensplan, tydeligst inkarneret i Putins og Xi Jinpings ledelse, der nyder enorm folkelig opbakning i Rusland og Kina, som det bl.a. er dokumenteret af tænketanken PEW og Harvard Business School. Som allerede Samuel Huntington skrev i *The Clash of Civilizations*: "De vigtigste værdier i Vesten er de *mindst* vigtige i verden". Det gælder især individualisme og sekularisme. Det samme billede får man, hvis man ser på de internationale målinger af menneskers værdier, som organisationen World Values Survey har gennemført i over 100 lande i de seneste godt 40 år. Hvis man studerer organisationens "World Cultural Map", vil man se, at der i den undersøgte periode fra 1981 til 2015 – altså globaliseringens storhedstid – ikke sker nogen som helst afgørende ændringer: Befolkningerne i Vesteuropa, USA, Canada, Australien og New Zealand bliver ved med at udgøre en undtagelse på verdensplan med deres betoning af det, der kaldes 'Self Expression Values' som individuel autonomi, demokratisk deltagelse, tillid, lighed mellem kønnene, tolerance over for seksuelle og religiøse mindretal samt retten til abort og skilsmisse.

Verden består af en mangfoldighed af forskellige kulturer. Der findes ikke noget sådan som én forenet, liberal menneskehed. Fysiske og mentale grænser er naturlige og nødvendige. Nationalstaten er tilbage med fuld kraft, og fremover vil forsøg på at sprede liberale værdier blive anskuet som en sofistikeret form for imperialisme, der vil blive mødt af en eller anden form for modstand – især hvis det sker med magt. Det skyldes bl.a., at de såkaldte universelle menneskerettigheder kun har fuld udbredelse i Vesten. 'Resten' af verden er mere kollektivistisk anlagt; her står grupperettigheder højere i værdiernes hierarki.

Imens Vesten mister sin magt og indflydelse, revitaliseres andre civilisationer. Det gør de ikke ved at efterligne Vesten, men ved *ikke* at gøre det: Det sker ved at følge deres egen særegne kulturelle kurs. Denne ændring i de globale magtforhold, hvor Vesten fra at være hegemonen i centrum nu indtager en mere perifer plads – om end USA stadig er verdens stærkeste magt – har flere årsager, men en afgørende er, at Vesten er i forfald og har været det længe. Ydre faktorer bidrager, men den mest fundamentale forklaring skal findes i indre årsager. Lad mig blot nævne en håndfuld:

For det *første* den tiltagende afkristning og dermed svækkelse af bærende værdier som personlig ansvarlighed og gensidig tillid. Disse værdier eksisterer naturligvis også uden for kristendommen, men den kristne etik, særligt den protestantiske, betoner i højeste grad samvittighedens betydning og det individuelle skyldsbegreb, hvorfor de frieste og mest tillidsfulde lande i verden generelt hører til den protestantiske kulturkreds.

For det *andet* den demografiske tilbagegang. Vesterlændinge føder ikke tilstrækkelig mange børn til at kunne opretholde sit befolkningsniveau, og 'demografi er skæbne', som et gammelt ordsprog lyder. Kombineret med ikke-vestlig masseindvandring risikerer den vestlige kernekultur at blive ændret: For hvis store grupper stadig ikke assimileres, svækkes den klassiske arv fra Jerusalem, Rom og Athen: kristendommen, retsstaten og oplysningen. Ifølge fremskrivninger fra tænketanken PEW (2017) vil andelen af muslimer i Vesteuropa blive fordoblet de næste 30 år. I byer i England er de oprindelige englændere allerede i dag i mindretal.

For det *tredje* netop fremkomsten af parallelsamfund, især i europæiske lande som Sverige og Frankrig, hvilket har ført til områder uden for jurisdiktion. I Frankrig er væsentlige dele af undtagelsestilstanden fra 2015, der skyldes den islamiske trussel, blevet permanente, i og med at de er gjort til gældende lov.

For det *fjerde* et fald i arbejdsetikken. Det er et forhold, som særligt Niall Ferguson i sin bog *Civilization* (2011) – bl.a. baseret på undersøgelser fra OECD – ser som et alvorligt tegn, fordi det først og fremmest er disciplineret, hårdt arbejde, der fører en civilisation gennem krisetider.

For det *femte* en tiltagende forkastelse af afgørende dele af den vestlige kulturarv som fx ytringsfriheden, kernefamilien, nationalstaten og sansen for Vestens partikulære identitet.

I sin nye bog, *The Decadent Society*, argumenterer den politiske analytiker Ross Douthat for, at vi i Vesten sandsynligvis ikke står over for en pludselig katastrofe som en borgerkrig eller fascisme. Men vi befinder os i en lang periode af forfald. Douthat definerer dekadence som perioder, hvor hidtil velstående og dynamiske samfund tæres op af stagnation, hvor de mister sansen for et højere mål at styre efter, og hvor middelmådighed og steril gentagelsestvang præger både økonomien, kulturen og videnskaben. Vi ældes glædesløst foran det ulmende skær fra vores skærme, som Douthat prægnant skriver i sin bog. Forfaldsperioden kan imidlertid vare meget længe. Det tidligere Romerrige er her det store vidnesbyrd, og Douthat spår, at vores nuværende samfund på samme måde faktisk kan holde sig flydende meget længe, skønt udmattet og aldrende. Også for Douthat er den tomme vugge et skæbnesymbol: Vi gider ikke længere få (mange) børn.

I stedet for at kaste os ud i et totalopgør tilpasser vi os altså forringede livsvilkår. I praksis ser vi det ved, at vi oplever et fald i faglighed blandt skoleelever, som vi 'løser' ved at sænke barren for, hvad det kræver at bestå eksamen, og dermed giver højere karakterer for middelmådige præstationer. Vi forurener luft- og vandmiljøet, men værner os til at gå med maske og købe vand på flaske, som man allerede ser også i mange vestlige lande. Vi oplever ringere forståelse for og tilslutning til kristendommen og vores fælles kulturarv, men støtter radikal identitetspolitik for feminister og seksuelle, etniske og religiøse minoriteter, hvormed samfundet splittes op i endnu flere indbyrdes bekæmpende parallelsamfund.

På et højere politisk niveau er dekadencen også synlig. Ved vores grænser angribes vi af unge stenkastende mænd, der råber 'Allah uh-Akbar!' Men vi ser slet ikke vores fjende, selv ikke når han står lige foran os; vi ser kun endnu et offer, der skal 'integreres'. "Det ender altid på samme måde: Civilisationen når et stadium af overmodning, hvor den ikke bare er ude af stand til at forsvare sig, men på en tilsyneladende ubegribelig måde dyrker sin egen fjende", som nobelpristageren Imre Kertész skrev i sin dagbogsroman *Den sista tillflykten* (2014, udgivet på svensk i 2015).

Ordene passer på EU's daværende udenrigschef Federica Mogherini, der i juni 2015, umiddelbart inden migrantkrisen, om fremtidens Europa udtalte: "Politisk islam bør være en del af billedet". Bemærk, at Mogherini ikke leverede et banalt, deskriptivt udsagn. Hun sagde ikke: Muslimer er en del af det nuværende Europa. Hendes udsagn var derimod normativt, og det var rettet mod *politisk* islam. Altså: Politisk islam bør være en del af Europa, også i fremtiden, hævdede en af EU's øverste chefer, for "Islam holds a place in our Western societies. Islam belongs in Europe. It holds a place in Europe's history, in our culture, in our food and – what matters most – in Europe's present and future". Disse ord er endnu et eksempel på langstrakt forfald.

Scenarie 2: Sammenbrud

Ingen civilisation er udødelig, heller ikke den vestlige. At Vesten til sidst vil ende i historiens malstrøm, er ikke blot en risiko, men på sigt en realitet. Det kommer formentlig til at tage lang tid, og på det punkt er jeg enig med Douthat, der mener, at det langstrakte forfald er mere sandsynligt end det pludselige sammenbrud.

Civilisationer kan dog også bukke under med høj hast. I *Civilization* anfører Ferguson, hvordan det britiske imperium faldt sammen allerede 12 år efter sejren i Anden Verdenskrig; hvordan Sovjet-kommunismen gik under uden forvarsler og på et tidspunkt, hvor langt de fleste opfattede Sovjet som en supermagt; hvordan Romerriget brød sammen i løbet af en generation på grund af indtrængende barbarer tidligt i det femte århundrede; hvordan inkaernes rige blev smadret i løbet af ti år, ligesom overgangen fra ligevægt til anarki i Ming-dynastiet midt i 1600-tallet også kun tog et årti. Så sent som i 1908 syntes Osmannerriget at kunne gennemløbe en vellykket restaurering, men i 1922 var også det forsvundet i tidens malstrøm.

Er der en risiko for et pludseligt og voldeligt omslag i vores aktuelle situation? Nogle frygter en borgerkrig mellem en majoritetsbefolkning og løsrivelsesbevægelser – eller mellem radikaliserede højrefløjsgupperinger og islamister. Det er naturligvis et omstridt scenarie, der sædvanligvis afvises som et udslag af alarmisme. Men selvom det næppe er sandsynligt, bør vi besinde os på denne risiko. Det mener også ledende europæiske sikkerhedschefer, heriblandt den forhenværende franske sikkerhedschef Patrick Calvar.

Dette scenarie bunder i denne antropologiske tese: Menneskets natur ændres ikke afgørende af miljøet. I dag står vi derfor ikke med et nyt, mere humant europæisk menneske. Vi skal kun få år tilbage i vores nære forhistorie for at se blodige udbrud af aggression, som fx borgerkrigen på Balkan. Det 20. århundredes europæiske historie er rig på den slags vidnesbyrd om det europæiske menneskes voldspotentiale - naturligvis i form af de to verdenskrige. Men også i årene umiddelbart efter Anden Verdenskrig blev millioner af mennesker fordrevet fra områder især i Øst- og Centraleuropa. Voldshandlinger kan altså udløses, selv når konflikten står mellem etno-nationale grupper inden for en vestlig civilisation, men risikoen må formodes at være større, når grupperne tilhører hver deres civilisation, sådan som Huntington argumenterer for i *The Clash of Civilizations*, og som man netop så på Balkan i konflikten mellem de katolske (og vestlige) kroater, de ortodokse serbere og de bosniske muslimer. Min overordnede pointe er imidlertid, at etnisk udrensning, undertrykkelse,

borgerkrig og folkemord alt sammen hører til vores nære forhistorie. De mest pessimistiske betragtere af Europas tilstand ser en risiko for en brutalisering som konsekvens af dekadencen: Radikaliserede grupper vil gribe til våben mod fremmede, der vil forekomme hjemsendelser, der ikke foregår på retsstatens grund, og der vil generelt udvikle sig en langt lavere grad af tolerance over for etniske og religiøse minoriteter.

Coronakrisen risikerer i disse måneder ydermere at udløse en dyb økonomisk recession, og når økonomisk tilbagegang rystes sammen med religiøs og etnisk, afstammingsbetinget diversitet, så har man en sprængfarlig cocktail, som også Niall Ferguson skriver i sin bog om det 20. århundredes barbari, *The War of the World* (2006): ”Tre forhold forekommer mig at udgøre de nødvendige betingelser, der kan forklare den ekstreme vold i det tyvende århundrede [...] Disse kan opsummeres som etnisk konflikt, økonomisk ustabilitet og imperiers forfald”.

Scenarie 3: Revitalisering

Men sammenbrudsscenarioet er heldigvis ikke sandsynligt. For i Europa har vi netop formået at skabe fred og stabilitet ved at indrømme og dermed inddæmme de nationale passioner. Som den amerikanske filosof Jerry Z. Muller har påpeget, går adskillelse forud for fred og stabilitet. Vi har opnået fred i Europa, ikke på grund af det nationale projekts *fiasko*, men på grund af dets *succes*. Nationale passioner er ikke forsvundet, men har derimod sejret. Hver nation har fået sin egen stat, mere eller mindre, og det har skabt sammenhængskraft indadtil og løst problemerne med løsrivelsesbevægelser og grænsekonflikter udadtil.

Denne udvikling har været så succesfuld, netop fordi man har besindtet sig på, at nationsprojektet er modernitetens vel nok stærkeste drivkraft. Jeg tror, at vi igen har opnået en ny form for besindelse, hvilket der allerede før coronakrisen var tegn på. Man kan fx sammenligne de to udsagn af de to prominente EU-bureaukrater før og efter migrationskrisen i 2015-16. Hvor daværende udenrigschef Mogherini som nævnt ønskede, at politisk islam skulle være med til at forme fremtidens Europa, sagde den nuværende kommissionsformand Ursula von der Leyen i marts måned i år: ”Jeg takker Grækenland for at være Europas skjold [...] Jeg står her i dag som europæer ved jeres side”. Og det udtalte hun altså vel at mærke, efter at græsk grænsepoliti havde skudt med gummikugler efter migranter og skudt med skarpt efter både med migranter!

Lad mig også erindre om, at det ikke er mere end lidt over et år siden, man i EU diskuterede, om Ungarn skulle smides ud af EU – i dag derimod er vi alle ’orbán’itter’, i hvert fald hvad angår erkendelsen af – og nok også viljen til – at sikre vores grænser.

Vi kan også notere, hvor stor konsensus der er om historieprofessor emeritus Uffe Østergaards berømte ord fra 2016 om nødvendigheden af Fort Europa: ”Europa skal beskytte sig bag et jerntæppe. Med trådhegn i fire baner, lyskastere og vagtposter. Mange vagtposter. Og til havs bevæbnede Frontex-skibe, som kan samle flygtninge op og sejle dem tilbage til den kyst, de kom fra”.

I dag er der ingen, der taler om historiens afslutning og det liberale demokratis fremtidssejr. Der er heller ingen, der taler om multikulturalismens velsignelser, om velkomstkultur, om at ville være en humanitær stormagt og ’Wir schaffen das’. Flere af vores hjemlige politikere – bl.a. Socialdemokratiet – foreslår nu fratagelse af islamisters statsborgerskab, de taler om hjemsendelse af indvandrere, og de er klar til at rulle pigtråd ud ved vores grænse. I USA vandt Donald Trump på ’America First’, og Boris Johnson vandt på Brexit og ’Take Back Control’. Alt dette har fået kommentatorer til at tale om et politisk ’skred’. Men det er forkert. Der er ikke tale om et ’skred’. Der er derimod tale om en tilpasning til virkeligheden. Liberale idealer må nemlig altid overgive sig til menneskets dybere behov – som fx vores behov først og fremmest for sikkerhed. Coronakrisen har tydeliggjort, at nationalstaten er tilbage som en sikkerhedsstat, som den instans, der ikke blot

sikrer borgerne mod masseindvandring, men som også vil søge at sikre adgang til kritiske ressourcer som medicin, sundhedsudstyr, fødevarer, olie, vand og naturgas. ”Vi har alt for længe på farlig vis været afhængige af en global forsyningskæde”, som den amerikanske regerings handelsrådgiver Peter Navarro sagde for nylig.

Et tegn på, at vi befinder os i et nyt tidehverv, og at det er konservatismen – og ikke liberalismen – der har fremtiden for sig, er den intellektuelle ideudvikling, der finder sted, ikke mindst de mange bøger, der aktuelt udgives om og af konservative tænkere, heriblandt Patrick J. Deneen, *Why Liberalism Failed*, Yoram Hazony, *The Virtue of Nationalism* og Ryszard Legutko, *The Demon in Democracy*. Det særlige ved disse bøger er, at de hverken begræder liberalismens krise eller søger at genoprette den. De formulerer derimod en grundlagskritik: Liberalismen var forfejlet fra starten.

At liberalismen og de ideer og institutioner, der er skabt i dens billede, ikke fungerer, har coronakrisen blotlagt. Det gode ved kriser som coronakrisen er, at de gør alt så forbilligt klart. I denne krise har vi genopdaget en række elementære sandheder: Nationalstaten træder i karakter, for der er intet verdenssamfund, intet FN og intet EU, der sørger for den enkeltes sikkerhed. Grænserne lukkes, for nationen er et skæbnefællesskab – ikke et ideologisk, retsligt eller økonomisk fællesskab. Og beslutningskraften er tilbage hos politikerne, der indfører nødlove.

Lad mig afslutningsvis give mine bud på en løsning af de kriser, jeg har nævnt. For det første skal vi kontrollere grænserne, minimere den ikkevestlige indvandring, især fra Afrika og Mellemøsten og muslimske lande generelt, samt udvikle et nyt asylsystem, som bl.a. foreslået af Lisborg-brødrene her i RÆSON i november 2018. Asylbehandling bør foregå i tredjelande. Vi skal udvise kriminelle udlændinge ved første overtrædelse af straffeloven, og vi skal hjemsende – gerne fristet af en klækkelig sum penge – uintegrerede indvandrere. Politisk islam skal afvises, herunder hører forbud mod moskéer og friskoler, der strider mod dansk kultur, og forbud mod burkaer, minareter og bønnekald; der er religionsfrihed, ikke religionslighed i vores land. Vores skolesystem skal reformeres, så skolen i højere grad end nu bliver en kundskabsorienteret dannelsesinstitution. Også den grønne dagsorden er konservativ: Vi må sørge for at sikre miljøet gennem grønne reformer og samarbejde globalt for at løse den del af klimakrisen, der er menneskeskabt. Endelig bør folkekirken som institution styrkes, identitetspolitik bør afvises, og i det hele taget bør politik tage sigte på en styrkelse af civilsamfundet, af Vestens kulturbærende institutioner – familie, kirke, lokalsamfund, foreningsliv og nation.

Kasper Støvring (f. 1973) er forfatter og kommentator. Ph.d. i litteratur- og kulturstudier. Seneste bogudgivelser: Danmark under angreb (sammen med Mikael Jalving), forlaget Indblik, Gensyn med fremtiden, Munch & Lorenzen, og Mytisk modernisme, Fønix (alle udgivet i 2018). Udgivet 11/06 (i RÆSON42)

USA OG KINA

Camilla Tenna Nørup Sørensen: På lavpunktet. Og forholdet mellem USA og Kina vil blive værre endnu (11/6)

Indenrigspolitisk er Xi Jinping presset, og det bidrager til Beijings kompromisløse og nationalistiske udenrigs- og sikkerhedspolitik. Problemet? At genrejsning af den kinesiske økonomi kræver international stabilitet og samarbejde.

Coronakrisen har bragt forholdet mellem USA og Kina ned på et nyt lavpunkt. Beskyldninger flyver frem og tilbage, og spændingerne stiger i vigtige brændpunkter som Taiwanstrædet og Det Sydkinesiske Hav. De to ledere – præsident Trump og præsident Xi Jinping – anlægger begge en kompromisløs og nationalistisk linje. Mere end geopolitiske ambitioner hænger det imidlertid sammen med, at såvel Trump som Xi har fokus rettet mod at håndtere vanskelige indenrigspolitiske pres med store økonomiske problemer i USA op til det nært forestående præsidentvalg og rekordlave økonomiske vækstrater i Kina med stigende arbejdsløshed og sociale spændinger til følge. Der er ingen opblødning i sigte, snarere tværtimod.

Mens Trump truer med at afbryde alle relationer til Kina, har Xi Jinping fokus rettet mod håndteringen af det enorme efterspil af coronaepidemien, som nu har hærget Kina og resten af verden siden udgangen af 2019. Virussen har dog hverken forårsaget den økonomiske nedgang i Kina, det stigende indenrigspolitiske pres, som Xi Jinping er under, eller for den sags skyld det historisk dårlige forhold mellem Washington og Beijing. Den kan heller ikke forklare det generelt mere kritiske syn på Kina som en aggressiv stormagt i resten af verden. Hele denne udvikling var i gang, længe før det stadig uidentificerede dyr på et marked i Wuhan satte gang i det, der blev en verdensomspændende epidemi. Coronakrisen har imidlertid givet et yderligere skud i de forkerte retninger. Særligt har den omfattende coronanedlukning i Kina medført, at nedturen i den kinesiske økonomi er blevet meget dybere og voldsommere med negativ vækst for første gang siden Kulturrevolutionen (1966-1976). Ifølge officiel kinesisk statistik skrumpede den kinesiske økonomi således med 6,8 procent de tre første måneder af 2020 sammenlignet med året tidligere.

Xi Jinpings komplekse dagsorden

Dermed står Xi Jinping over for store udfordringer. Såvel indenrigspolitisk som i forhold til at forbedre Kinas forhold til USA og andre vigtige lande – samt genopbygge Kinas internationale image. Fokus er på at håndtere og mindske de indenrigspolitiske udfordringer – men der er imidlertid en kompleks og tvetydig forbindelse til de udfordringer, om Kina står over for i udenrigs- og sikkerhedspolitikken.

På den ene side kan Xi Jinping søge at skrue yderligere op for den kompromisløse og nationalistiske linje over for USA og generelt presse på for at gennemtrumfe Kinas interesser i mange af de stridigheder og konflikter, som ulmer eksempelvis i Hongkong og Taiwanstrædet. Det vil givet møde bred opbakning i den kinesiske befolkning, hvor der er en stærk nationalistisk stolthed blandet med en stigende vrede og frustration over, hvad der opfattes som omverdenens urimelige kritik og behandling af Kina.

På den anden side har Xi brug for stabilitet for at få genstartet den kinesiske økonomi – herunder forbedrede relationer til vigtige handelspartnere, særligt USA og landene i Vesteuropa. Og han har generelt brug for, at omverdenen igen begynder at efterspørge

kinesiske varer og ydelser. Den indenrigslandske efterspørgsel kan nemlig ikke alene sikre de vækstrater på omkring 6 pct., som det kræver at indfri de mange løfter, han har givet den kinesiske befolkning. Det er fx løftet om at bringe yderligere ti millioner kinesere ud af fattigdom allerede inden udgangen af 2020. Hvis det tidligere har lydt som ambitiøst, så synes det nærmest urealistisk at levere på nu, hvor der som følge af coronakrisen er kommet yderligere 20 millioner arbejdsløse i industri- og konstruktionssektoren og yderligere 50-60 millioner arbejdsløse i servicesektoren – sektorer, der beskæftiger størstedelen af Kinas godt 300 millioner migrantarbejdere, der for manges vedkommende nu er tilbage i landområderne uden væsentlige indkomstmuligheder. Fra officielt hold er migrantarbejderne udpeget som den mest sårbare gruppe, hvilket også skyldes, at migrantarbejderne ofte er løst ansat og betales efter produktionsstørrelse eller pr. time uden egentlige rettigheder. Selvom der gradvist åbnes op i Kina, har det lange udsigter, før produktionen er tilbage, og det er umuligt for migrantarbejderne at indhente den indkomst, som de har mistet over de seneste måneder. De økonomiske uligheder i Kina er derfor kun stigende med fare for store sociale spændinger til følge. Dette er den kinesiske regering meget bevidst om.

I midten af april blev der således for første gang præsenteret en hjælpepakke til landets migrantarbejdere, og regeringen opfordrede også de lokale myndigheder til at yde arbejdsløshedsunderstøttelse eller anden form for støtte til migrantarbejderne, der ellers hidtil ikke har været berettiget til sådanne ydelser. Flere kinesiske økonomer vurderer, at coronaepidemien har medvirket til, at Kina nu står med en hidtil uset jobkrise, hvor ca. 205 millioner kinesere vurderes at være i såkaldt 'friktionsarbejdsløshed' – det er mere end en fjerdedel af Kinas samlede beskæftigede befolkning. Det er her, Xi Jinpings fokus er – det er nemlig et spørgsmål om at fastholde social stabilitet og Kommunistpartiets opbakning og kontrol i Kina.

Det er korrekt, som det fremføres i danske og internationale medier, at Xi Jinping vil kunne udnytte det faktum, at Trump-administrationen er optaget af at håndtere coronakrisen i USA, til eksempelvis at styrke Kinas militære position i Østasien. Det vil også give Kina mulighed for at presse på for øget kinesisk tilstedeværelse og indflydelse i lande og regioner, hvor USA og Vesteuropa ikke har fokus p.t., eksempelvis i Central- og Østeuropa og Afrika.

Der er imidlertid ikke tegn på, at der er sket markante ændringer i den kinesiske udenrigs- og sikkerhedspolitik. Igen er det en udvikling, der har været i gang længe. Og længe har det også bølget frem og tilbage, netop fordi der er denne grundlæggende indbyggede spænding i måden, hvorpå kinesisk udenrigs- og sikkerhedspolitik er bundet op til Xi Jinpings indenrigspolitiske dagsorden. Dilemmaet: Xi skal indadtil vise, at han fortsat arbejder for at indfri løftet om at genrejse Kinas stormagtsstatus og indflydelse, og at han derfor ikke bøjer sig for omverdenens kritik og pres, men han skal samtidig sikre de eksterne betingelser for, at den kinesiske økonomiske vækst er tilstrækkelig til, at de mange store økonomiske og sociale udfordringer i Kina kan håndteres.

Ulvekrigernes mission

Denne indfildrede forbindelse mellem den indenrigspolitiske dagsorden og kinesisk udenrigs- og sikkerhedspolitik er fx afgørende for at forstå den offensive promovning af den kinesiske udlægning af, hvordan Kommunistpartiet med Xi Jinping i spidsen konsekvent og effektivt har håndteret coronakrisen i Kina og derefter har været klar til at hjælpe andre lande med uddeling af erfaringer, bistand og understyr.

Fra begyndelsen syntes Beijing helt overordnet at have været klar på, at den kinesiske udlægning ikke ville få et ben til jorden i USA og Vesteuropa. Fokus er imidlertid primært indenrigspolitisk – rettet mod at vinde opbakning fra den kinesiske befolkning og internt i partiet til fremstilling af præsident Xi som Kinas stærke leder, der kan håndtere kriser og sikre Kina stormagtsstatus og indflydelse.

Her skal også hentes en del af forklaringen på de såkaldte 'ulvekrigere' – de kinesiske diplomater, der på mere aggressiv vis forsøger at præsentere Kinas version af begivenhedernes gang og imødegå omverdenens kritik af landet. Deres fokus er også primært indenrigspolitisk – at støtte op om Xis forsikring til befolkningen og internt i partiet om, at Kina nu endelig er trådt ind i en ny stormagtsæra. Det er hidtil kommet tydeligst frem i Xi Jinpings rapport til den 19. Partikongres i oktober 2017, hvor Xi understregede, at Kina nu står klar til at spille en stærk og aktiv rolle i løsningen og håndteringen af internationale konflikter og globale udfordringer, men også tilsvarende forventer at få stormagtsrespekt og -indflydelse. Her har de kinesiske diplomater en vigtig rolle at spille – Xi har specifikt bedt kinesiske diplomater om at sikre Kinas 'ret til at tale' og sikre, at 'Kinas stemme' bliver hørt. Det betyder fx, at en kinesisk ambassadør i Danmark ikke kan lade det gå stille af, når hans amerikanske modpart beskylder Kina for at forfølge 'rovgriske økonomiske interesser' i Arktis. Det afspejler oprigtig kinesisk vrede og frustration over det, der opfattes som urimelig og løgnagtig amerikansk antikinesisk desinformationskampagne, men også en indenrigspolitisk scene, hvor det er svært – og givet ikke karrierefremmende – at undlade at stille sig op og *tale Kinas sag*.

Samtidig foregår der en heftig debat blandt kinesiske forskere og eksperter om det hensigtsmæssige ved en så aggressiv og offensiv linje, som ulvekrigerne fører an i, og ved en fortsat kinesisk deltagelse i 'blame game'-diplomati med Washington. Kritikerne mener, at det kun yderligere skader Kinas internationale omdømme og graver kløfterne til USA og Vesteuropa endnu dybere. Det har de ret i, og det har Xi Jinping givet også indset, men indenrigspolitisk er nationalismen et vigtigt kort.

En presset Xi Jinping

Adskillige af Xi Jinpings nyere taler udtrykker en klar erkendelse af, at han og Kommunistpartiet står over for det, som han ofte karakteriserer som 'dybe og komplicerede forandringer'. Fattigdom, arbejdsløshed og forurening er udpeget som problemer, hvor der særligt skal sættes ind, for at partitoppen vil være i stand til at håndtere de voksende sociale spændinger, som præger det kinesiske samfund.

Allerede inden coronakrisen var den kinesiske økonomiske vækst bremsset op til det laveste niveau i 30 år. Nu ser det endnu sværere ud, som ovenstående tal for den stigende arbejdsløshed i Kina klart viser.

Meget tyder på, at håndteringen af coronakrisen og dens efterspil er en alvorlig test af Xi Jinping som Kommunistpartiets øverste leder. Særligt hvis den også forstærker splittelsen og kritikken af Xi Jinping internt i partiets top. En nagende tvivl om hans evne til at håndtere de voksende udfordringer internt og eksternt kan føre til en voldsom magtkamp i den øverste kinesiske ledelse de kommende år. Her vil det yderligere svække Xi, hvis det ikke lykkes at få økonomien op i omdrejninger igen relativt hurtigt.

Det er i dag en anderledes ressourcestærk, kritisk og forventningsfuld kinesisk befolkning, som Xi Jinping står over for og skal forsøge at sikre sig en vis opbakning fra.

Især gælder det den voksende middelklasse i de store kinesiske byer, som meget aktivt bruger sociale medier til at udtrykke deres utilfredshed og mobilisere sig. Der er mange demonstrationer og protestaktioner i Kina hver eneste dag. Middelklassen mobiliseres især, når skandaler direkte berører deres hverdag – som fx de medicin- og fødevareskandaler, Kina også har været plaget af de senere år. Og den samme grad af mobilisering og udbredt vrede og frustration rettet mod de kinesiske myndigheder er til stede i forbindelse med coronakrisen. Der er således udbredt kritik på kinesiske sociale medier særligt af myndighedernes langsomme og mangelfulde håndtering indledningsvis samt anklager om – og skarp kritik af – at sandheden om antal døde ikke lægges frem. Kritikken er faldet, efter at der er kommet mere styr på epidemien i Kina, og den har primært været rettet mod lokale myndigheder. Det

skal imidlertid ikke undervurderes, hvor meget vreden og frustrationen ulmer i det kinesiske samfund, og det gælder også i middelklassen, som har været vant til konstant økonomisk fremgang og bedre levevilkår over de sidste mange årtier. Nu går det for manges vedkommende den anden vej.

Her kommer den partistyrede propaganda ind i billedet – fremstillingen af Xi Jinping som en stærk leder af stormagten Kina, hvor Kommunistpartiet demonstrerer sin overlegenhed gennem sin evne til hurtigt og effektivt at få styr på virussen.

At omverdenen – og her igen særligt USA og Vesteuropa – ikke rigtig spiller med, og at der særligt fra Trump-administrationen fortsat kommer beskyldninger og anklager mod Kina, har medført, at propagandaen er drejet ind på den mere skingre 'os-dem'-nationalisme. De to har altid sameksisteret i Kommunistpartiets propaganda – den positive nationalisme, som trækker på en udbredt stolthed over landets lange gloværdige historie og de store bedrifter særligt under Kommunistpartiets ledelse, og den negative og paranoide nationalisme, som bygger på mobilisering af en slags kollektiv hukommelse om de '100 års ydmygelse' (1839-1949), hvor Kina blev overrendt og domineret af fjendtlige vestlige stormagter. Det er fortsat effektivt. Præsident Trumps daglige udfald mod Kina giver partiets propagandaafdeling rigelig ammunition. Men for Xi Jinping er problemet på sigt, at det forværrer omverdenens syn på Kina og generelt øger spændingerne i det internationale system.

Ingen opblødning i sigte

De seneste uger er den retoriske kamp mellem Kina og USA for alvor taget til – de kinesiske officielle reaktioner på de mange anklager og det eskalerende sprogbrug fra Det Hvide Hus bliver stadig skarpere. Det er usædvanligt, at Beijing skyder tilbage med så direkte kritik af navngivne amerikanske politikere – især får udenrigsminister Pompeo og adskillige Republikanske kongresmedlemmer en hård medfart. Der er imidlertid heller ikke mange venligtsindede grupperinger i Washington, som Beijing kan søge at appellere til.

Det er velkendt, at der op til præsidentvalg i USA sker en skærpelse af kritikken af Kina – den såkaldte 'China-bashing' – men denne gang når det alligevel nye højder. Igen er det ikke på grund af coronakrisen – den skubber yderligere på, men allerede inden krisen har kritikken af Kina været noget af det eneste, der forener på tværs af de to partier. Kritikken deles også af den amerikanske befolkning. Den seneste rundspørge fra det anerkendte PEW Research Center viser, at et markant flertal – 66 pct. – i dag har et negativt syn på Kina. Det er det højeste niveau siden starten af disse målinger i 2005.

I Washington er der en bred vifte af kritikpunkter vendt mod Kina – fra handelspolitik over menneskerettigheder til militær modernisering. Alle velkendte kritikpunkter i USA's Kina-politik under det overordnede stormagtskonkurrence-prisme. Der er imidlertid kommet en civilisationskamp-dimension til med en mistænkeliggørelse af alt, der kommer fra Kina – og med opfordring til det, som Trump-administrationen nu kalder en 'whole of society'-respons.

Særligt hos de mange millioner amerikanere, der er etniske kinesere, skaber det stor bekymring. Der har således allerede på flere amerikanske universiteter og forskningsinstitutioner været eksempler på, at forskere med etnisk kinesisk baggrund får sat spørgsmålstegn ved deres loyalitet og troskab over for USA, og flere er fejlagtigt blevet anklaget for at være kinesiske spioner. Der ses også et markant fald i unge kinesere, der søger at fortsætte deres ph.d.- og postdocstudier i USA, mens amerikanske journalister udvises fra Kina – og vice versa. Resultatet er naturligvis, at mistilliden øges, og fordomme trives – ikke kun i de politiske kredse, men bredere i samfundene.

Kina-USA-konfrontationen vil kun yderligere tage til i månederne fremover. Både præsident Trump og præsident Xi har således fokus rettet indenrigspolitisk, hvor de begge er

under pres uden 'rum' til at anlægge en mere imødekommende og samarbejdssøgende linje over for modparten. Der er snarere udsigt til en mere kompromisløs og nationalistisk linje i begge lejre.

Hvor langt det udvikler sig i retning af egentlig militær konfrontation, er umuligt at gisne om, men risikoen er reel, særligt i brændpunkterne i Taiwanstrædet og Det Syd kinesiske Hav.

Det eneste, der kan hænges en forsigtig optimistisk analyse op på, er, at den presserende indenrigspolitiske prioritet i både Beijing og Washington er at få genrejst økonomien. Trods den megen snak og gradvise udvikling mod en 'dekobling' af de to kæmpe økonomier er de fortsat bundet tæt sammen. En afkobling vil ikke finde sted uden konflikter – tænk på den verserende handelskrig, som også afspejler en behård kamp om at blive førende på vigtige nye teknologier – men håbet er, at der igen vil indfinde sig en forståelse i både Washington og Beijing af, at konkurrence og konfrontation skal ledsages af samarbejde og dialog. Oddsene er dårligst i USA, hvor Trump synes at have malet sig helt op i et hjørne, og hvor der i hans administration er medlemmer, der er endnu mere 'høge-agtige' på Kina. Hvis Trump vinder og får en anden periode, og hvis den fase 1-aftale eller våbenhvile i handelskrigen med Kina, der blev indgået i starten af januar, falder, så er der reel udsigt til, at de får endnu mere indflydelse. Hvis Biden derimod vinder, vil der i det mindste være en mulighed for en form for 'restart'. Det vil ikke være i forhold til USA's overordnede syn på Kina som den afgørende stormagtskonkurrent – dét er kommet for at blive. Men en Biden-administration vil givet søge at håndtere 'Kina-udfordringen' på mere traditionel vis med vægt på klassisk diplomati og militær afskrækkelse samt gennem styrkelse af multilaterale regelsæt og ikke mindst gennem stærkere koordination og samarbejde med USA's allierede. Men der kan fortsat ske mange ting inden november. USA-Kina-forholdet – og med det hele det internationale system – går en uforudsigelig og faretruende tid i møde.

Camilla Tenna Nørup Sørensen (f. 1976) er lektor ved Institut for Strategi, Forsvarsakademiet. Hun forsker og underviser i international politisk teori, militær strategi samt udenrigs- og sikkerhedspolitisk analyse inden for tre hovedområder – Kina som stormagt; Grønland og rigsfællesskabet i et Arktis af stigende geostrategisk vigtighed; dansk udenrigs- og sikkerhedspolitisk håndtering af en verdensorden i forandring – med adskillige overlap mellem dem. Udgivet 11/06 (i RÆSON42)

Lars Erslev Andersen: Vi er på vej mod en ny, bipolar verdensorden. Hvad gør EU – og Danmark? (29/6)

Nogle mener, at verden efter coronapandemien vil ligne sig selv. Andre håber på en grønnere og dermed en bedre verden (gid, de får ret). Selv ser jeg nogle tendenser, der peger i retning af en ganske forandret verden – anderledes, men ikke nødvendigvis bedre.

Under pandemien har et tilbageværende tema været 'den svækkede globalisering' over for 'nationalstaternes genkomst' – den debat kunne måske løftes en smule ved at nuancere den og trække den lidt ud af en politisk positionering mellem at være 'for og imod globalisering' og 'for og imod nationalstat'. Mange dele af verden kan forandre sig (Afrika, Asien, Sydamerika) – Mellemøsten, som er fokus her, er kun et eksempel på det, der i gang.

Vi er, kort sagt, på vej mod en ny, bipolar verdensorden omkring USA og Kina. For EU er spørgsmålet, om man i den orden helt vil følge USA – og dermed reelt risikere at deltage i nedbrydningen af det internationale system, der blev opbygget efter 1945 – eller søge en tredje vej.

Mellemøsten: en lang liste af uløste problemer

I Mellemøsten har pandemien forstærket nogle udviklinger og dynamikker, der allerede var i gang. Regionen forandres under pandemiens hærgen, mens det meste af verden er optaget af dels at bekæmpe virus, dels at redde økonomien. Samtidig med at corona blev anerkendt som en pandemi, offentliggjorde Donald Trump sin længe ventede plan for fred i Israel-Palæstina-konflikten. Selvom der eufemisk tales om en tostatsløsning, bliver man hurtigt klar over ved læsning af planen, at der kun er tale om én stat, nemlig Israel. Israel vil have fuld kontrol og suverænitet over hele Jerusalem, mens planen tildeler palæstinenserne et lille landområde med nogle landsbyer – langt uden for byen – som hjemsted for en palæstinensisk hovedstad, som de da gerne må kalde Jerusalem. Territoriet, som palæstinenserne kan råde over, skal ifølge planen være dobbelt så stort som den klassiske ide om en Gaza-Vestbred-stat, men udvidelsen er placeret i den israelske Negev-ørken, grænser og sikkerhed varetages alene af israelerne, og området er fuldstændig gennemhullet af israelsk suverænitet.

Dermed er ideen om en palæstinensisk stat, som den har været tænkt i tostatsløsningen siden 2004, herunder i den danske udenrigsminister Per Stig Møllers 'vej mod fred', aflivet af Trump-regeringen i fælles forståelse med Israel. For at understrege denne pointe erklæres der i planen eksplicit, at FN's resolutioner om konflikten betragtes som irrelevante.

Konklusionen er, at ideen om en selvstændig og suveræn palæstinensisk stat inden for det territorium, der blev besat af Israel i juni 1967, med Østjerusalem som hovedstad endegyldigt er lagt i graven. Hertil vil nogle måske indvende, at Biden, hvis han vinder, vil gå tilbage til tostatsløsningen, men det er næppe sandsynligt: Således har Biden allerede annonceret, at Israels planlagte annektering af Vestbredden nok er problematisk, ikke fordi den skader palæstinenserne muligheder, men fordi den sætter Israel i et dårligt lys internationalt, og at annekteringen ikke vil få nogen negative konsekvenser for Israel overhovedet, dersom han bliver præsident. Med andre ord har Biden som Trump de facto givet grønt lys for Israels annektering af Vestbredden.

Visse forskere og kommentatorer, som i årevis har påpeget, at tostatsløsningen er helt urealistisk, argumenterer for, at annekteringen af Vestbredden må føre til visionen om 'to nationer i én stat', altså at Israel bliver en liberal retsstat med lige rettigheder og pligter også til de palæstinensiske borgere. Men hvor rigtig denne vision end måtte være i palæstinensisk

perspektiv, er den endnu mere urealistisk end tostatsløsningen: Den ville være enden på Israel som en jødisk stat, og det er faktisk sværere at forestille sig ske end realiseringen af den nu aflivede tostatsløsning.

Når Danmark og EU efter pandemien igen begynder at koncentrere sig om andre regioner i verden, vil det således indebære at skulle tage stilling til en politik, hvor udsigten til en palæstinensisk stat endegyldigt er fjernet. Det indebærer også at skulle tage stilling til, hvad verden skal stille op med de godt fem millioner mennesker, der i dag af FN er registreret som palæstinensiske flygtninge. Hvad skal der i grunden blive af dem? Det skal Danmark og resten af verden tage stilling til, når pandemien er overstået.

Efter pandemien vil man også opdage, at krigene i Syrien, Libyen, Yemen og Sahel langt fra er ovre. At Libanon de facto er faldet fra hinanden og på randen af en intern konflikt, hvis omfang ingen i dag kan forudsige, men som uundgåeligt vil forværre situationen i den lille stat.

I Irak er situationen ikke meget bedre. Ganske vist er det lykkedes at få valgt en ny premierminister efter seks måneders intern konflikt, men parametrene på alle fronter peger i den forkerte retning: Økonomien hænger i låser og forværres af krisen på oliemarkedet, og politisk er uenigheden stor om forholdet til både Iran og til USA. Der er ingen konstruktive udviklinger i forholdene mellem sunni- og shiamuslimer og kurderne. Islamisk Stat har benyttet den interne konflikt og den stadig mere intensive stedfortræderkrig i landet mellem Iran og USA til at organisere en ny kampagne af vold og terrorisme.

Det er den situation, danske soldater vil møde, når Danmark overtager ledelsen af NATO's mission i Irak med udgangen af 2020. Man kan faktisk tvivle på, at de 500 danske soldater overhovedet når at komme på plads i Irak, inden helvede igen bryder løs i landet. USA og Trump vil ud. Ganske vist buldrer Trump løs med eksorbitante krav om erstatninger, når Irak taler om at bede USA trække sig ud, men det skal nu ikke sløre, at Trump ret beset helst ser en plan om at få sine tropper ud inden præsidentvalget i efteråret og har det fint med, at NATO tager sig af at træne stumperne af en irakisk hær til at holde Islamisk Stat stangen – og måske i sit stille sind (hvis han har et sådant) tænker: velbekomme!

Vil Kina erstatte USA i Golfen?

Irans økonomi er i hårdt presset. Ayatollaherne er tvunget til at gentænke Irans tilstedeværelse i det arabiske Mellemøsten, ikke mindst i Libanon, Syrien og Irak. Det vil indebære omgrupperinger og tilbagetrækning, som vi allerede har set det i Syrien, men det vil ikke indebære et ophør af tæt samarbejde med de antiamerikanske grupperinger i landene, formentlig tværtimod.

Lige nu ser det ud til, at der er en deeskalering i gang mellem USA og Iran i Den Persiske Golf. Det er baggrunden for, at amerikanerne trækker deres Patriot-batterier ud af Saudi-Arabien. Men som påpeget af Kirsten Fontenrose fra The Atlantic trækker USA batterierne ud, fordi de er mere nødvendige i Østasien til at afskrække Nordkoreas Kim Jong-un. Efter at nordkoreanerne har brugt det seneste år til at opgradere deres missilkapacitet, kan de faktisk ramme USA, hvilket Iran ikke er i stand til. Nordkorea er derfor en større trussel mod USA end Iran, der primært truer de arabiske Golfstater med Saudi-Arabien i spidsen. Dertil kommer, at Trump vel er mere tryk ved at have Patriot-batterier i Østasien, hvor Kina ligger, end i Vestasien, hvor Iran kun kan true amerikanerne, hvis de er så dumme at invadere den islamiske republik – og det er de næppe, heller ikke Trump: Faktisk har Trump adskillige gange klart vist, at han ikke ønsker krig med Iran, ved at undlade militær gengældelse, da Iran nedskød en amerikansk drone i juni sidste år, og heller ikke svarede igen på det omfattende droneangreb mod saudiarabiske olieinstallationer i september 2019, på trods af at han erklærede at have beviser for, at Iran stod bag.

Fontenrose mener tillige, at Iran formentlig vil holde sig fra sine angreb i Den Persiske Golf, som verden så en serie af i 2019, fordi landet lige nu er midt i en strid om ophævelse af FN's våbenembargo: I oktober udløber våbenembargoen som følge af atomaftalen fra 2015, der fastslog, at overholdt Iran sine forpligtelser, ville embargoen ophøre. Med henvisning til aftalen argumenterer USA tværtimod for, at Iran skal underlægges fulde sanktioner, mens Iran svarer, at USA – efter at Trump forlod 2015-aftalen – ikke kan gøre det krav gældende. Den tolkning får Iran opbakning til fra i hvert fald Kina og Rusland. Men det er samtidig klart, at begynder ayatollaherne deres angreb igen, vil de europæiske lande i Sikkerhedsrådet utvivlsomt følge USA, mens iranerne med tilbageholdenhed kan håbe på opbakning.

Gang på gang har iranerne vist sig drevne i det internationale diplomatiske spil, og sidste år forstod de også at udnytte angrebene i Den Persiske Golf til egen fordel. Selvom Iran har afvist at stå bag angreb på skibe og olietankere i 2019, og Houthi-militsen tog ansvaret for angrebet på Saudi-Arabiens olieanlæg i september, er kun få i tvivl om, at Iran er involveret. Golfstaterne opdagede deres store sårbarhed over for iranske angreb, skruede ned for krigsretorikken, og flere af dem ville nu forhandle med Iran. Heller ikke Trump reagerede ved at straffe Iran, men ud over buldrende retorik gjorde han reelt ingenting. Men det er samtidig klart, at presset mod Iran er voldsomt både som følge af sanktioner og USA's 'maksimalt pres'-politik og et coronaudbrud, som gør ondt værre, og som de har svært ved at få nedkæmpet.

Indtil videre har præsident Trumps massive pres svækket den iranske økonomi, men ikke fået Iran til at give efter for amerikanske krav, genforhandle atomaftalen på Trumps betingelser eller stoppe deres samarbejde med alle hånde antiamerikanske militser rundt omkring i Mellemøsten. De udgør også fortsat en seriøs trussel mod de arabiske Golfstater og olieudskibningen i Den Persiske Golf. Golf-araberne frygter, at jo mere presset Iran bliver, desto mere vil landet true dem. Hvorimod amerikanerne i stadig højere grad synes at mene, at Golf-araberne kan passe på sig selv – og at sikkerheden for de store olietankere måske allerbedst varetages af dem, der er afhængige af olien fra Golfen, hvilket vil sige lande som Kina og Japan.

Der er således stadig flere overbevisende indikationer på, at USA er langt med en dramatisk omvurdering af sin sikkerhedspolitik i Den Persiske Golf, hvilket efterlader de arabiske Golfstater temmelig sårbare tilbage.

I det hele taget tegner fremtiden mindre lys for de arabiske Golfstater, end de har været vant til. De er udfordret på alt fra deres kontrol med store olie- og gasressourcer til deres kolossale forbrug og massive investeringsiver (samt evnen til at kunne finansiere begge dele) samt den strategiske placering, hvor de var nødvendige, fordi USA afholdt Rusland fra adgangen til verdenshavene gennem varmtvandshavnene i Golfen. Det var det, der gjorde Den Persiske Golf til et af de vigtigste og mest konfliktramte sikkerhedspolitiske områder i det 20. århundrede, især siden Anden Verdenskrig.

USA har aldrig været særlig afhængig af olieforsyning fra Golfen, men prioriterede den fri udskibning af olie til en for Vesten acceptabel pris – til især Europa – særdeles højt for at sikre bolværket på den vestlige side af jerntæppet. Og derfor var Golfen 'af vital betydning for USA's sikkerhedspolitiske interesser', som det hed i den såkaldte Carter-doktrin fremsat af præsident Jimmy Carter i hans *Speech of the Union* i 1980. Det var, lige efter at Sovjetunionen havde invaderet Afghanistan og derfor stod med tropper placeret kun 400 km fra Golfen.

Denne privilegerede position som globalt brændpunkt er Golfen ved at miste i disse år. Når boet skal gøres op efter coronapandemien, kan regionens betydning meget let være reduceret fra global til akkurat regional, hvorefter Golf-araberne kan sejle deres egen sø.

Det vil komme oven i en økonomisk afmatning i regionen, der faktisk startede i 2014, men som nu er slået igennem med fuld hammer som følge af krisen på oliemarkedet, der er forstærket af pandemien.

Og krisen er voldsom! I USA forventes 30 pct. nedgang i olieproduktionen og flere hundredtusinder arbejdsløse. Fra at have været verdens største olieeksportør i 2019 kan USA forvente at skulle importere en pæn del olie igen her i 2020. I USA spørger mange politikere sig selv: "Hvorfor skal vi hælde milliarder af dollars i Golfen for at sikre Saudi-Arabiens olieindustri, når selvsamme land med sin prispolitik gør alt, hvad det kan, for at smadre den amerikanske industri?"

Så vindene blæser anderledes i dag end under Carter, Reagan, Bush, Clinton, Bush og til dels Obama. Netop Obama havde vist begyndende træthed med Golf-araberne, som han helst så passe sig selv, men alligevel måtte han ile til hjælp, da Islamisk Stat i 2014 truede med at vælte hele det arabiske korthus i Golfen. Nu synes Trump i færd med at tage det skridt, Obama ikke fik taget: et dramatisk ophør af Carter-doktrinen, som har været den solide grundpille i USA's mellemøstpolitik siden 1980.

End ikke her hører Golf-arabernes trængsler op. Oliekrisen har allerede haft dramatisk indflydelse på både Saudi-Arabiens økonomi og samarbejdet mellem Golfstaterne. Saudierne selv skal skære mere end 30 pct. i det offentlige forbrug, investeringer i de projekter, der skal gøre landet mindre afhængigt af olieeksport (som fx de nye futuristiske megabyer), strækkes over længere tid eller udskydes, forbrugsafgiften stiger fra 5 til 15 pct., samtidig med at landet gerne vil ud af den dyre krig i Yemen, hvilket ikke sker uden videre. Saudi-Arabien er henvist til at bruge af sine reserver og optage lån, hvor låneloftet netop er hævet til 50 pct. af BNP. Det ser faktisk ganske truende ud.

Alligevel spår nogle eksperter i global olieøkonomi, at Saudi-Arabien kan komme styrket ud af krisen. Når pandemien er ovre, hævder de, vil Saudi-Arabien stå som det land, der har kapacitet til at levere til et eksponentielt stigende globalt behov, hvor mange andre producenter har måttet dreje nøglen om, har forsømt nødvendige investeringer i renovering etc. og derfor ikke er klar til at levere, når efterspørgslen igen stiger. Analysen hviler dog på to præmisser; nemlig at den nuværende krise er ovre inden et år, samt at behovet for olie herefter vil eksplodere. Mange andre analytikere er skeptiske og ser i stedet en region, som går en stadig større økonomisk afmatning i møde.

Det gælder også Kina, der kan konstatere, at de gyldne tider i Den Persiske Golf er forbi. De sluttede i 2014, hvor både Kinas og Golfstaternes økonomiske vækst fladede ud. Kina er stadig storimportør af energi fra Golfen, der samlet set løb op i omkring 40 pct. af Kinas olieimport i 2019, men satser voldsomt på at hente energi andre steder fra. Dertil kommer, at staterne i Mellemøsten kan få gældsproblemer, hvilket gør det svært for dem at indfri investeringsplanerne i Kinas Belt and Road Initiative (BRI, den nye silkevej'). Økonomisk synes det derfor ikke at være en god forretning for Kina at satse voldsomt på Den Persiske Golf – slet ikke, hvis USA faktisk trækker sig og ikke længere vil være politibetjent i regionen (en rolle, amerikanerne overtog, da Storbritannien trak sig ud i 1971) – skønt det i høj grad kan diskuteres, om sikkerheden har været til gavn for andet end beskyttelse af olieressourcerne. Men lige præcis den beskyttelse har Kina sammen med andre lukreret på. Vil Kina tage over efter USA og øge sin globale indflydelse ved at sætte sig på Den Persiske Golf? Og hvordan vil det spille i forhold til landets rivalisering med USA?

Fra multilateralt ideal til ny, bipolar verdensorden

Mange har forudset en ny kold krig mellem USA og Kina. Senest har det kinesiske udenrigsministerium advaret om, at det kan blive resultatet af Trump-regeringens konstante kritik af Kina, som præsidenten jo beskylder for at være hovedårsag til USA's problemer med coronaudbrud og den kriseramte økonomi.

Men USA i dag er noget ganske andet, end USA var under Den Kolde Krig, ligesom Kina er en meget anderledes størrelse, end Sovjetunionen var. Der er så mange forskelle, at jeg vil foretrække at tale om en ny, bipolar global orden, der synes at være under opsejling med de to magtcentre i Washington og Beijing. En meget væsentlig forskel er, at USA under Den Kolde Krig påtog sig et globalt lederskab (på godt og ondt), mens USA i dag har fralagt sig denne rolle.

Forskere med fokus på kinesisk-amerikanske relationer diskuterer i stigende grad *decoupling* – altså om der er ved at ske en decideret adskillelse af de to staters relationer, ift. til både økonomi, samarbejde og politisk dialog. Mange svarer, at *decoupling* på vigtige områder allerede er en realitet. De peger på, at Kina ikke længere er attraktivt som et sted at outsource amerikansk produktion, fordi arbejdskraften er blevet for dyr, samt at Kinas projekt 'Made in China 2025' reelt afkobler samarbejde mellem USA på områder som kunstig intelligens, robotteknologi og andre avancerede områder.

Dertil kommer, at handelskrigen fortsætter – og at den indgåede aftale fra januar i år kun er en papirtiger, der er helt urealistisk at gennemføre og derfor allerede har lidt skibbrud. Her forpligtede Kina sig til at nedbringe det amerikanske handelsunderskud ved at mangedoble import af amerikanske varer, herunder olie. Analytikere siger, at målene var alt for urealistisk høje, og de nu på grund af coronakrisen er blevet endnu mere urealistiske. Kritikken går også på, at handelsproblemerne mellem Kina og USA ikke løses ved, at Kina køber flere produkter, men ved at håndtere mere grundlæggende og strukturelle problemer som kinesisk omgåelse af handelsregler og negliger af ejendomsrettigheder, herunder industrispionage og lignende. Men forhandlinger om alt dette er reelt gået i stå; der er ingen igangværende dialog mellem de to lande. Teleteknologien er godt i gang med at blive adskilt efter Trumps præsidentielle dekret for et år siden, hvor præsidenten forbød amerikanske virksomheder at levere IT-komponenter til fjendtlige lande (læs Kina), hvilket var et hårdt slag for den populære Huawei-smartphone, der ikke længere kunne få teknologi fra Google. Dertil kommer USA's intensive kampagne mod, at Huawei leverer 5G-netværk til fx arabiske og europæiske lande.

Med andre ord: Kina og USA trækker i hver sin retning, og det er svært at se, hvad der skulle ændre den proces.

Det hele forstærkes af coronapandemien: USA kom alt for sent i gang med at bekæmpe den, fordi Trump-regeringen ikke ville tage de nødvendige tiltag i tide – hvilket kunne være gjort, også selvom Kina de første tre uger hemmeligholdt værdifuld viden om coronaudbruddet. Det er allerede veldokumenteret, og i medier som CBS og The New York Times har man bragt artikler om, at en tidligere og mere målrettet indgriben fra Trump kunne have sparet en stor del af det antal døde, der indtil videre tæller 100.000. Dertil kommer, at arbejdsløsheden og den økonomiske krise ikke har været større siden det store krak, og at det er vanskeligt at se, hvordan situationen radikalt kan ændres. Det er naturligvis katastrofalt for Trump, fordi han havde satset alt på at kunne genvælges med henvisning til den høje vækst og den lave arbejdsløshed. Det kommer ikke til at ske. Hans overordnede strategi er nu at gøre Kina ansvarlig for al elendigheden og satse på, at vælgerne køber den forklaring.

Derfor har vi set en regulær propagandakrig udvikle sig – på begge sider. I Kina trives konspirationsteorier om, at corona i virkeligheden kom til Wuhan med amerikanske soldater i forbindelse med en idrætsbegivenhed.

De gensidige beskyldninger har forstærket adskillelsen og har ført til en uskøn magtkamp i internationale institutioner som eksempelvis WHO, hvor Trump trækker amerikanske bidrag tilbage, mens Kina øger sine og dermed også øger sin indflydelse. Og Trumps strategi med at trække støtten til internationale institutioner og aftaler er ikke ny. Det så vi også med Paris-aftalen, FN-organet UNWRA, som yder bistand til palæstinenserne, og atomaftalen med Iran.

På alle disse områder er EU faktisk tættere på Kinas position end på den amerikanske, men ikke desto mindre har EU-landene de seneste år fulgt USA og optrappet kritikken af Kina. EU forsøger at lave aftaler med Kina, som skal sikre en langt bedre regulering af handel og investeringer samt lovgivning, der skal beskytte EU's kritiske infrastruktur, men en aftale, der skal sikre EU langt større adgang til det kinesiske marked, bliver næppe forhandlet på plads i år.

Ved siden af bekymringen om økonomi og kritisk infrastruktur kommer en voksende bekymring for konsekvenserne af det kinesiske Belt and Road-Initiative ('den nye silkevej') samt menneskerettighedspolitikken i forhold til uighurerne i Xinjiang, situationen i Hongkong og forholdet til Taiwan og Tibet. Alle disse problemer styrker Trumps kritik af Kina – sammen med spørgsmålet om, hvad der egentlig skete i de første uger af coronaudbruddet i Wuhan.

Alt i alt tegner der sig to fronter i den nye globale orden; en kinesisk og en amerikansk. Spørgsmålet er naturligvis, hvor dybt konflikten vil stikke: Vil magtkampen mellem Kina og USA – som den har udspillet sig i WHO – fortsætte til andre internationale institutioner som Verdensbanken og Den Internationale Valutafond? Vil vi se en decideret afvikling af det globale samarbejde, som det er blevet opbygget siden afslutningen af Anden Verdenskrig? Vil vi komme til at se en dollarverden over for en verden baseret på den kinesiske valuta, RMB, og hvad vil det betyde for forsyningskæder? Skal vi til at købe vores varer andre steder end i Kina? I givet fald taler vi om dramatiske omlægninger af international økonomi med store konsekvenser for EU, herunder det eksportafhængige Danmark, der også skal søge til andre markeder for indkøb af en lang række varer. Kina kontrollerer et stort antal af verdens vigtigste havne, og spørgsmålet er, om den femte største handelsflåde i verden, den danske, skal til at sejle uden om dem?

Det er let at stille sig bag Trump og sige, at tiden er inde til at stille Kina stolen for døren. Men er vi villige til at tage konsekvenserne af en ny, bipolar orden, der – i modsætning til tiden under Den Kolde Krig – ikke har et USA med en vision om en international ind-retning baseret på internationale institutioner, men defineret af en vision om et stærkt Amerika, der sætter sin egen dagsorden først? Som stat reagerede Danmark stærkt i forhold til bekæmpelse af corona, men vi skal vel ikke glemme, hvad der har gjort landet stærkt: international handel og samarbejde, aktiv deltagelse i internationale institutioner, organisationer og alliancer, herunder EU.

Meget mere vigtigt end et valg mellem nationalstat eller globalisering bliver spørgsmålet om, hvordan Danmark og EU vil navigere i den nye, bipolære orden, der tegner sig efter corona.

Hvad vil EU vælge?

Ser vi på USA's linje i Mellemøsten det seneste år, er tendensen særdeles klar: fuld støtte til Israel og en israelsk opskrift på fred, der efterlader palæstinenserne som statsløse bistandsklienter. Kurderne, der hjalp USA i krigen mod Islamisk Stat, fik den amerikanske kniv i ryggen, da jobbet var gjort, og kan stille sig i kø sammen med palæstinenserne uden for det internationale bistandskontor, der åbner kassen, for så vidt de ikke brokker sig over noget som helst og i øvrigt bliver i 'nærområdet'.

USA og Kina trækker sig fra regionen, Rusland har hverken ressourcer eller vilje til at agere politibetjent (selvom Putin gerne ville). Flygtningesituationen i området anfægter ikke de tre direkte, så den må regionen selv tage sig af – med støtte fra EU, der således 'hjælper i nærområdet' og bygger et bolværk for at forhindre flygtningene i at komme ud.

EU bygger mure, hegn, interneringslejre, flåder og sender milliarder til tvivlsomme diktatorer for at holde de flygtede i lejrene. Som den jødiske og tyske flygtning filosofen Hannah Arendt skrev i 1943 om de mennesker, der i nationalismens storhedstid blev kostet

rundt i Europa: ”Tilsyneladende er der ingen, der ønsker at vide, at vor tids historie har skabt en ny slags mennesker – den slags, der anbringes i koncentrationslejre af deres fjender og i interneringslejre af deres venner”. Hendes konstatering er lige så rigtig i dag, som den var under Anden Verdenskrig. Det vil vi blive mindet om efter corona, men sikkert hurtigt fortrænge igen, når vi opgiver at gøre noget ved de mellemøstlige konflikter, som USA har overladt til os, og som Kina ikke vil røre ved.

I Den Persiske Golf er udsigterne måske mindre dystre, trods alt. Forudsigelsen er, at Kina følger USA ud – fordi kineserne vurderer, at de økonomiske indsatser ved at agere sikkerhedsparaply er alt for store i forhold til indtjeningen – og olie skal nok komme i hus andre steder fra. For Kina er Mellemøsten for langt væk til, at man vil sprøjte hård magt i regionen, mens fx Det Sydkinesiske Hav er en helt anden sag: Det er Kinas nærområde.

Vil Rusland fylde det sikkerhedspolitiske tomrum ud? Det tvivler jeg på, at den stolte landmagt har ressourcerne til. Dermed vil Den Persiske Golf blive overladt til sig selv, og det er måske det bedste, der overhovedet kan ske. Regionen vil implodere! Aktørerne ved alle sammen, at de ikke kan vinde noget ved at gå i krig med hinanden, men gør det måske alligevel.

Når røgen så har lagt sig, begynder de at forhandle, og måske finder de omsider deres egen ordening. Hvis EU ikke gider handle med dem til den tid, står Kina nok på spring for økonomisk samarbejde uden ideologiske og sikkerhedspolitiske forpligtelser. En region, der har fundet sin egen stabile balance, er attraktiv for Kina. Det betyder, at Kina, måske sammen med ærkerivalen Indien, vil komme tilbage til Den Persiske Golf og starte et nyt eventyr uden Vestens indblanding.

Trods Kinas klare fejl og misgerninger i håndteringen af corona, i den stærkt kritisable og helt uacceptable politik over for uighurerne i Xinjiang og ligeledes i politikken i forhold til Hongkong, Taiwan og Tibet samt ikke mindst i den voldsomme knægtelse af den hjemlige opposition, der alt sammen skal kritiseres lige op i den kinesiske leder Xi Jinpings åbne ansigt, er hans ide om et nyt silkevejsprojekt måske ikke så dumt, farligt og truende, som det dagligt fremstilles. Samtidig bliver USA's misgerninger og fejlslagne mellemøstpolitik behændigt glemt og fortiet i kritikken. Men det er faktisk USA, der har startet Irak-krigen uden et FN-mandat, der har lavet tætte alliancer med mellemøstlige diktatorer, og senest har USA stik imod FN og EU's politik dikteret en ny politik i Palæstina-konflikten. Selvfølgelig skal Europa ikke af den grund vende USA ryggen og kaste sig i armene på det autoritære Kina, men Europa kunne måske balancere lidt mere mellem de to poler og finde sin egen vej i den nye postcorona-verdensorden?

Efter coronakrisen må EU – og Danmark, hvis kongeriget da ellers stadig gider være med – beslutte sig: Vil man arbejde for en bipolar kinesisk-amerikansk verdensorden, der undergraver det internationale institutionelle samarbejde, der har været til Danmark og Europas store fordel, siden det blev opbygget efter Anden Verdenskrig, og som er betingelsen uden anden for, at Danmark kunne fremstå som stærk stat i begyndelsen af marts? Eller vil EU forsøge en vej mellem Kina og USA, der indebærer at arbejde for at redde det internationale samarbejde og dermed sikre, at Danmark fortsætter med at være en stærk stat?

Lars Erslev Andersen (f. 1956) er idehistoriker med suppleringsfag i mellemøststudier. Lektor i historie og mellemøststudier 1996-2008 ved Syddansk Universitet og leder af Center for Mellemøststudier samme sted 1994-2000. Siden 2008 seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier med fokus på transnationale jihadnetværk, USA's mellemøstpolitik og siden 2014 tillige Kinas mellemøstpolitik. Han arbejder p.t. på en bog med arbejdstitlen Begæret efter Orden: Idehistoriske fortællinger om verdensorden og identitet. Udgivet 29/6

Professor John Ikenberry: Der er en strid på vej. Den vil bestå i en kamp mellem to former for verdensorden: Vestens og Kinas (5/4)

”Hvis Kina kan gøre alt, hvad vestlige demokratier kan, og mere til, så vil de finde sig selv i toppen af det internationale system, og så vil lande langsomt bevæge sig i retning af den kinesiske indflydelsessfære. Det er der, jeg tror, vi er på vej hen”. Sådan siger en af verdens førende forskere i institutionalisme.

Interview af Hans Henrik Fafner

PRINCETON – Efter stort set alle konflikter – og navnlig efter større krige – har det vist sig af afgørende betydning, hvordan sejren blev håndteret. John Ikenberry, som er professor i statskundskab ved Princeton University, har beskæftiget sig indgående med problematikken i mange år, og i 2001 skrev han bogen *After Victory*, hvor han gør rede for sine teorier. Det sker gennem en dyb analyse af tre store ’after victory-øjeblikke’, som han betegner det. Han har nærlæst situationen i 1815, altså lige efter Napoleonskrigene, i 1919 efter Første Verdenskrig samt i 1945 efter afslutningen på Anden Verdenskrig. Og han relaterer dette til situationen umiddelbart efter afslutningen på Den Kolde Krig.

Ikenberry er, hvad der i politologien kaldes liberal institutionalist. Han argumenterer for, at den nye orden, som har skullet etableres efter hver af de større konflikter, har bevæget sig i retning af større internationalt samarbejde, og dette er i stigende grad blevet skabt indenfor rammerne af institutioner. Et par markante eksempler i nyere tid er FN og NATO, der som bekendt begge blev skabt i kølvandet på Anden Verdenskrig. Og fordi udviklingen var kommet så vidt, og verdenssamfundets respekt for det institutionelle samarbejde på det tidspunkt var så grundfæstet, blev efterkrigstiden en periode med hidtil uset stabilitet. Det er i Ikenberrys optik hovedårsagen til, at afslutningen på Den Kolde Krig forløb så relativt uddramatisk. *After Victory* blev genudgivet sidste år. I sit nye forord skriver Ikenberry, at bogen oprindeligt synes skrevet i en anden æra end i dag, og det ligger næsten i luften, at han med genudgivelsen ønsker at teste, om hans teorier fra dengang stadig holder stik. Men gør den så det?

IKENBERRY: Det er et særdeles godt spørgsmål. Der har været overraskende udviklinger, som udfordrer teorien. Eksempelvis indgår det i min teori, at en sejrende stat har et incitament til at investere i den tabende stat for at skabe økonomiske og sikkerhedspolitiske bånd, der befæster dens dominerende rolle, og samtidig skabe incitament for svagere stater til at knytte sig til den toneangivende stat. Og det er en ledelsesmodel, hvor demokratier har en særlig kapacitet og en formodet interesse i at indtage rollen. Men det ser bestemt ikke ud til, at Trump har læst min bog, for han synes slet ikke at forfølge en politik, der er i overensstemmelse med den logik.

Så jeg undrer mig og er foruroliget. Hvad vi ser i dag, underminerer på ingen måde mine teorier, selvom Trump foretager sig ting, som teorierne ikke ville forudse. USA opfører sig ikke på en måde, som bogen opstiller teoretisk, men det viser sig, at verden reagerer på det. USA’s ageren har negative konsekvenser for både USA og for verden. På den måde beviser Trump, at jeg havde ret i, at det var en fordel for USA at agere på en bestemt måde – lad os kalde det liberalt overherredømme – og at det var til fordel for verden i form af stabilitet og beskyttelse, etableringen af partnerskaber og rammer for samarbejde inden for områder som klimaforandringer.

USA's ageren har negative konsekvenser for både USA og for verden. På den måde beviser Trump, at jeg havde ret i, at det var en fordel for USA at agere på en bestemt måde – lad os kalde det liberalt overherredømme

---

RÆSON: Du skriver, at efter en sejr står sejrherren med en mægtig magt, som gradvist vil svinde bort. Det er ved at være længe siden, den nye orden blev etableret i 1945, så er vi ved at være nået det punkt, hvor sejrherrenes magt fra dengang er ved at være borte?

IKENBERRY: Ja, USA's overherredømme er i høj grad på nedtur, og dets rolle i forhold til eksempelvis Kina er helt bestemt under forandring. USA er ikke, hvad det var efter 1945 og bestemt heller ikke efter 1991. Så vi står afgjort i en situation, hvor ingen ikke er i stand til at anvende magt for at få verden til at opføre sig, som man gerne vil. Man er nødt til at bygge på de akkumulerede investeringer – partnerskaber og institutioner, multilaterale netværk, aftaler; alt det, som det har taget årtier at opbygge – for at erstatte de rene magtfordele. Så lige nu er det op til den amerikanske administration at bygge på disse investeringer, og ikke smide investeringerne bort i den tro at man kan intimidere andre lande, for det fungerer ikke. Det er som et menneske, der bliver ældre: Man sparer op til pensionen og ønsker ikke at ødsle det hele væk på kortspil i Las Vegas. Trump er en Las Vegas-tænk på et tidspunkt, da vi har behov for nogen, der bevarer værdierne på længere sigt.

RÆSON: Men det virker, som om dine teorier bygger på stater med nogenlunde samme kulturelle baggrund. En af dine kolleger, professor John M. Owen fra University of Virginia, skriver i sin bog 'Confronting Political Islam', at en stat godt kan være ideologisk og rationel på samme tid. Han nævner Iran som eksempel, og netop der er vi jo oppe mod et helt andet værdisæt. Hvordan passer Vestens konfrontative forhold til Iran ind i dine teorier?

IKENBERRY: Det er klart, at den internationale, liberale orden, som jeg beskriver, støder ind i lande, som ikke er liberale, og som i en vis forstand slet ikke anerkender liberale lande og deres måde at gøre tingene på. Det betyder, at der altid vil være en vis antagonisme, hvad enten det er USA mod Rusland eller England mod Tyskland tidligere i århundredet. Hvordan man håndterer illiberale stater er et kronisk problem. Der er ingen nemme svar.

De liberale tenderer mod en tvedelt tænkning: Den ene mulighed er at engagere disse stater, da liberal tænkning indebærer en optimistisk opfattelse af, at så snart disse lande ser lyset og fordelene ved at operere indenfor en åben orden, som omfatter handel og investeringer og politiske gevinster, så vil de gennemføre reformer i retning af liberalt demokrati. De folk, som formede amerikansk udenrigspolitik efter Den Kolde Krig, tænkte præcis på den måde om Kina: Man bragte Kina ind i Verdenshandelsorganisationen (WTO) og skabte incitament til at fremme deres forandring i retning af det demokratiske liberale system.

Hvad angår Iran, mener jeg, at regimet tænker rationelt, men det er en teokratisk stat med et meget dynamisk samfund, der forholder sig ambivalent til regimet. Lige siden den

iranske revolution i 1979 har amerikanske beslutningstagere ønsket at se et Iran, der forandrede sig bort fra dette, men jeg tror ikke, at et ønsket om regimeskifte har været nogen dominerende faktor i amerikansk udenrigspolitik over for Iran. At vælte regimet giver ikke politisk mening, selv om der er folk i Washington, og navnlig Trump-administrationen, der helt klart ønsker at lægge pres på Iran med netop det formål. Alternativet er et engagement med henblik på forhandling, sådan som det er tilfældet med Nordkorea. Man accepterer nogle kompromisser for at få dem til at vise tilbageholdenhed. Det er det, som lå bag aftalen, som Obama-administrationen indgik med iranerne, og som Trump nu har ødelagt.

RÆSON: Men er det ikke en stor del af problemet i dag, at der ikke længere er tale om en øst-vest-konflikt som under Den Kolde Krig, men om nord-syd, hvor man står overfor en anden kultur og en anden verden?

IKENBERRY: Efter Den Kolde Krig bestod en stor del af tænkningen i, at mange stater var på vej mod demokrati – selv lande som Kina, Rusland og de arabiske stater. Det arabiske forår blev anset som bevis for, at det var en global bevægelse. Alt det er nu vendt på hovedet, og mange lande bevæger sig i den modsatte retning.

Jeg er overbevist om, at vi skal til at forestille os en verden, som er mere pluralistisk – og den udvikling er vi nødt til at lade ske. Vi kan ikke bekæmpe det. Jeg tror, at de demokratiske lande har en interesse i – og en moralsk forpligtelse til – at tale til fordel for det liberale demokrati. Og at stille sig mod illiberal og autokratisk misbrug, men uden at tage det for givet, at verden vil bevæge sig i den retning, man gerne vil. Det er en hård lektie for vestlige liberale tænkere, men jeg tror, at verden i den kommende historiske cyklus vil være meget mere kompleks. Og på grund af dette vil de liberale demokratier være nødt til at binde sig til hinanden på nye måder, ikke fordi de vil udbrede demokratiet til resten af verden, men fordi de vil være nødt til at beskytte sig selv i den nye æra, hvor illiberale og autokratiske regimer får større indflydelse og magt. Vi er nødt til at værne om vores system i denne mørke tid.

RÆSON: Men kan vi tage for givet, at vores definition af demokrati er den bedste?

IKENBERRY: Nej, det er klart. Hvis vi tror, det er det bedste, skal vi opføre os i overensstemmelse med det. Jeg tror ikke, den iranske definition af demokrati står sig ved nogen nærmere undersøgelse. Heller ikke Kina eller Rusland. Jeg mener ikke, man behøver være nogen total universalist eller absolutist, for at indse at der er forskelle, og at ikke alle regimer er ligestillede i moralsk forstand.

Jeg er overbevist om, at vi skal til at forestille os en verden, som er mere pluralistisk – og den udvikling er vi nødt til at lade ske. Vi kan ikke bekæmpe det

RÆSON: Hvordan forklarer du, at religion og nationalisme fylder mere og mere?

Israel, som jo definerer sig selv som en del af den vestlige verden, bliver mere og mere religiøst, og man ser den samme tendens i USA.

IKENBERRY: Religion, nationalisme, religion og 'Blut und Boden' [nazistisk slagord, der betyder 'blod og jord', red.] er noget, vi forbinder med en sygelig nationalisme i 1930'erne,

fascisme og totalitarisme, imperialism – men det er aldrig forsvundet. Når det er sagt, knytter liberalt demokrati sig jo til nationen. I det 19. århundrede, da de liberale revolutioner kom fejende, skete det hele inden for nationalstatens rammer. Internationalisme og nationalisme gik hånd i hånd. Derfor er det en fejl at sige, at striden i dag står mellem globalisme og nationalisme. Den liberale internationale vision er ikke globalisme, det er intergovernmentalisme. Trumps afvisning af globalismen er ikke nationalisme, men tribalisme [stammetilhørsforhold, red.]. Det samme kan man sige om israelerne og østeuropæerne. Så striden er ikke helt, som den bliver beskrevet. Den liberale reaktion på fremkomsten af denne 'Blut und Boden'-traditionalisme skal være at skabe plads til det på et eller andet plan. Vi glemmer ofte, at selv liberale demokratier anerkender vigtigheden af et civilsamfund, der indbefatter mange former for identitetspolitik.

RÆSON: Men når vi taler om nationalisme og identitetspolitik, hvad sker der så i den arabiske verden i dag? Hvorfor gik det såkaldte arabiske forår så forfærdelig galt?

IKENBERRY: Vi har i dag en mængde lande med dysfunktionelle regeringer, som er dybt korrupte og bundet op på sociale og økonomiske strukturer, der gør det vanskeligt at vælte nepotistiske og korrupte ledere og i stedet danne politiske partier med et bredt grundlag, som konkurrerer efter liberale og demokratiske regelsæt. Og jeg tror, vi står med en ubehagelig erkendelse af, at det er vanskeligt at springe til et virkeligt demokrati, uden at det går galt undervejs. At det er en vanskeligere kurs at følge, end hvad mange folk forestillede sig efter Den Kolde Krig. Det er en slags Fukuyama-tro, at ting kan fornyes, og nu ser vi en hel del forskere skrive om det gamle syn: At stabile liberalt orienterede politiske institutioner skal hvile på et fundament af fælles værdier og en form for kulturel tolerance og mådehold, som det er vanskeligt at bevare. Og vanskeligt at skabe for lande i Mellemøsten.

Jeg tror, vi står med en ubehagelig erkendelse af, at det er vanskeligt at springe til et virkeligt demokrati, uden at det går galt undervejs. At det er en vanskeligere kurs at følge, end hvad mange folk forestillede sig efter Den Kolde Krig

RÆSON: I Mellemøsten har der været flere "after victory-øjeblikke", fx ifm. Irakkrigen, Afghanistankrigen og bekæmpelsen af Islamisk Stat. Hvad er der sket med alle disse chancer?

IKENBERRY: Det er alt sammen mindre tilfælde af 'after victory-øjeblikke', fordi det ikke var krige mellem stormagter, men en meget magtfuld stat, der væltede en svag stat. Der var ikke noget virkeligt incitament for den magtfulde stat til at bruge penge for at genopbygge og fremelske en bedre orden. Der var incitament, men for demokratier er det meget vanskeligt at se, at den civile side er lige så vigtig som den militære. Selv for en mand som John Bolton, der var med i Bush-administrationen, drejede det sig om at nedbryde den gamle orden, og han var ikke interesseret i at opbygge en ny. Andre ønskede det heller ikke.

Det mest succesfulde eksempel på et 'after victory-øjeblik' var USA og vestmagterne mod Tyskland og Japan ved afslutningen af Anden Verdenskrig, for det var en komplet sejr, ubetinget overgivelse, og man havde en ydre trussel i kraft af den fremvoksende kolde krig,

som gjorde det endnu mere afgørende, at de lande kom ind i USA's kredsløb. Og de var allerede så udviklede, at man ikke behøvede at starte fra bunden af. På mange måder var de lige så avancerede som de lande, der besatte dem. Så mange af de elementer, der gør et 'after victory-øjeblik' muligt, var ganske enkelt ikke til stede i Irak.

RÆSON: Og i Tyskland og Japan var der en modpart, som var rede til dialog?

IKENBERRY: Ja, i Tyskland var der en reel glæde over, at en sygdom – nazismen – var manet ud af kroppen. Der var en opfattelse af, at det var ikke folket, der førte krig, men nazismen, som man nu kom af med. Det var lidt mere kompliceret i Japan, for kejseren og magtstrukturen blev ikke for alvor set som separeret fra folket. I Tyskland var det heller ikke separeret, men man kunne skabe en fortælling om, at man havde befriet sig selv fra Hitler. Det skabte bedre betingelser for partnerskaber.

Det er en meget prekær situation for vestlige institutioner. Jeg tror, der kommer endnu et vendepunkt af demokratisk solidaritet, navnlig som følge af Kinas voksende indflydelse og Ruslands truende magt

---

RÆSON: Hvordan er situationen i Rusland? Den Kolde Krig sluttede for længe siden, og vi ser ikke noget russisk demokrati, på trods af at der bør være en modpart, der er villig til dialog.

IKENBERRY: Rusland er et kedeligt eksempel på, hvordan alle forudsigelser efter Den Kolde Krig har slået fejl på begge sider. I 1991 faldt det hele fra hinanden – kuppet mod Gorbatsjov, modkuppet, den mislykkede føderation, Jeltsin og demokratiske valg. Mange bærer skylden, men jeg mener, at der dengang var en forpasset chance til at integrere Rusland i systemet, til at give dem mere status og indflydelse, måske være lidt mere forsigtig med at udvide NATO, måske skabe en lidt mere kreativ vision for, hvordan en euroasiatisk sikkerhedsorganisation kunne se ud. Det er kompliceret for, at hvad der ligner pres på Rusland og diktat fra Vesten, og ægte østeuropæiske bestræbelser på at slutte sig til Europa og EU og NATO.

Det, der gjorde situationen efter Den Kolde Krig så spændende, var, at der nu var folk, der ønskede at ændre deres egen tilværelse og eget system. I stedet blev det et dramatisk skift fra kommunismens statslige ejerskab af produktionsmidlerne til en privatkapitalistisk laissez faire-markedsfundamentalisme, hvor ting, der havde tilhørt staten, blev solgt eller givet til velhavende oligarker, som i vidt omfang beskyttede de værdier, som var blevet stjålet fra Rusland, i banker i London, Schweiz og New York. Hele denne proces blev hjulpet på vej af den liberale demokratiske verden, som var mere end villig til at dække over det, mens Rusland blev parteret. Det blev til en oligarkisk stat, og Putin er blevet en del af denne form for korrump kapitalisme. Det er et monster, som er meget vanskeligt at stille noget op imod.

RÆSON: På mange måder kan man sige, at institutioner som NATO, EU og FN er med til at definere den vestlige verden. Hvor relevante er de i dag?

IKENBERRY: Det er en meget prekær situation for vestlige institutioner. Jeg tror, der kommer endnu et vendepunkt af demokratisk solidaritet, navnlig som følge af Kinas voksende indflydelse og Ruslands truende magt. Der er helt indlysende incitamenter for vestlige demokratier til at holde sammen: Europa vil gerne se et fortsat amerikansk engagement, særligt i lyset af Trumps afvisning af NATO og EU. Han underminerer EU helt utilsløret, og han har et meget delt syn på NATO. Men Trump er ikke Amerika, og han bliver ikke siddende for evigt. En politisk leder er ikke den samlede sum af noget land.

I Kongressen i Washington er der mange medlemmer, som støtter Trump, men som samtidig går stærkt ind for et solidt partnerskab med Europa. Storbritannien har forladt EU, men unge mennesker i landet er i vidt omfang tilhængere af EU. Lad os se, om Storbritannien ikke vender tilbage. Jeg tror, europæerne er nødt til at finde en måde at holde forbindelsen til Storbritannien. I mellemtiden må de lade Boris Johnson og hans folk udleve deres fantasi.

Men jeg er i tvivl om, hvorvidt Kina kan klare den. For Kina har mange udfordringer, som coronaepidemien og den relaterede autokratiske dysfunktion tydeligt viser

---

RÆSON: Der er magter på vej frem, som synes at have en anden samfundsorden. Kina og Indien er klare eksempler. Betyder det, at vi lige nu forsøger at fastholde vores egen, lidt gammeldags orden, mens de overhaler os?

IKENBERRY: Jeg tror ikke, de overhaler os – men jeg tror, der er en strid på vej. Den vil bestå i en kamp mellem to konkurrerende former for verdensorden. Kina har en anden vision end vores, og den er dybt forankret, fordi den handler om, hvordan modernitet i et industrielt samfund udvikler sig. Den tyske filosof Jürgen Habermas kaldte det modernitetsprojekter. Ved afslutningen på Den Kolde Krig var der kun ét modernitetsprojekt tilbage. Tidligere i det 20. århundrede havde vi det japanske imperium sammen med det tyske og det sovjetiske. Men de er alle forvist til historiens losseplads. Der er kun ét andet projekt tilbage: det kinesiske. Men lige nu – især under præsident Xi – har man i Kina en vision om kapitalisme uden demokrati. Der er altså bestemt tale om et andet syn på, hvordan samfund kan udvikle sig på for at nå det højeste udviklingsniveau i en autoritær kommunistisk stat.

Det er det store spørgsmål i det 21. århundrede: Kina tvinger verden til at underkaste sig eksperimentet. Hvis det lykkes for dem – hvilket ikke er sikkert – vil det ændre verden. Hvis Kina kan gøre alt, hvad vestlige demokratier kan, og mere til, så vil de finde sig selv i toppen af det internationale system, og så vil lande langsomt bevæge sig i retning af den kinesiske indflydelsessfære. Det er der, jeg tror, vi er på vej hen. Men jeg er i tvivl om, hvorvidt Kina kan klare den. For Kina har mange udfordringer, som coronaepidemien og den relaterede autokratiske dysfunktion tydeligt viser. Man prøvede at dække over situationens alvor og vil ikke have regimet involveret og straffet for katastrofen. Der er tale om manglende transparens og manglende vilje til internationalt samarbejde, og derfor er jeg ikke sikker på, at Kina-modellen vil lykkes. Jeg vil ikke satse på det, men vi går en periode i møde, hvor vi bliver vidne til en konkurrence mellem de to systemer.

*John Ikenberry har skrevet *After Victory. Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*. Princeton University Press, 2019.*

Hans Henrik Fafner (f. 1957) er journalist og har gennem de sidste 25 år skrevet om Mellemøsten med fast base i Tel Aviv. Ved siden af sit journalistiske virke er han forfatter og foredragsholder, oversætter af israelsk skønlitteratur til dansk samt rejseleder for Viktors Farmor. I foråret 2020 udgiver Turbine Forlaget hans bog 'Halutzim. Kontrasternes Israel', hvor han gennem samtaler med israelere søger at forklare landets mange indre modsætninger. Publiceret d. 05/04 2020

Lars Bangert Struwe: Danmarks nye Kina-politik (11/6)

Coronakrisen ændrer verden på mange måder – også sikkerhedspolitisk: Uenigheden imellem Vesten og Kina er blevet åbenlys, og de fleste kan nu se stormagtsopgøret nærme sig.

Under krisen har Kina skudt sig selv i foden ved først at forsøge at skjule epidemien for derefter at iværksætte en misinformationskampagne kombineret med propaganda både indenrigs, udenrigs og senest ved at ændre på Hongkongs lovgivning. Det er blevet for meget for de hidtil passive vestlige demokratier, og Kina behandles nu som en stormagt, man skal være skeptisk over for.

Den danske regering har fulgt op på Europa-Parlamentets og Rådets [forordning](#) af 19. marts 2019 om et regelsæt for screening af udlandets direkte investeringer i Unionen. EU vil nu screene udenlandske investeringer; dvs. undersøge dem og sikre, at de ikke er til skade for de enkelte EU-staters sikkerhed og orden. Det vil man særligt gøre i forbindelse med kritisk infrastruktur; bl.a. energi, vand, hospitaler og telekommunikation. Alt det, der får samfundet til at fungere i sin grundsubstans. Her er Kina nu kommet i fokus.

Igennem mange år har Danmark haft et godt samarbejde med Kina – nogle ville sige *for godt*. Erhvervsinteresser og forskning har været sat meget højt i samarbejdet. Tibet-sagen og tilsvarende sager viser, hvor langt det officielle Danmark egentlig har været klar til at gå for at bevare det gode samarbejde. Derfor har man strakt sig meget langt for, at Kina og kinesiske ledere følte sig godt tilpas – bl.a. ved at sørge for, at menneskerettighedssituationen eller episoder fra Kinas historie, som ikke passer ind i Kinas selvforståelse, er blevet skjult eller fjernet.

Imidlertid meldte statsminister Mette Frederiksen den 13. maj ud i [Berlingske](#), at coronakrisen har ændret regeringens syn på kritisk infrastruktur og derved indirekte synet på Kina. I forlængelse heraf har man givet Berlingske aktindsigt i, hvordan Huawei reelt har truet med, at en afvisning af firmaet ville få økonomiske konsekvenser for Danmark.

Offentliggørelsen af denne type af korrespondance er endnu et tegn på det danske skift i holdningen til Kina, men udviklingen har været på vej igennem længere tid. Vi ser et stormagtsopgør, hvor særligt Kina og USA kæmper imod hinanden – med Rusland mere og mere på sidelinjen. Præsident Trump har eskaleret sin hårde retorik over for Beijing, startet en handelskrig og iværksat [sømilitære patruljer](#), der udfører Kina i dets nærområde. Generalsekretær Jens Stoltenberg meddelte i august 2019, at NATO nu så med bekymring på Kina, som alliancen mener udfordrer den ordensbaserede verdensorden, netop når det bl.a. gælder kritisk infrastruktur og cyberspace. Et tilsvarende fokus er under udvikling i EU.

Ulvekrigerne

Kinesisk diplomati arbejder stadig diskret, men præsident Xi Jinping har ændret på både metoderne og målet. Målet er et stærkt Kina, der ikke kun anser sig selv som en stormagt, men også anerkendes som en af omverdenen. Dette skal også slå igennem i metoderne: Xi Jinping har bedt det kinesiske [diplomati om at være mere aggressivt](#). Unge kinesiske diplomater har taget dette til sig og kalder sig selv for 'Warrior Wolves' – [opkaldt efter en kinesisk actionfilm](#).

Men i en situation, hvor verdens øjne hviler bebrejdende på Kina på grund af coronakrisen, giver denne nye strategi markante bagslag.

Et eksempel på de problemer, Kina nu støder på som en del af det tilspidsede stormagtsopgør, er skandalen, der fandt sted i forbindelse med EU's rapport om kinesisk desinformation. Ifølge New York Times har pres fra Kina tilsyneladende betydet, at Unionen neddæmpede budskabet i sin rapport om desinformation, der blev publiceret den 24. april 2020. Nyheden udløste et ramaskrig blandt de europæiske parlamentarikere. Fra EU's side afviste man at have udvandet rapporten, men det troede en række parlamentarikere ikke på. Det franske EU-parlamentsmedlem Thierry Mariani sagde meget malende, at seniordiplomat Josep Borrell og hans team var fanget med hænderne i kagedåsen.

Debatten viste, at mange politikere i dag anser Kina for at være en stormagt, der udfordrer både EU og Unionens medlemsstater. Dette har været undervejs i nogen tid – og der har været diskussion i mindst et år om det strategiske forhold imellem [Kina og EU](#). I strategipapiret "EU-China – A strategic outlook" fra marts 2019 lagde Kommissionen op til en ændring: Man anser ikke længere Kina som et uland, men som en magt med globale ambitioner. En magt, man gerne vil samarbejde med, men som man også skal vise, at der er rammer og begrænsninger. Her følger EU med forsinkelse udviklingen i USA: Kina er gået fra at blive set som en ren samarbejdspartner til at være en samarbejdspartner med problemer. Spørgsmålet er naturligvis, hvordan man kan modbalancere Kinas opstigen og økonomiske succes.

I sit regeringsprogram valgte Mette Frederiksen ikke at beskrive sin udenrigspolitik særligt nøje, men i disse måneder ser vi alligevel konturerne af et betragteligt skift, der fremprovokeres af coronakrisen. Regeringen synes lige nu at indtage en hårdere linje over for Beijing. Når Statsministeriet giver aktindsigt i Huawei-korrespondancen, er det i sig selv et vigtigt politisk signal. Man kunne have lukket ned for det og påberåbt sig såvel økonomiske som sikkerhedspolitiske argumenter for ikke at give aktindsigt – men vælger i stedet at afstå fra muligheden. Nu gør man det omvendte: Man blotlægger, hvordan Huawei og Kina deltager i det politiske spil og skaber pres, som bruges mod os i Danmark. Der er ret tydelig dokumentation på, at der er meget tætte bånd imellem Huawei og den kinesiske stat – bånd, som begge hidtil nærmest har afvist. Fløjlshandskerne er taget af – og dermed er der mulighed for en ny dansk kurs over for Kina.

Alle mod Kina?

Flere forhold peger på, at Mette Frederiksen vil lægge sig ret tæt på USA i dets udenrigspolitik. Vi sender stadig styrker til Irak, vi kritiserer ikke USA for at forlade våbenkontrolregimet Open Sky (som en række europæiske stater med Frankrig i spidsen ellers har gjort), og i sagen om Huawei har man lagt sig direkte på den amerikanske linje. Udenrigsministeriets direktør, Lars Gert Lose, var ambassadør i Washington inden sin nuværende post og fik meget hurtigt et indtryk af den nye politik hos Trump. Der er næppe tvivl om, at hans rådgivning af regeringen indeholder en virkelig god forståelse af Trumps udenrigspolitik – herunder en ny politik over for Kina, hvor Danmark nu har valgt side. Det samme ser man i fx Australien og senest i Storbritannien, hvor premierminister Boris Johnson har beordret en ændret holdning til Huawei og dermed også følger det amerikanske spor.

Den kinesiske udenrigsminister, Wang Yi, advarede i maj 2020 imod en ny kold krig. Dette scenarie ville jeg have afvist for fire-fem år siden, men i dag tegner der sig konturerne af et opgør, hvor Vesten står på den ene side, og Kina står på den anden. Dette har man indset i Statsministeriet og Udenrigsministeriet, og man har tidligt besluttet sig: Uden at afvente EU's beslutning valgte man USA's linje. Imidlertid er EU som nævnt ovenfor også på vej ind på denne kurs.

Den nye danske Kina-politik vil være præget af USA's kamp med Kina, som vil fortsætte efter præsidentvalgekampen, uanset resultatet. Både Kina og USA vil fremstille

konflikten med en 'med os eller mod os'-logik – men såvel Indien som Rusland og EU vil være relativt selvstændige aktører, der med stor effekt kan drive hvert sit spil i international politik – dog ikke helt på linje med Kina og USA.

Efter al sandsynlighed vil vi se begrebet 'den frie verden' bliver genoplivet, fx som en markør over for Kina og Rusland. Danmark vil – med nogle forbehold af hensyn til eksporten – lægge sig ret tæt på USA's holdninger ift. til både Kina og Rusland. Der er en generel europæisk bekymring for, hvad Trump kan finde på, og man vil tilsyneladende i den danske regering nu sikre sig ved at lægge sig så tæt på hans politik som muligt; både som dansk velfærdsstat og socialdemokrati.

Samtidig fortsætter Mette Frederiksen den linje, som statsministre har fastlagt de seneste 20 år; udenrigspolitikken er deres, og udenrigsministeren har ikke meget spillerum. Det viser fx Huawei-sagen, hvor udmeldingen ikke kommer fra Udenrigsministeriet, men fra Statsministeriet.

Hvor hendes nye politik over for Kina vil slå igennem næste gang, er ikke sikkert. Dog vil der være et markant fokus på teknologi og særligt kritisk infrastruktur. Arktis kan også blive den nye kampplads. USA har på intet tidspunkt kunnet lide, at Kina betegner sig selv som en 'nær-arktisk-stat' – og Rusland kan meget vel tænkes at følge trop, idet Rusland gerne vil have kontrol over aktiviteter i Arktis, som er en primær interessesfære for dem.

Et helt vildt scenarie for hele verden, som man bør overveje, er: 'Alle mod Kina'. Det er ikke umuligt. For Kina står her og nu forbløffende isoleret i verden: USA nærer ingen varme følelser, Indien har en konstant konfrontation med kineserne lige under overfladen, EU er blevet bekymret, og Rusland har altid frygtet de kinesiske interesser særligt i Sibirien. Det, der for blot få år siden tegnede til at blive 'det kinesiske århundrede', kan hurtigt blive til et mareridt for Xi Jinping og hans nation.

Lars Bangert Struwe (f. 1968) er generalsekretær i tænketanken Atlantsammenslutningen. Han er ph.d. og har bl.a. været forsker og fungerende kontorchef i Forsvarsministeriet. Sammen med Mikkel Vedby Rasmussen laver han podcasten "Krisecast" for RÆSON: raeson.dk/krisecast. Udgivet 11/06 2020 (i RÆSON42)

Rasmus Grand Berthelsen: Kina og USA's stormagtskonflikt accelererer den internationale retsordens kollaps. Hvem skal forsvare den? (26/5)

Kinas håndtering af COVID-19 har fragmenteret det globale samarbejde yderligere. Nu forsøger demokratiske mellemmagter som EU, Japan og Australien at forsvare den regelbaserede internationale orden ved at udfylde det tomrum, der er efterladt af stormagtskonflikten mellem Trumps USA og Kommunistpartiets Kina.

Kinas Kommunistparti [skjulte oplysninger](#) om COVID-19 for resten af verden, da den først blev identificeret i Wuhan. Det har udstillet farerne ved Kinas autoritære system – ikke kun for landets egne indbyggere, men også for resten af verdens befolkning. I stedet for at anerkende sine fejl har Kommunistpartiet febrilsk forsøgt at vende situationen ved at sprede alternative teorier om virussens oprindelse, sende værnemidler til trængte lande i Europa, insistere på, at Kinas bekæmpelse af virussen bør hædres og ved at forulempe alle, der antyder noget andet.

Spredningen af coronavirus fra Kina til resten af verden har også fremprovokeret en desinformationskrig i den eskalerende stormagtskonflikt. Trumps udenrigsminister Mike Pompeo udtalte for nyligt, at USA har ”[enorme beviser](#)” for, at virusudbruddet stammer fra et laboratorium i Wuhan – uden at fremlægge omtalte beviser. Hertil svarede en talsmand for Kinas udenrigsministerium ved at underbygge en konspirationsteori om, at det amerikanske militær muligvis har [bragt coronavirus til Wuhan](#). I kampen for at vinde det globale narrativ har Kina forsøgt at sætte landets ’effektive’ håndtering af pandemien i kontrast til vestlige demokratiers ’ineffektive’ inddæmningsstrategier.

Kinas brug af splittende metoder er langt fra ny. I Europa er Kinas “17+1”-møder med central- og østeuropæiske medlemslande, hvor man forsøger at så splid i EU-samarbejdet ved at udnytte blokkens økonomisk svage medlemslande, et velkendt eksempel. Her har Kinas bestræbelser på at presse landene til at blokere fælles EU-erklæringer om det [Sydkinesiske Øhav](#) eller [menneskerettighedsspørgsmål](#) båret frugt. I Australien har Kommunistpartiet [finansieret politiske partier](#) og kandidaters kampagner for at opnå øget indflydelse.

Frustrationerne over Kinas ageren på den internationale scene relaterer sig ikke kun til coronavirussen, men har hobet sig op i årevis. Under præsident Xi Jinping er Kinas økonomiske og politiske magtudøvelse eskaleret, og Beijing kræver efterhånden lydighed over hele kloden – hvilket giver hverken udenlandske virksomheder eller lande plads til at stille spørgsmålstejn ved Kommunistpartiets politik.

Men nu er Kinas taktik begyndt at give tilbageslag. Australien presser på for en [global undersøgelse](#) af pandemiens oprindelse. EU sluttede sig for nyligt til dette initiativ og [tog idéen op i WHO](#) i sidste måned. Selv Storbritanniens udenrigsminister Dominic Raab har krævet en hårdere tilgang til Kina i fremtiden og har [truet med](#) at afslutte “business-as-usual” med Beijing. Men Kinas ledere har gjort det klart, at de anser enhver kritik af deres oprindelige reaktion på coronavirussen som en trussel mod Kommunistpartiets styre. Dermed er ideen om en grundig undersøgelse i WHO-regi allerede dødsejlet. Men også Kinas ambassadør i Australien har [åbent truet med](#), at landets krav om en undersøgelse kan få økonomiske konsekvenser. Europa er heller ikke gået fri fra kinesisk pres. Da Holland

ændrede navnet på sit repræsentationskontor i Taiwan, [truede Beijing](#) med at suspendere eksporten af medicinske forsyninger til landet.

Opfattelsen af Kina som en revisionistisk magt har længe dannet grundlaget for EU's Kina-politik, men indenfor de sidste par år er europæiske beslutningstagere blevet mere skeptiske overfor Kina

Europa er blevet mere skeptisk overfor Kina

I de senere år har Europa generelt skærpet sin tilgang til Kina – af mange af de samme grunde som USA: den mere autoritære linje under Præsident Xi, manglende markedsøkonomiske reformer, og udbredelsen af problematiske politiske og økonomiske praksisser gennem Kinas Belt and Road Initiative (BRI), hvor kinesiske statsvirksomheder gjort indtog på de gamle silkeveje ved hjælp af subsidierede opkøb af infrastruktur. Dertil kommer landets teknologisk-nationalistiske dagsorden, der er formuleret i ”Made in China 2025”-strategien og ”China Standards 2035”-planerne, og har til formål at mobilisere statslige midler for at opkøbe vestlige tech-virksomheders intellektuelle ejendom og derigennem opnå teknologisk dominans og sætte globale standarder for nye teknologier.

Opfattelsen af Kina som en revisionistisk magt har længe dannet grundlaget for EU's Kina-politik, men indenfor de sidste par år er europæiske beslutningstagere blevet mere skeptiske overfor Kina. Tyskland, Italien, Spanien og senest Sverige har indført strengere sikkerhedskrav for fremmede investeringer i strategisk vigtige sektorer pga. mistanke om, at statsstøttede kinesiske virksomheder vil opkøbe kritisk europæisk infrastruktur. Sidste år opdaterede EU-kommissionen sin officielle Kina-politik, der nu anser Kina for ”en økonomisk konkurrent, der stræber efter teknologisk lederskab, og en systemisk rival, der fremmer alternative styreformere”.

Kinas charmeoffensiv i Europa, hvor Kommunistpartiet har doneret masker og ekspertise til bl.a. Italien for at genvinde sit tabte omdømme, er begyndt at give tilbageslag. For nyligt anklagede EU Kina for at censurere et brev, der krævede større samarbejde mellem Bruxelles og Beijing, underskrevet af EU's 27 ambassadører og offentliggjort på det kinesiske statsmedie China Daily. Eftersom den kinesiske version af brevet ikke henviste til virusudbruddets oprindelse, og dermed negligerede Kinas fejlagtige håndtering af virussen, offentliggjorde Frankrig, Tyskland og Italiens Beijing-ambassadører det ikke-censurerede brev og udtrykte deres misbilligelse mod Kina.

Herhjemme har Kinas ambassadør forlangt en offentlig undskyldning fra Jyllands-Posten for avisens satiretegning af Kinas flag, hvor tegneren har skiftet Kinas fem gule stjerner ud med illustrationer af coronavirussen. Samme ambassadør sagde sidste år, at hvis ikke Færøerne køber kinesisk teleudstyr i form af 5G-teknologi fra Huawei, vil det få det konsekvenser for handelsrelationerne. Dengang sagde udenrigsminister Jeppe Kofod, at affæren ikke handlede om sikkerhed, men udelukkende om handel. Den position har regeringen ændret, og har nu i sinde at påbegynde et større lovinitiativ, der skal beskytte kritiske sektorer – herunder teleinfrastruktur – mod udenlandsk ejerskab. Uden at nævne Kina ved navn er der ingen tvivl om, at det kan opfattes som et forsøg på at sende Kina og Huawei ud i kulden.

Stormagtskonflikten har skabt et internationalt tomrum

I sådanne situationer vil mindre lande, der chikaneres af kineserne, normalt henvende sig til USA. Siden 2. verdenskrigs afslutning har USA forsvaret de multilaterale organisationer og den regelbaserede orden. Men at stole på Washington som garant for den regelbaserede orden synes naivt i disse dage, hvor verdenssamfundet ser med skuffelse og fortvivlelse på et Amerika, der trækker sig tilbage fra verdensscenen og kigger indad. [Den tendens er blevet intensiveret](#), siden pandemien for alvor tog fat i USA, der i skrivende stund har det højeste corona-dødstal i verden.

Præsident Trump har vist ringe interesse for at samarbejde med noget andet land i bekæmpelsen af COVID-19. I forlængelse af den voksende handelskonflikt med Kina foretager Trump-administrationen sin egen undersøgelse af Kommunistpartiet, der i høj grad opfattes som et forsøg på at skyde skylden væk fra administrationens egen fejlagtige håndtering af pandemien.

Trump insisterer på at tage kampen mod Kina alene. Han stoler ikke på sine europæiske allierede, som i flere landes tilfælde har accepteret leverance af 5G-infrastruktur fra det statsejede kinesiske teleselskab, Huawei, på trods af [strengt advarsler fra USA](#). Og han stoler bestemt heller ikke på de internationale organisationer, der ifølge ham er i lommen på Kina. Derfor har Trump midlertidigt [standset finansieringen til verdenssundhedsorganisationen WHO](#) og truede for nyligt i et [åbent brev på Twitter](#) med at standse finansieringen permanent, hvis ikke WHO ”forpligter sig til at foretage væsentlige forbedringer inden for de næste 30 dage.”

Den eskalerende handelskrig mellem Kina og USA samt den globale pandemi har fremskyndet udformningen af dette tomrum: Kinas brug af ufine og splittende metoder på verdensscenen er taget til, og USA går enegang i et desperat forsøg på at genvinde landets svækkede position

---

Som Lars Bangerts Struwe for nyligt [gav udtryk for i RÆSON](#), efterlader det resten af den vestlige verden i et dilemma: På den ene side stoler vi ikke på, at Trumps USA vil stille Kina til regnskab på en måde, der er til fordel for den frie og regelbaserede verdensorden – tværtimod tegner der sig et billede af en intensiveret stormagtskonflikt – og på den anden side ved vi ikke, hvordan vi bør forholde os til Kinas Kommunistparti, der i stigende grad bryder de internationale spilleregler og gennemtrumfer sin egen vilje. Det efterlader et stort tomrum for resten af den vestlige verden.

Dette tomrum var allerede begyndt at tage form før pandemien. I 2018, efter USA trak sig ud af forhandlingerne om den store handelsaftale Trans-Pacific Partnership,

underskrev 11 lande – herunder Australien, Canada, Japan, New Zealand, Mexico og Vietnam – [deres egen handelspagt](#) som en forsikring mod Kinas øgede handelsmagt. Men den eskalerende handels-krig mellem Kina og USA samt den globale pandemi har fremskyndet udformningen af dette tomrum: Kinas brug af ufine og splittende metoder på verdensscenen er taget til, og USA går enegang i et desperat forsøg på at genvinde landets svækkede position.

De nye alliancer risikerer dog kun at holde så længe, som pandemien varer. Men hvis dynamikken fortsætter, kan en alliance mellem Europa og Asiens demokratier levere et globalt alternativ i det tomrum, der bliver efterladt i rivaliseringen mellem verdens to stormagter.

Hvis Trump genvinder magten, vil resten af verdens demokratier have svært ved at modstå Kinas pres i de multilaterale organisationer og må derfor tænke i alternative baner

---

Nye, demokratiske alliancer

Da COVID-19 lukkede store dele af Kina, blev det klart, at resten af verden er blevet enormt afhængige af den kinesiske økonomi – ikke blot hvad angår værnemidler, men også andre essentielle varer som f.eks. medicin. Omfanget af afhængigheden bunder i, at store dele af verdens forsyningskæder hører hjemme i Kina. Under SARS-epidemien i 2002 udgjorde Kinas BNP 4,3 procent af verdens BNP. I dag er det tal steget til 16 procent.

Realiseringen af denne afhængighed har fået regeringen i Tokyo til at afsætte 2,2 milliarder dollars i en corona-stimuluspakke, der skal hjælpe japanske virksomheder med at omlægge produktionen fra Kina. I Seoul vil den sydkoreanske regering også diversificere ved at give skattefritagelser og industristøtte til virksomheder, der flytter deres produktion tilbage til hjemlandet fra Kina. Og i Australien, hvor man længe har anset afhængighed af Kina som et strategisk problem, vil den tidligere ressourceminister, Matt Canavan, samarbejde med andre lande for at diversificere verdens produktion af kritiske råmaterialer.

Også i Europa har realiseringen af denne afhængighed fået bl.a. Frankrigs finansminister, Bruno Le Marie, og Hollands handelsminister, Sigrid Kaag, til at kræve større uafhængighed fra Kina. EU's handelskommissær, Phil Hogan, [erklærede sig i sidste måned enig](#) i, at EU bør reducere sin afhængighed af Kina, men tilføjede, at det ikke betyder, at al produktion skal bringes tilbage til Europa.

På den måde knytter demokratiske lande i Europa og Asien tættere bånd i denne tid – både som en reaktion mod Kinas tiltagende aggressive opførsel, men også i spørgsmål om frihandel og folkesundhed. Vi har lært meget af Sydkorea teststrategi og landets beredskab efter SARS-epidemien. Ligeledes har vi meget at lære af Taiwan, hvorfor flere stemmer nu kræver, at landet får en plads i WHO (en plads, som Kina i mere end 40 år har blokeret, fordi man ikke anerkender landets uafhængighed).

Disse styrkede alliancer bygger på én af pandemiens vigtigste lektioner: risikoen ved at stole på de kinesiske myndigheder kan ikke længere benægtes, og vi kan ikke længere forvente, at USA opretholder den regelbaserede internationale orden. Europa har længe

forsøgt at udfylde USA's rolle som garant for internationalt samarbejde, specielt da USA trak sig ud af Paris-aftalen og atomaftalen med Iran. Men EU har haft svært ved at tale med én udenrigspolitisk stemme og har været præget af intern splittelse. Tættere samarbejde med resten af verdens demokratier kan vise sig at puste nyt liv i det globale magtspil.

De nye alliancer risikerer dog kun at holde så længe, som pandemien varer. Men hvis dynamikken fortsætter, kan en alliance mellem Europa og Asiens demokratier levere et globalt alternativ i det tomrum, der bliver efterladt i rivaliseringsringen mellem verdens to stormagter.

Uanset udfaldet af det amerikanske præsidentvalg har coronapandemien kastet lys over en mere grundlæggende udfordring i det internationale system: USA og Kinas tiltagende stormagtskonflikt har paralyseret de multilaterale organisationer, der længe har trængt til reformer

---

Multilaterale eller plurilaterale organisationer?

I sidste ende er det uklart, hvor meget en gruppe af mellemmagter uden fast ledelse kan opnå. Før eller siden bliver EU, Australien, Storbritannien, Japan, Sydkorea og andre ligesindede nationer nødt til at beslutte, om de skal fokusere på at reformere de gamle institutioner eller forsøge at opbygge noget nyt.

Siden etableringen af den nuværende internationale orden efter anden verdenskrig har USA stået vagt om FN-systemet og de multilaterale organisationer. Men nu, hvor USA er på globalt tilbagetog, vil resten af den demokratiske verden blive konfronteret med større kinesisk indflydelse i globale spørgsmål om menneskerettigheder, frihandel, beskyttelse af intellektuel ejendom, klima og miljø, og ikke mindst folkesundhed.

Skepsis omkring Kinas indflydelse i WHO er allerede blevet pointeret af især USA og Japan. Desuden er Kinas udnyttelse af – og insisteren på at fastholde – sin status som udviklingsland i verdenshandelsorganisationen WTO blevet kritiseret med jævne mellemrum. I FN's menneskerettighedsråd (som USA forlod i 2018 grundet utilfredshed med rådets politisering og ineffektivitet) har Kina udnyttet sin plads til at fremme en ny fortælling om menneskerettigheder, der gør det lettere for Kina selv at bryde dem.

Uanset om man mener kritikken er berettiget eller ej, har tilliden til multilaterale organisationers integritet og uafhængighed utvivlsomt taget et slag. Dermed er den nye alliance af demokratiske mellemmagter tvunget til at forholde sig til, at mange multilaterale organisationer er så udhulede af Kinas indflydelse, at de på lang sigt ikke kan tjene opretholdelsen af den frie og regelbaserede internationale orden. Derfor er man efterhånden nødsaget til ikke blot at forsvare de multilaterale organisationer, men samtidigt at opbygge

nye, plurilaterale alternativer, der – i modsætning til multilaterale organisationer som FN og WTO – består af en mindre forsamling af ligesindede nationer.

EU har allerede erfaring med denne paralleldynamik på handelsområdet, hvor man – på trods af urokkelig støtte til WTO – har erkendt, at Doha-rundens kollaps har lammet organisationen. EU og USA ville ikke give større indsigelser på egne landbrugssubsidier; Kina, Indien og Brasilien nægtede at anerkende deres øgede økonomiske magt og dermed ansvar for verdensøkonomien. I mangel på en multilateral forhandlingsramme har EU derfor parallelt forhandlet ambitiøse bilaterale frihandelsaftaler med andre demokratiske og ligesindede lande, herunder senest med Canada og Japan, samt igangværende forhandlinger med Australien og New Zealand.

Hvorvidt pandemien vil fungere som en katalysator for en mere omfattende nytænkning af de internationale institutioner, eller om verdens demokratier kan opretholde den regelbaserede internationale orden, afhænger i høj grad af det amerikanske præsidentvalg i efteråret. Hvis Trump genvinder magten, vil resten af verdens demokratier have svært ved at modstå Kinas pres i de multilaterale organisationer og må derfor tænke i alternative baner. Omvendt vil en Biden-sejr varsle amerikansk genkomst på den internationale scene og et styrket forsvar for det multilaterale system.

Uanset udfaldet af det amerikanske præsidentvalg har coronapandemien kastet lys over en mere grundlæggende udfordring i det internationale system: USA og Kinas tiltagende stormagtskonflikt har paralyseret de multilaterale organisationer, der længe har trængt til reformer. I det tomrum for internationalt samarbejde, som Kina og USA har efterladt, er der et stigende pres på de resterende demokratier for at opbygge pålidelige alternativer til den dag, hvor de nuværende multilaterale organisationer ikke længere fungerer som tilsigtet.

Rasmus Grand Berthelsen (f. 1993) er politisk rådgiver hos Rasmussen Global med base i København og Bruxelles. Han har en kandidat i International Business and Politics fra Copenhagen Business School og den paneuropæiske CEMS Master in International Management fra Wirtschaftsuniversität Wien. Udgivet 26/05 2020

Professor Daniel Bessner: Der er ikke nogen, der vinder den nye kolde krig mellem Kina og USA – kun våbenindustrien (2/6)

”Nogle folk, især amerikanske nationalister, håber, at dæmoniseringen af Kina vil medvirke til, at amerikanerne overvinder en række indenrigspolitiske uenigheder, især polariseringen over race og køn. Efter min mening er det latterligt at tro, at dæmoniseringen eksternt kan afhjælpe polariseringen internt. Jeg tror virkelig kun, at negative konsekvenser vil følge af en ny kold krig med Kina”.

Interview af Kirstine Eklund

RÆSON: Før vi går i gang med diskussionen om en mulig kold krig mellem Kina og USA, vil jeg gerne tale med dig om den nylige udvikling i det turbulente forhold mellem Washington og Beijing: Præsident Trump og vicepræsident Pompeo har erklæret, at de har væsentlige beviser på, at coronavirussen opstod i Wuhans Institut for Virologi. Hvorfor fokuserer Donald Trump på at beskyldte Kina for pandemien, mens USA har det højeste corona-dødstal i verden?

BESSNER: Det er en tendens i international politik at skyde skylden på andre for at fjerne opmærksomheden fra sine egne fejltagelser. Det er en strategi, som mange lande, inklusive USA, har benyttet sig af gennem historien. Den primære årsag til, at Trump og Pompeo refererer til COVID-19 som ”den kinesiske virus” er, at det fjerner opmærksomheden fra deres egen fiasko; både med hensyn til at forberede sig på pandemien og at håndtere den, da den kom til USA. Derudover er der en lang historisk tradition for anti-asiatisk racisme i USA. Trump og Pompeo trækker – måske ubevidst – på den nedsættende tradition for, at hvide amerikanere portrætterer asiatiske amerikanere og immigranter som både metaforiske og bogstavelige smittebærere.

Denne anti-asiatiske tradition går tilbage til 1800-tallet; en æra, hvori en stor del af det vestlige USA blev opbygget af kinesiske immigranter. Den anti-asiatiske stemning i befolkningen resulterede i 1882-loven, ”Chinese Exclusion Act”, som effektivt forbød kinesisk immigration til USA. Derefter fulgte ”The Gentlemen’s Agreement Act” med Japan i 1907, som også begrænsede japansk immigration til USA. Derudover var det faktisk først i starten af 1950’erne, at det blev muligt for immigranter med asiatiske rødder at blive amerikanske statsborgere.

Dermed kan man forklare Trump og Pompeos udtalelser ved at appellere til både det kortsigtede ønske om at fjerne opmærksomheden fra deres egne fejltagelser og den lange tradition for racisme, som de trækker på.

RÆSON: Der er jo teorier om, at virussen er undsluppet laboratoriet i Wuhan ved et uheld. Tilbage i 2018 advarede ansatte fra det amerikanske udenrigsministerium om lave sikkerhedsstandarder, efter de havde besøgt det selvsamme laboratorium. Kan Trumps anklager set fra det perspektiv retfærdiggøres? Kunne der være nogen sandhed i anklagerne mod Kina?

BESSNER: Jeg er, for at være ærlig, ingen ekspert i Kinas interne sygdom- og viruskontrol og kan derfor ikke rigtig udtale mig om det. Men jeg tænker, at det ville være meget underligt af den kinesiske regering – eller nærmere Kinas Kommunistiske Parti (KKP), som allerede udsættes for spørgsmål om dets legitimitet internt i Kina – at tillade en dødelig virus at sprede

sig i hele landet, for ikke at tale om i udlandet. De økonomiske konsekvenser er overvældende, og udbredelsen af COVID-19 har utvivlsomt også skadet Kinas geopolitiske position i en tid, hvor landet netop forsøger at øge sin magt og indflydelse gennem initiativer som dets "Belt and Road Initiative". På den anden side er alting muligt i international politik.

For at forstå det fremtidige forhold mellem USA og Kina, må man anerkende det faktum, at USA siden Anden Verdenskrig har organiseret sin udenrigspolitik omkring at bekæmpe "eksistentielle" fjender

---

RÆSON: Beijing har forsøgt at udbrede lignende konspirationsteorier om, at det amerikanske militær bragte coronavirusen til Kina som et biologisk våben. Hvorfor udbreder regeringerne af verdens to mest magtfulde lande så alvorlige anklager imod hinanden på et tidspunkt, hvor globalt samarbejde er afgørende for at stoppe virussen?

BESSNER: Der er to årsager. Først og fremmest mener jeg, at både den amerikanske og den kinesiske regering er på vej ind i legitimitetskriser. KKP er kommet under stigende kritik i Kina pga. en fremherskende materiel ulighed, og det er også blevet kritiseret af udlandet for dets autoritære adfærd i Hong Kong samt brutale og undertrykkende behandling af uighurerne i Xinjiang-provinsen. En måde, hvorpå KKP forsøger at genetablere sin legitimitet, er ved at angribe fjenden USA.

Det samme kan siges om USA. Donald Trump er en leder, som tabte præsidentvalget i henhold til antal stemmer fra vælgerne, men vandt alligevel præsidentposten i 2016 som følge af det amerikanske valgmandssystem. Lige nu står han overfor et nyt præsidentvalg i november, og historien foreskriver, at præsidenter ikke er tilbøjelige til at blive genvalgt, hvis der er økonomisk krise. Derfor forsøger Trump at fjerne befolkningens opmærksomhed fra sin egen – meget iøjnefaldende – fejlhåndtering af coronakrisen ved at beskyldte Kina for at være skyld i virussen.

Den anden årsag er, at der er et historisk fjendskab mellem USA og Kina. Siden 1945 har USA gentagne gange blandet sig i indenrigspolitikken i andre lande. Under Den Kolde Krig hjalp USA med at fjerne regeringerne i bl.a. Iran, Guatemala og Chile, og siden 2001 er det samme sket i Afghanistan, Irak og Libyen. Derfor er der bestemt et publikum, både i Kina og verden over, som er villige til at lytte til et budskab, som beskylder USA for at forme verden efter egne præferencer og interesser.

Derudover er forholdet mellem USA og Kina blevet forværret i det seneste årti. Efter Den Kolde Krig mente mange amerikanere, at Kinas nyanlagte kapitalisme og deltagelse i verdenshandelen betød, at landet snart ville blive demokratisk. Det skete aldrig rigtigt. I stedet omfavnede KKP en slags autoritær kapitalisme, som viste sig at være ganske succesfuld i at løfte millioner af almindelige kinesere ud af fattigdom. Desuden begyndte Kina at fremhæve sig selv verden over med projekter som "The Asian Infrastructure Investment Bank" og det førnævnte "Belt and Road initiative". På den måde har Kina udviklet sig til en potentiel geopolitisk konkurrent, som amerikanere på tværs af det politiske spektrum ønsker at overvinde.

RÆSON: Handelskrigen mellem USA og Kina blev kortvarigt lagt på is, da de opnåede en aftale i januar, men nu er den fjendtlige retorik mellem dem eskaleret på ny. Hvordan vil konkurrencen om økonomi, teknologi og blød magt udvikle sig efter coronakrisen?

BESSNER: For at forstå det fremtidige forhold mellem USA og Kina, må man anerkende det faktum, at USA siden Anden Verdenskrig har organiseret sin udenrigspolitik omkring at bekæmpe "eksistentielle" fjender. Den første eksistentielle fjende identificeret af USA var nazisterne, som i sandhed var ude efter globalt – eller i hvert fald europæisk – overherredømme. Så snart USA havde overvundet Nazityskland, rettede landet sin opmærksomhed mod Sovjetunionen, som de i lighed med nazisterne anså for at repræsentere et totalitært regime. Herefter fulgte en fire årtiers lang kold krig. Da Sovjetunionen tabte Den Kolde Krig, var den amerikanske udenrigspolitik i vildrede. I 1990'erne konkluderede amerikanerne ganske enkelt, at de ville agere verdens politimand og stoppe massedrab, hvor end de fandt sted – især i den sydlige del af verden.

USA's udenrigspolitiske elite og medlemmer af det militær-industrielle kompleks, som er nogle af de mest indflydelsesrige grupper på den amerikanske udenrigspolitik, fik en gave efter 9/11-angrebene i 2001: De kunne nu identificere radikal islam som den nye fjende og appellere til denne for at retfærdiggøre de massive militæruddgifter. Simpelt sagt: USA startede en global krig imod terror, fordi det tilvejebragte en kraftfuld logik, som blev brugt til at retfærdiggøre at bruge unævnelige pengesummer på at udkæmpe krige verden over.

I 2020 står det dog klart for de fleste amerikanere, at de ikke har meget at frygte fra terrorangreb i deres hverdag. Den amerikanske sikkerhedselite søger derfor efter en anden fjende, og Kina – som i den grad har øget sin militære, teknologiske, økonomiske, videnskabelige og bløde magt og virkelig forsøger at positionere sig selv i Østasien og over hele verden – er den perfekte fjende. Det er derfor, vi så den berømte Obama-æras "pivot to Asia" [Obama genbalancerede det amerikanske udenrigspolitiske fokus, så man vendte sig mod Asien, red.]. Det er også den vigtige årsag til, at så mange medlemmer af den udenrigspolitiske elite virker sultne efter en ny "kold krig" med Kina.

Det, der gør dette øjeblik meget anderledes fra Den Kolde Krig, er, at Kina og USA er økonomisk forbundne: Hvis et af disse landes økonomier kollapser, er der alvorlig risiko for, at den anden økonomi vil komme i alvorlige problemer

---

Efter min mening vil Kina dog ikke være i stand til virkelig at udfordre USA's internationale position. USA bruger en enorm pengesum på sit militær (mere end de efterfølgende syv lande tilsammen), der er over 800 amerikanske militærbaser verden over, og desuden forbliver

dollaren den globale valutareserve. Så Kina kan ikke for alvor udfordre USA internationalt, men de kan og vil udfordre USA's position i Østasien.

Derfor bliver den næste generation af amerikanske beslutningstagere nødt til at besvare de følgende spørgsmål: Hvad vil USA gøre, hvis Kina bliver mere aggressivt overfor Sydkorea, Japan eller Taiwan? Vil USA fx udkæmpe en krig over Taiwan? Hvad er USA's virkelige interesser i Østasien? I dette øjeblik er vi ganske enkelt vidner til, at Kina og USA forbereder sig på en meget seriøs konkurrence. Det, der gør dette øjeblik meget anderledes fra Den Kolde Krig, er, at Kina og USA er økonomisk forbundne: Hvis et af disse landes økonomier kollapser, er der alvorlig risiko for, at den anden økonomi vil komme i alvorlige problemer. Det var ikke tilfældet under Den Kolde Krig; i den periode var USA og Sovjetunionen ikke økonomisk afhængige af hinanden. Grundet den materielle realitet kan jeg ikke se, hvordan USA og Kina skulle udkæmpe en ægte global kold krig.

Hvis jeg skulle gætte, ville jeg sige, at vi i USA vil bevidne en styrket antikinesisk retorik indtil præsidentvalget i november, og at vi derefter vil se et fald i den tendens. Jeg tror, at både Joe Biden og Donald Trump vil udnytte anti-Kina-retorik til at opbygge støtte og politisk tilslutning for derefter at dæmpe retorikken igen efter valget – selvom Trump sikkert vil bruge den igen, hvis han vil fjerne opmærksomheden fra sine utallige fejltagelser.

RÆSON: Vil du virkelig sige, at den amerikanske regering således risikerer at starte en "ny kold krig" med Kina?

BESSNER: Jeg tror ikke, at vi fuldt ud vil se en ny kold krig med Kina. Jeg tror dog, at den amerikanske sikkerhedselite – og sikkert også den kinesiske – vil bruge sabelraslende retorik til at øge finansieringen til dem selv. Men i form af international politik vil vi ikke se en massiv ny kold krig. Mere sandsynligt er det, at Kina og USA vil udkæmpe stedfortræderkrige eller seriøst udfordre hinanden i internationale institutioner eller over handelsemner. Fra mit perspektiv er sikkerhedspolitikken i Østasien den primære kilde til den fremherskende spænding mellem de to stormagter.

Uanset hvad amerikanske beslutningstagere måske vil sige, tror jeg ikke, at USA vil gå i krig over Taiwan, selvom det måske ville ske over Sydkorea eller Japan. De fleste amerikanere vil selvfølgelig gerne undgå krig, hvorfor det er op til den næste generation af beslutningstagere at initiere en sikkerhedsovergang i Østasien, hvori USA's allierede og samarbejdspartnere opbygger deres egne militære kapabiliteter for at sikre, at Kina ikke kan true deres suverænitet. Men generelt forestiller jeg mig, at landene i Østasien er nødt til at begynde at vænne sig til en virkelighed med kinesisk hegemoni i regionen.

Det, jeg frygter mest, er, at USA ikke adresserer den her problemstilling, og at Kina efterhånden gør noget ekstremt, fx at angribe Taiwan. Hvis det sker, og USA intet gør – hvilket jeg finder sandsynligt – vil hele det regionale system kollapse, og meget få ville drage fordel af det. Så det er et stort problem, som vi er nødt til at forholde os til.

Tragedien er selvfølgelig også, at USA og Kina vil blive nødt til at samarbejde for at adressere internationale problemer som klimaforandringer, ulighed og ikke mindst pandemier.

RÆSON: Lad os snakke mere om konsekvenserne af det her, for det virker nok irrationelt for de fleste, at nogen vil starte en konflikt eller endda en krig på det her tidspunkt. Hvem vil drage fordel af en kold krig med kineserne? Og hvad vil konsekvenserne være for alle andre?

BESSNER: De folk i USA, som vil drage fordel af en ny kold krig med Kina, er dem, som arbejder i våbenindustrien, tænketankene og politikinstitutionerne, som er materielt afhængige af et USA med en aktivistisk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Selvfølgelig tror mange af de her mennesker også virkelig på, at verdensfred og velstand afhænger af amerikansk dominans i det internationale politiske og økonomiske system. Personligt tror jeg, at de tager fejl. Fra

mit perspektiv demonstrerer historien, at USA har forårsaget en enorm mængde ødelæggelse verden over, og at det er farligt for et hvilket som helst land at være så overvældende magtfuldt. I min utopi finder verdens lande sammen om at skabe et i sandhed demokratisk system, hvor alles meninger og holdninger tages alvorligt. De fleste amerikanere mener derimod, at det er latterligt og insisterer på, at USA er nødt til at regere verden.

En anden konsekvens af en kold krig med Kina, som nogen nok vil drage fordel af, er, at USA i sig selv altid forenes, når der er en ekstern fjende at dæmonisere. Det så vi bl.a. efter 9/11 og gennem størstedelen af Den Kolde Krig; især de første par årtier. Nogle folk, især amerikanske nationalister, håber, at dæmoniseringen af Kina vil medvirke til, at amerikanerne overvinder en række indenrigspolitiske uenigheder, især polariseringen over race og køn. Efter min mening er det latterligt at tro, at dæmoniseringen eksternt kan afhjælpe polariseringen internt. Jeg tror virkelig kun, at negative konsekvenser vil følge en ny kold krig med Kina. I den oprindelige Kolde Krig fjernede amerikanske beslutningstagere utænkelige pengesummer fra eksempelvis sundhedssektoren, arbejdsløshedsunderstøttelsesordninger, infrastrukturelle udviklingsprojekter og uddannelsesprogrammer. Jeg frygter, at man vil se noget lignende i en ny kold krig med Kina. Desuden: Hvis USA og Kina virkelig startede en ny kold krig, ville de være tilbøjelige til at udkæmpe stedfortræderkrige overalt på kloden, hvilket ville skade lokalbefolkninger alvorligt, som det også ofte skete under Den Kolde Krig.

Jeg tror også, at en ny kold krig ville forhindre den slags samarbejde, der er altafgørende for at håndtere de transnationale udfordringer, som er langt mere alvorlige end nogen fjendtlig stat, USA står overfor i dag. Som jeg ser det, er det meget mere sandsynligt, at en amerikaner dør af COVID-19, end at nogen dør på en slagmark i krig mod Kina eller Rusland. Vi er nødt til rent faktisk at anerkende, at vores største problemer i det 21. århundrede ikke er stormagtskrige, men derimod de store transnationale udfordringer.

De folk i USA, som vil drage fordel af en ny kold krig med Kina, er dem, som arbejder i våbenindustrien, tænketankene og politikinstitutterne, som er materielt afhængige af et USA med en aktivistisk udenrigs- og sikkerhedspolitik

---

RÆSON: Lad os kort vende tilbage til det, du nævnte om en dybest set idealistisk verden: Problemet med at regere verden demokratisk gennem internationale institutioner som FN og dets underorganisationer er netop, at der altid vil udspille sig en magtkamp mellem de magtfulde nationer. Det ser vi fx nu ift. WHO, som er fanget midt i konflikten mellem USA og Kina. Det har nu resulteret i, at Trump truer med at fjerne USA's finansiering af organisationen permanent, fordi Trump mener, at den er for Kinavenlig. Hvordan opfatter du Trumps kritik af WHO, og kan den retfærdiggøres?

BESSNER: Lige nu er der ingen virkelighed bag idéen om, at der i sandhed findes upartiske, demokratiske internationale institutioner. De har været domineret af stormagterne så længe – og især af USA – at de ikke har megen legitimitet udenfor Vesten. Den verden, jeg taler om, er en, som vi skal opbygge i fremtiden. Generelt mener jeg, at vi burde arbejde mod at styrke de internationale institutioner ved at demokratisere dem – ikke ved at delegitimere dem, som Trump gør. Hans kritik af internationale institutioner som WHO er en del af hans nationalistiske projekt, som han har promoveret, siden han begyndte sin præsidentkampagne i 2015.

RÆSON: Du forudså tidligere, at den forværrede relation mellem Kina og USA vil blive central i 2020-præsidentvalget. Hvordan tror du, at Joe Biden og Donald Trump vil håndtere emnet, og hvordan vil det påvirke hver af kandidaternes chancer for at vinde?

BESSNER: Jeg tror ikke, at USA og Kinas forhold vil blive et stort emne i den kommende præsidentvalgkamp. Udenrigspolitik er sjældent et centralt emne i amerikanske præsidentvalg, medmindre man har mange amerikanske soldater i krig i et fremmed land, fx under Anden Verdenskrig eller Vietnamkrigen. Derfor synes jeg også, at det er skamfuldt, at Joe Biden-kampagnen har udgivet en valgtekst, som degraderer Kina og kineserne. Det Demokratiske Parti, som allerede er utroligt beskadiget, skal arbejde ekstra hårdt for at blive et parti, der af princip siger fra overfor xenofobi og racisme. Den antikinesiske Biden-reklame gjorde præcis det modsatte – og til, tror jeg, lille politisk vinding. Amerikanerne vil med al sandsynlighed stemme efter, hvordan økonomien har det, og det er det, Biden-kampagnen burde fremhæve. Demokraterne vil aldrig blive i stand til at overgå Trump i racisme, og det er ynkeligt og skræmmende, at de overhovedet prøver.

Jeg tror også, at en ny kold krig ville forhindre den slags samarbejde, der er altafgørende for at håndtere de transnationale udfordringer, som er langt mere alvorlige end nogen fjendtlig stat, USA står overfor i dag

RÆSON: Og hvordan vil coronavirussen generelt påvirke præsidentvalget i november, som bliver – hvis jeg må påstå det – afgørende for det internationale system?

BESSNER: Virussens primære effekt på valget vil centrere sig omkring dens påvirkning på den amerikanske økonomi. Lige nu er der over 30 millioner registrerede arbejdsløse amerikanere som følge af COVID-19, og det er mere end sandsynligt, at mange af de små forretninger aldrig genåbner. Ifølge historien vil det blive utrolig svært for Trump at vinde det her genvalg, hvis økonomien ligger i ruiner. Jeg er dog uenig med spørgsmålet: Jeg tror ikke, at dette valg bliver helt så banebrydende, som det sikkert kunne have været, da Joe Biden ikke er en banebrydende kandidat. Demokratiske primærvælgere havde en banebrydende kandidat i Bernie Sanders, som var meget mere tilbøjelig til at skabe den revolutionære

forandring, som er nødvendig for virkelig at adressere klimaforandringer og ulighed, men vælgerne valgte ikke at støtte ham.

Så mens jeg bestemt tror, at Biden bliver en bedre præsident end Trump, tror jeg ikke, at han virkelig vil afvige fra status quo – en status quo, som har ødelagt, og stadig ødelægger, livene for millioner af amerikanere og mennesker verden over. Efter min mening reflekterer Bidens fremgang den ældrestyrede karakter i amerikansk politik: USA er dybest set styret af en generation af mennesker, som er ude af kontakt med problemerne i det 21. århundrede. Selvom Sanders også var en ældre kandidat, forstod han de udfordringer, som almindelige, såvel unge som ældre, amerikanere står overfor i dag på en måde, som Biden ikke gør. Det er en sand tragedie, at Sanders ikke vandt primærvalget.

RÆSON: Har du noget at tilføje her til sidst?

BESSNER: Vi er i en overgangsperiode, og jeg tror, at det gamle citat fra den italienske kommunist, Antonio Gramsci (1891-1937), om, at: ”Den gamle verden er ved at dø, og den nye kæmper for at blive født” på passende vis reflekterer den verden, vi lever i. I dag ved vi, at de gamle idéer, normer og institutioner ikke længere fungerer, men vi ved ikke, hvad der vil komme efter. Vi lever i en meget skræmmende periode af verdenshistorien, og den nye coronavirus har kun gjort den endnu mere skrækkindjagende.

Vi er i en overgangsperiode,
og jeg tror, at det gamle citat
fra den italienske kommunist,
Antonio Gramsci (1891-1937),
om, at: ”Den gamle verden er
ved at dø, og den nye
kæmper for at blive født” på
passende vis reflekterer den
verden, vi lever i

Daniel Bessner (f. 1984) er professor i amerikansk udenrigspolitik ved Henry M. Jackson School for internationale studier på Washington University. Han er også en besøgende forsker hos Quincy-instituttet for Responsible Statecraft. Han er ekspert i den amerikanske udenrigspolitik historie og forfatter til bogen: ”Democracy in Exile: Hans Speier and the Rise of the Defense Intellectual” (2018). Udgivet 2/6

USA

Niels Bjerre-Poulsen: Benægtelsen virker ikke. Præsident Trump må tage pandemien alvorligt (23/7)

Nu siver nogle af de vælgere, der i tre år har bakket præsidenten op gennem en serie af skandaler. Erhvervsmanden, der ville drive USA som en effektiv virksomhed, har kun én chance tilbage: At gøre det.

De seneste måneders meningsmålinger har været hård læsning for præsident Trump og folkene i hans genvalgskampagne. Han er markant bagud, såvel i de nationale meningsmålinger, som i stort set alle meningsmålinger fra de såkaldte ”svingstater”. For at gøre ondt værre, er der også en række ellers solide Republikanske stater – stater som Trump vandt stort i 2016 – som nu synes at være i spil.

Nationalt er Trump bagud med 11 pct. og 50 pct. af de adspurgte siger, at de ”under ingen omstændigheder” vil stemme på ham. Så klare er tallene i den seneste NBC/Wall Street Journal poll. I den seneste Quinnipiac University Poll er Bidens forspring på hele 15 pct., og 60 pct. af de adspurgte misbilliger (”disapprove”) Trumps embedsførelse. Quinnipiacs chef-analytiker konkluderer, at “There is no upside, no silver lining, no encouraging trend hidden somewhere in this survey for the President”.

Man bør selvfølgelig tage en række forbehold: Der er lang tid til november (om end ikke lige så lang tid til, at man begynder at kunne brevstemme i nogle stater), og erindringerne fra 2016, hvor de fleste tog grueligt fejl, skræmmer fortsat. Det ændrer dog ikke ved, at noget tilsyneladende er gået helt galt for præsidenten i de seneste måneder. Økonomien ser ikke længere ud til at være hans trumfkort, og de to spørgsmål, hvor vælgerne giver ham det allerdårligste skudsmål, nemlig raceforhold og COVID-19-pandemien, er uheldigvis for ham også de spørgsmål, vælgerne lige nu går mest op i. Til trods for kriser, skandaler og en rigsretssag har præsident Trumps meningsmålinger stort set ikke ændret sig i løbet af de seneste fire år. Han har haft et loft over sin opbakning, men også et gulv under den. “Loftet” har bevirket, at han som den eneste præsident nogensinde aldrig har opnået billigelse fra halvdelen af vælgerne – heller ikke da arbejdsløsheden var på sit laveste. ”Gulvet” har været millioner af trofaste tilhængere, som har støttet præsidenten i forbindelse med skandaler, som de fleste kommentatorer mente ville svække opbakningen til ham. Skandaler, der let blev afskrevet af både Trump og hans tilhængere som ”fake news”.

Trumpes støtte i det Republikanske Parti er forblevet høj, men andelen af vælgere, der ifølge Gallup identificerer sig som Republikanere er til gengæld skrumpet. I januar 2020 gjaldt det 49 pct. I juli 2020 gjaldt det blot 39 pct. I samme periode steg andelen af vælgere, der identificerer sig som Demokrater fra 47 pct. til 50 pct. På det politiske landkort har Trumps vej til genvalg hele tiden været snæver, og i sine tre et halvt år som præsident har han stort set intet gjort for at vinde nye vælgere. Han har formodentlig aldrig haft illusioner om at vinde genvalg med et flertal af stemmer – alt har drejet sig om at mobilisere netop de vælgere, det kræver at gentage kunststykket fra 2016, hvor omkring 77.000 stemmer sikrede ham et snævert flertal i valgmandskollegiet.

I 2020 står Trump overfor at skulle opildne og fastholde basen af loyale ”trumpister” gennem en stribe af store rallies. Resten af de nødvendige stemmer søger han blandt vælgere,

der ikke nødvendigvis bryder sig om hverken Trump som person eller om hans ”kulturkrig”, men som hidtil har bifaldet hans økonomiske politik.

Nok var vejen altid snæver, men i begyndelsen af året så Trumps genvalgschancer gode ud. I de sidste hundrede år er amerikanske præsidenter som regel blevet genvalgt til en anden embedsperiode – hvis de vel at mærke rent fysisk overlevede den første. Ikke mindst fordi præsidentembedet fungerer som en stor megafon.

Men allerede i begyndelsen af året var spørgsmålet, om den almindelige logik også gælder Trump. Trods adskillige forsøg på at ”normalisere” ham som en regulær Republikansk politiker med et usædvanlig sprogbrug, er han som præsident uden sidestykke i amerikansk historie: Ingen anden præsident har på samme måde fået sin politiske energi fra at splitte den amerikanske befolkning i et ”dem” og et ”os”; ingen andre har på samme måde afskrevet halvdelen af den amerikanske befolkning som sine modstandere, og medierne som ”fjender af folket”. Hos mange vælgere, der i 2016 stemte på Trump, var der næppe en forventning om, at han agtede at regere, som han havde ført valgkamp. Det er anderledes nu.

For nogle vælgere er det netop, hvad de påskønner hos ham. De er kommet til hans rallies, ikke blot for at opleve samhørighed, men også for at opleve ham angribe ”politisk korrekthed”. For dem er *owning the libs* – at tage fusen på de venstreorienterede - blevet en politisk målsætning i sig selv. Men hvor disse vælgere har fået fuld valuta for pengene i de forløbne år, så har der været et markant frafald blandt andre grupper af vælgere. Skal man tro meningsmålingerne, så gælder det ikke mindst blandt kvindelige hvide forstadvælgere, der i 2016 gav udfordreren Donald Trump en chance, men nu er trætte af polariseringen. Republikanske kandidater har traditionelt haft en fordel blandt forstadvælgere, men frafaldet var allerede tydeligt ved midtvejsvalget i 2018, og der er al mulig grund til at tro, at det også ville være tilfældet i 2020. I den seneste meningsmåling fra NPR/PBS NewsHour/Marist ville Joe Biden, hvis der var valg i dag, vinde forstæderne med 60 pct. mod Donald Trumps 35 pct. af stemmerne.

De er kommet til hans rallies,
ikke blot for at opleve
samhørighed, men også for at
opleve ham angribe ”politisk
korrekthed”. For dem er *owning
the libs* – at tage fusen på de
venstreorienterede - blevet en
politisk målsætning i sig selv

Krisen, der ikke kunne tales væk

Trump's styrke har i høj grad været hans evne til at fremmane en alternativ virkelighed for sine tilhængere. Han har aldrig udvist nogen egentlig interesse for at regere, men snarere sigtet efter at projicere styrke og skabe opmærksomhed - om nødvendigt ved at iværksætte pseudo-begivenheder eller italesætte nye konflikter. Mange politiske iagttagere i USA priste sig længe lykkelige over, at han ikke skulle håndtere nogen alvorlige kriser, han ikke selv havde skabt. Det fik han så med COVID-19-pandemien, og virussen er selvsagt ligeglad med præsidentens bestræbelser på at skabe ”alternative sandheder”.

Trump gjorde sin tilgang til COVID-19-krisen klar i begyndelsen af marts 2020, da krydstogtskibet Grand Princess lå i farvandet ud for San Francisco - med mindst 35 COVID-

19-smittede amerikanere ombord. Præsidenten fastslog, at han personligt ikke brød sig om, at skibets passagerer fik lov at komme i land: ”Jeg kan bedst lide, at [smitte]tallene bliver, hvor de er”. Han tilføjede, at han ikke havde brug for at se antallet af smittede fordoblet ”på grund af ét skib, som ikke var vores skyld”. Han fokuserede på det nationale smittetal – ikke på passagererne. Da han midt i marts blev bedt om at bedømme sin egen indsats i kampen mod COVID-19 på en skala fra 1-10, gav han sig selv et 10-tal. På det tidspunkt havde de fleste lande i Europa og Asien allerede taget drastiske skridt for at begrænse smittespredningen, mens Trump fortsat talte om, at virussen ”på magisk vis” ville forsvinde af sig selv.

Præsidentens uvilje mod at handle hurtigt, og dermed også henlede offentlighedens opmærksomhed på det reelle omfang af problemet, er efter flere eksperters opfattelse en af hovedårsagerne til, at smittekurven har udviklet sig helt anderledes i USA end eksempelvis i de europæiske lande. Men tøven er langt fra hele forklaringen.

Allerede den 29. februar havde præsidenten ved et stort rally fortalt sine tilhængere, at frygten for Corona-virus var Demokraternes ”nyeste svindelnummer” – endnu et forsøg på at skade ham politisk. Hele den foregående måned havde han så godt som intet foretaget sig, trods advarsler fra flere af hans egne rådgivere om, at smitten hurtigt kunne brede sig som i Wuhan, og at tiden var inde til at træffe de nødvendige foranstaltninger.

Et af Trumps argumenter for, at alt var under kontrol, var paradoksalt nok at henvise til alle de informationer, han løbende modtog fra den kinesiske regering. Hele 15 gange mellem 22. januar og 29. februar lovpriste præsidenten i Tweets eller interviews den kinesiske regerings imødekommenhed, der ville forhindre, at virussen blev et alvorligt problem i USA. Han gjorde det også klart, at det netop var hans eget gode forhold til præsident Xi, der sikrede den kinesiske åbenhed. Den 26. februar havde han så godt som afskrevet truslen om, at smitten for alvor kunne brede sig i den amerikanske befolkning: ”Vi har 15 mennesker”, sagde han på et pressemøde, ”og i løbet af et par dage vil tallet falde til tæt på 0”.

Trump stod splittet mellem to modsatrettede instinkter: Skulle han projicere styrke eller skulle han snarere forsøge at undvige ansvaret, hvis smitten bredte sig? Momentvis erklærede han, at han havde ”fuld kontrol” og ”total autoritet” - oftest suppleret med beretninger om, hvordan lande i hele verden beundrede, hvad han og hans regering havde udrettet i bekæmpelsen af COVID-19

Da den forudsigelse tydeligvis ikke holdt stik, var Trump splittet mellem to modsatrettede instinkter: Skulle han projicere styrke eller skulle han snarere forsøge at undvige ansvaret, hvis smitten bredte sig? Momentvis erklærede han, at han havde ”fuld kontrol” og ”total

autoritet” - oftest suppleret med beretninger om, hvordan lande i hele verden beundrede, hvad han og hans regering havde udrettet i bekæmpelsen af COVID-19. I en periode i april måned valgte Trump at holde lange daglige pressebriefings, og interessen for dem fik han til at se mulighederne for at bruge dem som en slags valgmøder, nu, hvor det ikke længere var muligt at afholde rallies. Det var dog primært eksperterne folk gerne ville høre fra, og møderne begyndte at give politisk bagslag, da præsidenten sporadisk begyndte at lancere ideer til, hvordan virussen kunne bekæmpes. Helt galt gik det den 23. april, da Trump luftede muligheden for, at man kunne sprøjte blegemiddel ind i kroppen eller måske gennemlyse organerne med UV lys for at dræbe virus. I kølvandet på de voldsomme negative reaktioner, lykkedes det præsidentens rådgivere at overtale ham til at aflyse disse pressemøder, der tydeligvis skadede ham politisk. I mandags meddelte præsidenten så, at han genoptager dem - dog ikke dagligt.

Efter at den oprindelige række af daglige briefings blev aflyst, valgte Trump i stigende grad den anden løsning, nemlig at fralægge sig ansvaret med henvisning til, at USA er en føderation. Det var de enkelte staters guvernører, der havde ansvaret for håndteringen af pandemien, lød budskabet. I Det Hvide Hus betegnede man på de daglige møder om pandemien disse politisk motiverede bestræbelser på at frakende sig ansvaret for ”state authority handoff”.

Pandemien som kulturkrig

Nok er USA stort og dets sundhedssystem et kludetæppe – eller rettere: Netop ikke noget system – men den føderale regering kunne ikke desto mindre have spillet en vigtig koordinerende rolle, så 50 stater ikke skulle kæmpe hver for sig om tests og sikkerhedsudstyr. Den rolle påtog Trump-regeringen sig ikke. Havde man ikke ansvaret for bekæmpelsen af smittespredningen, havde man heller ikke ansvaret for de økonomiske følger af nedlukning og restriktioner. Præsidenten kunne tilmed bruge sin Twitter-konto til at støtte demonstranter rundt omkring i landet, der forlangte, at deres guvernører skulle ignorere de regler for genåbning, som CDC havde udarbejdet. ”LIBERATE MICHIGAN!”, ”LIBERATE MINNESOTA!”, ”LIBERATE VIRGINIA!”, lød nogle af hans Tweets. Han retweetede også diverse konspirationsteorier, som gav indtryk af, at Demokratiske guvernører ikke alene var overforsigtige, men bevidst forsøgte at skade den amerikanske økonomi for at skade ham.

Trump øjnede en politisk fordel ved først og fremmest at tage æren for det, der gik godt, og samtidig fralægge sig ansvaret for alle problemer, der kom i kølvandet på COVID-19. Dermed gjorde han pandemien til endnu en slagmark for den igangværende ”kulturkrig”. Her udkæmpedes en strid mellem modige Republikanske guvernører - der satte friheden højest og ønskede så få restriktioner som muligt - og hændervridende liberale Demokrater, der blot ville lade alt gå i stå.

Præsidentens incitament til at politisere krisen blev næppe mindre, da det stod klart, at det i krisens første måneder især var stater med Demokratiske guvernører, der var hårdt ramt. Så sent som den 27. april skrev Trump i et Tweet: ”Hvorfor skulle Amerikas befolkning og skatteydere komme dårligt ledede stater (som fx Illinois) og byer, i alle tilfælde regeret og administreret af Demokrater, til økonomisk undsætning, når de fleste andre stater ikke søger økonomisk hjælp?” Argumenter om, at turen også før eller siden ville komme til flere Republikanskledede stater slog han hen. Faktisk var der også nogle af dem, som tidligt havde brug for den føderale regerings hjælp. De blev ikke nævnt i præsidentens Tweets, men de fik på den anden side heller ikke den nødvendige hjælp. Marylands Republikanske guvernør Larry Hogan så tilbage på fraværet af hjælp fra den føderale regering i en stærkt kritisk klumme i The Washington Post den 16. juli: Skønt præsident Trump havde erklæret, at ”alle der vil have en test kan få en test”, var der langt fra nok test-sæt og beskyttelsesudstyr at få.

Maryland måtte til sidst selv anvende private kontakter til at købe udstyr direkte fra Sydkorea.

Overblikket i den føderale regering blev næppe bedre af, at præsident Trump havde nedlagt hele det pandemiberedskab, som præsident Obama i 2016 havde etableret under det nationale sikkerhedsråd. Det afholdt dog ikke Trump fra efterfølgende at give sin forgænger skylden for det manglende nationale beredskab - heller ikke selvom der var tale om en virus, der først var opstået i 2019, næsten tre år inde i Trumps embedsperiode.

Argumenter om, at turen også før eller siden ville komme til flere Republikansk-ledede stater slog han hen. Faktisk var der også nogle af dem, som tidligt havde brug for den føderale regerings hjælp

---

Forretningsmanden på prøve

Det næste skridt i ansvarsforflygtigheden kom, da præsident Trump den 6. april meddelte, at det var delstaternes egen opgave at anskaffe de fornødne test-sæt, som var et helt centralt element i bestræbelserne på at få spredningen af virusset under kontrol: ”Stater kan lave deres egne tests. Vi er den føderale regering. Vi kan ikke forventes at stå på gadehjørner og lave tests”. På det tidspunkt var en række stater allerede gået sammen i konsortier for at indkøbe de tests og det beskyttelsesudstyr, som den føderale regering ikke organiserede produktion eller indkøb af. I flere tilfælde var den manglende koordination fra Washington D.C. og den direkte konkurrence mellem delstaterne med til at presse priserne op for alle.

Den 10. marts blev præsidentens hovedargument mod klager og nødråb fra guvernører, at der ikke var grund til at lave alle disse tests - som CDC ellers betragtede som et centralt element i bekæmpelsen af COVID-19. Mens nogle Republikanske guvernører - som Larry Hogan i Maryland, Charlie Baker i Massachusetts, og Mike DeWine i Ohio - i praksis brød med præsidenten og indførte deres egne forholdsregler, lagde andre Republikanske guvernører som Ron DeSantis i Florida, Greg Abbott i Texas, og Brian Kemp i Georgia sig tæt op ad præsident Trumps linje. Ironisk nok bestod den blandt andet i at ignorere de råd for gradvis økonomisk genåbning, som CDC har udsendt - at vente til smittetrykket faldt. Guvernør DeSantis fra Florida fulgte endda også præsidentens anbefaling af malariamidlet Hydroxychloroquin. Skønt midlet endnu ikke var testet tilstrækkeligt, og delstatens hospitaler ikke ønskede det, indkøbte guvernøren en million doser af en medicin, der viste sig at være ubrugelig.

Det er rimeligt at spørge, om ikke præsident Trump ganske enkelt selv har fået dårlig vejledning, og om ikke en stor del af ansvaret bør placeres hos eksperterne hos CDC, National Institute of Health og andre steder i det føderale bureaukrati. Men svaret er nej: Trump fik ikke dårlig vejledning – han ignorerede oftest den lægefaglige rådgivning. Derfor bør en meget stor del af skylden for den efterfølgende katastrofale udvikling, som pandemien har taget i USA, retteligt placeres hos ham. Det har i høj grad været hans personlige idiosynkrasier, generelle inkompetence og manglende evne til at tænke længere frem end til den næste nyhedscyklus, der har afholdt den føderale regering fra at gøre det nødvendige.

Andre statsledere rundt omkring i verden har vundet anerkendelse for deres krisehåndtering og der var masser af ting, præsidenten kunne have gjort, som ville have stillet ham i et gunstigt lys. Først og fremmest kunne han tidligere - og i langt større grad - have gjort brug af the Defense Production Act (DPA). Det ville selvfølgelig også have henledt endnu større opmærksomhed på den pandemi, præsident Trump anstrengte sig for at tale ned - men skal man tro meningsmålingerne, så har hans manglende formåen som problemknuser skadet ham mere.

Hvis præsident Trumps primære målsætning var en hurtig genåbning af økonomien, så er der ikke megen logik i hans bestræbelser på samtidig at stimulere en modvilje mod mundbind og andre tiltag, der kan sænke smittespredningen. Skønt de netop kunne medvirke til at øge den økonomiske aktivitet, valgte Trump alligevel længe at behandle disse tiltag som en manifestation af ”politisk korrekthed” eller som et statsligt angreb på borgerlige frihedsrettigheder. Måske så Trump også maskerne som en daglig visuel påmindelse om, at Amerika - selv med ham i Det Hvide Hus - ikke var great again.

Mens mange vælgere uden tvivl støttede – og fortsat støtter – Trumps ”kulturkamp”, så er det værd at huske, at han i sin valgkamp i 2016 også solgte sig på ideen om, at han kunne anvende de samme kvalifikationer, der angiveligt havde gjort ham rig, i hans politiske virke. Han var forfatteren til *The Art of the Deal*, som nu agtede at samle de dygtigste folk omkring sig og drive USA som en virksomhed. Om det gjaldt illegal immigration, sygesikring eller handelsaftaler med Kina var hans svar det samme: ”I am the only one who can fix it”. Det er sandsynligvis blandt nogle af de vælgere, der købte denne ide om Trump som problemløser, at skuffelsen over hans håndtering af pandemien har været størst. Skal man tro meningsmålingerne, gælder det ikke mindst blandt ældre vælgere, der føler sig akut truet af virussen og samtidig ser en præsident, der synes blottet for empati, mens han forsøger at bagatellisere truslen.

Et af de retoriske greb, Trump har anvendt i sine bestræbelser på at tale pandemien ned, er at omtale den i datid. Trods den voldsomme stigning i antallet af smittede udlægger både han og hans talspersoner nu nye tilfælde som de sidste gøder fra bålet (”embers”). Og et tilbagevendende tema i Tweets og interviews er fortsat, at problemets tilsyneladende omfang ene og alene kan tilskrives, at regeringen har været så god til at organisere COVID-19-tests, at man også havde fundet langt flere tilfælde end i andre lande. Testede man mindre, konkluderede præsidenten, ville der også være færre syge. Et vittigt hoved (journalisten Dan Rather) har foreslået, at man vel også kunne løse problemet med illegal immigration ved blot at lade være med at tælle antallet af immigranter. Ingen af præsidentens rådgivere har dog formået at få ham til at droppe argumentet. Så sent som på sit pressemøde i Det Hvide Hus’ Rosenhave 15. juli sagde han: ”tænk på dette: Hvis vi ikke lavede nogen tests – i stedet for at test over 40 millioner mennesker, hvis vi kun testede halvt så mange, så ville vi også kun have halvt så mange tilfælde. Hvis vi gjorde endnu en ... du halverer det [antal], så ville du igen kun have halvdelen af det”.

Præsident Trump fastholder også, at USA har et af de laveste – eller det laveste - antal døde per 100.000 indbyggere i verden. Da han den 19. juli 2020 lod sig interviewe af Fox News’ Chris Wallace, udspillede følgende ordveksling sig:

WALLACE: Vi har den 7. højeste dødelighed i verden.

PRÆSIDENTEN: Vi har en af de laveste dødsrater i verden... Vi har en af de laveste... Måske den laveste noget sted i verden... Nummer ét i lav dødelighed... Du sagde, at vi havde den værste dødelighed i verden... og vi har den bedste.

Wallace havde faktisk sagt den 7. højeste, og det er desværre korrekt. Tilmed er smitten i nogle stater nu er så udbredt, at det kræver langt mere omfattende tiltag at få den under kontrol. Trumps gentagne forsikringer om, at hans og regeringens indsats bliver beundret overalt i verden er for de fleste amerikanere også svær at forene med den

omstændighed, at de i øjeblikket ikke kan rejse til Europa, ja end ikke til Bahamas, der ellers stort set lever af amerikanske turister. I Danmark var i alt 611 mennesker pr. 16. juli 2020 døde med COVID-19. Regner man med, at den amerikanske befolkning er ca. 60 gange større, så vil det svare til, at 36.600 mennesker i USA havde mistet livet. Det virkelige tal i USA var imidlertid på samme dag 136.938 – altså næsten fire gange højere end i Danmark. For at gøre ondt værre, var smittekurven – da pressemødet fandt sted - mange steder i USA fortsat stigende med omkring 70.000 nye tilfælde om dagen. Ikke desto mindre valgte Trump endnu engang at signalere til offentligheden, at han var holdt op med at interessere sig for pandemien. En rådgiver fortalte The Washington Post, at præsidenten ”ikke rigtigt arbejder med dette mere. Han vil ikke lade sig distrahere af det. Han ringer ikke og spørger om data. Han bekymrer sig ikke over [antallet af] sager”.

Samtidig forsøgte pressesekretæren i Det Hvide Hus, Kayleigh McEnany, endnu engang at bluffe sig til et andet billede af situationen: “Vi mener, at præsidenten nyder stor anerkendelse i dette land. Hans historiske håndtering af COVID taler for sig selv, med hans levering af respiratorer og tests, hvor vi har været den førende i verden i antallet af tests vi har stillet til rådighed, behandlingsformer, de 13 kandiderende vacciner... Præsidentens svar [på pandemien] har været historisk, og vi tror, at hans støtte i dette land afspejler dette”. “Taler for sig selv” ville have været et stærkere retorisk greb, hvis ikke meningsmålingerne rent faktisk viste, at et stort flertal af amerikanere IKKE synes, at præsidenten har håndteret pandemien godt. Den amerikanske befolkning er af indlysende grunde ikke holdt op med at bekymre sig, og det afspejler sig tydeligt.

Præsidenten har han kastet sig ud i et helhjertet forsvar for bevarelsen af statuer af konføderationens generaler og truet med at nedlægge veto mod hele forsvarsbudgettet, hvis man ændrer navnene på kaserner og baser, der er opkaldt efter dem. Generaler, der vandt deres berømmelse ved at kæmpe mod USA

Kan kursen lægges om?

Håndteringen af pandemien er sammen med raceforhold blevet de to politiske emner, der optager de amerikanske vælgere mest, og uheldigvis for præsidenten er det også de to emner, hvor han står svagest i meningsmålingerne. Ifølge en meningsmåling lavet af Washington Post/ABC News, faldt antallet af amerikanere, der havde tillid til hans håndtering af pandemien fra marts til juli med hele 28 pct, hvilket gav Joe Biden et forspring på 20 procentpoint i dette spørgsmål. Og på spørgsmålet om, hvem af de to kandidater, der bedst kunne håndtere raceforhold, var tilliden til Biden hele 25 procentpoint større. Her er der sket et markant skred i den offentlige debat, siden en politibetjent myrdede George Floyd i Minneapolis den 26. maj 2020. Mordet udløste ikke alene vedvarende protester, men også en

ganske anderledes offentlig debat om strukturel racisme i Amerika. Mens et klart flertal af amerikanerne nu udtrykte støtte til Black Lives Matter-bevægelsens målsætninger, har præsident Trump valgt at satse på en mulig modreaktion. Han har blandt andet kaldt begrebet Black Lives Matter for ”et symbol for had”. Samtidig har han kastet sig ud i et helhjertet forsvar for bevarelsen af statuer af konføderationens generaler og truet med at nedlægge veto mod hele forsvarsbudgettet, hvis man ændrer navnene på kaserner og baser, der er opkaldt efter dem. Generaler, der vandt deres berømmelse ved at kæmpe mod USA.

I en meningsmåling foretaget af The Democracy Fund + UCLA Nationscape Project fra 2.-8. juli 2020 misbilligede 56 pct. af de adspurgte præsident Trumps håndtering af raceforhold, mens blot 32 pct. støttede den. Hans svar har været at forsøge at trække fronterne endnu skarpere op med lidet subtile advarsler til hvide vælgere om, hvordan en præsident Biden vil ”slette vores historie”, ”importere terrorister”, ”nedlægge politiet, nedlægge ICE [U.S. Immigration and Customs Enforcement], nedlægge kation, nedlægge forstæderne, ophæve den 2. Forfatningstilføjelse [om retten til at bære våben] – og nedlægge the American Way of Life. Ingen vil være SIKRE i Joe Bidens Amerika!”

Men intet tyder i øjeblikket på, at denne optrapning af kulturkrigen virker efter hensigten. Der er heller ikke noget, der tyder på, at den kan fjerne tilstrækkelig mange vælgeres opmærksomhed fra den elendige håndtering af COVID-19-pandemien. Præsidenten må fortsat se meningsmålingerne bevæge sig i den forkerte retning og udsigterne til genvalg skrumpe. Problemet for Trump forværres af, at der også debatten er en kobling mellem pandemien og racespørgsmålet: Sorte amerikanere og latinoer har statistisk set tre gange så stor risiko som hvide amerikanere for at blive smittet, og dobbelt så stor risiko for at dø af Covid-19.

Intet ved Trumps personlighed tilsiger, at han er i stand til at foretage en kurskorrektion over de kommende uger og måneder. I næsten fire år har han levet på fortællingen om, at han snød alle ”eksperterne” ved at vinde valget. Ingen rådgiver har formået at overbevise ham om, at det ikke kan lade sig gøre igen. Nok er der stadig tid, og præsidenten har masser af kampagnemidler til rådighed. Han ville ikke være den første præsident i historien, der kæmpede sig tilbage i løbet af efteråret. Men det er også muligt, at Trumps selvskabte myte om ”problemknuseren” fra det private erhvervsliv allerede er grundskudt.

Intet ved Trumps personlighed tilsiger, at han er i stand til at foretage en kurskorrektion over de kommende uger og måneder. I næsten fire år har han levet på fortællingen om, at han snød alle ”eksperterne” ved at vinde valget

---

Trump kunne vælge at stille sig bag respekterede eksperter i regeringen som Dr. Anthony Fauci, der har langt større troværdighed i den amerikanske befolkning end ham selv. Præsidenten opfatter dog Fauci som ”en alarmist”, der vedvarende undergraver budskabet om, at det går den rigtige vej. Fauci har tilmed offentligt begrundet, hvorfor USA har klaret

sig så meget dårligere end eksempelvis de europæiske lande med, at så mange stater valgte ikke at følge CDC's retningslinjer og lukkede op for tidligt. Det er særligt belastende for præsidenten, fordi den voldsomme stigning i antallet af smittede hovedsageligt har fundet sted i Republikansk-ledede stater i Solbæltet – stater, der netop fulgte hans opfordringer til at lukke hurtigt op og nu betaler prisen for det.

Efter sigende har præsidenten ikke talt med Fauci i flere måneder, og i den seneste tid har hans stab på opsigtsvækkende vis forsøgt at undergrave Faucis troværdighed frem for at opbygge præsidentens. Samtidig har Trump forsøgt at sabotere CDC's bestræbelser på at få smittespredningen under kontrol - blandt andet ved vedvarende at så tvivl om tallene og ved at beordre hospitaler til ikke at indberette indsamlede data til CDC, men i stedet sende dem direkte til Department of Health and Human Services. Præsident Trump har også blokeret for at chefen for CDC, Dr. Robert Redfield eller andre ledende medarbejdere, kan indkaldes til høringer i Kongressen angående regeringens pres for at få alle amerikanske skoler genåbnet. 18. juli kom det frem, at Det Hvide Hus også forsøgte at skære i CDC's budget og samtidig blokere for, at milliarder af dollars fra den næste økonomiske hjælpepakke kan anvendes til tests og smitteopsporing. Forestillingen om, at det vil være til præsident Trumps fordel at dække over den reelle smittespredning falder i tråd med hans udtalelser om, at 99 pct. stort set intet mærker til smitten, og at de fleste unge blot får lidt snue ("the sniffles") og derfor efter hans mening ikke burde tælle med i statistikken. At de under alle omstændigheder kan smitte andre, synes ikke at indgå i præsidentens overvejelser.

Det fremgår tydeligt af Trumps udtalelser, at i det omfang pandemien fortsat interesserer ham, er det først og fremmest som et kommunikationsproblem, snarere end som en konkret krise, han forventes at bidrage til at løse. Det var også i den ånd, at han i denne uge - 21. juli - genoptog rækken af pressebriefinger om emnet: Ingen af regeringens eksperter var inviteret, det var præsidenten alene på podiet. Disse tiltag tyder på, at Trump-regeringen fortsat er mere opsat på at camouflere pandemiens omfang end på at gøre noget konkret for at dæmpe smittetrykket. I betragtning af, at både antallet af smittede og antallet af døde i længere tid har sat nye daglige nye rekorder, og at svartiden på COVID-tests i mange stater er steget til nu at være 8-10 dage, ligner afledninger og undertrykkelse af information ikke en farbar vej til genvalg.

Disse tiltag tyder på, at Trump-regeringen fortsat er mere opsat på at camouflere pandemiens omfang end på at gøre noget konkret for at dæmpe smittetrykket

---

Niels Bjerre-Poulsen (f. 1959) er Ph.d. i amerikansk historie ansat som lektor på Center for Amerikanske Studier/Institut for Historie, SDU. Han er blandt andet forfatter til Vietnamkrigen; En International Historie 1945-1975 (2015), og (med Erling Bjøl) USA's Historie (2018).

Kristian Leth i reportage fra New York: Forventningen om USA's kollaps er mere en zombie-fantasi end konkret analyse (14/4)

På P1 bemærker journalisten, at det virker dystopisk, at New York "smelter ned" på grund af virussens "hærgen". Men det er det modsatte, jeg har set. At en by med større økonomisk aftryk end hele Canada lukker så effektivt ned i solidaritet, som den nu har gjort, er ikke dystopisk. Det er helt vildt imponerende

PÅ DET SIDSTE har jeg fået rigtig mange emails og opkald med omsorg fra venner og familie. Jeg har boet her i New York med mine børn i mere end fem år, men nu er der mange, der spørger, om vi er på vej "hjem".

Det kan virke ret vildt nogle gange, det billede, folk har af livet i New York lige nu. Og jeg forstår det godt. Jeg hørte et P1-program – Det store syge æble – hvor en dansk journalist med hviskende stemme siger, at "dødstallet stiger og stiger; hvis du kan klare det her, kan du klare det alle steder," før han skruer op for Frank Sinatras udødelige hyldestsang. Vi får at vide, at byen er "som en krigszone," og at "rige forlader byen, mens fattige dør".

I går stod jeg i kø uden for vores lokale nyåbnede morgenrestaurant, der i disse tider har måtte omstille til bageri-ud-ad-vinduet. Min kone og jeg stod med hunden i behørig afstand fra de andre. Solen skinnede, og vi var på vej hjem fra parken, hvor vi havde fejret Jesu korsfæstelse, død og begravelse ved at gemme plastic-æg til ungerne.

Da vi stod der, kom vores gode venner gående med deres søn i barnevogn. Deres selskab var som at finde en oase efter en uge i ørkenen. Der er næsten ingen mennesker på gaderne, der for tiden minder mere om Rødovre på en tirsdag aften end om South Slope i Brooklyn. Så at støde ind i venner på gaden virkede helt surrealistisk. Sådan noget vi gjorde i gamle dage, før Den uendelige Marts og vores familieisolation begyndte.

Vi stod der, med tre meters afstand, og flød over af gensynsglæde. Efter nogle minutter dukkede ejeren til restauranten/bageriet op i bagdøren og fortalte om sine planer for stedet, som han åbnede i februar. Planer om at udvide med en bar og et ude-areal. Planer, der er udskudt til en usikker fremtid. De brutale konsekvenser for hans forretning var implicite. Vi skiltes, efter vi havde bestilt morgenbrød til næste dag, så det kunne hentes her til morgen med et minimum af menneskelig kontakt ved vinduet.

Forventningen om borgerkrigen

New York er lukket ned. Byen er det sted med allerflest coronaramte i verden. Hvilket ikke er så overraskende, når man tænker over, at det er verdens hovedstad, den største turistdestination og knudepunktet mellem Europa, USA og kloden. Det er her, folk rejser til. Eller – det gjorde de.

På hospitalerne i staten kæmper brave læger og sygeplejersker med de mange syge og døende. Og mønstret er allerede ret klart: Det er de fattigste og minoriteter, der ser ud til at blive ramt allerhårdest på grund af en modbydelig kombination: De essentielle men lavbetalte jobs i supermarkeder, postvæsenet og så videre er fortrinsvis besat af sorte og brune new yorkere. Og det er samtidig de befolkningsgrupper, der grundet historisk systemisk ulighed har dårligst helbred, dårligst sygesikring og flest af de sygdomme, der forårsager dødsfald med coronavirus.

En anden del af grunden er
den gængse opfattelse af

amerikanerne som nogle uoplyste B-mennesker, der vil gå i panik, så snart hensynet til lokalmiljøet overskygger deres eget velbefindende. Det er et billede, som en strøm af, sjovt nok, amerikanske serier og film har understøttet, og som mange har som forudindtaget holdning. Folk ringer til os og fortæller, at de har hørt, at folk køber geværer og pistoler. Borgerkrigen må være lige rundt om hjørnet

---

Men billedet af USA som et sted, hvor alt falder fra hinanden under pres, er misvisende – hvor mærkeligt populært det end er i Europa. Jeg kan huske, hvor fascinerende jeg selv synes, den opfattelse var, da jeg ikke boede her. Nu virker det både morbidt og ude af trit med virkeligheden.

En del af grunden er måske hadet til Trump og en misforståelse af, hvordan USA's regering fungerer. Trump er nok den mest dysfunktionelle præsident i min levetid, og hans haltende opskalering af tests har lige nu store konsekvenser. Men det er ikke som i Danmark landslederens ord, der dikterer den enkeltes opførsel. På godt og ondt.

En anden del af grunden er den gængse opfattelse af amerikanerne som nogle uoplyste B-mennesker, der vil gå i panik, så snart hensynet til lokalmiljøet overskygger deres eget velbefindende. Det er et billede, som en strøm af, sjovt nok, amerikanske serier og film har understøttet, og som mange har som forudindtaget holdning. Folk ringer til os og fortæller, at de har hørt, at folk køber geværer og pistoler. Borgerkrigen må være lige rundt om hjørnet.

Afkoblingen

Det har hele tiden slået mig, at der er et grundlæggende disconnect – en afkobling – i den måde, vi taler om coronavirussen på. Grunden til, at gaderne er tomme, er, at vi vil undgå massedøden og de værste forudsigelser. De 2,2 millioner døde. De 220.000 døde. Grunden til, at mange her går med maske, er, at de vil beskytte de svageste og sig selv. Grunden til, at Danmark og New York er lukket ned, er, at folk gør det rigtige. Men vi tolker tegnene, som om det værste allerede er sket. For det ligner jo en zombie-film.

Jeg forstår godt den reaktion. Alle kender vel til den angst, der slår igennem ens krop, når man ser sit lokalmiljø forandret til corona-lockdown. Da New York City lukkede ned, 3-4 dage efter Danmark gjorde det, var angsten panikagtig, til at føle på. Det var ikke nogle lette dage her i vores familie. Ikke for nogen familie herovre.

Men siden er det blevet mere og mere klart, at lukningen af byen er noget, vi gør for at kæmpe mod krisen. Det er ikke krisen i sig selv. Og en stemning af forebyggelse har taget over.

At kalde New York for en krigszone, vidner mest om, at udsigeren ikke har set en reel krigszone. På P1 bemærker journalisten, at det virker dystopisk, at New York ”smelter ned” på grund af virussens ”hærgen”. Men det er det modsatte, jeg har set. At en by med større økonomisk aftryk end hele Canada lukker så effektivt ned i solidaritet, som den nu har gjort, er ikke dystopisk. Det er helt vildt imponerende.

Og de nyeste tal fra guvernør Andrew Cuomo peger på, at New Yorks dødstal vil toppe langt, langt under de horror-tal, vi regnede med. Fordi det indtil videre har virket. I P1 talte de om de hospitalssenge New York ”manglede”, som om de manglede dem nu. Men det var en – fornuftig – beregning, Cuomo lavede om et *worst case*-scenario. Han melder nu, at det tal, gudsketakov, ser ud til at blive langt lavere. Kurven er – fingers crossed, som man siger her – fladet ud. I forgårs skrev New York Times, at New York ser ud til at undgå den massive stigning i indlæggelser og dødsfald, som alle modellerne havde forudset. At hospitalerne måske ikke bliver overvældede alligevel. Hvorfor? Fordi vi bliver hjemme.

At kalde New York for en
krigszone, vidner mest om, at
udsigeren ikke har set en reel
krigszone

'Back to this shit'

Vores nabos far er død. Vi har boet på denne gade i snart et år, men vi kendte ikke rigtig vores naboer så godt. Ikke før byen lukkede ned. Tre dage efter, at Mette Frederiksen lukkede Danmark, annoncerede New Yorks borgmester, at byen ville lukke skoler, restauranter, barer, alt andet end det livsnødvendige. Og flere new yorkere var allerede gået i gang ugen før. I ugen forinden var skoleklasserne halveret, fordi folk selv var begyndt at isolere sig. Hvilket er et andet aspekt af amerikanernes decentraliserede autoritetsforståelse: Mistroen til en alvidende regering fik mange til at tage forholdsregler, som regeringen først bad dem tage dage senere.

Shopping-hysteriet tog nogle dage. Da folk så, at varerne kom igen, at infrastrukturen stadig virkede, holdt det rimelig meget op.

I tiden lige efter begyndte vi her på 15th street at stoppe op, når vi mødte gadens andre beboere. Vi spurgte, hvordan de klarede det. Vi trak på skuldrene og sagde ”hvem ved, hvor det bærer hen?” Vi holdt en lille udendørskoncert med vin på trappen. Vi lod naboerne vide, når vi var ude af byen, så de ikke blev urolige.

Vi havde lejet et sommerhus ude af byen i en uge, mest fordi jeg havde fødselsdag, og vi ville gøre et eller andet, og da vi kom hjem mødte nabokonen os med spørgsmål til, om vi nu havde haft en god tur. Ja, det havde vi da, sagde vi. ”And then you come back to this shit,” sagde hun så.

'Back to this shit' er et meget præcist udtryk for, hvordan de fleste new yorkere, jeg taler med, vurderer coronakrisen. Det her lort er noget, vi skal igennem. Det er hårdt, det er tragisk, og der er ingen vej udenom. Men igennem kommer vi. En nabo, to huse nede, sidder ude i sin lille aflukkede have og hører høj musik fra 80'erne, mens han træner med vægte. Hans kone er sygeplejerske og undskylder grinende musikken. Vi siger, at musikken er tiltrængt! Igennem kommer vi.

Både de og nabodamen har latinamerikansk baggrund, som mange andre i gaden. De har boet her i mange år – fra dengang man kunne købe husene her til menneskepenge (vi

lejer). Et ægtepar, vi nu taler jævnlige med, bor nogle huse længere oppe ad 15th street. De er vel 10-15 år ældre end os. Det er hendes far, der nu er død. Det skrev hun i en sms for en uge siden. Så for et par dage siden stod jeg der med behørig afstand og sagde "I am really sorry for your loss. Really sorry". Og det var ikke nok, men det var, hvad jeg kunne gøre lige nu. På grund af this shit.

Den gamle yemenitiske mand oppe i Food U Desire-deli er også død. Min kone skulle hente noget mælk, og der stod den unge med tårer ned ad kinderne.

Inden for krisepsykologien er det ikke overraskende, at folk ikke løber nøgne ned ad gaden med en machete. Frygten for masse-psykose og panik-vold er ikke særlig videnskabelig. I store kriser har folk tværtimod en tendens til at arbejde sammen og fokusere på sociale netværk. Ikke altid, ikke udelukkende, men generelt.

Danskere, der ringer, nævner orkanen Katrina og optøjerne i New Orleans som eksempel på amerikanernes tendens til totalt sammenbrud. Og det er et reelt eksempel. Men lige så gode eksempler er 9/11 i New York og superstormen Sandy, også i New York. Begge gange oplevede man i tiden efter en kommen sammen, en solidaritet, en fornyet styrke.

Sidste gang, amerikanerne købte lige så mange våben, var efter skoleskyderiet i Sandy Hook. Det er en, for os danskere, bizar måde at deale med angst på i et land, hvor man ikke har en urokelig tro på at systemet vil en det bedste. Men der kom ikke nogen borgerkrig dengang heller.

Fantasien om det snarlige kollaps

New York er ikke en krigszone. Det er en by, der tager konsekvensen af virkeligheden. Der er hårde historier her fra lige nu. De er sande. Og der er gode, hjertevarmende historier herfra.

Konsekvenserne for økonomien og for arbejdsløse amerikanere ER gigantiske. Og det er noget, der bekymrer enhver, der undersøger det.

Men USA's snarlige kollaps er ofte blevet forudsagt – og det er ikke kun en europæisk fantasi, den er også populær på venstrefløjens herovre. Siden vi alle er enige om, at Trump er en katastrofe, må alt, han gør, være katastrofalt. Det lyder rigtigt, men det er virkelig dårlig journalistik.

New York Times og andre centrum-venstreorienterede medier har fokuseret på en eventuel uoverensstemmelse mellem skurken i historien, Trump selv, og helten i historien, hans chefrådgiver på sundhedsområdet Dr. Fauci. Fauci stoler alle på, så ifølge logikken må han hade Trump. Problemet med historien er, at præsidenten tager alle Faucis råd – ifølge Fauci selv. Men et billede af Fauci, der forsøger at dække et smil, da Trump laver en af sine elendige og upassende jokes, er blevet til et bevis på at Fauci er "fanget".

Det ser – med andre ord – ikke ud til, at denne krise kommer til at flytte ved det politiske skel herovre. Folk holder fast i deres bias, ligegyldigt hvilken side de er på. Og det er ret ulideligt. Pressen bruger næsten flere kræfter på at diskutere, hvem der mente hvad for en måned siden, end at være særligt afbalancerede.

Præsidenten er som bekendt selv vild med den kamp. Han elsker det – at fange New York Times eller CNN i et ladet spørgsmål. Så behøver han ikke svare dem, men kan holde en mini-monolog. Og på den måde danser de videre – pressen og præsidenten.

For danskerne virker det amerikanske system skørt. Præsidenten siger ting, som guvernørerne ikke lystre. Det sidste nye er, at Trump tænker på at åbne landet om en måned. Da det kom frem, skreg kritikerne. Og nærmest som modsvar meddelte New Yorks Demokratiske borgmester, Bill DeBlasio, at han ville holde skolerne lukkede helt til sommerferien, både for at vise at han ikke er dum som Trump, og fordi han er under politisk beskyldning for at tage krisen for let. En omtrent lige så fjollet udmelding som Trumps.

Nu har Dr. Fauci så udtalt, at hvis vi er heldige, ja, så kan man begynde en rullende genåbning af nogle elementer af landet om... en måned. Det vil Trump genfortælle som en ”jeg-sagde-det-jo”-sejr, mens kritikerne vil tage det som Faucis modige kamp mod Trumps vilde udmelding.

Dette politiske spil bliver mest bare gengivet i danske medier, hvor New York Times’ historier bliver skrællet jævnlige. Men katastrofetanken virker langt fra virkeligheden her i byen. Vi er hjemme, vi er ved at få kuller nogle gange, vi prøver at arbejde, vi prøver at undervise ungerne. Men det er – som bekendt – ikke kun situationen i USA.

Der er to modsatrettede fordomme, vi hører hele tiden: 1) At amerikanerne ikke tager det alvorligt nok, at de er ligeglade, 2) at byen er forladt og død som en ”krigszone”. Det kunne måske hjælpe, hvis man indser, at begge dele ikke kan være sande på samme tid. At det på mange måder er her ligesom de fleste andre steder: Vi prøver at forholde os til virkeligheden, mens den udfolder sig omkring os. Folk er bevidste og ansvarlige – de gør det, de tror er bedst. Og for de fleste betyder det at lytte til læger, når det handler om sygdom.

Ingen ved alt i denne her situation. Det, vi troede for en måned siden, er ikke sandt mere. Det, vi tror om de næste uger, skal justeres hele tiden. Vi tager en dag ad gangen. Sammen med dem, vi er omgivet af.

Og nej, vi tager ikke ”hjem” i denne krise. Nu, mere end nogensinde, er vi hjemme her, ”back in this shit”.

Det, vi troede for en måned siden, er ikke sandt mere. Det, vi tror om de næste uger, skal justeres hele tiden

---

Kristian Leth (f. 1980) er digter, musiker og forfatter. I 2018 skrev han bestselleren “Håb”. Udgivet 14/4 2020

Professor Timothy Snyder: Hvis alle i USA kunne stemme, ville landet være socialdemokratisk (18/6)

”Demonstrationerne, vi har set de seneste uger, er et positivt fænomen i den forstand, at folk forstår forbindelsen mellem racisme og demokrati. En af de måder, hvorpå vores demokrati er fejlbarligt, er, at folk med andre hudfarver end hvid ikke kan stemme. Samtidig er der en forbindelse mellem racemæssig og økonomisk ulighed”.

Interview af Markus Giessing

RÆSON: I din bog *Vejen Til Ufrihed*, skrev du, at “USA vil enten komme til at opleve begge former for lighed, racemæssig og økonomisk, eller ingen af dem. Hvis den ikke får nogen af dem, vil evighedens politik sejre, et racemæssigt oligarki vil dukke frem, og det amerikanske demokrati vil være slut”. Hvad er ‘evighedens politik’ og hvor langt nede af vejen til ufrihed befinder USA sig?

SNYDER: For at forstå idéen bag evighedens politik, mener jeg, at man er nødt til at begynde med vigtigheden af historie. Det, jeg påstår, er, at demokrati er afhængigt af historie i den forstand, at vi har en fortid, som vi kan forstå; at vi har en nutid, som vi kan have indflydelse på; og at vi har en fremtid, som vi kan forudse og ændre. At udøve en demokratisk handling, hvad end det er at stemme eller benytte sig af ytringsfrihed, betyder, at agere i nutiden med håbet om at ændre fremtiden. Evighedens politik er derimod en anden tidsforstand, som involverer en konstant tilbagevenden til fortiden, et konstant kald af nostalgi fra en tid, der formentlig aldrig har eksisteret.

Det vigtigste, som evighedens politik gør, er, at den eliminerer fremtiden – og den ændrer politik til en konstant kamp mellem ‘os’ og ‘dem’ mellem dem, der har den rette fortid, og dem, der forsøger at berøve den fortid. Det er det, som ‘evighedens politik’ er, og man kan se eksempler på det overalt i verden, hvad end det er Vladimir Putin, der er besat af Anden Verdenskrig, eller om det er Donald Trump, som taler om ‘*make America great again*’. Evighedens politik fastlåser os i en meget fejlbarlig fortid ved at frarøve os muligheden for at tænke på fremtiden.

RÆSON: Er de demokratiske institutioner i USA ikke et tilstrækkelig stærkt bolværk imod autoritarisme?

SNYDER: Nej, selvfølgelig ikke. Jeg mener ikke, at der findes nogen demokratiske institutioner, der udgør et stærkt nok bolværk imod autoritarisme. Det øjeblik, vi begynder at tænke på vores institutioner som værende adskilt fra os som individer og vores handlinger, opgiver vi demokratiet, fordi institutioner ikke eksisterer hinsides os. Institutioner eksisterer kun, såfremt vi bekymrer os om dem, stiller krav til dem og deltager i dem. Fra det øjeblik, vi siger, at institutionerne vil beskytte os mod autoritarisme, vil de ophøre med at beskytte os, fordi institutionerne ikke er separate fra os – de er ikke naturskabte. Det er mit principielle svar på dit spørgsmål, men mit empiriske svar er, at hvis man ser på de seneste tre år i USA, står det klart, at institutioner, der i forvejen var langt fra perfekte, er blevet forværrede, efter Trump blev valgt, og det er efterhånden gået op for de fleste.

RÆSON: I de seneste uger har der været vidtrækkende demonstrationer imod racisme og politibrutalitet. Hvad fortæller det om amerikanernes mening om evighedens politik?

SNYDER: Det er meget vigtigt at huske, at evighedens politik er antidemokratisk, og den er som regel ikke baseret på et flertal af befolkningen, men i stedet ud fra en idé om det eksklusive 'folk' og ud fra idéen om 'os' og 'dem'. I USA har Trump opbakning fra et mindretal af befolkningen, men han bliver understøttet af fejlbarlige institutioner, der gør præsidentvalg unfair og giver penge en for stor magt i politik. Størstedelen af amerikanernes holdning til en hel del emner er faktisk ikke så anderledes end flertallets mening i fx Nordeuropa. Derfor er det ikke så overraskende at se en stor og effektiv opposition, såsom kvindemarchen i 2017 eller Black Lives Matter i 2020. Det fortæller os, at USA er mere end i stand til at redde sig selv, ikke på grund af institutionerne, men ved at ændre den offentlige opinion, ved at vinde valg og ved at ændre landets institutioner.

Demonstrationerne, vi ser lige nu, er et positivt fænomen i den forstand, at folk forstår forbindelsen mellem racisme og demokrati. En af de måder, hvorpå vores demokrati er fejlbarligt, er, at folk med andre hudfarver end hvid ikke kan stemme. Samtidig er der også en forbindelse, som du nævnte tidligere, mellem racemæssig og økonomisk ulighed. Raceundertrykkelse tillader oligarkiet at vinde frem, fordi race er en undskyldning for, at velstanden ikke kan omfordeles, og dermed ikke kan forbedre vores velfærdsstat.

Størstedelen af amerikanernes holdning til en hel del emner er faktisk ikke så anderledes end flertallets mening i fx Nordeuropa. Derfor er det ikke så overraskende at se en stor og effektiv opposition, såsom kvindemarchen i 2017 eller Black Lives Matter i 2020. Det fortæller os, at USA er mere end i stand til at redde sig selv

---

RÆSON: Er aktivisme den rette måde at adressere problemerne med evighedens politik?

SNYDER: Det er vigtigt at acceptere, at historien er uforudsigelig. Evighedens politik vil derimod sige, at historien er forudsigelig: det er altid 'os' mod 'dem', 'de' kommer altid og tager det, der er 'vores', 'de' er altid skyldige, 'vi' er altid uskyldige. Det handler om forudsigelighed og om at fortælle folk, hvad deres plads er i samfundet, og hvordan man skal opføre sig, fordi vi alle er forudsigelige. Men historien er uforudsigelig. Tager man eksempelvis det tragiske drab fra Minneapolis, så kunne ingen have forudset, at det netop var det, som ville føre til, at millioner af amerikanere gik på gaden for at demonstrere. Men det viste det sig at være. Frie mennesker er nødt til at acceptere historiens muligheder. En anden

ting, der er værd at nævne om aktivisme, er, at det er vigtigt, at folk ikke føler sig alene. En af ulighedens – og nu også coronakrisens – konsekvenser i USA er, at folk føler sig atomiserede, alene og at de intet kan stille op. Regeringen har ikke et flertal bag sig, men hvis folk føler sig alene og ikke yder modstand, behøver den ikke at opnå flertallets opbakning. Derfor er demonstrationer så vigtige, ligesom valg er vigtige, for at yde modstand til evighedens politik i fællesskab.

Hvis alle i USA kunne stemme, ville landet være socialdemokratisk. Uden nøjagtigt at kunne sige, hvad der kan løse de racemæssige og økonomiske problemer, kan jeg sige så meget, at ved at ændre lovgivningen omkring valgdeltagelse kunne man nå et godt stykke af vejen

---

RÆSON: Hvilke dele af det amerikanske samfund bør reformeres for at skabe racemæssig og økonomisk lighed?

SNYDER: De basale problemer er strukturelle. Hvis folk fik lov til at stemme, ville mange af disse problemer løse sig selv. Vi har to overordnede problemer med valgdeltagelse: Det ene er, at halvdelen af de amerikanske delstater har love, der undertrykker vælgeres muligheder for at stemme. De er designet med henblik på at afholde sorte og andre etniske minoriteter fra at stemme. Hvis alle i USA kunne stemme, ville landet være socialdemokratisk. Uden nøjagtigt at kunne sige, hvad der kan løse de racemæssige og økonomiske problemer, kan jeg sige så meget, at ved at ændre lovgivningen omkring valgdeltagelse kunne man nå et godt stykke af vejen.

Et andet grundlæggende problem i amerikansk politik er penge. Det burde ikke være lovligt for virksomheder og organisationer at donere ubegrænsede beløb til politikere, fordi det ændrer diskussionen op til valg – og ændrer resultaterne. Disse to forandringer ville alene skubbe USA i en meget mere positiv retning, og det ville få racemæssig og økonomisk ulighed til at falde, uanset hvilke politiske værktøjer, som ville blive brugt. Nogle af værktøjerne, der burde anvendes, er selvindlysende. Fx burde man indføre *single-payer* sygeforsikring [sygesikring, der finansieres af ét offentligt system, red.], landets rigeste burde betale mere i skat og en række andre ting. Men den mest grundlæggende løsning er at tillade folk at deltage i den demokratiske proces.

RÆSON: Du har tidligere pointeret, at Francis Fukuyamas famøse påstand om ‘historiens afslutning’ er farlig, fordi den skaber idéen om, at kapitalisme automatisk vil føre til mere demokrati og forbedrede levevilkår, hvilket du kalder ‘uundgåelighedens politik’. Hvorfor mener du, at den er farlig?

SNYDER: Evighedens politik og uundgåelighedens politik arbejder sammen – og det er faren. Uundgåelighedens politik føles muligvis mere behagelig, hvis man klarer sig godt i

samfundet. Det, den indebærer, er, at man ikke behøver at kæmpe for menneskerettigheder, man behøver ikke arbejde for demokrati, fordi der er en anonym kraft derude, som gør arbejdet for os – og den kraft er kapitalisme. Og uundgåelighedens politik taler for, at der ikke findes nogen alternativer til dette. Vi har, hvad vi har, lyder logikken, og det bliver ikke bedre. Det medfører, at folk fratages deres personlige ansvar og forestillingen om, at der både findes bedre og værre alternativer. Problemet er, at det baner vej for evighedens politik, eftersom kapitalisme fører til massiv ulighed og stor folkelig utilfredshed. I mit land forholder det sig også sådan, at konsekvensen af at benægte, at der findes et alternativ til kapitalisme, er, at man har fået en meget ureguleret teknologisektor, der trækker folk ind i en digital verden, som er med til at svække demokratiet. Hvis man giver kapitalismen frit spil, går man fra uundgåelighedens politik til evighedens politik, hvilket er tilfældet i USA lige nu. Vendingen ‘historiens afslutning’ siger det hele. For hvis man ikke har en historie, har man heller ikke et demokrati.

I 2016 havde en stor andel af befolkningen, særligt Demokraterne, svært ved at forestille sig, at en person som Trump kunne vinde valget, fordi deres forestillingsevne var blevet indskrænket, ved at de ikke kunne begribe hverken bedre eller værre alternativer til status quo

---

RÆSON: Kan du forklare, hvordan uundgåelighedens politik specifikt hænger sammen med valget af Donald Trump som præsident?

SNYDER: Først og fremmest har uundgåelighedens politik skabt stor ulighed. Derudover var nogle amerikanere, særligt hvide, yderst utilfredse med dette, og de var derfor sårbare over for Trumps påstand om, at staten er problemet, at indvandrerne er problemet, og at alle arbejder imod dem, selvom det er forkert. Dernæst har uundgåelighedens politik medført, at folk havde svært ved at forestille sig et alternativ til status quo. I 2016 havde en stor andel af befolkningen, særligt Demokraterne, svært ved at forestille sig, at en person som Trump kunne vinde valget, fordi deres forestillingsevne var blevet indskrænket, ved at de ikke kunne begribe hverken bedre eller værre alternativer til status quo. Den tredje måde, hvorpå uundgåelighedens politik førte til valget af Trump, er, at den får folk til at tænke mindre kreativt om fremtiden. Hvis man tror, at kapitalismen vil gøre alt arbejdet, avler den tankegang kedelige politikere. Man forestiller sig færre visioner for fremtiden, fordi man tror, at den mere eller mindre er forudbestemt. Hvis man ikke tilbyder interessante visioner for fremtiden, bliver man slået af en kandidat, der har et interessant syn på fortiden. Og det var det, der skete.

RÆSON: Joe Biden er nu officielt blevet Demokraternes præsidentkandidat, der skal udfordre Trump i november. Kan Biden opfattes som en personificering af

uundgåelighedens politik, og i så fald, svækker det Demokraternes muligheder for at vinde?

SNYDER: Mit svar er ja til begge dele af spørgsmålet. Men det håbefulde er, at det virker til, at Biden-kampagnen er bevidste om det, og de virker ivrige for at overtage dele af den mere progressive fløjs politik. Samtidig virker de også tilbøjelige til at være kreative i forhold til valget af en vicepræsidentkandidat. På den ene side støtter folk Biden, fordi de ser ham som en normal politiker, der er troværdig – modsat Trump – men på den anden side er det gået op for mange, at de er nødt til at ændre systemet, hvis man vil undgå at få endnu en præsident som Trump i 2024.

Så der er virkelig store spændinger, men jeg håber dog, at det er frugtbare spændinger. Det håbefulde er, at det ser ud til at Biden forstår, at han både er nødt til at mane til ro og nødt til at tilbyde væsentlige politiske forandringer. Og han har faktisk talt om nogle interessante ting, som fx at tilbyde studerende gældssanering – og det virker til, at han er rykket lidt til venstre, siden det stod klart, at han havde vundet nomineringen for Demokraterne. Det er også vigtigt at pointere, at hvis han bliver valgt, bliver han valgt på et tidspunkt, hvor der er en voldsom økonomisk krise og formentlig efter måneders demonstrationer. Det vil være et øjeblik, hvor folk vil forvente forandring – selv fra Biden. Så jeg er enig med dig i, at han er en problematisk kandidat, men jeg er dog ikke helt uden håb.

RÆSON: I begyndelsen af interviewet berørte du kort historiens vigtighed. Kan du afslutningsvist uddybe, hvorfor det er så vigtigt at studere historien?

SNYDER: Historie er vigtigt for en række ting, der muliggør demokratiet. Det første er, at historie giver os et indtryk af partikularitet. Samfundsvidenskabelige studier antager, at vi grundlæggende er ens, og at vi handler ud fra dyriske behov. Men historie lærer os, at vi alle er partikulære. Vi har alle forskellige biografier, og derfor kan vi have forskellige ønsker og præferencer. For det andet sammenkæder historien fortid og nutid og leder ind i fremtiden – hvilket er nødvendigt for demokratiet. Valg som blev truffet i fortiden har en effekt på nutiden, og valg, der træffes i nutiden, har indvirkning på fremtiden. Folk stemmer nemlig kun til demokratiske valg, hvis de lærer, at fortiden påvirker nutiden, og at deres valg kan påvirke fremtiden.

Historie tilbyder os altså at fundere over, at der findes en fortid, en nutid og en fremtid. Derudover bidrager historie til forståelsen af, at der hverken er nogle ting, som er helt gamle eller helt nye. Det, vi bliver fortalt af de politikere, der er fortalere for enten uundgåelighedens politik eller evighedens politik under en krise som den nuværende, er, at der ikke er nogle fortilfælde, hvilket er deres måde at retfærdiggøre lovbrud og undtagelsestilstande. Historien fortæller os til gengæld, at noget ved den nuværende situation er nyt, mens andet virker bekendt, og at der derfor ingen grund er til panik, fordi vi er i stand til at komme ud af krisen. På den måde er historie betryggende og holder os inden for normalitetens rum.

Historien fortæller os til gengæld, at noget ved den nuværende situation er nyt, mens andet virker bekendt, og at der derfor ingen grund er til panik, fordi vi er i stand til at komme ud af krisen. På den

måde er historie betryggende
og holder os inden for
normalitetens rum

Timothy Snyder (f. 1969) er professor i historie ved Yale University og fellow ved Institute for Human Sciences i Wien. Han er forfatter til adskillige bøger, herunder Sort Jord – Holocaust som historie og advarsel (2016), Om Tyranni – 20 ting, vi kan lære af det 20. Århundrede (2017) og Vejen Til Ufrihed – Rusland; Europa og Amerika (2018). Udgivet 18/6

Professor Gary Gerstle: Det USA, som valgte Barack Obama, er her stadig (8/6)

”Vi er ved at nå et punkt nu, hvor antallet af byer med demonstrationer er større end efter Martin Luther Kings død. Hvis man også ser på den internationale reaktion med demonstrationer i storbyer over hele kloden, står det klart, hvor gennemgribende dette øjeblikks oprør i virkeligheden er”.

Interview af Kirstine Eklund

RÆSON: Politibrutalitet mod afroamerikanere og racediskrimination har eksisteret næsten lige så længe som USA selv, så hvorfor eskalerer racekonflikten så dramatisk lige nu?

GERSTLE: Eskaleringen skyldes flere faktorer. En central årsag er Donald Trump. Man skal dog først og fremmest forstå, at race er det ældste problem i USA: Når alle tænker på afroamerikaneres frihed nu, skal man huske, at den frihed kun har været officiel siden 1865. Historien om slaveri er stadig længere end historien om frihed. Vi havde over 200 år med slaveri, og det stikker meget dybt i udformningen af samfundet og i følelsen af raceoverlegenhed; at hvide opfatter sorte som mindre værd. Det er dybt rodfæstet i landets psyke og kultur. Borgerrettighedsbevægelsen var en ekstraordinær kamp for at udslette den historie og den racisme fra det amerikanske liv, og det forbliver en af de store bevægelser i det amerikanske samfund.

Jeg tror, at der var en tid efter borgerrettighedsbevægelsens højdepunkt, hvor mange amerikanere håbede, at racisme bare ville forsvinde fra det amerikanske samfund. Jeg mener ikke, at det nogensinde faktisk skete. Men racismen og uligheden var i en periode gemt væk som et skelet i skabet; det var på en måde isoleret fra mainstreamsamfundet. Hvad folk havde troet, at de kunne sige om sorte mennesker eller udsætte dem for, kunne de pludselig ikke længere sige eller gøre i offentligheden. Det var en af borgerrettighedsbevægelsens største bedrifter; at tage, hvad der var normalt og acceptabelt, og gøre det unormalt og uacceptabelt. Pludselig måtte de mennesker, som deltog i racistiske aktiviteter, betale en pris for det i det amerikanske samfund. De store fremskridt er legemliggjort i Obamas valgsejr i præsidentvalget i 2008. Vi bør ikke glemme den succes: Jeg havde aldrig troet, at jeg skulle se en afroamerikaner blive valgt som USA's præsident i min livstid.

Jeg husker tydeligt euforien i det øjeblik, men på nogle måder var det en forhastet begivenhed, for det har vist sig, at mange amerikanere ikke var klar til en sort præsident. Det brød med deres egen fornemmelse af, hvad der var passende i et land, som stadig var dedikeret til hvidhed. Trump blev en formidler af netop den følelse. Lige fra begyndelsen af hans præsidentembede har han glædeligt åbnet døren til alle de racistiske følelser, som var blevet gemt væk og låst inde, og lukket al den gift ud i amerikansk politik og kultur. Han har opildnet de mange mennesker, som gik med skjulte racistiske følelser, til at udtrykke dem, og han har påvirket en masse unge hvide mennesker til at dyrke deres offerfølelse i et samfund forpligtet til ligestilling; et samfund, som de føler, koster dem mere, end det giver dem. Trumps kynisme omkring race og hans beslutsomme mål om at bryde tabuer og sige ting i offentligheden, der i lang tid ikke kunne siges højt, har gjort det politiske klima meget hårdere og meget mere racistisk.

Så den stabile nedbrydning af den offentlige kultur og den regelmæssige opmuntring fra det Hvide Hus til at henfalde til mere og mere racechikane har haft en forfærdelig effekt på den offentlige og politiske kultur i USA. Det har legitimeret den slags handlinger, som

fremprovokerede mordet på George Floyd i Minnesota og mordet på Ahmoud Arbery i Georgia.

...mange amerikanere [var] ikke klar til en sort præsident. Det brød med deres egen fornemmelse af, hvad der var passende i et land, som stadig var dedikeret til hvidhed. Trump blev en formidler af netop den følelse

---

RÆSON: Hvad med coronavirusen – spiller den nogen rolle i den nuværende eskalering?

GERSTLE: Det er den anden del af det: Selve pandemien. Næsten 43 millioner amerikanere har officielt erklæret sig arbejdsløse, og det reelle antal er meget højere. Dem, som stadig har arbejde, kan inddeles i to kategorier: kontorarbejderne, som kan arbejde sikkert hjemmefra under krisen, og de såkaldte frontlinjearbejdere i sygehusvæsenet, supermarkederne, postvæsenet osv., som skal møde på arbejde, for at samfundet kan holdes i gang. Frontlinjearbejdet i USA er varetaget af en uforholdsmæssig stor andel afroamerikanere ift. hvide amerikanere. Så de går ud i meget farlige omgivelser hver dag og vender tilmed ofte hjem til meget fattige omstændigheder, hvor det ganske enkelt er umuligt at holde sikker afstand og undgå smitte.

Det har gjort, at hyppigheden af coronasmitte er langt højere i de sorte samfundsgrupper, og at det samme gælder for dødeligheden; de nyeste tal viser, at sorte amerikanere har tre gange så høj dødelighed af virussen som hvide. Afroamerikanerne er i en situation med stigende desperation og smerte over, at folk går uden arbejde og over at dem, som skal arbejde, bliver sygere og dør i større antal end alle andre befolkningsgrupper. Derudover er der alle de unge afroamerikanere, som forbliver sunde og raske, fordi virussen ikke rammer folk i den alder lige så hårdt, men som sidder på deres hænder uden noget at tage sig til. Alle disse faktorer avler både sorg og raseri, mens provokationen fra Det Hvide Hus kun hælder benzin på bålet. Det har resulteret i det mest voldsomme udbrud af demonstrationer, siden Martin Luther King blev myrdet i 1968.

RÆSON: Som du siger, har vi ikke set demonstrationer som disse siden 1968. Der har været demonstrationer i mere end 500 byer i alle 50 stater, og The Economist kalder det for ”det mest vidtrækkende, vedholdende oprør USA har oplevet i et halvt århundrede”. Kan du fortælle mere om lighederne og forskellene mellem demonstrationerne i dag og dem for lidt over 50 år siden?

GERSTLE: Sidste gang, der skete noget på det her niveau, var tilbage i 1968. Der var meget intense uroligheder og oprør i Los Angeles i 1992, da Rodney King, en sort bilist, kørte for stærkt og derfor blev gennembanket af en gruppe hvide politibetjente; de bankede ham næsten ihjel. De blev frifundet af en jury, selvom det hele var optaget på video. Da den kendelse kom frem, sprang Los Angeles i luften i fire dage; måske værre end lige nu. Hvad, der dog var meget anderledes ved den situation, var, at reaktionen kun var lokal. Jeg tror, at

vi er ved at nå et punkt nu, hvor antallet af byer med demonstrationer er større end efter Martin Luther Kings død. Hvis man også ser på den internationale reaktion med demonstrationer i storbyer over hele kloden, står det klart, hvor gennemgribende dette øjeblikks oprør i virkeligheden er.

...hvor er den lederfigur nu?
 Fraværet viser, at der er en
 intern kamp i det sorte
 samfund mellem det
 traditionelle
 borgerrettighedslederskab –
 en maskulin, elitær,
 statsmandskarakter – og en
 dyb kritik af den lederstil,
 som opstod, da Black Lives
 Matter-bevægelsen brød
 frem i 2014

En anden central forskel fra 1968 er, at der dengang var et organiseret nationalt lederskab af borgerrettighedsbevægelsen. Det er der et gabende fravær af i dag. Jeg kan ikke mindes en anden tid, hvor der udbrød oprør af den her kaliber, hvor der ikke var nationale talsmænd for det afroamerikanske samfund. I 1960'erne var det selvfølgelig Martin Luther King, i Los Angeles i 1992 var det Jesse Jackson, og under Obama-regeringen var det Obama selv. Men hvor er den lederfigur nu? Fraværet viser, at der er en intern kamp i det sorte samfund mellem det traditionelle borgerrettighedslederskab – en maskulin, elitær, statsmandskarakter – og en dyb kritik af den lederstil, som opstod, da Black Lives Matter-bevægelsen brød frem i 2014. Da Jesse Jackson mødte op til en demonstration i Ferguson i 2014 [mod et politimord på en afroamerikaner, red.] for at adressere demonstranterne, blev han bedt om at gå hjem af de sorte ledere, der var til stede.

Det nye lederskab, vi ser i dag, er meget mere decentraliseret, demokratisk og forskelligartet i både køn og seksualitet end tidligere. Det har bestemt nogle fordele, men der er samtidig et brændende behov for en national talsperson lige nu, som kan inspirere demonstranterne til kollektivt at gribe oprøret bedst muligt an. Black Lives Matters' opbygning har gjort det utrolig svært at kontrollere demonstrationernes karakter.

En anden forskel fra 1968 er, at der dengang var en regering i Washington, som støttede borgerrettighedsbevægelsen. Da Martin Luther King blev dræbt, var Lyndon Johnson stadig præsident. Han var gennemslagskraften bag størstedelen af borgerrettighedslovgivningen. Hans regering var ansvarlig for at tage den tidlige generation af borgerrettighedsdemonstrationer og oversætte dem til love. Derfor var det den generelle opfattelse, at Washington også var chokerede over mordet på Luther King, oprigtigt ønskede at finde en bedre vej frem og derfor forsøgte at ære hans minde gennem yderligere reform af afroamerikanske borgerrettigheder. På den anden side spillede den tids optøjer også en rolle i Hubert Humphreys valgnederlag til Richard Nixon i november 1968. En central del af hans valgløfte var, at han ville genoprette lov og orden i det amerikanske samfund.

Men selv da Nixon vandt valget, var der stadig et enormt momentum bag borgerrettighedsbevægelsen og et håb om, at de sorte aktivister ville opnå succes. Demokraterne stod stadig meget stærkt efter deres nederlag, og borgerrettighedsbevægelsens store fremskridt fra 60'erne var ikke udslettet: I stedet var der en eksplosion af afroamerikanere, der stillede op til byrådspladser og en fornemmelse af, at Martin Luther Kings drøm ikke var død med ham. For mig at se er noget af det, der karakteriserer denne tid, at den er langt mere håbløs. De store bedrifter fra tidligere generationer af borgerrettighedsaktivister bliver systematisk skilt ad af Trump-regeringen, som er fundamentalt fjendtlig overfor afroamerikanere. Jeg frygter, at resultatet af det her i højere grad vil blive fortvivlelse og raseri end et håb for, at løfterne fra den oprindelige borgerrettighedsbevægelse stadig kan blive indfriet.

For mig at se er noget af det, der karakteriserer denne tid, at den er langt mere håbløs. De store bedrifter fra tidligere generationer af borgerrettighedsaktivister bliver systematisk skilt ad af Trump-regeringen, som er fundamentalt fjendtlig overfor afroamerikanere

RÆSON: På hvilke måder påvirker racisme og raceulighed det amerikanske samfund og afroamerikanere i 2020?

GERSTLE: Jeg er forælder. Mine børn er voksne, men stadig unge, og de er begge mænd. Jeg er ikke bekymret, når de er ude på egen hånd – de bor ikke hos mig længere, og de bor i store byer som New York og Washington DC. Når de går ud og klarer deres daglige gøremål, er jeg ikke bekymret for deres sikkerhed; at de måske bliver tilfældigt stoppet af en politibetjent, låst inde eller det, der er værre, hvis de befinder sig det forkerte sted på det forkerte tidspunkt. Hvis jeg var en sort forælder, ville jeg være bekymret. Jeg ville ikke kunne tænke på andet.

Samtidig er afroamerikanere stadig den fattigste befolkningsgruppe i det amerikanske samfund, og bor i de mest udsatte områder i byerne. De har høj risiko for at blive ramt af sygdom. Fedme er fx nu en sygdom for de fattige i USA, og fedme medfører alle mulige andre følgesygdomme. Det er en anden årsag til, at de fattige afroamerikanere er så sårbare overfor coronavirussen.

En anden manifestation af raceuligheden er den disproportionale fængsling af sorte ift. hvide. USA er det samfund i verden med flest indsatte i både absolutte og proportionelle tal; flere mennesker sidder bag tremmer i USA end i noget andet land på kloden, inklusive Kina og Nordkorea. Den enorme mængde indsatte består af en uforholdsmæssigt høj andel afroamerikanere: I 2018 udgjorde de **33 pct.** af alle fængselsindsatte ifølge Pew Research Center, selvom de kun udgør 12 pct. af den samlede befolkning. Det er astronomiske tal: I fængselspopulationen udgør sorte næsten 3 gange så stor en andel, som de faktisk udgør i

selve befolkningen. Massefængsling af sorte er forbundet med, men også adskilt fra, politibrutalitet. Det har sine rødder i politikker, der blev indført i 1980'erne [Anti-Drug Abusive Act, red.] og 90'erne [Violent Crime Bill and Law Enforcement Act, red.] for at stoppe især stofmisbrug og kriminalitet i de udsatte områder.

Problemet er, at selv en kort fængsling har konsekvenser, som følger en resten af livet: I mange stater kan man ikke stemme, hvis man har siddet inde, og hver gang man søger et job, skal man indikere, om man har været bag tremmer. Derudover er der alvorlige konsekvenser for hele familien; fædre og børn, der bliver adskilt fra deres familier i lange perioder, og tabet af en lønmodtager, som heller ikke kan få et job, efter fængselsdommen er overstået. Massefængslingen er endnu en del af det amerikanske samfund, som er tærende og nedbrydende for den sorte samfundsgruppe og holder dem tilbage.

Dog tror jeg mest af alt, at den lidelse og vrede, der strømmer gennem sorte befolkningsgrupper lige nu, skyldes deres forståelse af, hvad Floyd-mordet demonstrerer: en mand, som måske havde begået en lille forbrydelse – ved at videregive en dårlig 20-dollarseddel – blev slået ihjel for det. Han skulle aldrig have betalt for det med sit liv. Jeg mener, hans liv betød jo ikke noget for de politibetjente. Det er gennemgribende ulighed. Også den unge fyr i Georgia, som blev myrdet, Ahmoud Arbery: Ideen om, at han på en løbetur kunne blive skudt og dræbt af to hvide mænd, som ikke blev arresteret i månedsvis. Hvis man tænker over implikationerne af det, og hvad det betyder for en afroamerikaners personlige sikkerhed og mulighed for at leve i tryghed, så sidder der en dyb utryghed og frygt i sorte mennesker i USA. Man kan også se den desperation og frustration i intensiteten af demonstrationerne, og i demonstranternes afvisning af at stoppe oprøret. De siger: ”Hvis jeg sætter mit liv på spil i en demonstration, er det ikke anderledes, end hvad jeg gør hver eneste dag”.

RÆSON: Du skrev i din bog, *American Crucible*, om Barack Obama: ”Under Obamas præsidentembede udfordrede hans modstandere ham ved enhver given lejlighed; ikke blot hans politik, men hans legitimitet til at være præsident og hans autoritet til at tale på vegne af det amerikanske folk. Det har vist sig, at millioner af hvide amerikanere simpelthen ikke kunne acceptere, at en sort mand sad i det Hvide Hus”. Kan du uddybe det og forklare, hvorfor så mange amerikanere ikke kunne acceptere en præsident, der blev legitimt valgt i den demokratiske proces hele to gange?

GERSTLE: Velkommen til Amerika. Den taktik, Trump og andre modstandere af Obama forsøger at bruge imod ham, er ikke ny. Den daterer helt tilbage til kølvandet på borgerkrigen, som blev udkæmpet for at udrydde slaveri, hvilket heldigvis lykkedes. Efterfølgende var der en periode, som blev kaldt ”Genopbygningen”, hvor raceegalitarister arbejdede for at opbygge et lige fundament for det amerikanske samfund. Sorte i sydstaterne fik derfor pludselig stemmeret, lov til at bestride embeder, og de blev senatorer og kongresmedlemmer; en utroligt håbefuld tid.

Men det kunne de hvide amerikanere i sydstaterne ikke tolerere. Da sydstaterne blev lukket ind i Unionen igen efter borgerkrigen, skulle de pludselig gå direkte fra slaveri til politisk ligestilling mellem sorte og hvide. Det var umuligt for dem at acceptere. Derfor blev deres plan ikke blot at udelukke sorte fra politisk magt ved at vinde over dem på stemmesedlerne eller ved at starte en organisation ved navn Ku Klux Klan, som skulle terrorisere dem til selv at give op. De startede også en kampagne for at fjerne alt, hvad sorte lovgivere lykkedes med at indføre. Dermed kunne de senere sige: ”Vi gav de sorte en chance, og hvad gjorde de med den? De forspildte den.” Derfor blev den dominerende opfattelse af Genopbygningen de følgende 100 år, at det var en stor fejltagelse at give afroamerikanere magt i første omgang, fordi de simpelthen ikke kunne klare ansvaret.

Republikanerne og Trump forsøger at gøre det samme mod Obama nu. Hvorfor er de så opsatte på at ødelægge Obamacare, hans største bedrift, som har gjort en stor forskel for

millioner af fattige amerikanere, uafhængigt af deres farve? Grunden er den samme som dengang. Fremtidige amerikanere vil se tilbage på denne periode og spørge: ”Hvad gjorde Obama i sin tid som præsident?”, og de vil kunne svare: ”Han foretog sig ingenting. Jeg kan intet finde.” Og således vil vi se en gentagelse af den gamle forestilling om, at hvis man giver de sorte magten, vil intet godt ske. Sandheden er i virkeligheden, at Obama fik gennemført mange positive tiltag, og at det fra 2010 og frem var meget svært for ham at få lovforslag igennem, fordi Republikanerne styrede kongressen. De forsøgte at bremse alt, hvad han ville gennemføre, af præcis den samme årsag, så de kunne miskreditere ham som præsident.

Men i forhold til dit dybere spørgsmål: Hvorfor finder millioner af hvide amerikanere Obama så uudholdelig? Det er det spørgsmål, jeg har forsøgt at undersøge i min bog. Der er to traditioner i USA: Den ene er den smukke tradition, som jeg kalder progressiv nationalisme, der betyder, at USA er åben for enhver, der ønsker at komme her og arbejde hårdt, følge loven og acceptere Forfatningen som sit ideal – det betyder intet, hvilken religion, farve, seksualitet eller køn man har. Den form for amerikanske drøm *er* virkelig, og den er her endnu, selvom den er svær at finde. Den anden drøm – eller nærmere mareridt – er racenationalismen; at USA blev skabt til at være et tilflugtssted for hvide europæere, og at det skal forblive et sted for hvide europæere og deres efterkommere. Det betyder ikke, at etniske minoriteter ikke også kan være her, men de bør *ikke* være i Det Hvide Hus. For Det Hvide Hus er bygget til en hvid mand, lyder rationalet.

Hvis de fredelige
demonstranter i stedet taber til
dem, som er villige til at
deltage i vold og plyndringer,
vil Trump være i stand til at
spille sit lov og orden-kort

RÆSON: Hvad tænker du om Trumps håndtering af demonstrationerne; især givet hans egen historie med racisme samt det kommende præsidentvalg, hvor han måske får brug for at mobilisere sorte vælgere eller i hvert fald afskrække dem fra at stemme på Joe Biden?

GERSTLE: Trump er en person, som fundamentalt tror på, at USA er et land for hvide mennesker. Hvis han kunne lukke grænsen for alle ikke-hvide, ville han gøre det. Han ved selvfølgelig godt, at han ikke kan fjerne alle ikke-hvide fra amerikansk jord, men det stopper ham ikke i at diskriminere mod dem og lade dem føle vægten af hvid overlegenhed. Derudover er han en mand med meget lidt empati, som er ude af stand til at forsones; den eneste politik, han kan føre, er den angribende slags. Det faktum, at han kun holdt en syv minutter lang tale i denne krisetid, er en klar manifestation af hans manglende evne til forsoning.

I hans kampagne er der imidlertid en ide om, at de får brug for en vælgergruppe udover Trumps faste base. Han har en base på omkring 35-40 pct. af vælgerne, som vil stemme på ham uanset hvad. For at vinde præsidentvalget, behøver han ikke et reelt flertal pga. den måde, hvorpå valgmandssystemet fungerer. Han skal måske vinde 45 pct. af stemmerne, så han har brug for mindst 5-10 pct. flere af vælgerne udover hans egen base. Flere mener, at der er et bestemt segment af de afroamerikanske mænd, som finder ham og hans politik tiltalende, og at han måske kan slå til der. Det tror jeg imidlertid ikke på.

Jeg tror, når det kommer til stykket, at han vil forlade den del af sin kampagnestrategi og i stedet gå efter at vinde på et 'lov og orden'-budskab. Det er et klassisk budskab for Republikanerne. Nixon brugte det i 1968, Reagan brugte det i 1980, og George H. W. Bush benyttede det i 1988. Hver og en af dem spillede samtidig racekortet utroligt effektivt. Jeg tror, at det er det eneste budskab, Trump kan vinde på. Derfor er det altafgørende, at de fredfyldte dele af demonstrationerne fortsætter og kommer til at dominere offentlighedens indtryk af Black Lives Matter-bevægelsen. Hvis de fredelige demonstranter i stedet taber til dem, som er villige til at deltage i vold og plyndringer, vil Trump være i stand til at spille sit lov og orden-kort.

Jeg tror, at race vil blive en afgørende del af valget. Både racismens ar og åbne sår, som denne tid har afsløret, er for alvorlige til at blive helet eller glemt i november

---

RÆSON: Tror du, at de nuværende demonstrationer og racespændinger vil have en afgørende betydning for præsidentvalget i november?

GERSTLE: Jeg tror, at race vil blive en afgørende del af valget. Både racismens ar og åbne sår, som denne tid har afsløret, er for alvorlige til at blive helet eller glemt i november. Demokraterne er nødt til at påbegynde opbygningen af en raceforsoning, som på den ene side skaber entusiasme hos afroamerikanerne, og som på den anden side også tiltrækker de hvide amerikanere. Det er ikke umuligt. Både ift. alder og etnicitet er deltagelsen ved disse demonstrationer en verden til forskel fra demonstrationerne i 1968. Dengang var demonstranterne primært unge mennesker og afroamerikanere, og i dag er det en meget bred skare mennesker, som deltager. Til en stor del af demonstrationerne anslås det, at op til 50 pct. af deltagerne er hvide. Der er altså en multikulturel dimension i den her koalition, og Biden skal finde en måde at omdanne den til en genopstandelse af Obama-koalitionen fra 2008.

RÆSON: Har du noget at tilføje her til sidst?

GERSTLE: Det er nemt at overgive sig til fortvivlelse. Men Martin Luther Kings budskab var: "Man må aldrig overgive sig til fortvivlelsen". Han anerkendte årsagerne til fortvivlelse, men han nægtede også at overgive sig til den.

Dem, som er rasende over den dybe racisme, skal fastholde det raseri, men de skal også fastholde deres håb. Der er mange eksempler på afroamerikanere, der var fortalere for håb, mens der ikke var nogen god grund til at tro på, at der var noget håb. William Lloyd Garrison, som var en indflydelsesrig abolitionist [fortæller for at afskaffe slaveriet, red.] op til og under borgerkrigen, sagde engang, at: "Forfatningen skal brændes, fordi den legitimerede slaveri". Han mente ikke, at noget menneske eller nogen lov kunne tilgives for det. Og Frederick Douglass, som også var abolitionist, men selv var tidligere slave, sagde: "Forfatningen kan blive benådet. Et nyt USA kan blive født. "Den tidligere slave" er altså den, der insisterer på, at USA's potentiale stadig kan indfries. Sådan er det også i dag. Håb er

strømmet ud af selve det afroamerikanske samfund i de mest håbløse øjeblikke, og min forhåbning for USA er, at det vil ske igen nu og skabe en vej fremad.

I dette øjeblik med dyb pessimisme må vi ikke glemme den anden tradition i den amerikanske kultur: Vi må ikke glemme den amerikanske drøm. Vi må ikke glemme, at Obama blev valgt af flere mennesker, end der nogensinde stemte på eller vil stemme på Donald Trump. Det USA, som valgte Obama, er her stadig. Den drøm, som Obama eksemplificerede og formidlede med et enormt håb til mange amerikanere, er her endnu. Den er under angreb, men Trump vil ikke knuse den. Den vil komme tilbage.

Vi må ikke glemme, at Obama blev valgt af flere mennesker, end der nogensinde stemte på eller vil stemme på Donald Trump. Det USA, som valgte Obama, er her stadig. Den drøm, som Obama eksemplificerede og formidlede med et enormt håb til mange amerikanere, er her endnu

---

Gary Gerstle (f. 1954) er amerikansk historiker og Paul Mellon Professor på Cambridge Universitetet samt forfatter til flere bøger; bl.a. "American Crucible" om USA's racekamp igennem historien. Udgivet 8/6

Christian Mørk: Frihedens grænse i coronaens tid (11/6)

Under coronapandemien er en af USA's reneste grundsubstanser atter kommet til syne: de tidlige puritanske nytillflytters ønske om at skabe ikke blot deres egen frihed, men samtidig også – med deres ihærdighed og benægtelse af de undertrykkende autoriteter, de netop var flygtet fra – deres egen korporlige *virkelighed*.

Hvad fortæller de os om vores nedlukkede tid? En del. Disse strenge protestanter forlod England og siden Holland, fordi de hverken ville anerkende monarkiet eller en enkelt autoritet, verdsligt eller åndeligt. Som bl.a. historikeren Kurt Andersen har beskrevet det i bogen *Fantasyland – how America went haywire* (2017) bekendte de sig i stedet for til troen på at være de særligt udvalgte – 'the elect' – og levede derfor i en evig frygt for fortabelse, fordi denne trosform jo netop hverken kan bevises eller afkræftes. Det er en trosform, der alene kræver individets lyst til at skabe sin egen version af menneskets plads på jorden.

En frihed så grænseløs og samtidig så skånselsløs. Idehistorikere som Andersen ser hos dem arnestedet for en stadigt voksende amerikansk skepsis over for dogmatiske, uafvendelige sandheder. Det er denne skepsis, som vi, i 2020 og gennem utallige kulturelle mutationer, nu ser reflekteret i præsidentens tydelige mishag over for sine egne pandemi eksperter, som i kraft af deres faglige viden anfægter individets ret til ikke blot selv at bestemme over sit eget liv, men også ret til at skabe sin egen *faktiske analyse* af pandemiens relative fare. Dermed skaber de også tvivl om, i hvor høj grad vi overhovedet længere kan tale om en fælles opfattelse af virkeligheden omkring os.

Denne tekst må begynde med et tilbageblik på et amerikansk levet liv – 32 år – i ekstrem frihed. Som 15-årig drog jeg på kostskole i det samme Massachusetts, som puritanerne havde rensket for slendrian og pral. Skolen var bygget som en gammel New England-landsby, med en kirke i midten og skolebygningerne samt sovesalene rundt om.

Der var andagt hver morgen, og tvungen idræt, fordi begge dele opbyggede sjælen og legemet. Men indholdet var stadig progressivt, den stive kulisse til trods. Skolen tillod tvivl om de store spørgsmål, ja, den tilskyndede den ligefrem, og var dermed mere unik og elitær i sin pædagogik, end jeg dengang forstod. I dag er den slags skoler, hvor forskning kommer før følelser eller fantasi, en større sjælden end dengang, alene fordi den bredere grunduddannelse overalt i landet er blevet både økonomisk og politisk nedprioriteret.

I Texas – som gennem sin blodige løsrivelse fra Mexico har haft en mere udpræget trang end de fleste andre til personlige frihedsfortællinger uden indblanding – fjerner delstatens uddannelsesråd en gang hvert tiende år med suveræn autoritet visse bøger fra pensum. Det gør de for at 'at strømline' tilbuddet til børnene. Det betyder bl.a., ifølge The American Historical Association, at man har underkendt slaveriet i sydstaterne som hovedårsagen til Borgerkrigen, praktisk taget fjernet lærdom om undertrykkelse af indianerne og beskriver Moses som 'et individ, hvis principper om lov og statslige institutioner inspirerede Amerikas grundlæggende dokumenter'.

Fantasier hos børn og voksne har afsæt i det materiale, de har til rådighed. Det ved rådet godt. Derfor kan det ikke undre, at man andre steder i landet også tilbyder skolebørn alternative forklaringer på menneskets oprindelse, hvori jorden kun er 10.000 år gammel, Darwin beskrives som 'blot én mulig teori', og fossile spor af bevisligt liv for 3.7 milliarder år siden bliver affejt som Guds kosmiske vittighed.

At spørge hvorfor er det samme som ikke at ville forstå, at Amerikas største motor aldrig har været landets ellers formidable økonomiske maskine og fremdrift, men derimod *nationalfortællingens* centrale rolle. Igen, jf. *Fantasyland*: Selve ideen om individets plads i

den som suveræn dommer over de faktiske begrænsninger, som den fysiske virkelighed ellers ville have påført vedkommende.

Kombinationen af endeløs ekspansion understøttet af tidlig sværindustri kender vi, men i den endnu dybere plovfure har altid ligget en særlig amerikansk skepsis over for 'europæisk' intellektualisme og viden, som ofte let er slået om i overtro og isolationisme. Dermed er den nuværende krise, sin unikke signatur til trods, blot en gentagelse.

Hvordan ser det ud på den anden side af Atlanten? Filosoffen Jean-Jacques Rousseau ønskede frie mennesker, der kunne indgå en *social kontrakt*. Ideen forankrede sig i den dengang nye revolutionsrepublik – og landets idehistorie fik dermed en stærk centralstat som udgangspunkt, hvis hjerte på trods af protester stadig banker stærkt, i modsætning til USA's bevidst fragmenterede og magtopdelte føderation, hvis delstater altid har haft en bestemmelsesret, der i vid udstrækning er suveræn. Friheden for hver enkelt fransk borger i et frit land, for enhver *citoyen*, har således altid skullet forstås *i relation* til andre mennesker, ikke *i opposition* til dem.

Selv rejste jeg for nylig fra mit hjem i USA til Frankrig den 3. februar. Og sammen med 65 millioner franske borgere gik jeg i næsten total hjemmearrest i 57 dage – uden ret meget brok at spore omkring mig, fordi præsident Macrons appel i hans tale den 16. marts om at forstå, at 'vi var i krig', præcist sendte et ekko tilbage til den faldne kolonimagts indforståede nationale solidaritet. Folk parerede ordre, og politiet bredte sig på fortovene.

I Frankrig blev friheden af præsidenten underforstået som en frihed *fra* en dødelig sygdom. I USA fastholder præsidenten, at frihed er frihed *til* at opføre sig individuelt, om det så måtte koste en selv og naboen livet.

Denne sidste definition lyder som regel ekstrem for USA-besøgende, der glemmer selve landets spæde begyndelse, nemlig protesten i 1773, da rasende kolonister smed en hel last engelsk importeret te i Bostons havne vand, fordi de selv blev brandbeskattet, mens engelske importører ikke gjorde. 'Skatter uden rimelighed' blev til et slagord, der i sidste ende tændte luntten til revolutionen, og netop den skepsis over for enhver statslig beskatning lever godt endnu.

Der er dermed ikke noget nyt i trumpismens udvikling under denne eller enhver anden krise, men det er ikke set før, at nogen præsident så ofte og så voldsomt trækker på ekkoer af nationalfortællingen, der i sin essens handler om ikke at acceptere tyranni, hvad enten det kommer fra mennesker eller virus. Med flere protestantiske sekter end noget land i verden og med en pressetradition, der efter Borgerkrigen i 1865 skabte aviser, som vi i dag ville kalde for *fake news*, har Amerikas borgere altid været påvirkelige over for drømmen om selv at bestemme.

Det amerikanske frihedseksperiment har under krisen udviklet sig forskelligt fra stat til stat. Det var forventeligt. Wisconsin's højesteret omstødte den 14. maj sin egen guvernørs ordre om hjemmekarantæne og lukkede op for alle barerne, mens min gamle college-stat, Vermont, mens denne artikel bliver skrevet, beder enhver, der krydser dens grænse, om at gå i 14 dages isolation, bære mundbind og i det hele taget at blive hjemme, hvis man kan.

Det ligger der ikke alene historiske forklaringer til grund for. Vermont har i tidens løb lagt puritanernes selvvalgte virkelighed på hylden til fordel for videnskaben, mens Wisconsin med sin fortid som handelscentrum mellem indianerstammer og nybyggere naturligt nok stadig tvivler lidt mere på statslige og føderale dekretter. Men over hele landet svæver populismens nylige indtog, som mere end noget andet har svækket lysten til at holde sig til fakta til fordel for at mærke varmen i maven ved triumferende selv at bestemme sin egen virkelighed.

Mit Amerika har fra begyndelsen haft kimen i sig til at gøre følelser til fakta og har dermed *ipso facto* gjort frihed til selvisk ukrænkelighed. Det skyldes alene kraften i den

nationale fortælling om individets geografiske utæmmelighed, der er så forjættende, at selv jeg indtil for nylig har defineret en stor del af mit liv af den – og i den.

Siden jeg flyttede til USA i 1988, har jeg aldrig tvivlet på værdien af min egen frihed i landet. Men punktvis har jeg dog spurgt, om jeg – med min nordiske baggrund – mon har defineret den anderledes end flere af mine bekendte. Jeg har ikke tal på, hvor mange gange de har nægtet at ville have et sundhedssystem betalt over skatten, fordi det jo, som de forklarer det, vil kompromittere deres frihed. Når jeg så spørger dem, om de da ikke har en bilforsikring, svarer de: Jo, naturligvis. Men de deler ikke min opfattelse af, hvordan de to ting tager afsæt i samme ide: At den ukendte nabo skal med i betragtningen om ens egen frihed.

Franklin D. Roosevelt, som under Depressionen og næsten hele Anden Verdenskrig fik til opgave at rejse sit land fra armod og nød, holdt en tale til Kongressen i januar 1941, knap et år inden landet blev angrebet af Japan. Her forsøgte han at beskrive friheden og medansvaret som to begreber, der ikke behøvede at stå i opposition, samtidig med at han advarede imod at lade tyranni hærgne uhindret uden for landets grænser.

"I fremtidige dage, som vi ønsker at gøre trygge, ser vi frem til en verden baseret på fire grundlæggende menneskelige frihedsbegreber", sagde han. "Det første er frihed til at tale og udtrykke sig frit – overalt i verden. Det andet er ethvert menneskes frihed til at tilbede Gud på sin egen måde – overalt i verden".

Og så kom konklusionen, som må have fået det til at gibbe i de senatorer og repræsentanter, for hvem frihed ikke var forbundet med direkte medansvar for andre:

"Det tredje er frihed fra at lide nød – hvilket, oversat i globale termer, betyder økonomiske aftaler, som vil garantere for enhver nation et sundt liv i fredstid for dens beboere – overalt i verden. Det fjerde er frihed fra at føle frygt – hvilket, oversat i globale termer, betyder en verdensomspændende våbenreduktion i en sådan grad og på så ihærdig en måde, at ingen nation vil være i stand til at påføre nogen som helst nabo nogen fysisk aggressiv handling – overalt i verden".

Man kan tilgives, hvis man læser Roosevelts fire teser, som om han var pacifist. Men nej, talen handlede om at være beredt til at modsætte sig fascistisk tyranni. Og ordene kom fra en mand, hvis sociale programmer i årevis mødte bred og indædt modstand i Kongressen, før resultaterne bar frugt, alene fordi hans teser lød 'uamerikanske':

"Dette er ikke en vision om et fjernt årtusinde", sagde han, inden han – polioramt og, når ude af rampelyset, i kørestol – blev hjulpet ned fra talerstolen. "Det er et faktisk grundlag for en verden, vi kan opnå i vores egen tid og generation. Denne slags verden er selve antitesen af tyranniets såkaldt nye verdensorden, som diktatorer ønsker at skabe ved en bombes sprængning".

Hans talent var at omdefinere det gamle amerikanske frihedsbegreb, så det ikke alene støttede individets frihed *til* noget, men i lige så høj grad vedkommendes ret til at blive fri *for* noget – nemlig armod og krig. En i sin tid en revolutionerende tanke, som eftertiden har udtværet i kanterne, og som de seneste 25 års følelsesbaserede populisme risikerer snart helt at udviske.

Nu står vi så overskrævs på en pandemi, som i Amerika først blev mødt af myndighederne med skepsis, derefter med spredt alvor fra stat til stat, men som nu gradvist er blevet så politiseret, at regeringens fortælling handler mere om at lægge den bag os frem for at blive ved med at bekæmpe den. Altså at erklære sejr over sygdommen og samtidig at beskrive enhver guvernør, der stadig ikke vil lukke landet hurtigt nok op, som en tyrannisk hystade. Michigans guvernør, Gretchen Whitmer, en Demokrat, som i Wisconsin forsøgte at fastholde udgangsforbuddet, oplevede den 1. maj, at præsidentens støtter troppede op i rotunden i statens parlamentsbygning tungt bevæbnede og med krav om det, som præsidenten

havde opfordret til på Twitter: "BEFRI MICHIGAN!" Siden er bygningen blevet lukket for besøgende af frygt for væbnet vold.

Christian Mørk (f. 1966) er BA i historie og sociologi fra Marlboro College og MS i journalistik fra Columbia University. Han har været fastboende i USA siden 1988 og har nu bopæl i Brooklyn, New York. Han er tidligere filmredaktør på brancheavisen Variety, filmskribent på The New York Times og forfatter til 12 romaner. Udgivet 11/6 (i RÆSON42)

EUROPA

Peter Nedergaard: På vej mod en dybere kløft (11/6)

Processen er ikke altid smuk, men i sidste instans finder EU som regel løsninger, som virker langt bedre, end hvis EU-landene skulle agere alene. Til gengæld vil krisen skubbe økonomierne i Nord- og Sydeuropa længere fra hinanden.

Coronakrisen kom for alvor til Europa i februar. I første omgang befandt det europæiske epicenter sig i Norditalien, men snart efter steg antallet af smittede overalt i Europa. EU's medlemslande greb til forskellige nationale strategier for at bekæmpe pandemien. I nogle lande tog regeringen hurtigt fat og beordrede i løbet af marts til noget nær fuldstændig nedlukning af økonomierne. Andre regeringer holdt sig til blødere strategier, der i højere grad fokuserede på fysisk afstand.

Det kendetegner forløbet, at landene på intet tidspunkt fandt en fælles linje. Det er der dog heller ikke lagt op til i EU's traktatgrundlag, hvor sundhedspolitik på ingen måde er en EU-kompetence. Det er det indre marked til gengæld. Her *har* EU kompetencen, og derfor har det indre marked fortsat med at være funktionsdygtigt. Lastbiler belæssede med varer har krydset grænserne mellem EU-landene i stort tal, selvom antallet ikke har været så højt som under normale forhold. Kun få gange i coronakrisens første hektiske dage har et EU-land tilbageholdt varer, som var bestemt for et andet medlemsland. Det skete fx, da den franske regering beordrede, at visse værnemidler skulle forblive i Frankrig, selvom de var bestemt for Sverige.

Men på trods af at EU-landene har grebet bekæmpelsen af coronapandemien forskelligt an, skal de nu tackle den samme konsekvens: Coronakrisen kommer til at ramme alle EU-lande med en økonomisk forhammer.

En dybere kløft mellem nord og syd

Ifølge EU-Kommissionens nye økonomiske prognose kommer der et voldsomt dyk i den økonomiske aktivitet i 2020, hvorefter landene vinder en del (men ikke det hele) tilbage i 2021. Vi skal med andre ord godt ind i 2022, før de fleste af EU-landene er på niveau med den økonomiske situation i begyndelsen af 2020. I EU som helhed vil bruttonationalproduktet falde med godt 7 pct. i 2020 og i 2021 stige igen med cirka 6 pct. Gennemsnitstallet dækker imidlertid over et spænd i 2020 fra -4 pct. i Polen til et minus på knap 10 pct. i Grækenland. Også arbejdsløsheden i EU vil samlet set stige fra knap 7 pct. i 2019 til 9 pct. i 2020. Derefter forventes arbejdsløsheden at falde til 8 pct. i 2021.

Selvom alle EU-lande i år rammes hårdt af coronakrisen, påvirkes nogle i ekstraordinær grad. Det er uheldigvis samtidig netop de lande – i Sydeuropa – som i forvejen har placeret sig i en sårbar situation med høj gæld og høj arbejdsløshed pga. for få reformer. Grækenland, Italien og Spanien vil i 2020 opleve et fald i bruttonationalproduktet på knap 10 pct. I 2021 vender væksten ifølge prognosen tilbage i de tre lande, men kun, ifølge EU-Kommissionens prognose, med en økonomisk vækst i bruttonationalproduktet på 3 pct. i Italien, som i forvejen er hårdt ramt efter års lavvækst. Spanien får i 2021 en økonomisk vækst på omtrent 2,5 pct., og i Grækenland bliver den på cirka 2 pct.

Prognosen fra Kommissionen anslår, at arbejdsløsheden næste år vil ligge på 17 pct. i Spanien og Grækenland og 11 pct. i Italien. Årsagen er ikke mindst, at turismeerhvervet

rammes særligt hårdt af coronakrisen, og netop turismen udgør en større del af den samlede økonomi i de sydeuropæiske lande end i de nordeuropæiske EU-lande. Til sammenligning forventes arbejdsløsheden i Tyskland i 2021 at ligge på beskedne 3-4 pct. Det kan Tyskland især takke tidligere forbundskansler Gerhard Schröders såkaldte Hartz-reformer for. Godt nok har disse grundlæggende reformer af arbejdsmarkedet været meget upopulære, siden de gennemførtes i 2002-2005, men de har skabt et tysk arbejdsmarked med en ekstrem høj grad af kriseresistens.

I Danmark kommer arbejdsløsheden i 2021 ifølge EU-Kommissionen til at ligge på knap 6 pct., og i Sverige på knap 10 pct. Sverige ser ud til at blive hårdere ramt på økonomien, på trods af at Sverige er et af de EU-lande, som har lukket mindst ned for den almindelige økonomiske aktivitet under pandemien. Årsagen er, at den svenske eksport er mere konjunkturfølsom end den danske, som i højere grad end den svenske består af fødevarer og medicinalvarer – varer, som der er efterspørgsel efter, uanset om der er økonomisk krise eller ej.

Den økonomiske prognose fra EU-Kommissionen – der er lavet i april 2020 – skal naturligvis tages med et gran salt. Det er en prognose fra et tidspunkt, hvor coronakrisen ikke engang er ovre. Den kan sagtens vise sig både at være for optimistisk og for pessimistisk, når vi kommer længere hen.

Men: Der er næppe tvivl om, at den rammer hovedet på sømmet, når det drejer sig om de store forskelle, der er mellem det økonomiske stød, som EU-landene i henholdsvis Nord- og Sydeuropa vil opleve som følge af coronakrisen.

Det skyldes dels, at de sydeuropæiske EU-lande er ramt hårdere af selve pandemien med længere og mere massiv nedlukning af samfundet, fordi antallet af smittede og døde ganske enkelt har været højere end i Nordeuropa, dels at turismen som nævnet fylder mere. Men det skyldes også, at de sydeuropæiske EU-lande ikke i samme grad er polstret til at imødegå et økonomisk tilbageslag, fordi de alt for sent eller i alt for ringe grad har været igennem den økonomiske reformproces med tilpasning af arbejdsmarkedet og pensionssystemet, som de nordeuropæiske EU-lande har.

Spanien, Portugal og Grækenland har ganske vist gennemført visse reformer i de seneste år, men de kom først, da landene økonomisk set stod med ryggen mod muren tvunget af omstændighederne under eurokrisen i 2009-2012. Italien har ikke engang i noget nævneværdigt omfang gennemført disse post-eurokrisereformer: Landet er fortsat Europas 'syge mand' med lavvækst, for få investeringer, meget store regionale forskelle, politisk usikkerhed i kraft af mere eller mindre populistiske regeringer og et arbejdsmarked med en af EU's laveste beskæftigelsesrater.

Coronakrisen betyder derfor, at de sydeuropæiske EU-lande, som i forvejen er stærkt gældsatte på grund af manglende reformer, bliver endnu mere gældsatte. Som helhed stiger den offentlige gæld i EU ifølge EU-Kommissionen fra 86 pct. af bruttonationalproduktet i 2019 til 103 procent i 2020. Herefter vil den falde til knap 100 pct. i 2021. EU's stabilitets- og vækstpagt fastsætter, at den offentlige gæld i de enkelte EU-lande maksimalt må nå 60 pct. af bruttonationalproduktet – og kræver, at EU-lande med en gældsprocent herover bevidst skal føre en økonomisk politik, der bringer gælden ned.

De overordnede gældstal dækker imidlertid over enorme forskelle EU-landene imellem. I 2021 forventes Grækenland at have en offentlig gæld på næsten 200 pct. af bruttonationalproduktet. Det er forventningen, at Italien vil ligge på cirka 150 pct., mens Spanien, Portugal og Frankrig ventes at ligge på en gældsprocent på mellem 100 og 120. Grækenland har fået en mindre gældseftergivelse under eurokrisen, men ellers har princippet været, at EU støtter med billig finansiering af gælden, som samtidig skal betales tilbage. Emmanuel Macron og Angela Merkel foreslog imidlertid den 18. maj 2020, at EU-landene nu i fællesskab skal stille 500 mia. euro til rådighed for de regioner og sektorer i EU-landene,

som er hårdest ramt af coronakrisen. Dette beløb skal samtidig ikke tilbagebetales, og finansieringen skal ske ved, at EU-landene som helhed optager lån, der tilbagebetales over en årrække frem til 2027 via ekstrabidrag fra medlemslandene til budgettet, hvilket er en model, som Tyskland hidtil har været stærk modstander af. Forslaget er ikke godkendt af de andre EU-lande, og modstanderne heraf vil være de store nettobidragydere til EU-budgettet som Holland, Danmark, Sverige og Østrig, idet disse lande vil komme til at betale en forholdsmæssig stor del af støttebeløbet til de coronaramte EU-lande.

Blandt de nordeuropæiske EU-lande er prognosen, at den offentlige gæld i Tyskland kommer til at ligge på knap 70 pct. i 2021, mens den samme procentsats for Danmark bliver cirka 45. Når det ikke går værre i Danmark, skyldes det, at Danmark gik ud af 2019 med et gedigent overskud på de offentlige finanser – vi har så at sige noget at tære på. Baggrunden for den velpolstrede danske stat er de mange reformer af arbejdsmarkedet, efterlønnen, førtidspensionssystemet, tilbagetrækningsalderen osv., som er gennemført de seneste 15-20 år.

Den svenske offentlige gæld ventes i 2021 at ligge på lidt under den danske og udgøre 43 pct. af bruttonationalproduktet. Sverige har i mange år evnet at holde de offentlige udgifter i ave via en stram budgetlov, som er inspirationskilden til den tilsvarende danske. Den svenske regering er således meget varsom med at sende ubetalte regninger ind i børneværelserne til de opvoksede generationer, således som man i årevis har excelleret i i bl.a. de sydeuropæiske EU-lande. De nuværende sydeuropæiske EU-landes konstante krav om mere nordeuropæisk solidaritet er således et spejlbillede af fraværet af manglende solidaritet mellem generationerne i Sydeuropa, hvor de nuværende generationer vedvarende sender gælden videre til betaling af efterkommerne.

Reformkravet venter

Mens EU som nævnt ikke har haft kompetencen til at være aktiv på den sundhedspolitiske arena under coronakrisen, så har Unionen til gengæld allerede udfoldet sig på det økonomisk-politiske område. I hvert fald efter at det første pandemi-chok havde lagt sig. EU's stats- og regeringsledere blev på en videokonference den 23. april 2020 enige om en støttepakke på 540 mia. euro i form af lånemuligheder til især de EU-lande, som er hårdest ramt af coronakrisen. Den skal gå til at etablere et sikkerhedsnet under lønmodtagere og virksomheder under coronakrisen.

240 mia. euro af de 540 mia. euro stilles til rådighed af Den Europæiske Stabilitetsmekanisme (ESM), hvorfra EU-landene kan låne uden de sædvanlige betingelser om samtidig at skulle gennemføre specifikke reformer. Pengene trækkes fra ESM's reserver. Herudover er der tale om 200 mia. euro i lån til virksomheder fra Den Europæiske Investeringsbank (EIB). Som garanti for lånene skyder EU-landene i den forbindelse ekstra 25 mia. euro ind i EIB. Herudover er der kommet et nyt låneinstrument i EU som følge af coronakrisen i form af SURE, hvis initialer står for Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency. SURE indebærer finansiel bistand på op til 100 mia. euro som lån til EU-lande, der er særligt hårdt ramt af coronakrisen.

Alt i alt er der således kommet 125 mia. euro til som ekstramidler til at afbøde de økonomiske konsekvenser af coronapandemien i særligt de sydeuropæiske EU-lande. Det svarer til 1 pct. af EU's samlede bruttonationalprodukt. Samtidig er der som nævnt et forslag fra Frankrig og Tyskland om decideret støtte fra EU-budgettet på 500 mia. euro.

Den Europæiske Centralbank (ECB) har også fået etableret et nyt opkøbsprogram kaldet Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP) på 750 mia. euro. Det er tanken, at programmet skal opkøbe væsentlige dele af de nye statsobligationer, som de sydeuropæiske eurolande bliver nødt til at sende på markedet for at få finansieret og refinansieret den forøgede statsgæld, som coronakrisen medfører.

ECB's opkøbsprogram kan i høj grad bidrage til at holde rentesatsen nede, når de gældstyngede EU-lande skal skaffe kapital for at dække coronakrisens omkostninger. Uden denne håndsrækning risikerede de at knække nakken på grund af en tyngende gæld til høje renter.

Men ECB's opkøbsprogram indebærer imidlertid, at det stadig er de lande, som udsteder statsobligationerne, der selv hæfter for gælden. Den forøgede gæld indebærer, at disse lande får endnu sværere ved at leve op til kravet om, at den offentlige gæld maksimalt må udgøre 60 pct. af BNP. De pågældende lande i eurozonen kommer derfor under stærkt pres for at fremlægge planer for, hvordan de vil reducere gælden via reformer. Reformen, som der ikke engang før coronakrisen var politisk villighed til at gennemføre. Det er i dette perspektiv, at det fransk-tyske forslag om støtte skal ses. Denne støtte er imidlertid en engangsforeteelse.

De sydeuropæiske EU-lande havde imidlertid hellere set, at der mere permanent var blevet etableret et system med obligationer, der skulle udstedes af eurolandene eller endda af hele EU i fællesskab. Et sådant system ville betyde, at alle EU-lande på langt sigt ville lægge deres kreditværdighed i vægtskålen i forhold til de gældsatte sydeuropæiske EU-lande. På den måde ville de forgældede sydeuropæiske EU-lande så at sige låne kreditværdighed og gældshæftelse af de mindre forgældede nordeuropæiske EU-lande. Det ville naturligvis også indebære, at alle EU-lande bag gælden hang på den, hvis et eller flere lande ikke var i stand til at betale af på den fælles obligationsgæld.

Ligesom en række andre nordeuropæiske EU-lande har Danmark taget afstand fra ideen om fælles EU-obligationer. Begrundelsen er, at en sådan kollektivisering ødelægger incitamenterne til at gøre noget ved gældsætningens årsager, nemlig for stort offentligt forbrug eller for ringe skatteopkrævning. Det ville derfor være endnu sværere at få gennemført nødvendige pensions- og arbejdsmarkedsreformer, der kunne skaffe det offentlige flere indtægter og færre udgifter i de sydeuropæiske EU-lande. Den slags reformer er i vidt omfang allerede gennemført i mange nordeuropæiske EU-lande. Man risikerer, at reformincitamentet ville forsvinde i Sydeuropa, hvis EU-obligationerne var en permanent mulighed for at få dækket underskud på de offentlige budgetter.

Samtidig er der også en særlig ideologisk indpakning af denne problematik i Tyskland.

Udstedelsen af EU-obligationer strider mod det grundlæggende princip i den toneangivende ordoliberal økonomiske filosofi om, at den, der optager en given gæld, også er den, som skal hæfte for den. Dette såkaldte 'hæftelsesprincip' er grundlæggende i ordoliberalismen, der er den økonomisk toneangivende økonomisk-politiske grundfilosofi i Tyskland, og som indebærer en streng anbefaling om tilnærmelsesvis ligevægt mellem indtægter og udgifter på de offentlige budgetter og kraftige sanktioner, hvis det ikke sker. Som nævnt har Angela Merkel delvis tilsidesat hæftelsesprincippet kraft af det fransk-tyske forslag om direkte coronakrisehjælp baseret på fælles EU-gældsstiftelse. I hvert fald i en periode.

Nej, EU er ikke ved at gå i opløsning

Sammenlagt er der ikke udsigt til, at de sydeuropæiske EU-lande hjælpes gennem coronakrisen ved hjælp af EU-obligationer. Derimod får de rige lande nye muligheder for at låne til forholdsvis lav rente. Samtidig får de særligt hårdt coronaramte EU-lande en direkte (men tidsbegrænset støtte), hvis det fransk-tyske forslag gennemføres.

De sydeuropæiske EU-lande ønsker sig imidlertid mere, end de får. Denne diskrepans har allerede afstedkommet, at kritikken af EU har bredt sig i Italien. Blandt italienerne var skepsissen over for EU allerede før coronakrisen betydelig på grund af det, man fra italiensk

side anser for at være manglende EU-solidaritet under flygtninge- og migrantkrisen i 2015-16 og for hårde sparekrav under eurozone-krisen i årene efter 2009.

Intet tyder imidlertid på, at Italien af den grund ønsker at forlade EU, for Italien har intet alternativ. Italien er ikke Storbritannien. Et Italien uden for EU er et land uden indflydelse på egne forhold, da man under alle omstændigheder vil være afhængig af EU-beslutninger, det indre marked og med sektorer og regioner, som er dybt afhængige af EU-støtte. Italien bliver derfor i EU, men det ser ud til, at italienerne vil brokke sig mere.

I Spanien er der ikke som i Italien en artikuleret EU-skepsis fra de førende politiske partier. Det er en tabersag, hvis man stiler mod at få Spanien ud af EU, fordi EU i Spanien er synonymt med demokratisering og økonomisk modernisering. Derfor accepterer Spanien i højere grad EU's økonomisk-politiske linje, og spanierne har også gennemført flere reformer end Italien. Samtidig vil Spanien vedblive med at kræve, at EU skal vælge en anden form for långivning a la EU-obligationerne, men de spanske beslutningstagere ville være meget glade for en direkte EU-hjælp a la det fransk-tyske forslag.

Under den græske gældskrise i 2009-2017 besluttede Grækenland i realiteten, at man ville forblive i EU uanset prisen. Grækenland ville også miste meget betydelige støttesummer via EU-budgettet, hvis man trådte ud. Grækenland er en af de største nettomodtagere fra EU-budgettet, og som i Spanien er EU i Grækenland tæt forbundet med moderniseringen af landet.

På trods af hvad der spås i dele af den angelsaksiske presse, vil EU efter alt at dømme også bestå hinsides coronakrisen. EU vil dog være mere splittet mellem de nordeuropæiske og sydeuropæiske medlemslande, hvilket vil medføre en række politiske og økonomiske udfordringer. Men splittelsen vil ikke være livstruende.

Peter Nedergaard (f. 1957), professor i statskundskab, Københavns Universitet. Han forsker i europæisk politik. Han har for nylig publiceret artiklen "The Ordoliberalisation of the European Union?" i Journal of European Integration. Han har også sammen med Holly Snaith publiceret en artikel i Journal of Common Market Studies om konsekvenserne af eurozonekrisen: "[As I Drifted on a River I Could Not Control': The Unintended Ordoliberal Consequences of the Eurozone Crisis](#)". Læs også "Danmarkiseringen af Europa" i RÆSON 12 fra 17. december 2012, "Byg EU om" i RÆSON 29 fra 30. marts 2017, "Derfor er Tyskland ikke klar til at lede Europa – endnu" i RÆSON 38 fra 14. juli 2019, og hør den gratis podcastserie om EU i 11 afsnit, som ligger på: <https://www.raeson.dk/2017/nedergaard/>. Udgivet 11/6 (i RÆSON42)

Lykke Friis: Fra håbets til frygtens Europa på 78 dage (11/6)

Få måneder efter at COVID-19 ramte Europa, står EU-samarbejdet i intet mindre end en firedobbelt krise, der berører sundhed, økonomi, demokrati og samarbejdets overordnede eksistens.

“2020’erne kan blive gode år. Lad os overraske hinanden med, hvad vi kan”. Sådan sagde Tysklands kansler, Angela Merkel, ved årsskiftet 2019/20. Andre regeringsledere holdt lignende optimistiske taler, og i Danmark var der kun ét indenrigspolitisk tema, der fandt vej til statsminister Mette Frederiksens tale, nemlig problematikken om tvangsfjernede børn.

I Bruxelles havde den nytiltrådte kommissionsformand Ursula von der Leyen travlt med at vende blikket udad. Ifølge hende skulle Kommissionen være den første geopolitiske kommission, der gav USA, Kina og andre stormagter med- og modspil.

Men så slog lynet ned – helt som revolutionsåret 1989. Dengang var der ingen stats- og regeringschefer, der forudså Berlinmurens fald og åbningen mod øst; denne gang var der ingen, der tilnærmelsesvis havde forberedt deres befolkning på en verdensomspændende pandemi i form af COVID-19. Hvor 1989 udløste et ’håbets Europa’ med åbne grænser, førte 2020 til ’frygtens Europa’ og forandrede på mindre end tre måneder Europa til ukendelighed. I marts var det ’grænseløse’ Schengen-Europa pludselig erstattet af omfattende grænsekontrol, mens EU’s højtbesungne indre marked stort set var sat på standby med stribevis af nye barrierer. Pludselig var nationalitet igen afgørende for, om EU-borgere kunne deltage i frugthøsten i naboregionen eller krydse en grænse for at besøge kæresten. Lastbilchauffører i Lyon, der skulle fragte hygiejnemasker og beskyttelsesdragter, der var købt og betalt af andre lande, fik beslaglagt deres last, fordi værnemidler var blevet en akut mangelvare i Frankrig. Som en konsekvens heraf var bl.a. Italien afhængig af at kunne få hjælp fra Kina. Hvor ministre og stats- og regeringschefer normalt kunne mødes i Bruxelles for at rede trådene ud, var de ligesom alle andre tvunget til kun at mødes over videokonferencer.

Hvor var EU?

En pandemi er pr. definition grænseoverskridende, og virus skelner ikke mellem nationaliteter. Men frem for at se COVID-19 som en krise, der også krævede fælles europæiske svar, ophøjede samtlige stats- og regeringschefer i EU pandemien til en undtagelsessituation, der primært krævede nationale svar. Eller som Ursula von der Leyen formulerede det: ”Da Europa havde behov for at tage sig af hinanden, var der for mange medlemsstater, der kun havde blik for sig selv”.

Det skyldtes først og fremmest, at samtlige aktører, inklusive Kommissionen, var fuldstændigt uforberedte på pandemien og stærkt nervøse for, om de overhovedet kunne få virussen under kontrol.

Dertil kom, at EU ikke har opbygget et veludviklet krisestyringssystem, endsige er udstyret med stærke kompetencer inden for det sundhedsmæssige område.

På trods af at hovedstæderne lod de nationale reflekser råde, var de første måneder i skyggen af coronaen præget af gensidige beskyldninger og skuffelse over, at EU ikke påtog sig en større rolle. Fx kritiserede den danske udenrigsminister, Jeppe Kofod, EU for at ’være kommet for sent ud af starthullerne’. Andre lande, som eksempelvis Italien, pegede derimod på, at de nationale reflekser gjorde det vanskeligere for de enkelte lande at håndtere pandemien.

Få måneder efter at COVID-19 ramte Europa, står EU-samarbejdet i intet mindre end en firedobbelt krise, der berører sundhed, økonomi, demokrati og samarbejdets overordnede eksistens. Eller som kansler Merkel udtrykte det den 18. marts – blot 78 dage efter sin optimistiske nytårstale: Tyskland og resten af Europa skal håndtere den største udfordring siden Anden Verdenskrig (for en tidslinje for coronakrisen se: <http://thinkeuropa.dk/politik/tidslinje-over-coronakrisen-hvad-skete-der-og-hvornaar>).

Krise 1: Sundhed

Ultimo maj 2020 har mere end 160.000 indbyggere i Europa mistet livet pga. COVID-19. Da pandemien begyndte i Hubei-provinsen i Kina i starten af 2020, gik de fleste europæiske myndigheder ud fra, at virussen ikke ville ramme Europa. Da Europa-Kommissionen i slutningen af januar 2020 spurgte medlemslandene, om de havde behov for fælles indkøb af værnemidler, svarede kun fire lande, at de kunne få et 'potentielt behov'.

Kun én måned efter havde COVID-19 fået så meget fat i Europa, at flere lande indførte eksportforbud, så værnemidler ikke måtte forlade landet og dermed heller ikke komme nabolande til gavn. Stort set samtidig lukkede ca. halvdelen af medlemslandene grænserne – vel at mærke uden at koordinere hverken med nabolandene eller med Kommissionen.

Som en illustration af, hvor optaget landene var af deres egen krisehåndtering, var der ingen EU-lande, som svarede, da det hårdt ramte Italien aktiverede den såkaldte 'civile krisestyringsmekanisme' og bad om at modtage bl.a. værnemidler og respiratorer. Mekanismen koordineres af Kommissionen, men er afhængig af, at medlemslande er villige til at sende udstyr m.v. I stedet modtog italienerne – under betydelig mediedækning – værnemidler fra Kina. Ikke mindst den italienske udenrigsminister, Luigi Di Maio, udtrykte stor bitterhed: "Vi vil huske dem, som var tætte på os i denne svære tid".

Efter nogle kaotiske uger lykkedes det fra medio marts Kommissionen at få udført en noget bedre koordinering. Fx gennemførte den flere fælles udbud og oprettede lagre af værnemidler, ligesom størstedelen af landene afskaffede deres eksportforbud. I ugerne efter at medlemsstaterne havde indført grænsekontrol, vedtog Kommissionen nogle nye retningslinjer om oprettelse af såkaldte 'grønne korridorer', der sikrede, at vigtige varer og medicin kunne krydse de lukkede grænser.

Og i takt med at flere lande fik styr på smitten, reagerede mange medlemslande ved at hjælpe andre EU-lande, hvor nøden var endnu større. Nøgleeksemplet var Tyskland, der ikke alene leverede store mængder værnemidler til Italien, men også fløj COVID-19-patienter fra Italien og Frankrig til behandling på tyske hospitaler. Også Frankrig sendte værnemidler til Italien. "Solidaritet er ikke en gimmick", lød det fra præsident Emmanuel Macrons talsmand. "Det er en forudsætning for, at det europæiske projekt kan overleve efterfølgende". Andre derimod, som Sverige og Danmark, formåede ikke at hjælpe i ugerne, hvor en by som Bergamo kæmpede med en uoverskuelig situation.

Selvom der altså kom bedre styr på koordinationen, har sundhedskrisen udløst stor bitterhed i ikke mindst Italien, og meningsmålinger viser, at over 40 pct. af italienerne er parate til at forlade EU. Før krisen var det kun 26 pct., der havde dette ønske. Denne forstærkede skepsis vil vanskeliggøre muligheden for at afbøde de andre kriser, som er opstået i kølvandet på COVID-19, som eksempelvis den økonomiske.

Krise 2: Økonomi

I februar 2020 stod EU-landene til en beskeden økonomisk vækst på lidt over 1 pct. I maj 2020 er vurderingen, at Europas økonomi i indeværende år vil skrumpes med 7,4 pct. Til sammenligning oplevede Europa i året efter finanskrisen et fald i væksten på 4,3 pct. Alt tyder derfor på, at Europa befinder sig i en økonomisk krise, som risikerer at blive hårdere og

mere langstrakt end under finanskrisen. Det skyldes også, at det i midten af maj er uklart, om der kommer en anden virusbølge.

I modsætning til den sundhedspolitiske krise har EU væsentlig flere muskler at spille med, når det gælder økonomi. Med undtagelse af en første skæv melding fra chefen for Den Europæiske Centralbank, ECB, Christine Lagarde, om, at hendes bank dybest set ikke kunne hjælpe Italien, har fællesskabet handlet ganske hurtigt. Siden har ECB spændt et sikkerhedsnet på 750 mia. euro ud under den europæisk økonomi, og medlemslandene har aktiveret stabilitets- og vækstpagtens 'nødklausul', så landene ikke behøver at respektere gældsloftet. I april blev EU-landene desuden enige om en hjælpepakke på ca. 550 mia. euro, hvor hårdt ramte lande bl.a. kan trække på en lånemekanisme (ESM), der blev oprettet under finanskrisen. Endelig har EU's konkurrencekommissær, Margrethe Vestager, hastegodkendt national statsstøtte for over 1.800 mia. euro.

Selvom den økonomiske krisehåndtering har været ganske omfattende, er det for tidligt at gøre det økonomiske 'kriseregnskab' op. For det første svækkes Europas samlede vækst p.t. af, at der er skudt mange nye handelsbarrierer op. På nogle områder er det indre marked reelt sat på 'standby' pga. grænsekontrol, eksportrestriktioner og en stigende tendens til at støtte sin egen industri – fx har den franske regering opfordret til 'forsyningspatriotisme', altså at franskmændene skal støtte nationale producenter.

Vestagers accept af omfattende statsstøtte risikerer også at blive konkurrenceforvridende. En opgørelse fra avisen Financial Times viser, at Tyskland står for 52 pct. af de godkendte statsstøtteansøgninger. Fra et sydeuropæisk perspektiv kan det udløse en situation, hvor virksomheder risikerer at blive udkonkurreret, simpelthen fordi den tyske regering har bedre mulighed for at holde nødlidende virksomheder i live. Skal det samlede Europa komme helskindet igennem krisen, kræver det derfor, at de mange nye handelsbarrierer rulles tilbage. Det gælder også grænsekontrollen, der – sammen med frygten for en anden COVID-19-bølge – risikerer at slå bunden ud af turismeindustrien, der står for 10 pct. af Europas økonomi.

For det andet er Europas fælles krisehåndtering stærkt afhængig af, at EU-landene formår at blive enige om en samlet genopretningspakke, der løber i minimum lige så lang tid som EU's kommende syvårige budget, dvs. til 2027. I marts-april var positionerne stort set som under eurokrisen: De sydlige lande insisterede på et væsentligt højere EU-budget og indførelsen af euroobligationer, som gav landene en egentlig håndsækning frem for blot at øge deres gældsbyrde. For syd var det altafgørende, at de denne gang – i modsætning til under eurokrisen – var helt uforskyldte i, at krisen ramte dem så hårdt. Eller som den tidligere italienske premierminister Mario Monti har formuleret det: "Denne gang drejer det sig ikke om, at nogen har levet over evne (*dolce vita*), men kun om *vita*" – altså om at kunne overleve en pandemi, som har sit udspring i Kina.

De nordeuropæiske lande, repræsenteret ved især Holland, Østrig, Danmark og Sverige, var derimod stærkt skeptiske over for en model, hvor de skulle hæfte for fælles gæld. Ligesom under eurokrisen argumenterede de benhårdt imod euroobligationer og kunne heller ikke acceptere et højere EU-budget. Ja, faktisk blev de slunkne nationale statskasser nu brugt som et ekstra argument for, at der skulle holdes igen på EU-plan.

Den polariserede situation udløste forbitrede diskussioner, hvor bl.a. Portugals premierminister, António Costa, beskyldte Holland for at bringe hele det europæiske samarbejde i fare: "Enten gør EU, hvad der er brug for, eller så bryder samarbejdet sammen". Italiens reaktion var præget af, at landet endnu en gang følte sig svigtet. Eller som Nathalie Tocci, direktøren for Italiens udenrigspolitiske institut, har udtrykt det: "Det er 'back to the future', hvor Italien endnu en gang efterlades alene. Det var tilfældet under eurokrisen, efterfulgt af migrantkrisen i 2015-16 og nu coronakrisen. Det er den samme gamle historie, og de politiske konsekvenser kan blive voldsomme".

Midt i gentagelsen af de gamle positioner kom der imidlertid skred i diskussionen, da Tysklands kansler, Merkel, den 18. maj i et fælles udspil med Macron klart viste, at Tyskland er villig til at forlade eurokrisens drejebog. For første gang nogensinde har en tysk kansler accepteret, at en europæisk krise kan løses ved, at Kommissionen optager fælles lån til en fond på 500 mia euro, og at de nødlidende lande, der nyder godt af den, ikke skal betale beløbet tilbage euro for euro. Hermed får de gældsplagede lande den ønskede håndsrækning. Forklaringen på dette skifte er først og fremmest, at Merkel er overbevist om, at coronakrisen, i modsætning til de forrige kriser, denne gang risikerer at ramme hjertekulen af tysk økonomi, nemlig muligheden for fortsat at kunne eksportere i stor stil til Sydeuropa. Dermed er genopretningsfonden den logiske konsekvens af det mantra, som Merkel har fremført under krisen: ”Det kan kun gå Tyskland godt, hvis det også går resten af Europa godt”.

Den anden forklaring er direkte knyttet til Italien. Ifølge flere kilder er Merkel dybt bekymret for det markante holdningsskifte til EU i den italienske befolkning, og overbevisningen om, at der vitterlig denne gang er meget på spil, deles åbenbart af den brede tyske befolkning. I hvert fald viser den første måling, at et flertal støtter genopretningsplanen.

Endelig er det svært at komme uden om, at Merkel i maj 2020 også har den indenrigspolitiske styrke til at ændre en traditionel tysk position. Som et direkte resultat af den succesrige tyske coronahåndtering er Merkels popularitet igen tilbage på niveauet fra før flygtningekrisen. Macron, derimod, oplever en markant svækkelse både i målingerne og i det franske parlament, hvor han har mistet sit flertal. I tysk optik er det derfor alt andet end sikkert, at Macron i 2022 vil kunne besejre den højreorienterede Marine Le Pen. Med andre ord: Merkel har også erkendt, at hun blev nødt til at give Macron et vigtigt europapolitisk resultat – et resultat, han allerede foruddiskonterede i valgkampen i 2017. I et vanligt tysk-fransk kompromis er der dog tale om et ’give and take’. Op til den 18. maj havde Macron fx plæderet for en endnu større fond, der ikke var knyttet til EU’s budget. Lige så klart er det, at Merkel ikke har accepteret indførelsen af tidsbegrænsede euroobligationer for bagudrettet gæld.

Én ting er imidlertid, at Tyskland og Frankrig nu har fundet hinanden. Noget andet er, om EU 27 kan blive enige. Som en første reaktion på det tysk-franske udspil valgte Holland, Østrig, Danmark og Sverige at gentage de velkendte positioner: nej til optagelse af fælles lån; og nej til, at bevillinger fra EU kan gives som tilskud – og ikke kun lån. Desuden skal EU’s budgetloft også holdes i ro.

Efter det tyske-franske udspil og reaktionerne er det nu op til den faste formand for Det Europæiske Råd, Charles Michel, at se, om han kan lande et kompromis. Det skal ske med afsæt i det udkast om en kombineret genopretningsfond og et syvårigt budget, som Kommissionen fremlagde den 27. maj. Allerede inden coronakrisen ramte, betegnede Michel forhandlingerne som ’de vanskeligste budgetforhandlinger i EU’s historie’. Det kan meget vel vise sig at holde stik, og de fleste forventer, at sagen først kan afklares, efter at Tyskland den 1. juli overtager EU-formandskabet fra Kroatien. Ikke alene står landene fortsat langt fra hinanden; alle går også ud fra, at et kompromis vil kræve, at stats- og regeringscheferne rent fysisk kan se hinanden i øjnene i et mødelokale.

Krise 3: Demokrati og retsstat

Den tredje krise knytter sig til EU’s værdier og principper for, hvad der kendetegner en retsstat. Når kampen mod coronaepidemien fx af Frankrigs præsident, Emmanuel Macron, betegnes som ’en krig’, åbner det automatisk op for en diskussion om, hvorvidt målet helliger midlet.

Den amerikanske forfatter Anne Applebaum har formuleret det på følgende vis: ”Når folk frygter døden, accepterer de tiltag, som, forkerte eller ej, vil redde dem – selv hvis det betyder tab af frihed”.

Under COVID-19 har stort set alle lande anvendt hastelovgivning og svækket borgernes frihedsrettigheder, men ingen steder har tiltagene været så vidtgående som i Polen og Ungarn. Ganske tankevækkende har den amerikanske tænketank Freedom House i maj fastslået, at de to regeringer i skyggen af coronaen har gennemført så mange tilbagerulninger af demokratiske rettigheder, at i hvert fald Ungarn ikke længere kan betegnes som et demokrati. Lige efter det første udbrud af COVID-19 indførte Ungarns premierminister, Viktor Orbán, en nødlov, der dybest set sætter det ungarske parlament i karantæne – vel at mærke uden solnedgangsklausul.

Og trods en uoverskuelig COVID-19-situation med ’lockdown’ og forbud mod forsamlinger, der ville have umuliggjort en fair valgkamp, insisterede den polske regering længe på, at præsidentvalget den 10. maj skulle gennemføres. Ikke mindst oppositionen anklagede regeringen for, at den manglende vilje til at aflyse valget skyldtes, at præsident Duda fuldstændigt dominerede mediebilledet og havde et betydeligt forspring i målingerne. Først få dage før den 10. maj blev valget alligevel udsat, uden at det i skrivende stund er klart, hvornår det så vil blive gennemført.

Som et tegn på, at EU-landene er i tvivl om, hvor hårdt de midt under en sundhedskrise kan kritisere ikke mindst Ungarn, underskrev 16 lande før påske et kritisk brev, hvor de dog ikke nævnte elefanten i rummet, nemlig Ungarn. Det fik fluks Ungarn til at melde sig blandt underskriverne. For Ungarn går da også ind for, at de fælles demokratiske værdier skal respekteres, lød det fra Budapest!

Situationen bliver ikke bedre af, at Polen og Ungarn under krisen har påstået, at de har stået helt alene med konsekvenserne af virussen og ikke har modtaget nogen form for støtte fra EU.

I store dele af resten af Unionen har der derimod været dyb frustration over, at Ungarn, trods det demokratiske forfald, har fået adgang til betydelige summer i EU-budgettet til krisetiltag.

Når der først for alvor er kommet styr på COVID-19, vil presset stige for at sikre, at diverse nødlove rulles tilbage. Fx vil det være svært for EU at kræve, at lande som Albanien og Nordmakedonien skal overholde retsstatens spilleregler, hvis nogle af EU’s egne medlemslande ikke gør det.

Problemet er imidlertid, at en såkaldt Artikel 7-procedure, hvor et land kan få suspenderet sit medlemskab, kræver ’enstemmighed minus én’. Det vil være næsten umuligt at opnå, da Polen og Ungarn har indgået en slags musketéred, hvor de vil blokere for tiltag over for hinanden. I sidste instans er det derfor mere sandsynligt, at de øvrige medlemslande vil forsøge at ramme Ungarn og Polen på pengepungen. Det indgår i hvert fald som en vigtig del i hele diskussionen om EU’s nye syvårige budget. Forslaget går ud på, at lande, som ikke overholder retsstatsprincipperne, vil kunne få frataget økonomisk støtte.

Krise 4: EU’s fremtid

Den fjerde krise skal ses i direkte forlængelse af de tre forrige. Den sundhedsmæssige, den økonomiske og den demokratiske krise har nemlig tilsammen udløst en eksistentiel krise for selve EU-samarbejdet. Herved adskiller EU sig fundamentalt fra medlemslandene. På trods af at alle EU-lande i lige så høj grad som Kommissionen undervurderede pandemien, er der ingen, der nu er begyndt at sætte spørgsmålstegn ved fx den spanske eller polske stats fremtid. Når det gælder EU, diskuteres det derimod intenst, om samarbejdet har spillet fallit: Hvad skal man med Unionen, når EU ikke kunne hjælpe fx Italien i en så kritisk situation? Og hvor mange kriser kan samarbejdet egentlig holde til?

I landene ser situationen fundamentalt anderledes ud. Størstedelen af regeringscheferne har oplevet en stor stigning i deres personlige popularitet. Det hører også med til billedet, at kun få regeringschefer har forsøgt at få deres borgere til at vende blikket mod EU eller andre internationale organisationer. Flere har i den uoverskuelige situation tværtimod forsøgt at appellere til nationalfølelsen og fremstillet indsatsen mod virussen som en national kamp mod en usynlig fjende.

Succes har mange fædre, men fiaskoen er forældreløs, lyder en gammel talemåde. Eller som det kan sammenfattes i 2020-coronaudgaven: ”Succes er nationalstaternes, men fiaskoerne hører hjemme i Bruxelles”. I hvert fald er der stort ingen regeringschefer, som har fremhævet fx EU’s rolle i at hente borgere hjem fra fjerne himmelstrøg eller EU’s helt afgørende betydning for at sikre fyldte hylder i bl.a. supermarkeder og på apoteker.

Det er langtfra første gang, at en krise hurtigt udvikler sig til en diskussion om, hvorvidt EU kan overleve. Faktisk lægger situationen sig i slipstrømmen på mange tidligere kriser, såsom euro- og flygtningekriserne. Også de udløste en heftig diskussion om, hvorvidt tiden var kommet til at skrive samarbejdets nekrolog. Eller som The Economist spydigt bemærkede det i midten af maj: ”Økonomer har forudsagt ni ud af de seneste fem recessioner. De, som forudsagde EU’s fald, kan komme til at se lige så tåbelige ud”.

Ved første øjekast kan diskussionen om EU’s mulige sammenbrud da også affærdiges som forhandlingstaktik. Måske ikke så overraskende er det primært sydeuropæiske stats- og regeringschefer, der har advaret om, at EU risikerer at bryde sammen – hvis ikke de kan modtage EU-tilskud frem for lån, der vil øge deres gældsbyrde.

Med til billedet hører også, at kriser har det med at forstærke allerede eksisterende strømninger frem for at udløse helt nye. Som EU’s udenrigschef, Josep Borrell, har formuleret det: ”Verden efter corona vil bare være en acceleration af tendenser, som allerede var der før. Store begivenheder har det udelukkende med at accelerere historiens gang. De ændrer dem ikke 360 grader”.

En af det europæiske samarbejdets fædre Jean Monnet skrev i sine erindringer, at ”Europa vil blive skabt af kriser og være summen af løsningerne på kriserne”. Men som én de andre fædre, nemlig Vesttysklands første kansler, Konrad Adenauer, slog fast stort set samtidig, er ”historien den samlede sum af ting, som kunne have været undgået”.

Selvom det endnu er alt for tidligt at vurdere COVID-19-krisens langsigtede konsekvenser for EU-samarbejdet, er det mest sandsynlige derfor, at EU også overlever denne gang. Når alt kommer til alt, har krisen også vist, hvor sårbart Europa er, når fx 80 pct. af den pandemirelevante medicin skal importeres fra Kina og Indien. At ændre dette vil kræve fælles europæiske svar og en udnyttelse af EU 27’s fælles købekraft. I samme retning trækker den verserende stormagtrivalisering mellem Kina og USA. Én af konsekvenserne af rivalisering-en er en svækkelse af stort set samtlige internationale organisationer som EU 27 i fællesskab har satset på – lige fra WHO over FN til WTO. Skal disse fora kunne genvinde dele af deres rolle, kræver det, at EU-landene trækker på den samme hammel.

Men alt det ændrer ikke ved – for at vende tilbage til Borrells logik – at de tre COVID-19-relaterede kriser netop ikke rammer et velfungerende, reformeret samarbejde, men et samarbejde, der i forvejen var præget af splid og uenighed. Allerede før coronakrisen var EU-landene uenige om fx EU-budget og flygtninge- og indvandrerpolitikken, ligesom tilstanden i det ungarske og polske demokrati var under kritik.

Det hele kompliceres af, at det i modsætning til tidligere ikke er muligt at gennemføre store pakkedøsninger ved at ændre traktaterne. Dertil er interesserne for forskellige – for slet ikke at tale om, at appetitten på traktatforhandlinger og eventuelle folkeafstemninger er stort set ikkeeksisterende. Konsekvensen er, at mange konflikter forbliver uforløste og skydes til hjørne for blot at vende tilbage igen på et tidspunkt, hvor de ikke nødvendigvis er lettere at løse.

Spørgsmålet er bare, hvor længe denne 'muddling through'-strategi vil kunne holde, inden EU bliver nødt til at forholde sig til fx de økonomiske ubalancer i eurozonen, som krisen blot har forstærket. Ganske tankevækkende har kansler Merkel under krisen for første gang meget længe åbnet for, at traktatændringer alligevel kan komme på tale.

Lykke Friis (f. 1969) er ph.d. i international politik og direktør for Tænk tanken Europa. Hun har tidligere været bl.a. prorektor på Københavns Universitet og klima- og energiminister. I dag er hun også med i formandskabet for European Council on Foreign Relations (ECFR). Hendes seneste bog, Håbets Europa, udkom i 2019 hos GAD. Udgivet 11/6 (i RÆSON42)

Cambridge-forsker Lucia Rubinelli: EU leger med ilden i Italien. Det kan ende med et italiensk exit (10/5)

”Det vil være dyrt, og det vil være farligt for Italien at forlade eurozonen, men EU leger virkelig med ilden. Hvis man efter denne sundhedskrise introducerer nedskæringspolitik, pensionsnedskæringer, hvis man ikke får de arbejdsløse i job, tja... I så fald er jeg sikker på, at selv politisk moderate italienere vil begynde at tænke: hvad er værst? At forlade eurozonen eller forblive i den?”

Interview af David Rischel

RÆSON: Vi skal tale om italiensk politik, men lad os starte med det basale først. I øjeblikket bliver Italien ledet af en mand, der hedder Giuseppe Conte. Han er premierminister, men hans vej dertil har været forunderlig. Kan du starte med at forklare, hvordan han endte som premierminister?

RUBINELLI: Du har ret, hans vej til premierministerposten har været bizar. Alt startede med valget i 2018. Italien har bredt betragtet et proportionelt repræsentativt politisk system, så det er meget svært for et enkelt parti at opnå flertal i parlamentet – ligesom i Danmark. Men hvad, der skete i 2018, var, at de traditionelt set største partier – centrum-venstre og centrum-højrepartierne – klarede sig ret skidt. Centrumvenstre-partiet, Det Demokratiske Parti, PD, fik fx kun omkring 20 pct. af stemmerne. Partiet Femstjernebevægelsen klarede sig derimod godt og fik over 30 pct. af stemmerne. Dermed var det op til dem at danne en regeringskoalition.

Og så skete det utænkelige: Femstjernebevægelsen dannede en koalition med Matteo Salvini og hans højrepopulistiske parti, Lega Nord. Det tog mange måneder, fordi partierne befinder sig på hver deres side af det politiske spektrum. Det store problem var: Hvem skulle være premierminister? Betingelsen fra Ligaen – Lega Nord – for at deltage i koalitionen var, at magten blev delt ligeligt, og helt ufatteligt gik Femstjernebevægelsen med til det, på trods af at de var langt det største parti. De valgte Giuseppe Conte – som ikke er demokratisk valgt, og heller ikke havde stillet op. Han var professor i Jura i Firenze og sympatiserede med Femstjernebevægelsen. Han var en mærkelig figur: ikke en teknokrat – han blev nomineret af politiske kræfter og har politiske holdninger – men heller ikke professionel politiker. Jeg vil tro, at grunden til, at de valgte ham, var, at de regnede med, at han ville være en svag leder: Uden stærke holdninger eller en politisk karriere at forsvare, og som derfor ville kunne levere kompromiser mellem de to dele af regeringen.

I august sidste år bestemte Lega Nord's leder, Matteo Salvini, sig imidlertid for, at det var på tide at lade regeringen falde – fordi han stod enormt godt i meningsmålingerne. Det der i stedet skete var, at Det Demokratiske Parti, PD, bestemte sig for at støtte en ny regering. Og det er der vi står nu: med en regering bestående af PD og Femstjernebevægelsen – endnu en gang med Conte som en kompromis-mager i midten. Så for at opsummere: Conte er premierminister, fordi han har været denne upartiske figur, som alle kunne acceptere.

Det er der vi står nu: med en regering bestående af PD og Femstjernebevægelsen – endnu en gang med Conte som en kompromis-mager i midten. Så for at opsummere: Conte er premierminister, fordi han har været denne upartiske figur, som alle kunne acceptere

---

RÆSON: Conte er i øjeblikket usædvanligt populær, særligt for en italiensk premierminister. Men han er under pres både ude og hjemme. En af de primære politiske kamplinjer handler om Italiens forhold til resten af Europa og mere specifikt EU's hjælp til Italien. Spørgsmålet er, om man skal stille sig tilfredse med lån eller kreditter fra den Europæiske Stabilitetsmekanisme (ESM), eller om man skal kæmpe for såkaldte coronaobligationer, altså idéen om at eurozonens lande sammen skal hæfte for den europæiske statsgæld. Det er en kamplinje, som deler regeringen: På den ene side står PD, som vil acceptere hjælp igennem ESM, og på den anden side står Femstjernebevægelsen. Kan du forklare, hvad der foregår?

RUBINELLI: Det er en politisk kamp, som udvikler sig meget hurtigt. Historien bag dette er, at Italien ikke accepterede lån fra den såkaldte Trojka under den sidste gældskrise i 2011 [Trojkaen var et konsortium bestående af den Internationale Valutafond (IMF), EU-kommissionen og den Europæiske Centralbank (ECB). Den administrerede lånene til en række eurozone-stater, bl.a. Grækenland, under gældskrisen fra 2009-2012, red.]. Efter den græske gældskrise og Trojkaens ageren under den, blev netop den politiske position styrket. Men nu befinder vi os i en situation, hvor vi måske bliver nødt til at acceptere den slags lån alligevel. Conte har længe kæmpet imod ESM-lån, allerede før det blev et spørgsmål på det europæiske niveau, og det handler både om strategi og principper. De strategiske elementer handlede om at skubbe på for, at de europæiske ledere gjorde mere for Italien. Derudover ville Fem-stjernebevægelsen aldrig acceptere den slags lån. Conte må for alt i verden ikke blive opfattet som en, der er tilhænger af lån med meget stærke modkrav om nedskæringer, budgetsaneringer osv. Det sidste strategiske element handler om, at det ville være en gave til Salvini, hvis Conte støttede ESM-lån, der var afhængige af nedskæringsprogrammer i Italien. Man ville forære Salvini sejren ved det næste parlamentsvalg, uanset hvornår det så skulle være. Men det handler også om principper, og det er principielt argument, som deles af de fleste på tværs af det politiske spektrum – særligt siden den græske gældskrise.

Det, der skete for nylig, var, at Conte underskrev et åbent brev sammen med Spanien og Frankrig, hvor de bad om fælles gældsstiftelse – eurobonds eller coronaobligationer – men det blev som bekendt ikke en realitet. I stedet gik Italiens finansminister, som er medlem af det Det Demokratiske Parti, med til skabe en række økonomiske instrumenter på europæisk niveau, et program som er knyttet til den Europæiske Stabilitetsmekanisme samt den såkaldte genoprettelsesfond. Siden da har Conte forsøgt at flytte opmærksomheden væk fra coronaobligationer og over mod genoprettelsesfonden – som kunne være en måde at indføre coronaobligationer på. Hele den politiske kamp om genoprettelsesfonden handler om,

hvordan den skal finansieres. Hvis det besluttes at finansiere den gennem fælles gældsstiftelse, så har man essentielt set indført coronaobligationer.

Men der er sket interessante ting siden Italien gik med til disse tiltag. Her bør det understreges, at Italien ikke gik med til at modtage hjælp gennem disse tiltag, Italien gik blot med til at oprette dem. Men så snart finansministeren underskrev aftalen sammen med de andre europæiske finansministre, startede Salvini og Giorgia Meloni, som er formand for et andet parti langt ude på højrefløj, Italiens Brødre, en kampagne, som handler om, at Italien har solgt sig selv til den europæiske stabilitetsmekanisme og til Trojkaen. Og det er simpelthen løgn. Men det var der, konflikten startede, for Femstjernebevægelsen reagerede ved at gøre meget klart, at den aldrig ville acceptere lån igennem ESM-programmet, mens PD valgte at støtte idéen om at optage lån igennem EU-programmerne. PD's argument er, at der ikke er nogle betingelser forbundet med de lån. Det er så **kommet frem**, at der faktisk lader til at være betingelser forbundet med ESM-lånene. Der er en klausul, der siger, at der skal ske tæt opsyn med de italienske finanser. Hvad det betyder står ikke klart, men denne historie om, at der ikke skulle være betingelser forbundet med ESM-lånene, lader til at være løgn.

Enten dropper det
Demokratiske Parti den
underdanige attitude til EU,
eller også bliver man nødt til
at danne en ny regering

RÆSON: Er det muligt for regeringen at fortsætte som hidtil? Eller bliver man nødt til at håndtere konflikten mellem PD og Femstjernebevægelsen på et tidspunkt? Og hvad er så det mest sandsynlige scenarie? At regeringen falder?

RUBINELLI: Regeringen bliver nødt til at håndtere spørgsmålet om den italienske gæld. Ratingbureauet Fitch har allerede nedgraderet den italienske statsgæld kreditværdighed fra BBB til BBB-, hvilket er den næst-dårligste rating, mens Standard & Poors efterlod den, som den var – nemlig på et meget lavt niveau [Fitch og Standard & Poor's er såkaldte ratingbureauer: de rangerer forskellige former for gælds kreditværdighed, red.]. Det er rigtigt nok, at EU har ophævet deres finansielle stabilitetsregler, som sætter begrænsninger på størrelsen af medlemsstaternes underskud, men det er kun midlertidigt. Der vil komme et tidspunkt, hvor Italien vil være tvunget til at se spørgsmålet om dets gæld i øjnene, og om hvordan man skal finansiere den. Problemet for regeringen er som sagt, at PD er parat til at acceptere hvad som helst, der kommer fra EU. De spiller efter præcis den samme drejebog, som de har brugt siden 2011. Narrativet er det samme, og de har ikke ændret måden de håndterer EU-forhandlinger på. Logikken er, at EU har ret, og at vi bør tage imod, hvad end de tilbyder os. Det tror jeg ikke vil være acceptabelt for Femstjernebevægelsen, som – det skal man huske på – var det første egentlige EU-kritiske parti i Italien. De har så droppet EU-skepsissen efter de kom i regering, men en del af bevægelsen er meget EU-kritisk. Så enten dropper PD den underdanige attitude til EU, eller også bliver man nødt til at danne en ny regering.

En af de store trusler mod regeringen kommer fra Matteo Renzi, som var medlem af PD, men valgte at danne sit eget parti en uge efter, at den nye regering var kommet til

magten. Meningsmålingerne er virkelig elendige for hans parti, men han kontrollerer en hel del parlamentsmedlemmer, hvilket betyder, at han bestemmer over regeringens skæbne. Og han truer regeringen hver anden dag, så jeg kan ikke se for mig, at regeringen varer længe. Det, der taler imod det, er, at ingen lige nu har interesse i at ligge under for magtens åg – netop nu, genåbningsfasen, er den sværeste del af krisen. Så jeg vil tro, at man vil lade regeringen sidde så længe, det er brugbart; så længe den tager sig af det beskidte arbejde. Derudover svirrer der konstant rygter om en ny regering, ledet af Mario Draghi, den tidligere præsident for den Europæiske Centralbank. Endnu en teknokratregering.

Vi befinder os stadig i det politiske framework, som opstod med finanskrisen i 2008. Vi opererer med de samme kategorier, og de politiske spørgsmål har ikke forandret sig for Italien: hvad får vi ud af eurozonemedlemsskabet? Hvordan skal vi håndtere Tyskland?

RÆSON: Jeg vil ikke tvinge dig ud i at lave forudsigelser, men hvad ser du som det mest sandsynlige udfald? En Draghi-regering, som du lige har nævnt? Ville Salvini kunne komme til magten?

RUBINELLI: Meget afhænger af, hvordan regeringen falder: om det bliver nødvendigt at afholde valg eller ej. Hvis der kommer et valg, så er det meget svært at se for sig, hvordan det kunne resultere i andet end en centrumhøjre-regering: Lega Nord, Italiens Brødre samt Berlusconi, med Lega Nord som det største parti og Salvini som premierminister. Det ville i hvert fald ikke overraske mig. Der er visse meningsmålinger, hvor Salvini står til 25 pct., men det er det dårligste resultat for ham de sidste to år. Og vælgerne går ikke til venstre – de går til højre, til Italiens Brødre. De to partier tilsammen står til omkring 37-38 pct., og hvis man så tilføjer Berlusconi, så har man et flertal. Det er meget sandsynligt udfald, hvis der kommer et valg. Men det er et meget stort hvis. Det er ikke meningen, at der skal afholdes valg inden 2023, og i det italienske system har både parlamentet og præsidenten en stor rolle ift., om der kan udskrives valg. Og min antagelse er, at ingen af de institutioner er interesseret i et valg, fordi de er bange for en Salvini-regering.

RÆSON: Og i dette tilfælde er der en risiko for, at Matarella, præsidenten, ville udpege Mario Draghi som leder af en teknokratisk regering. Spørgsmålet er så, om man med Draghi som premierminister ikke bare ville udskyde den nødvendige politiske kamp om den italienske gæld? Med andre ord: Kan vi undgå en Salvini-regering?

RUBINELLI: Der er en række hvis'er. Der er som sagt udbredte rygter på tværs af det politiske spektrum om, at parlamentsmedlemmer ønsker sig en teknokrat-regering med Draghi i spidsen. Grundene til dette varierer: for Femstjernebevægelsen og Det Demokratiske Parti (PD) er det for at undgå Salvini, mens der er dem på højrefløjen, som mener, at det er

bedst at være i opposition for øjeblikket. Spørgsmålet er også, om Draghi ville være villig til at påtage sig rollen, og det står ikke klart, at han er der. Så der er et stort spørgsmålstegn ved ham.

Draghi bliver anset for at være en mere politisk figur end Mario Monti [italiensk premierminister 2011-2013. Han blev udpeget af præsidenten som leder af en teknokrat-regering, red.], pga. hans kommentar om, at den europæiske centralbank ville gøre alt for at redde euroen med ham i spidsen. Det blev i Italien anset for at være en måde at redde landet på.

Alt det sagt, så tror jeg, du har ret i, at det blot ville være en udskydelse af en fundamental politisk kamp, som har pågået i flere år: Vi befinder os stadig i det politiske framework, som opstod med finanskrisen i 2008. Vi opererer med de samme kategorier, og de politiske spørgsmål har ikke forandret sig for Italien: hvad får vi ud af eurozonemedlemskabet? Hvordan skal vi håndtere Tyskland?

Og er alt dette blot en forberedelse på Salvini længere fremme? Det virker sandsynligt. Samtidig sker der interessante ting i Ligaen. Salvini er et billede på partiet, som det ser ud i Milano og Lombardiet, som er den rigeste region i Italien. Men Lombardiet var den region i Italien, som virkelig forkludrede håndteringen af krisen. Omfanget af Ligaens fejlslagne håndtering af krisen i Lombardiet bliver kun gjort mere tydeligt af partiets succes med at håndtere det i regionen Veneto [Venedig-regionen, red.]. Virusset startede ca. samtidig i Veneto og Lombardiet, men Lombardiet er blevet ramt langt, langt hårdere. Veneto-regionen ledes af en mand, der hedder Luca Zaia, en anden politiker fra Lega Nord, og han er langt mindre populistisk og mindre nationalistisk end Salvini. De er egentlig politiske modstandere. For et par uger siden gentog Zaia, at han er 'eurofil'; problemet er bare, at EU ikke beskytter vores interesser. Så han er en slags konstruktiv EU-kritiker, en moderat højrefløjspolitikker, og der er flere og flere fra Lega Nord, som begynder at nævne ham som en mulig næste leder. Jeg ville ikke spille mine penge på det, men der er denne mulighed for et skifte i Lega Nord's lederskab, og det ville kunne forandre de politiske omstændigheder.

Hvis det eneste svar på denne krise er lån fra EU koblet med nedskæringspolitik, så kan jeg ikke se, hvordan Italien kan forblive medlem af euroen. Men jeg kan heller ikke se, hvordan Frankrig eller Spanien kan holde til det. Det handler ikke kun om Italien

---

RÆSON: Givet den indædte italienske modstand mod nogen som helst form for betingelser for europæisk solidaritet, er det så muligt for Italien at forblive medlem af EU og eurozonen uden fælles gældsstiftelse, altså uden eurobonds? Er det på nogen måde muligt – økonomisk og politisk?

RUBINELLI: Jeg kan se for mig, at det ville være politisk muligt forstået på den måde, at jeg kan forestille mig regeringen sige ja til en form for gældsstiftelse, som ikke er fælles på

tværs af EU, men blot en mildere udgave af Trojkaen. EU er meget dygtige til at flytte lidt rundt på tingene og bruge forskellige akronymer for de samme ting. Jeg kan godt se for mig, at en regering vil sige ja til det, særligt hvis vi ender med et Draghi-kabinet.

Men jeg tror ikke, det er holdbart på længere sigt. Siden vil gik med i eurosamarbejdet har der stort set ikke været nogen form for økonomisk vækst i Italien. Og i de sidste 10 år endnu mindre [Italiens BNP er lavere, end det var i 2007, red.]. I dele af Italien er ungdomsarbejdsløsheden over 30 pct. Det er en tikkende bombe. Så for at gøre en lang historie kort: Hvis det eneste svar på denne krise er lån fra EU koblet med nedskæringspolitik, så kan jeg ikke se, hvordan Italien kan forblive medlem af euroen. Men jeg kan heller ikke se, hvordan Frankrig eller Spanien kan holde til det. Det handler ikke kun om Italien.

Hvis man efter denne
sundhedskrise introducerer
nedskæringspolitik,
pensionsnedskæringer, hvis
man ikke får de arbejdsløse i
job, tja... I så fald er jeg sikker
på, at selv politisk moderate
italienere vil begynde at
tænke: hvad er værst? At
forlade eurozonen eller
forblive medlem?

RÆSON: Hvis vi ser en Salvini-regering på et tidspunkt, hvad skal vi så forvente? Hvad er det, han vil? Vil han gå efter at trække Italien ud af euroen og EU, selv med de enorme økonomiske omkostninger, det vil indebære? Eller spiller han et andet spil?

RUBINELLI: Det er godt spørgsmål, som jeg ikke har et præcist svar på. Men der er en række indikationer på, hvordan Salvini ville regere som premierminister. Hvis man ser på hans initiativer, mens han var indenrigsminister, så var det mestendels symbolpolitik. Der lod ikke til at være et egentligt projekt for landet. Derudover skal man huske på, at EU-skepsis er et forholdsvis nyt fænomen i Ligaen. Salvini har brugt det, fordi det har været politisk opportunt for ham. Så jeg er usikker på, hvad hans plan er.

For nyligt fik han dog to professorer i økonomi valgt ind i partiet, og de har begge været EU-skeptikere i lang tid og mener, at Italien burde forlade eurozonen, om ikke EU i det hele taget. En af dem er økonomisk talsperson for partiet, og han har argumenteret for, at man burde oprette en parallel valuta i Italien i lang tid. Så der er en plan for, hvordan man ville kunne forlade eurozonen. Det vil være dyrt, det vil være farligt, men EU leger virkelig med ilden. Hvis man efter denne sundhedskrise introducerer nedskæringspolitik, pensionsnedskæringer, hvis man ikke får de arbejdsløse i job, tja... I så fald er jeg sikker på, at selv politisk moderate italienere vil begynde at tænke: hvad er værst? At forlade eurozonen eller forblive medlem?

Da regeringen blev dannet i 2018, var der udbredt frygt for, at det ville betyde, at Italien ville skulle forlade eurozonen. Men præsidenten – Mattarella – gik kun med til regeringsdannelsen på den betingelse, at man ikke fik en euroskeptisk finansminister. Så på

det tidspunkt var de politiske omstændigheder ikke gunstige for et italiensk exit – et Italexit. Men det kan de blive i en ikke alt for fjern fremtid.

Lucia Rubinelli (f. 1990) er junior research fellow i politisk idéhistorie ved Cambridge University. Hendes første bog, Constituent Power: A History” udkom i marts 2020. Udgivet 10/5

Malthe Munkøe: Kan Nord og Syd finde fælles fodslag i slutspillet om EU's budget og genopretningsplan? (17/7)

Forhandlingerne om EU's syvårsbudget og genopretningsplan er gået ind i slutfasen. Men EU's chefforhandler, rådsformand Charles Michel, er kommet på sit livs opgave, og trods regnfulde vejrudsigter kan de højspændte forhandlinger resultere i en hed sommer for Europas stats- og regeringsledere.

Mette Frederiksen blev tvunget til at fremrykke sit bryllup, og Angela Merkel måtte udskyde fejringen af sin 66-års fødselsdag, for at kunne deltage i EU-topmødet den 17. og 18. juli. Men selvom forhåbningerne til topmødet har været høje, er det bestemt ikke givet, at der kommer en endelig aftale om EU's kommende syvårsbudget og genopretningsplan i denne omgang. Der har hele tiden været talt om to topmøder i juli som et sandsynligt scenarie, og man kan heller ikke afvise, at det vil trække længere ud. Landene står stadig meget langt fra hinanden, og selvom nogle diplomater taler om en "god atmosfære" i forhandlingerne, har der været overraskende lidt bevægelse i de fastlåste positioner. Opmærksomheden samler sig især om de såkaldte sparsommelige fire – Holland, Østrig, Sverige, Danmark, og i stigende grad også Finland – der vil have en genopretningspakke alene bestående af lån snarere end tilskud, holde EU's ordinære budget på 1.0 pct. af BNI mod det foreslåede 1.08% af BNI, og desuden gerne vil have flyttet midler væk fra landbrugsstøtte og egnsudvikling (Cohesion) til migration, forskning og lignende "nye politikområder". Mod dem står de lande i Syd- og Østeuropa, der nyder godt af egnsudviklingsstøtte og landbrugsstøtte, og såvel som de sydeuropæiske lande, der er blevet hårdt ramt af COVID-19 epidemien og fordrer "europæisk solidaritet" i form af meget store tilskud. Med et meget opsigtsvækkende tysk positionsskifte står de to største EU-lande, Tyskland og Frankrig, nu bag dette ønske, selvom deres forslag til størrelsen af genopretningsfonden er noget mindre end hvad Spanien og Italien har ønsket; men alligevel stor nok til at udgøre den klart mest markante og vigtigste nyskabelse i EU-samarbejdet siden 2010'ernes finans- og statsgælds-kriser.

Listen over emner, der skal skabes enighed om, er lang. En mulighed kan imidlertid være, at man kun enes om de mest overordnede rammer, og lader det være op til finansministrene og embedsmændene at klappe mange af emnerne – med i alt 22 foreslåede retsakter – af senere.

EU's chefforhandler Charles Michel er på sit livs opgave, og hans berømmede evner fra belgisk politik som kompromisets mester har endnu ikke givet pote i EU, hvor hans løbende bilaterale konsultationer med statsledere og hans stort anlagte budgettopmøde i februar ikke har opblødt de fastlåste positioner. Men det kan ændre sig nu, hvor EU's stats- og regeringsledere mødes fysisk for første gang efter COVID-19 nedlukningerne. Med sig har Michel en række indrømmelser, han kan tilbyde de forskellige landegrupperinger i jagten på et gennembrud. Han har allerede givet en del indrømmelser, da han i sidste uge, den 10. juli, lancerede sit kompromisforslag forud for topmødet, med en 2 pct. reduktion i størrelsen på det ordinære budget og et krav om, at 30 pct. af midlerne skulle gå til den grønne omstilling, som en imødekommelse af de sparsommelige fires krav. Men foreløbig har det ikke været nok til at få skabt konturerne til enighed om en endelig aftale, så på topmødet må Michel være klar til at bruge al sin diplomatiske snilde, og uddele flere "gaver" til de forskellige parter, for at nå frem til et kompromis.

Genopretningsplanen

Michel skal have skabt accept blandt de 27 lande om genopretningsplanens økonomiske ramme. EU-Kommissionen foreslår som bekendt en Genopretningsplan på €750 mia., heraf 1/3 som lån, og 2/3 som tilskud. Det er en stor sum, som vil gøre en makroøkonomisk forskel. Med den landefordeling, EU-Kommissionen lægger op til, vil bidraget til det hårdt ramte Italien svare til 8 pct. af landets BNP. Efter Tysklands opsigtsvækkende positionsskifte er der et meget stærkt pres for en betydelig tilskuds-komponent, men genopretningsplanens samlede størrelse og balance mellem lån og tilskud er i høj grad stadig til forhandling.

Selvom Michel i sidste uge kom med et nyt kompromisforslag, er der stadig lang vej til målet, men han har også en redskabskasse med mange tiltag, han vil kunne forsøge sig med på selve topmødet. Forlydenderne går eksempelvis på, at en af Michels planer til kompromisforslag kredser om at fjerne eller reducere lånekomponenten. Derved vil den alliance af ”sparelande” kunne udlægge det som en sejr, at de har fået genopretningsplanens omfang forhandlet ned fra €750 til €500 mia., uden at man behøver gøre indhug i de €500 mia. tilskud, som er det, sydeuropæerne reelt kærer sig om. Nogle iagttagere hæfter sig ved, at dette beløb måske kan være midtpunktet mellem, hvad Sydeuropa anser for nødvendigt og den nordeuropæiske position. Men alt er i spil, og alle parter har brug for at have forhandlet hårdt og længe for at kunne sælge en aftale til deres bagland som værende så god, som det nu var muligt.

Udfordringen for Michel er blevet sammenlignet med at løse cirkelns kvadratur, men han bliver nødt til at gøre endnu et forsøg på at imødekomme sparelandene, der hårdnakket har kæmpet for at fastholde den nuværende budgetstørrelse på 1.0 pct

---

Syvårsbudgettet

Derudover mangler man stadig at blive enige om EU's syvårsbudget for perioden 2021-27. Forhandlingerne har været i gang i to år, og det seneste kompromisforslag fra fredag den 10. juli skar €26 mia. væk fra de €1100 mia., der var blevet foreslået den 27. maj, da EU-Kommissionen fremlagde sin store samlede økonomiske plan. Men foreløbig har det ikke fået sparelandene til at opgive deres modstand mod et større budget.

Udfordringen for Michel er blevet sammenlignet med at løse cirkelns kvadratur, men han bliver nødt til at gøre endnu et forsøg på at imødekomme sparelandene, der hårdnakket har kæmpet for at fastholde den nuværende budgetstørrelse på 1.0 pct. af BNI, ved at skære en smule i den foreslåede budgetstørrelse oveni de rabatter, de allerede har fået tilbudt at kunne beholde. Ligesom ved tidligere forhandlinger er problemet, at han skal finde en måde at gøre det, uden at løbe ind i alt for stor modstand enten fra Frankrig, der holder hårdt på at landbrugsstøtten ikke må skæres, eller den store ”Friends of Cohesion” konstellation af lande (Bulgarien, Cypern, Tjekkiet, Estland, Grækenland, Kroatien, Italien, Ungarn,

Letland, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Rumænien, Slovakiet, Slovenien, Spanien), der kæmper med næb og kløer for at bibeholde samhørighedsmidlerne, som især finansierer regionaludvikling og investeringer i Syd- og Østeuropa. Han har i sit kompromisforslag fra den 10. juli foreslået en overraskende stor reduktion.

Som om det ikke var vanskeligt nok, er det også en kompliceret sag at blive enige om, hvordan genopretningsmidlerne skal anvendes, og hvor meget hvert land skal modtage. Det har ikke mindst vakt fortørnelse, at Polen vil være en af de store vindere ved den foreslåede genopretningspakke, selvom landet ikke er så hårdt ramt af epidemien, og tegner til at få det klart mindste økonomiske tilbageslag af alle EU-medlemsstaterne. Sagen er, at EU-Kommissionen vil kanalisere midlerne ud via tre programmer, der hver især fungerer via en række tekniske mekanismer, herunder med fordelingsnøgler mellem landene. I oplægget anvendes derfor forskellige statistiske data, herunder mest opsigtsvækkende tal for ungdomsarbejdsløshed fra 2015, til at fastlægge fordelingen, der derved ikke er givet ved den faktiske effekt af COVID-19 i medlemslandene. Det har den næppe helt utilsigtede fordel set fra Kommissionens side, at der kanaliseres overraskende mange midler til østeuropæerne, som ellers er skeptiske overfor genopretningsplanen, som de ikke ønsker at medfinansiere uden at få specielt stor gavn af. De foreslåede fordelingsnøgler skal derfor ses som en del af det samlede regnestykke om, hvor meget hvert enkelt land får ud af den endelige aftale – selv sparelandet over alle sparelande, Holland, vil få allokert hvad der vil svare til, hvad hollænderne betaler i ét års EU-bidrag – og derfor er fordelingsnøglerne blevet et vigtigt og komplekst forhandlingsemne.

Ligeledes har det vakt opsigt, at den fremgangsmåde, EU-Kommissionen vil anvende til at kanalisere genopretningsmidlerne ud, er overraskende langsommelig; faktisk ventes kun en fjerdedel af midlerne at være blevet udbetalt ved udgangen af 2022. De sydeuropæiske lande var endda i forvejen skeptiske overfor, at man kædede genopretningsplanen sammen med EU's syvårsbudget, fordi udbetalinger derved først kan begynde ved årsskiftet, hvor det nye EU-budget for 2021-27 træder i kraft. Så udover at få landene til at mødes om et kompromis, er Kommissionen også nødt til at lægge hovedet i blød for at overveje måder at fremskynde det hele på.

Reformkrav

Dette kompliceres dog betydeligt af, at nordeuropæerne insisterer på, at hjælpen ikke bare må være en blankocheck, men være betinget af, at der gennemføres reformer, der kan styrke Sydeuropas økonomier på sigt, så det ikke bliver skruet uden ende. Men det taler for, at midler udbetales over en længere tidsperiode, så man har sikkerhed for at konkrete reformtiltag og investeringer bliver gennemført som aftalt. Samtidig er kravene om betingelser kontroversielle, og de sydeuropæiske lande modsætter sig med al magt at blive underlagt noget, der blot lugter af smertefulde "austerity" reformer eller på ydmygende vis få dikteret reformbetingelser, sådan som Grækenland blev det under statsgældskrisen i 2010'erne. Dermed er spørgsmålet om, hvilke betingelser der skal knytte sig til udbetalingen af genopretningsmidlerne, et afgørende forhandlingsemne.

EU-Kommissionens forslag er, at størstedelen af hjælpen kanaliseres ud via det europæiske semester, som er den proces, hvorigennem EU-Kommissionen og de øvrige EU-lande løbende holder øje med den økonomiske udvikling i hvert land, og kan skride ind, hvis det begynder at se uholdbart ud. Rent praktisk vil det sige, at hvert land skal udarbejde en "genopretningsplan", som indsendes til EU-Kommissionen, der behandler og efter planen godkender dem i det sene forår 2021, hvorved midlerne realistisk set tidligst kan komme til udbetaling i slutningen af 2021, hvilket er en medvirkende årsag til processens langsommelighed. Da hver plan skal udarbejdes af landene selv, bliver ingen som sådan tvunget til reformer, de ikke ønsker, men omvendt skal planerne flugte med det reformbehov,

EU har identificeret som del af den økonomiske overvågning i det europæiske semester, eller understøtte en grøn eller digital omstilling. Det kan meget vel vise sig at være en gylden mellemvej som begge sider kan leve med. Imidlertid indebærer fremgangsmåden som foreslået også, at Kommissionen får nøglerollen som dem, der forholder sig til de foreslåede planer for, hvordan hvert lands genopretningsmidler skal anvendes. En række medlemslande og Europa-Parlamentet er derfor opsatte på en justering, der vil give dem en større rolle, og der florerer allerede en række idéer, men også her støder man på udfordringen med samtidig at kanalisere midlerne hurtigt ud, for jo mere kontrol og jo flere instanser, der skal involveres, jo længere tids tovtrækning og større politisk forbitrelse risikerer man.

Som om det ikke var nok med disse grundlæggende uenigheder om de økonomiske rammer for budget og genopretningspakke, såvel som den måde de vil fungere på, er der desuden en række yderligere stridspunkter, der skal bilægges, før man kan lande en endelig aftale.

EU-Kommissionens forslag er, at størstedelen af hjælpen kanaliseres ud via det europæiske semester, som er den proces, hvorigennem EU-Kommissionen og de øvrige EU-lande løbende holder øje med den økonomiske udvikling i hvert land, og kan skride ind, hvis det begynder at se uholdbart ud

Grøn omstilling

Sparelandene har eksempelvis spillet et nyt krav ind om, at mindst 25 pct. af genopretningsmidlerne øremærkes grøn omstilling. Det kan være en indrømmelse af stor symbolsk signalværdi, man vil kunne sælge som en sejr derhjemme, hvilket kan blive meget velkomment, hvis det som ventet ikke ender i et triumftog for sparelandene. I sit kompromisforslag fra den 10. juli imødekom Michel dette krav og hævdede det endda til 30 pct., hvilket fra hans synspunkt har den positive effekt, at det kan blive sværere for sparelandene at afvise en stor økonomisk pakke, der har så betydelig en ”grøn” komponent. Samtidig truer Europa-Parlamentet – der ikke officielt er en forhandlingspartner, men kan nedlægge veto mod det ordinære EU-budget, og derfor skal være taget i ed – med at afvise enhver aftale, der ikke indeholder nye såkaldte ”EU-skatter”. For at imødekomme dem har EU-Kommissionen konkret foreslået en ny afgift, hvor lande skal betale et beløb til EU afhængig af mængden af plast, der ikke bliver genanvendt. Begejstringen for denne og lignende tanker, EU-Kommissionen varsler med til fremtidige budgetforhandlinger, er dog mildt sagt afdæmpet, selvom mange iagttagere forventer, det vil glide igennem, og måske være det, der i sidste ende sikrer Europa-Parlamentets opbakning. Og endelig kæmper Ungarn og Polen for at få fjernet den ”rule of law” mekanisme, som Kommissionens forslag indeholder, der vil muliggøre en su-suspension af EU-støtte til lande, der ikke overholder retsstatsprincipper. Og da EU-budgettet skal vedtages med enstemmighed, er

det nødvendigt at få afklaret alle disse knaster, før landene er klar til at give endelig accept af den samlede løsning.

Med så mange vanskelige emner i spil kan forhandlingerne sagtens ende med at trække ud henover sommeren. Den hollandske premierminister Mark Rutte, den uformelle anfører for sparelande-koalitionen, har allerede gjort klart, at han ikke vil anse det for en katastrofe, hvis man først lander en aftale senere på året, ligesom repræsentanter fra sparelandene gerne påpeger, at Italien, i hvert fald indtil videre, stadig kan optage lån på internationale finansmarkeder til en ganske lav rente, trods en vis stigning i renteforskellen i forhold til de bundsolide tyske statsobligationer. Det er dog langt fra en opfattelse, som alle deler, og presset for at nå frem til en aftale er stort. Især synes Merkel oprigtigt overbevist om, at eurozonens overlevelse, hvis ikke ligefrem det indre marked og selve EU-samarbejdet, er på spil, og efter Tyskland for nyligt overtog det roterende EU-formandskab vil hun bruge alle diplomatiske muskler til at bakke Michel op i forhandlingernes slutfase. Trods regn og dårlige vejrudsigter kan det blive en meget hed juli for Europas ledere, nu hvor forhandlingerne går ind i deres slutfase.

Sparelandene har eksempelvis spillet et nyt krav ind om, at mindst 25 pct. af genopretningsmidlerne øremærkes grøn omstilling. Det kan være en indrømmelse af stor symbolsk signalværdi, man vil kunne sælge som en sejr derhjemme, hvilket kan blive meget velkomment, hvis det som ventet ikke ender i et triumftog for sparelandene.

Malthe Munkøe (f. 1984) er ansat i Dansk Erhverv, men skriver som privatperson. Udgivet 17/7

Professor Rainer Forst: Der bliver sværget til det europæiske sammenhold, men gamle fronter trækkes op og forhærder det europæiske politiske landskab. Dette lover ikke godt for den kommende verdensomspændende økonomiske krise (24/5)

Det kan være, at uforudsete antidemokratiske vira indsniger sig i vores tænkning, imod hvilke vi nødsages til at udvikle demokratiske antistoffer. I så fald vil denne krise ikke blot være en krise inden for rammerne af demokratiet, men en demokratiets krise.

1.

Vi lever nu i en fordrejet corona-verden: At udøve solidaritet indebærer, at man distancerer sig og behandler sig selv og andre som potentielle faremomenter. Sammenhold indebærer at afholde sig fra at møde hinanden og formumme sig bag masker. Den individuelle frihed vil for fremtiden blive muliggjort gennem digital motion capture, et mareridtsscenario for alle frihedens fortalere. Og hvornår har man nogensinde oplevet skolebørn, som hellere vil i skole end forblive hjemme.

Vurderingen af situationen bevæger sig mellem to ekstremer. På den ene side står en almenvellets og solidaritetens politik, der omstyrter alle kendte indskrænkninger, hvad der for nogle allerede er tilsynekomsten af verdenskommunismen

---

Men ikke nok med det, man tror ikke sine egne øjne: Den indtil for nyligt “markeds-konforme” stat samler nu alle de forhåndenværende magtmidler – også medierne – for at foreskrive en politik for det fælles bedste. Denne tilsidesætter de økonomiske imperativer og tilsigter at beskytte også (og sågar netop) de svageste medborgeres sundhed. Nu taler ingen længere om “at undgå røde tal”, idet den politiske vilje transcenderer partipolitikken og påkræver milliardstore hjælpepakker for netop at afbøde omkostningerne ved nedskæringspolitikken. Disse omkostninger, som har at gøre med følger, der ikke let lader sig opregne præcist – såsom arbejdsløshed, tab af livsgrundlag, armod, mangel på uddannelse og fortvivlelse – danner en grå, truende kulisse for alle disse tiltag. I disse tider søger mange mod autoriteter, som man kan have tiltro til, og man finder dem i form af virologer, der dog samtidig bedyrer både deres uvidenhed, samt at de er hverken politiske eller moralske autoriteter (i hvert fald for det meste).

Paradokserne går videre endnu. En global trussel som virusset nødvendiggør global koordination og solidaritet, og samtidig lukkes grænserne og en global konkurrence foranstalles: hvem befinder sig i den bedste position til at overkomme krisen, og hvem formår først at få fat i de knappe, medicinske ressourcer: ansigtsmasker og værnemidler? Der bliver sværget til det europæiske sammenhold, men gamle fronter trækkes op og forhærdet det europæiske politiske landskab. Dette lover ikke godt for den kommende verdensomspændende økonomiske krise.

Vurderingen af situationen bevæger sig mellem to ekstremer. På den ene side står en almenvellets og solidaritetens politik, der omstyrter alle kendte indskrænkninger, hvad der for nogle allerede er tilsynekomsten af verdenskommunismen. På den anden side står en mægtig nationalstat, som indskrænker borgernes frihedsrettigheder og beskytter folks liv, hvad der for andre er den digitalt-autoritære kontrol-og hygiejnstats komme. Det træffende ord ”krise” betyder, at det ikke bliver, som det var, men om det bliver mørkere eller lysere, står ikke klart, og selv de mest overbevisende profeter ved det ikke.

2.

For at kunne orientere sig, er det i sådanne situationer nødvendigt at forsikre sig om grundlaget for vores politiske sameksistens, demokratiet. Thi det kan være, at uforudsete antidemokratiske vira indsniger sig i vores tænkning, imod hvilke vi nødsages til at udvikle demokratiske antistoffer. I så fald vil denne krise ikke blot være en krise inden for rammerne af demokratiet, men en demokratiets krise. Den begynder allerede dér, hvor forskellen mellem demokratisk og paternalistisk-autoritær politik ikke længere kan begribes – og fortsætter frem til det populære spørgsmål, om hvorvidt autoritære systemer monstro er bedre til at håndtere denne slags kriser. Dette overser, at man i demokratiet ikke regeres af ”herskere”, som forvalter og regulerer menneskenes behov og liv på god eller mindre god vis, snarere regeres man af den demokratiske vilje, besluttet igennem offentlig diskussion og proces. Selv når denne manifesteres igennem flertalsafgørelser eller regeringsbeslutninger, så skal det endnu kunne retfærdiggøres med henvisning til det fælles bedste og retfærdighedens krav. I et demokrati indskrænker ”staten” ikke grundlæggende rettigheder, som om den kunne opbevare dem for os (som dens ejendom, noget den kun har udlejet til borgerne), nej, det politiske fællesskab beslutter – i fællesskab – at overholde visse regler for at forfølge et mål defineret af det fælles bedste. Derfor er det helt rigtigt, som Bundeskansleren bemærkede, at disse midlertidige tiltag er en ”demokratisk prøvelse”, men det er ikke sådan, som hun formulerede det, at ”pandemien” indskrænker grundlæggende rettigheder. Det er snarere sådan, at forsvaret mod pandemien afkræver, at vi af egen fri vilje afholder os fra at udøve bestemte friheder for en tid. Derfor, og her har Kansleren igen ret, må dette foregå i sammenhæng med en høj grad af offentlig begrundelse og kritisk diskussion. Denne diskussion er ved den ”offentlige brug af fornuften”, som Kant kaldte det, fuldkommen nødvendig. Både de ovenfor benævnte sociale omkostninger ved karantænepolitikken såvel som deres mulige lempelser kan ikke udmåles i tilstrækkelig grad af ”eksperter” (selvom de da kan hjælpe til). Det kan kun den demokratiske diskurs.

Når man er ramt af den antidemokratiske virus, synes enkelte af karantænetiltagene i Tyskland at ligne dem i Kina – hvad de ikke gør. I et demokrati bliver de ikke kun retfærdiggjort af alle for alle, de bliver også efterprøvet – hvad end det er i parlamentarisk eller i civilsamfundsmæssig diskussion eller i påberåbelsen af domstolene, som i et demokrati ligeledes udgør demokratiske instrumenter til sikringen af borgerrettigheder. Den som ignorerer, at den generelle pligt til at retfærdiggøre magtudøvelse til enhver tid er bindende i et demokrati, er på vej mod en autoritær opfattelse af politik, hvor ”landsfædre” (eller strenge mødre) bestemmer, hvad der er godt eller forbudt for alle.

3.

Ud fra denne demokratiske grundindsigt kan man udvikle demokratiske antistoffer mod de allerede nævnte fænomener og forvanskninger. Solidaritet betyder ikke primært at udrulle et nyt samfund baseret på løsladte og maskerede åndelige enheder, som nidkært disciplinerer hinanden, men at man derudover bevidst følger de regler, som er til for at beskytte de svageste i samfundet. Digitale kontrolinstanser skal selv kontrolleres demokratisk og bør benyttes så anonymiseret og autonomt, at de ikke fører til en vestlig udgave af det kinesiske socialkreditsystem. Frem for alt skal det store eksempel, som vi oplever i disse dage, fastholdes: at den demokratiske politik er i stand til sig at koncentrere al magt mod en specifik fællesinteresse. Man kan anse det som et tegn på muligheden for det generelle historiske fremskridt, som Kant ville have sagt det [Kant mente, at den franske revolution kunne anses for at være et "Geschichtzeichen": et historiens tegn, som signalerer moralsk og politisk fremskridt, red.]. Det, sådan håber vi, "forglemmes ej længere" (således Kant). En sådan fællesinteresse bør ikke kun være ledende dér, hvor det udelukkende handler om den rigtige "exit"-strategi eller den bedste "genoprettelse" af økonomien, men også dér, hvor vores samfund var ude af stand til at træde ud af livs- og eksistenstruende politik, om det så gælder miljøspørgsmål, bekæmpelsen af armod, lave lønninger eller udgrænsning, også kulturelt set. Visse ophedede diskussioner om tolerance af religiøst motiveret tilhøjning af ansigtet ville også i denne Maskens Tidsalder kunne arkiveres lodret. Krisen giver muligheder for at udrede mange allerede for længst etablerede forvanskninger.

Når man er ramt af den antidemokratiske virus, synes enkelte af karantænetiltagene i Tyskland at ligne dem i Kina – hvad de ikke gør. I et demokrati bliver de ikke kun retfærdiggjort af alle for alle, de bliver også efterprøvet – hvad end det er i parlamentarisk eller i civilsamfundsmæssig diskussion

---

Dertil hører også, at én frygtelig sandhed bør bemærkes trods alle forvanskninger: enhver, der inden for nationale samfund såvel som i den globale økonomi må klare sig med kun de ringeste midler, er nu de første og største ofre for pandemien. I USA (men ikke kun der) bliver det særlig tydeligt – i et land fuld af rigdom, hvor en del af dets borgere er så udstødte, at de overrepræsenteres i dødstallene, først og fremmest den sorte befolkning. Helt så demokratisk-egalitær som til tider hævdedet, er virussen ikke.

Noget tilsvarende viser sig i de europæiske landes forskellige muligheder for at svare på krisen særligt ift. det, der følger umiddelbart efter pandemien. Og de katastrofer, der nok vil udspille sig i afrikanske lande, som har endnu ringere mulighed for at beskytte deres borgere, aftegner sig endnu kun som svage skygger.

Derfor behøves en anden edsafklæggelse ved demokratiet. Den første består i konsekvent at følge stien udstukket af politikken for det fælles bedste uden at lade sig bringe i vildfarelse af formodede økonomiske imperativer: en konsekvent retfærdighedens politik, der i sidste instans skal kunne retfærdiggøres over for dem, der er dårligst stillet i samfundet. Og ikke nok med det – politikken vil gøre disse dårligst stillede til ægte demokratiske autoriteter, der er medbestemmende for, hvad det vil sige at bedrive demokratisk politik såvel som at tage særlige hensyn til de mest sårbare.

Den anden ed fordres dér, hvor den demokratiske nationalstat må erkende, at forestillingen om fortjenesten og profitten som national og omkostninger som globaliserede ikke kan opretholdes i en globaliseret verden – lige fra ødelæggelsen af miljøet, som de herskende produktionsmåder i ikke-vestlige lande anretter, til den endnu mere himmelråbende skandale, som den globale produktionsmodus udgør: de forfærdelige betingelser og løn de produkter, som vi køber og bearbejder her til lands, bliver fremstillet under. At vi deler en økonomi og en livsverden med mennesker i Kina, Indien og Brasilien, havde vi ganske givet kunne vide før coronaen, men virusset tydeliggør det nu endnu en gang. Den nationale refleks vil ikke kunne udgøre et svar på dette, og slet ikke populismen fra Trump eller Bolsonaro. Mange steder har den antidemokratiske virus spredt sig til kanten af vanvid. Måske oplever vi skumringstimen for den ekstreme højrefløjss populisme.

Den som uanfægtet fortsætter at udtrykke demokrati som noget nationalstatsligt, og heri er socialdemokratierne i de europæiske lande desværre ingen undtagelse, lukker øjnene for den simple og dog så komplekse sandhed, at alle skal vedtage regler, der gælder for alle – og ikke kun en privilegeret del

---

Den som uanfægtet fortsætter at udtrykke demokrati som noget nationalstatsligt, og heri er socialdemokratierne i de europæiske lande desværre ingen undtagelse, lukker øjnene for den simple og dog så komplekse sandhed, at alle skal vedtage regler, der gælder for alle – og ikke kun en privilegeret del. Hvor andet er tilfældet, hersker ikke demokrati, men feudalisme, og de, der kun tænker international politik som national egoisme, vil blive nødt til at indse, at dette ikke blot er udemokratisk, men også på længere sigt fører til elendighed. Også deres egen. Den næste ”bølge” af globale flygtninge må ikke blive anset som advarselstegn, fordi noget andet end egeninteresse må lede til en retfærdig behandling af de flygtende. Her må de, der kun forstår egennyttens sprog, imidlertid tænke sig om en ekstra gang. Også over følgerne af den globale opvarmning. Når vi nu alligevel fører en politik for det fælles bedste, hvorfor så ikke også her? Verden er i mange henseender et fællesskab, og de, der forholder sig ligesom de velhavende lande, udbreder antidemokratiske vira.

Inden for EU er der allerede opstået en beskæmmende holdning blandt visse nordeuropæiske lande, hvad angår euroen og genopretningspakker. Men det samme

spørgsmål vil melde sig i forbindelse med globale hjælpepakker til de fattigere lande uden for Europa. Dertil fordres de velstående lande til snarlige betydningsfulde tilsigelser om at hjælpe, men dette er også stedet til at tænke over skridtene mod en mere retfærdig verden – dette begynder med beskatningen af netop de finansielle transaktioner, som bidrager væsentligt til uligheden i hele verden.

4.

Til forskel fra, hvad visse klassiske kriseteorier tilsiger, så vil ingen “objektiv” verdenshistorisk tendens medføre en “fornuftens list” (Hegel), der lærer os at udtrykke demokrati korrekt i henhold til både det nationale og transnationale. Intet revolutionært subjekt, der gør sine sager til menneskeheden, vil komme til syne. Derimod kan man frygte, at der efter pandemien igangsættes et væddeløb om først at genvinde kræfterne. Hertil er betegnelsen socialdarwinisme endnu for blød. En økonomisk konkurrence uden fortilfælde kunne opstå, en konkurrence af koncentration og fordrivelse, hvorved staterne kun gør, hvad de hver især kan for at placere sig selv rettelig. En ny neokolonial verden kunne true.

Men mennesker er ikke kun, som vi nu ser, ofre for historien; de har opfundet politiske mekanismer til at reagere retfærdigt på udfordringer og kriser. Det vigtigste, tilkæmpede resultat hedder demokrati. Om krisen bibringer os tilstrækkelige demokratiske antistoffer, der motiverer os til at begribe den som et øjeblik for beslutningen om en ny form for politik? Det ville være historiens tegn.

Men mennesker er ikke kun, som vi nu ser, ofre for historien; de har opfundet politiske mekanismer til at reagere retfærdigt på udfordringer og kriser. Det vigtigste, tilkæmpede resultat hedder demokrati. Om krisen bibringer os tilstrækkelige demokratiske antistoffer, der motiverer os til at begribe den som et øjeblik for beslutningen om en ny form for politik? Det ville være historiens tegn

---

Rainer Forst (f. 1964) er tysk politisk filosof og politisk teoretiker. Han er professor ved Wolfgang Goethe Universitetet i Frankfurt, forfatter til en lang række bøger og er modtager af Gottfried Wilhelm Leibniz-prisen. Dette essay er også blevet udgivet i forkortet udgave i Süddeutsche Zeitung mandag d. 4. maj, 2020. På dansk ved Vivienne Dejon, Peter Falk og David Rischel. Udgivet 24/5 2020

DANMARK

Dennis Nørmark: Fik pandemien udryddet det meningsløse arbejde? Erfaringer fra coronatiden (11/06)

Hej Dennis. I fortrolighed: Dine teser er hermed bekræftet. Jobcentrene er lukket, og de lovpligtige beskæftigelsesindsatser hos a-kasser og anden aktør mv. er droppet: aktivering, samtaler, jobsøgningsforløb. Det er fucking fantastisk. Man skal ikke søge job som ledig eller stå til rådighed. Alligevel vælter det ind med ansøgere til regionernes nødberedskaber (coronaassistance). Fordi det giver mening. Og folk søger det, de vil have, selvom de ikke skal [...] PS: Jeg har jo hele tiden syntes, at mit arbejde var meningsløst på nær den frivillige karrierevejledning og matchning mellem virksomhed/jobsøger. Nu er der kun de to ting tilbage af mit job. Resten er coronalukket. Der er ingen, der savner os. Tværtimod. Vi er inderligt overflødige, og det tog mindre end et døgn at fjerne os fra landkortet som de aller-, allerførste. Det er VILDT mange mennesker, der står for hele beskæftigelsesindsatsen af almindelige ledige. Lige nu tier jeg helt stille og lister væk, så hurtigt jeg kan. Det tror jeg, vi er mange, der gør.

Beskeden – den første med dét budskab – tikker ind på LinkedIn den 17. marts, lidt over en uge efter statsministerens lockdown af Danmark. Kilden vil bare kaldes jobkonsulent. Før jeg fik beskeden, var jeg selv begyndt at formulere en lignende tanke i mit hoved. På private arbejdspladser bliver folk pludselig tvunget til at arbejde hjemmefra, og på offentlige arbejdspladser beder man ikkeessentielle medarbejdere om at forlade arbejdspladsen. I Storbritannien laver man tilmed en liste over, hvem de essentielle medarbejdere, der skal testes, er.[i] Den inkluderer foruden læger og sygeplejersker, fængselspersonale og andre medarbejdere i *frontlinjeberejskabet* folk, der arbejder med datainfrastruktur, brandfolk osv. Men ingen HR-partnere, ingen udviklingskonsulenter og ingen kommunikationsfolk. Pludselig bliver hverdagens helte kassedamer. Og dem, vi brændende ønsker os tilbage på arbejde, er frisører og tjenere

Det er derfor, jobkonsulenten skriver til mig. Hypotesen om, at der findes et overflødigt og meningsløst arbejde derude, som vi kun fastholder, fordi vi har tiden og velstanden til at gøre det, er blevet bekræftet. Nu hvor tiden er begrænset, og folk skal arbejde hjemmefra, er der ikke noget publikum til arbejdet med virksomhedens kernefortælling. Ingen vil høre om det, fordi det bliver nedprioriteret. Hvilket det måske burde blive for bestandigt?

Jobkonsulenten ved, at hun er 'inderligt overflødig', og nu bliver det for alvor åbenlyst for hendes kollegaer, så hun 'tier stille og lister væk'. Det er den tese, jeg og filosofen Anders Fogh Jensen præsenterede i bogen *Pseudoarbejde – hvordan vi fik travlt med at lave ingenting* fra 2018, og i begyndelsen af marts nærmest vælter det ind med beskeder i min indbakke, der i løbet af de seneste par år har udviklet sig til en slags skriftestol for i hundredvis af mennesker med ligegyldige arbejdsopgaver, der ikke har nogen at tale med det om til daglig, fordi det er pinligt og farligt at fortælle andre, at man sjældent laver noget af værdi eller skal fingere en kunstig begejstring for ting, der blot forstyrrer det rigtige arbejde.

Før hjemsendelsen havde vi adskillige alenlange møder, hvor vi diskuterede interne processer, procesbeskrivelser, flowcharts, og iterationerne var mange, før de faldt på plads. Processer, som kun få skal arbejde med. De møder er forsvundet og er ikke efterspurgt.

Sådan skriver en fyr, der arbejder med IT i en kommune. En anden skriver et par dage senere:

Hele den offentlige sektor har på meget kort tid radikalt omlagt den måde, vi normalt arbejder på. Hvis vi nogensinde skulle have haft behov for konsulenter, coaches, 'social-agility managers', og hvad de nu ellers hedder, så skulle det da være nu. Men ingen, som i absolut ingen, har efterspurgt eller udtrykt behov for at få konsulenter til at evaluere vores arbejdsgange, understøtte proces-udvikling eller anden bullshit-lingo. Faktisk har folk bare omstillet sig ... af sig selv. I min afdeling oplever vi ingen større udfordringer eller nedgang i produktivitet, nærmest tværtimod, da vi slipper for en stor del af de forstyrrende opgaver, som ellers præger vores arbejdsliv. Fx er jeg i en hel måned ikke blevet bedt om at beskrive mine arbejdsgange, med henblik på at et dyrt hyret konsulentfirma kan udarbejde en digitaliseringsplan. Det er skønt.

Jeg noterer mig alle historierne, som jeg altid gør. Min og min medforfatters tese om, at en stor del af os faktisk spiller en slags teater på vores arbejdsplads, hvor vi får tiden til at gå med opgaver, hvis vigtighed er fuldstændig blæst ud af proportioner, er så provokerende, at vi bliver nødt til at kunne belægge den med cases, virkelige personer og masser af statistik.

Det, der gjorde bogen *Pseudoarbejde* lidt anderledes fra tidligere forsøg på at beskrive bureaukrati, overadministration og udsigtsløst arbejde var, at vi i stedet for blot at acceptere udsagnet om, at alting jo bare bliver mere og mere kompliceret, ville nå ind til kernen af problemet og tale med de folk, der faktisk komplicerer tingene. Fordi komplikationer ikke er naturlove, som arbejdslivet er forsvarsløst underlagt, men udgår fra mennesker. Lige gyldige opgaver og møder, rapporter, der ikke bliver læst, men alligevel bestilt, tager sit udgangspunkt i menneskelige handlinger. Derfor fylder cases og historier så meget i vores bog, og de fylder meget i de foredrag jeg fra midten af marts ikke længere har måttet holde. Så nu sidder jeg bare og skriver og indsamler, som jeg plejer at gøre. I de første dage af coronakrisen er det mest anekdoterne, der kommer ind. Statistikken kommer først senere.

Snart begynder opkaldene fra journalister, der også har fået færten af historien. Nogle af dem har ovenikøbet talt med mennesker, der oplever, hvordan deres hverdag pludselig lettes nu, hvor pseudoarbejderne er blevet smidt hjem. I P1 Debat fortæller en gadefejer, hvordan der nu er ro i sjælen, fordi udviklingskonsulenterne ikke er på nakken af dem, og beder dem registrere og dokumentere, hvordan de fejer eller planter blomster.[ii]

Jeg kan ikke selv være med i debatprogrammet, fordi jeg skal være til bestyrelsesmøde i DR. Den dag tager bestyrelsesmødet under tre timer, hvor det normalt tager seks. Fordi det foregår virtuelt. Det er tankevækkende, også for mig. I *Pseudoarbejde* beskriver vi, hvordan arbejdet kan strækkes, således at det udfylder den tid, der er afsat til det, uden at kvaliteten af arbejdet ændres. Det kaldes Parkinsons Lov og er både velbeskrevet og velunderbygget af eksperimenter.[iii] Når man har en time til sit arbejde, tager det en time. Når man har en halv time, tager det en halv.

I disse dage forkorter coronakrisen helt automatisk arbejdstiden. Folk skal, som jeg selv, i de første uger jonglere nogle børn, samtidig med at de passer deres arbejde. Flere melder ind til mig, at det da er stressende, men det lykkes faktisk. Ingen ved, hvor længe den hjemmearbejdende faktisk sidder på sin hjemmegjorte pind, så derfor kan han eller hun måske rejse sig kl. 14.00 eller holde lange pauser i løbet af dagen. Arbejdet udfylder uden problemer den afkortede tid.

I maj måned kommer statistikken. Lederne er inden krisen skeptiske over for, om ikke produktiviteten vil dale. Det mener næsten 59 pct. af lederne, at den vil. Godt halvanden måned inde i krisen er stemningen vendt. Nu vil lederne pludselig have mere hjemmearbejde.[iv] Forsvundet er den mistillid, der altid er til, at det arbejdende folk kun vil arbejde, når piskeren svinges over dem, når de melder ind og dokumenterer, hvad de laver, eller møder op og afreporterer dagens arbejdsindhold. Folk vil faktisk gerne udføre deres arbejde uden alle de mistænkeliggørende målinger og tidsregistreringer, og de kan sagtens finde ud af at samarbejde med hinanden uden hjælp fra statusmøder og gode intentioner fra HR-partnere, der har designet redskaber for vidensdeling, som skal få dem 'ud af siloerne'. Folk samarbejder, når de har noget at samarbejde om.

Det bemærker de også på hospitalerne. Professor og overlæge Morten Sodemann bemærker på sin Twitterkonto om tiden som coronalæge[v] bl.a., at "aldrig har sundhedsvæsenet virket så gnidningsløst med turboteamånd" og at "kvalitetskrav er suspenderede, så alle yder det rigtige".

Pludselig tager det fart i netop sundhedssektoren. Under coronakrisen er nationens samlede opmærksomhed naturligvis rettet imod hospitalerne, hvilket giver de ansatte en unik mulighed for at udtrykke, hvordan det går, sammenlignet med hvordan det plejer at gå. Det gør fx en sygeplejerske på Rønne Sygehus, der til Information udtrykker, at: "Mens størstedelen af de administrativt ansatte har været sendt hjem, har sygehusvæsenet gennemført en historisk stor og hurtig omorganisering (...) Når mange af disse administrativt ansatte sidder derhjemme og ser på, hvor effektivt sygehusvæsenet faktisk fungerer i dag, og de bliver spurgt af deres 12-årige barn, hvad de egentlig laver, når de er på arbejde, gad vide, hvad de så svarer?"[vi] Webudgaven af artiklen er delt over 40.000 gange. Jeg får samme historie bekræftet af en overlæge på Rigshospitalet, der skriver til mig som et ekko af sygeplejersken fra Bornholm:

Det er tankevækkende, at vi skulle have både et nyt sengeafsnit og en ny intensivafdeling til at fungere inden for få dage. Jeg er sikker på, at hvis ikke udviklingskonsulenterne var sendt hjem, så ville de have indkaldt til et utal af møder om den proces og problematiseret det, og det ville have taget uger at få op og stå. Nu har de, der skulle gøre det (de klinisk arbejdende læger og sygeplejersker), organiseret det, og det var oppe at køre på få dage og har kørt helt uproblematisk.

Dette giver genlyd i de mange rapporter, jeg har læst om den bureaukratiske syndflod, der igennem årene er svømmet ind over de danske sygehuse. Otte ud af ti læger mener, at byrden af bureaukrati er stigende, og samme andel mener, at det tager tid fra patienterne.[vii] Helt præcis estimerer Dansk Sygeplejeråd, at der går op imod fire millioner timer om året med unødvendig dokumentation. Det er ikke kun politikernes skyld: Et styringsreview fra KORA konkluderer, at en del skyldes overimplementering og den faktiske udmøntning på hvert sygehus. Sygehusdirektører indrømmer ligefrem i rapporten, at de selv er skyld i, at kvalitetskravene køres så langt ud, som de gør.[viii] Det er med andre ord en rygende pistol, der peger lige direkte i retning af sygehusenes omfattende kvalitets- og forbedringsafdelinger. Det har ellers været djøfernes foretrukne undskyldning for dem selv: at de blot er lydige og uskyldige bureaukrater, der gør, hvad politikerne beder dem om. Men det er en forsimpning af tingene. Coronakrisen arbejder som en fremkaldervæske og åbenbarer forholdene på sygehusene, så alle kan se det. Endelig er der arbejdsro, fordi konsulenterne er sendt hjem.

En vred vicedirektør ved Københavns Universitet ved navn Kim Brinckmann gør i en kommentar i Politiken opmærksom på, at konsulenterne så sandelig også arbejder hjemmefra[ix]. Jeg gør ham i en senere konfrontation i Deadline opmærksom på, at det da

bare gør det endnu mere interessant, at ingen har bemærket det. Det er åbenbart kun, når de møder op på arbejdspladsen, at de går i vejen på gangene.

I starten af maj kommer den første deciderede undersøgelse af pseudoarbejde i coronatiden. Det er analyseværktøjet Capture, der har lavet en undersøgelse blandt godt 200 medarbejdere og ledere. Selvom det ikke er statistisk repræsentativt, er resultatet alligevel så opsigtsvækkende, at jeg synes, det tåler at blive fremlagt.[x] 49 pct. oplever mindre pseudoarbejde (forstået som ikkeværdiskabende arbejde) i coronatiden. 46 pct. oplever, at de er mere effektive. 64 pct. oplever færre afbrydelser i arbejdet, 49 pct. lavere stressniveau, og 48 pct. højere koncentration. De oplever chefer, der viser dem højere tillid og selv lader dem definere og prioritere arbejdsopgaver. Det slår mig, at det må være et hårdt slag for chefen at indse, at de ansatte faktisk godt kan undvære dem. De ansatte ringer til chefen, hvis der er noget, og det er ikke så tit, at det er nødvendigt. En medarbejder i DR i et radioprogram, jeg er igennem til, bemærker, at hans chefer nu sender ham en masse mails om, hvor godt de klarer den i den her tid – og 'bare klø på'. Han synes, det ret tydeligt viser, at cheferne i DR ikke rigtig har noget at lave. Jeg undlader at kommentere yderligere på det live i radioen, da jeg trods alt sidder i institutionens bestyrelse. Men det bliver da noteret et sted i underbevidstheden.

Gallup noterer sig, at 37 pct. af danskerne har fået en mere positiv indstilling til hjemmearbejdet, mens kun 9 pct. har oplevet det modsatte. Den samme gælder oplevelsen af mere fleksible arbejdstider, hvor 37 pct. har haft positive oplevelser, mens kun 3 pct. har oplevet det modsatte.[xi] Det sidste synes jeg udfordrer ideen om, at 'det grænseløse arbejde' virkelig er så slemt. Jeg mener, at det tyder på, at problemet ikke er, at arbejdet er blevet grænseløst, men snarere det modsatte: at det er blevet låst fast i en form, en tidsnorm fra 9 til 16, 37 timer om ugen, skønt arbejdet jo nogle uger tager mere og nogle uger mindre, i hvert fald for mange af de såkaldte vidensarbejdere. Det er det, som er min og Anders Fogh Jensens pointe: At vi har aftalt en tidsnorm på 37 timer, som ikke har rokket sig ud af stedet i 30 år, og den har vi så fået arbejdet til at passe til, hvor det jo reelt burde være omvendt. Vi burde i stedet undersøge, hvad der er at lave, hvad der skaber værdi, og så gå hjem fra vores arbejde, når der ikke er mere af reel værdi at lave. Så er der ikke grund til at imitere, at man arbejder resten af tiden.

Coronakrisen har sprængt denne tidsnorm i småstykker. Men den har gjort mere end det. Den har pludselig revet tæppet væk under visse jobs påståede vigtighed og fået alle til at elske det konkrete arbejde. Den har sat en masse ting på pause, der stadig er frosset ned i arbejdets store dybfryser, og ingen ved, om de bliver tøet op på den anden side eller forbliver glemt. Det er derfor, at jeg i disse dage prøver at minde folk om, at det er nu, de skal notere sig, hvad de udsatte, forkortede eller helt skrottede. Hvad det var for nogle møder, de ikke holdt? Hvad det var for evalueringer, handleplaner, kompetenceoversigter, strategiske konceptnoter og notater, der ikke blev skrevet, ikke læst eller ikke genbesøgt. Det kan godt blive en vanskelig øvelse. Det kræver noget af chefen, når kommunikationskonsulenten, Troels, kommer tilbage efter coronakrisen, og alle spørger sig selv og hinanden, hvad Troels mon har lavet i de tre måneder. Man havde måske helt glemt, at man havde ansat Troels. Måske har Troels også indset det selv. Måske siger han op til efteråret.

Måske skulle vi indføre en fast hjemmearbejdsdag i organisationerne? Måske skulle vi holde flere digitale møder? Ikke fordi de er gode, men måske fordi de er så rædselsfulde, at de slutter før tid.

Og måske tager jeg fejl. Måske har vi bare skubbet en pukkel af arbejde foran. Måske ramler tingene i en nær fremtid, fordi en del af det påstående pseudoarbejde alligevel producerer værdi hist og her og over tid. Det må vi også være åbne for. Det er for tidligt at konkludere alt for nagelfast, men det er nu, vi skal til at indsamle erfaringerne og måske sige, som statsmini-steren sagde det på sit pressemøde den 14. april: "Mon ikke noget af det, der står

tilbage efter det her, er, at engang imellem er det meget godt, at man ikke skal spørge ti led, før man træffer beslutninger, fordi I kan faktisk ganske, ganske meget, når det er den sunde fornuft, der får lov til at råde”. Ja, mon ikke?

Dennis Nørmark (f. 1978) er antropolog, kommentator og forfatter og arbejder i dag som selvstændig konsulent og foredragsholder. Tidligere konceptualiserende chefkonsulent i flere konsulentfirmaer. Han er desuden medlem af Liberal Alliance og blev i 2014 udpeget til DR's bestyrelse, hvor han i dag er næstformand. Udgivet 11/6 (i RÆSON42)

NOTER:

[i] <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-getting-tested>

[ii] P1 Debat, 30.4.2020, DR

[iii] Dennis Nørmark og Anders Fogh Jensen: *Pseudoarbejde*, 2018:76-78

[iv] <https://www.lederne.dk/presse-og-nyheder/analyser-og-undersogelser/beskaeftigelse/hver-anden-leder---vi-vil-goere-mere-brug-af-hjemmearbejde-i-fremtiden>

[v] <https://twitter.com/mortensode/status/1243264000349134849?s=20>

[vi] Casper Jensen ”Pseudoarbejdet i sundhedsvæsenet er blevet afsløret” i *Information*, 25.4.2020

https://dsr.dk/sites/default/files/50/notat_dokumentationsarbejde_blandt_sygeplejersker_paa_hospitaler_2016.pdf

[vii] <https://www.dr.dk/nyheder/indland/overlaeger-patienter-lider-under-stigende-bureaukrati>

[viii] Christina Holm-Petersen m.fl. *Styringsreview på hospitalsområdet. Forslag til procedure- og regelforenklning*. KORA (2015)

[ix] Kim Brinckmann ”Drop skurvognsromantikken. De kloge hoveder og kolde hænder er mere nødvendige end nogensinde” i *Politiken*, d. 3.5.2020

[x] https://argasurvey.dk/wp-content/uploads/2020/05/Capture-Survey-2020_FINAL.pdf

[xi] <https://www.magisterbladet.dk/aktuelt/2020/maj/gallup-maaling-vi-er-blevet-gladere-for-zoom-fleksibilitet-og-hjemmearbejde>

Dennis Kristensen: Hvorfor er så mange af dem, der varetager samfundskritiske funktioner, så lavtlønnede? (21/4)

Traditionelt har det især i den offentlige sektor været uddannelseslængde og ansvar, der har bestemt forskellige faggruppers lønforhold. Men coronakrisen har synliggjort, at de kriterier ikke giver mening som den eneste målestok for udmåling af en retfærdig løn til dem, der udfører samfundskritiske funktioner.

De ansatte i sundhedsvæsenet og ældreplejen, som udgør frontlinjen af medarbejdere i bekæmpelsen af coronasmitten og behandlingen af indlagte, er fra begyndelsen af krisen blevet mødt med stor og bred folkelig opbakning. De er blevet klappet af og sunget for landet over, og der har ikke kunnet afholdes et pressemøde uden at politikere, erhvervsfolk, sundhedsfaglige specialister og fagforeningsfolk har rettet en varm og velfortjent tak til dem for deres indsats under disse svære vilkår.

Og de mange andre udenfor sundhedsvæsenet og ældreplejen, som den ansatte på de sociale institutioner, kassedamen, lagerarbejderen, chaufføren, politibetjenten og alle de andre, der sørger for, at der er mad og drikkevarer i butikkerne, lys i lamperne, gang i kloakkerne og varme i radiatorerne er sidenhen – med lidt forsinkelse – også kommet med i taksigelserne

De, der holder velfærden og samfundet kørende på trods af den delvise nedlukning, fortjener den største taknemmelighed. Men de fortjener også, at det fokus, der under sundhedskrisen er kommet på deres arbejdsområder, ikke blot forsvinder, når samfundet igen er åbnet op og så småt begynder at vende tilbage til mere normale forhold.

De fortjener, at vi som samfund veksler anerkendelsen og takken til løn- og arbejdsforhold, der afspejler den vigtighed, vi har tillagt deres indsats under sundhedskrisen

Taknemmeligheden bør kunne ses på lønsedlen

De fortjener, at vi som samfund veksler anerkendelsen og takken til løn- og arbejdsforhold, der afspejler den vigtighed, vi har tillagt deres indsats under sundhedskrisen. Det er der mange gode grunde til. Retfærdighed, rimelighed og anstændighed hører til rækken af gode grunde.

Men den mest indlysende grund udspringer af den nye prioritering, som coronakrisen har skabt: Udpegningen af særlige opgaver i samfundet, som skal anses for så vigtige, at de kan udpeges som ”samfundskritiske funktioner”.

De for samfundet kritiske funktioner er dem, der skal fungere i alle situationer og under alle forhold. Dem, der ikke må bryde sammen, selvom samfundet udsættes for voldsomme omvæltninger.

Grundlæggende er det samme tankegang, som efter finanskrisen førte til udpegning af såkaldte systemiske banker, der spiller så stor en rolle for den danske samfundsøkonomi – ”Too Big to Fail” – at de ikke må gå ned.

Krisens kernemedarbejdere

Det burde give sig selv, at de, der arbejder med disse livsnødvendige eller samfundsnødvendige opgaver, må opfattes som krisens kernemedarbejdere i både den offentlige og den private sektor.

Undervejs i sundhedskrisen er der da også lavet en række særbestemmelser for offentligt- og privatansatte ved samfundskritiske funktioner i forhold til eksempelvis coronatests, børnepasning, pligt til afvikling af ferie og afspadsring for hjemsendte.

Men kigger man nærmere på disse faggrupper er det påfaldende, at der for rigtig manges vedkommende er et betydeligt gab mellem deres løn- og ansættelsesvilkår på den ene side og deres arbejdsopgavers kritiske indhold for samfundet på den anden. Der er på almindeligt portørdansk påfaldende mange lavt- og laverelønnede blandt de ansatte, som er uundværlige i krisetider.

Der er i sagens natur også læger, DJØF’ere og andre akademikergrupper beskæftiget ved samfundskritiske funktioner, som på samme måde er uundværlige, men som ikke kan anses for at være lavt- eller laverelønnede. Deres arbejdsopgavers samfundsmæssige værdi kan allerede i dag ses på lønsedlen.

Og netop den samfundsmæssige værdi er et kernepunkt, hvis politikeres, arbejdsgiveres og befolkningens tak til medarbejderne på sundhedskrisens frontlinje, skal omsættes til noget, der kan tages og føles på både i hverdagens arbejdsvilkår og den månedlige lønoverførsel til bankkontoen.

Der er på almindeligt
portørdansk påfaldende
mange lavt- og
laverelønnede blandt de
ansatte, som er uundværlige
i krisetider

Værdiansættelsen bør vendes på hovedet

Coronavirus har vendt meget på hovedet. Der er brug for, at vi også vender værdiansættelse af arbejde på hovedet i de samfundskritiske funktioner.

Skal de mange lavt- og laverelønnede ved samfundskritiske funktioner have løn- og ansættelsesvilkår, der modsvarer arbejdets værdi for samfundet, så er der brug for en ny måde at tænke værdiansættelse på.

Med den meget forsigtige genåbning af dele af samfundet er de rengøringsansatte et oplagt eksempel på, at der skal andre boller på lønsuppen, hvis taknemmeligheden overfor indsatsen skal kunne ses i kroner og øre. Med sundhedskrisen står hygiejnen og ansvaret for hyppig rengøring, afvaskning og afspritning nemlig helt centralt i gennemførelsen af en

sucesfuld genåbning og opretholdelsen af åbningen. Det ansvar bør naturligvis afspejle sig i de rengøringsansattes løn, særligt når den offentlige rengøring gennem årtier er blevet nedprioriteret. Det samme gør sig gældende for de mange faggrupper i sundhedsvæsenet, ældreplejen, indsatsen for udsatte og de mange ansatte indenfor basale livsforhold.

Traditionelt har det ikke mindst i den offentlige sektor været uddannelseslængde og ansvar, der har bestemt forskellige faggruppers lønforhold. Men uddannelseslængde og den hidtidige forståelse af ansvar giver imidlertid ikke mening som den eneste målestok for udmåling af en retfærdig løn til de ansatte ved samfundskritiske funktioner. Og det kan heller ikke blot baseres på udbud og efterspørgsel, for det spiller reelt ingen større rolle i den offentlige sektor og gør det kun på dele af det private arbejdsmarked.

Den klassiske målestok for udmåling af løn gennem uddannelseslængde og ansvar har usynliggjort de rengøringsansatte og deres ansvar for hygiejnen.

Den klassiske målestok for
udmåling af løn gennem
uddannelseslængde og
ansvar har usynliggjort de
rengøringsansatte og deres
ansvar for hygiejnen

Forandringer kræver folkelig opbakning

Kommer det til at ske i virkelighedens verden at krisen vil resultere i højere lønninger? Vil taknemmeligheden over de uundværliges indsats kunne ses på lønsedlen i løbet af en årrække? Svaret kan ende både som nej og ja. Nej, hvis de ansatte ved de kommende års overenskomstfornyelser vender sig om og konstaterer, at der er blevet helt mennesketomt bag dem, efter coronakrisen har lagt sig.

I den situation vil de ansatte være oppe imod ikke bare arbejdsgivere og deres forhandlerstab af DJØF'ere, som i både den private og den offentlige sektor ofte giver udtryk for, at der ikke er brug for at hæve de lavtlønnedes løn, men derimod for at skabe større økonomisk afstand – lønspredning på DJØF-sprog – mellem højt- og lavtlønnede. Eksempelvis er det arbejdsgiverforeningen Dansk Erhvervs grundlæggende opfattelse, at ældrearbejdere lønmæssigt bør placeres på niveau med kassemedarbejdere, som arbejdsgiverforeningen pointerede det overfor mig ved en tidligere overenskomstforhandling.

Arbejdsgiverne, især i den offentlige sektor, synger mere eller mindre bevidstløst med på omkvædet om, at det skal kunne betale sig at uddanne sig, og at uddannelsesstigen dermed også skal være en lønstige. Jo længere uddannelse, jo højere løn, uanset arbejdets art og dermed arbejdets samfundsmæssige værdi – med mindre ekstrem arbejdskraftmangel ligefrem tvinger lønnen højere op på stigen.

Til gengæld kan svaret blive et ja, hvis vi som befolkning holder fast i klapsalverne og hyldestsangene – hvis der ikke er mennesketomt bag de ansatte, når slagene skal slås.

Hvis vi med andre ord stiller krav til virksomheder og politikere om lønninger til de ansatte i de samfundskritiske funktioner, som netop modsvarer, at arbejdsopgaverne er helt afgørende for os alle sammen. Hvis vi tager os selv og vores taknemmelighed alvorligt og fastholder opbakningen til de, der udfører det, som skal fungere i alle situationer. Hvis vi med andre ord viderefører coronaperiodens fællesskab, fælles ansvarlighed og omsorg for de svageste.

Dennis Kristensen (f. 1953) er tidligere forbundsformand for FOA. Udgivet 21/4 2020

Henrik Keller: Djøfiseringen af sundhedsvæsenet har gjort os mere sårbare overfor coronaepidemien (22/3)

Myndighederne har håndteret coronasituationen fornuftigt, og Mette Frederiksen er trådt i karakter. Men sundhedsvæsenet har alt for længe været tumleplads for konsulenter, projektmennesker og kommunikationsfolk. Det kan betyde, at vi får svært ved at klare en Coronaepidemi, hvis blot den rammer med halvdelen af den forudsagte styrke.

En del af mine kollegaer har – især i lukkede Facebookgrupper – rejst kritik af myndighederne, som har, synes de, handlet for langsomt. Det synes jeg ikke. Der er mange hensyn, der skal balanceres. Det er ikke uden omkostninger at lukke et samfund ned og indføre alt fra forsamlingsforbud til økonomiske restriktioner, hvilket har omkostninger for virksomheder men også samfundets svageste grupper. Man skal også undgå panik, hamstring samt hetz og vold imellem befolkningsgrupper, som vi har set tilløb til i form af [chikane](#) af asiater i bl.a. Århus. Derfor er myndighedernes trinvis fremgangsmåde fornuftig. Det er mit klare indtryk, at man har formået at bibringe befolkningen forståelse for situationens alvor uden at fremkalde panik. Bortset fra lidt hamstring tager de fleste det roligt og fattet og overholder i det store og hele myndighedernes råd.

I en situation som denne er der imidlertid også grund til at spørge, om der er noget, vi fremover kan gøre anderledes. Det mener jeg i høj grad, der er. Selvom der er fine karakterer til politikerne i den aktuelle situation, er der desværre absolut ingen grund til at rose dem for deres indsats gennem de seneste 20 år. Faktisk vil jeg gå så vidt som til at sige, at adskillige fejlpositioner er skyld i, at vi vil få meget svært ved at klare en Coronaepidemi, hvis den rammer med blot halvdelen af den forudsagte styrke.

Samlet set er COVID19 ikke så farlig, dog noget farligere end influenza. Ifølge en artikel i ugeskrift for læger fra d. 27. februar ventes samlet set 0,7 pct. af dem, der smittes, at dø. Heri medregnet de mange, der er asymptomatiske eller har få symptomer. Til sammenligning dræber influenza 0,1 pct. af de smittede

---

Lidt om Coronavira

Coronavira hører til gruppen af RNA-vira, og de fleste af de gammelkendte coronavira forårsager kun infektioner af uskadelige karakter i de øvre luftveje, øjne og en sjælden gang maveinfektioner.

Siden årtusindeskiftet har vi set fem bølger af verdensomspændende infektioner med nye vira, og i tre af disse tilfælde er der tale om Coronavira: SARS, Severe Acute Respiratory Syndrome, i 2003, MERS, Middle Eastern Respiratory Syndrome, i 2012 og nu COVID-19 i 2020. Ingen af de øvrige bølger har dog bredt sig med samme hast som COVID-19. SARS stammede fra flagermus og blev overført til mennesker, da nogle kinesere ville spise et inficeret desmerdyr. MERS smittede fra kamel til menneske. Præcis hvordan er ikke afklaret med sikkerhed. Alle tre – SARS, MERS og COVID-19 – er karakteriseret ved, at de også angriber de nedre luftveje, dvs. lungevævet, og det er langt mere alvorligt. SARS og MERS var ikke nær så smitsomme som den nye virus, der desuden også kan overføres tidligere i sygdomsforløbet, end det var tilfældet for dens to forgængere. SARS og MERS blev stoppet, men meget tyder på, at den nye Coronavirus er kommet for at blive. Man regner med, at man vil se to epidemier: en nu her i foråret samt en ny epidemi til efteråret. Normalt bryder vira sig ikke om sommer, men den nye virus er så smitsom, at det ikke er sikkert, vi får en sommerpause.

Samlet set er COVID-19 ikke så farlig, dog noget farligere end influenza. Ifølge en artikel i ugeskrift for læger fra d. 27. februar ventes samlet set 0,7 pct. af dem, der smittes, at dø. Heri medregnet de mange, der er asymptomatiske eller har få symptomer. Til sammenligning dræber influenza 0,1 pct. af de smittede. En gennemsnitlig influenzasæson koster ca. 1.000 danskere livet. Problemet er imidlertid, at COVID19 er særdeles hård ved svækkede og ældre. Således vil infektionen være en risikabel sag for personer over 70 år. En 90-årig, der rammes, vil have 20 pct. risiko for at dø. Myndighederne regner med, at 2.900 danskere vil blive kritisk syge af COVID-19 i løbet af de næste måneder. I stil med andre Coronavira kan man ved COVID-19 formentlig også forvente, at dødeligheden øges ved co-infektioner, dvs. hvis man samtidig er syg af en anden luftvejsinfektion.

Dertil kommer, at man endnu ikke ved, om de, der overlever, får varige skader. Det er absolut ikke utænkeligt, at infektionen hos nogle vil kunne medføre permanente lungeskader eller evt. autoimmune sygdomme.

Italien melder læger og sygeplejersker om ragnaroklignende scenarier, hvor man må lade mange patienter dø, fordi der simpelthen ikke er kapacitet til at behandle dem. Hvis noget lignende sker i Danmark, vil vi være ilde stedt

De fleste af os vil på et tidspunkt formentlig blive ramt af COVID-19. Kunsten består i at flade epidemien ud, således at for mange ikke bliver syge på samme tidspunkt. Der er der tre årsager til:

1. At hospitalsvæsenet ikke overbelastes, så der ikke er kapacitet til at behandle de syge.
2. At give gamle og svækkede en vis beskyttelse via flokimmunitet blandt de sunde.
3. At afvente eventuel vaccine eller behandling.

Det er meget forskelligt, hvor hårdt de enkelte lande er blevet ramt. Helt galt er det gået i Kina, Iran og i Norditalien. I Italien melder læger og sygeplejersker om

ragnaroklignende scenarier, hvor man må lade mange patienter dø, fordi der simpelthen ikke er kapacitet til at behandle dem. Hvis noget lignende sker i Danmark, vil vi være ilde stedt, men jeg mener dog, at der er grund til optimisme. Italien er formentlig et særtilfælde. Dels har landet en gammel befolkning, og dels har en række udvekslingsprogrammer mellem Kina og Norditalien betydet, at mange italienere har været i Kina, mens mange kinesere har opholdt sig i Norditalien. Virus er således blevet introduceret mere pludseligt og massivt i Italien end i Danmark, hvor den i første omgang ramte unge og friske, der vendte hjem fra skiferier og kongresser. Vi har desuden haft tid til at forberede os. Selvom jeg ikke er så pessimistisk, er der absolut grund til at tage situationen alvorligt. Mange vil blive syge, og nogle vil dø.

Hvordan er Danmark rustet, hvis vi oplever italienske tilstande?

Hvis epidemien rammer Danmark med fuld styrke, ser det ikke godt ud. Hvis vi ser på antallet af sygehussenge, ligger vi særdeles lavt sammenlignet med øvrige lande, faktisk kun lidt over Mexicos niveau. Trods flere multisyge ældre er sengetallet faldet fra 4,6 per 1.000 indbyggere i 1996 til 2,8 i 2018. Hvis vi ser specifikt på antallet af intensivsenge, har vi i Danmark 431 senge, hvilket er ca. halvt så mange pr 1000 indbyggere som Italien. Myndighederne har derfor skrabet alt, hvad der kan skrabes sammen af ekstra respiratorer (fra forsvaret, private klinikker, veterinærklinikker og defekte apparater, der repareres) og har hermed samlet udstyr til i alt 749 intensivpladser (ifølge en artikel i sundhedspolitisk tidsskrift fra d. 14. marts i år). Den mest begrænsende faktor er imidlertid personalet. Det er ikke alle og enhver, der kan passe en respiratorpatient. Det kræver oplæring, ligesom evt. frivilligt indkaldte også skal oplæres i og have adgang til hospitalets IT-system, hvilket for Region Hovedstadens sundhedsplatform næppe er helt ukompliceret.

Mange husker sikkert endnu, da der i 2018 var konflikt i forbindelse med sygeplejerskernes overenskomstforhandlinger. Regionerne måtte stort set opgive at lockoute sygeplejerskerne, fordi den daglige bemanning på mange afdelinger end ikke opfyldte kravene til nødberedskab. Dagligdagen hang kun sammen takket være personalets vilje til at arbejde over og tage ekstra vagter.

For at sige det ligeud: Reservekapaciteten i det danske sundhedsvæsen er meget ringe. Vi vil IKKE kunne klare en voldsom ekstrabelastning.

For at sige det ligeud:
Reservekapaciteten i det danske sundhedsvæsen er meget ringe. Vi vil IKKE kunne klare en voldsom ekstrabelastning

Hvordan er vi endt der?

Årsagen til dette er årtiers fejlagtige planlægning. Sundhedsvæsenet har været tumleplads for konsulenter, rationaliseringseksperter, projektmennesker og kommunikationsfolk. Nogle gange har man næsten følt, at behandling og pleje var en Nebengeschäft.

Man har været besat af LEAN, rationaliseringsgevinster og benchmarking. Det grundlæggende diktum har været: ”arbejd smartere”. Indtil for nylig er personalet i en lang årrække blevet mødt med krav om årlige nedskæringer på 2 pct. Dertil kommer hyppige fyringsrunder, primært blandt plejepersonalet og lægesekretærer, for at få budgetterne til at

gå op, når de blev overhalet af kraftigt stigende medicinudgifter, behandlings- og udredningsgarantier.

Da man i 2007 vedtog den nye hospitalsplan, hed det sig, at stort var godt. Man ville nedlægge en masse små og mellemstore sygehuse til fordel for få, store såkaldte ”supersygehuse”. Var der god evidens for dette? Det kan i høj grad diskuteres. På beslutningstidspunktet forelå to offentligt finansierede rapporter, der konkluderede, at der ikke var stor viden på området, men at det tydede på, at det faktisk var de hospitaler, man planlagde at lukke (200-400 senge), der var de bedste og mest effektive, når det drejede sig om almindelige sygdomme og skader, mens de meget store hospitaler var præget af bureaukrati og ringere effektivitet. Nogle år senere viste et svensk studie, at to tredjedele af alle fusioner i det svenske sundhedsvæsen endte med et dårligt resultat.

Alligevel har sundhedsvæsenet, så længe jeg kan huske, befundet sig i en konstant og tilsyneladende uendelig fusionering- og omstrukturingsperiode, hvor personalet desuden jævnligt forstyrres af kampagner og diverse futile projekter, fx akkreditering. Der er kort sagt aldrig ro men tværtimod et evigt stressende miljø. Det er det, projektmagere og konsulenter lever af, og nutidens politikere lader til at være evigt rastløse. De har mistet evnen til som gode chefer blot at svæve over vandene, men skal hele tiden markere og blande sig. Samtidig er arbejdsmiljøet på mange hospitaler dårligt, hvilket har fået mange til at finde andre græsgange. Der er både tale om hårdt arbejde, men ofte også dårlige ledelser, som er meget lidt lydhøre og generøse overfor medarbejderne. Hospitalerne scorer hver gang katastrofalt dårligt, når Arbejdstilsynet [tager](#) temperaturen på arbejdsmiljøet.

Sundhedsvæsenet har været tumleplads for konsulenter, rationaliseringseksperter, projektmennesker og kommunikationsfolk. Nogle gange har man næsten følt, at behandling og pleje var en Nebengeschäft

---

Hospitalsplanen og Specialevejledningen fra 2007 samt de enkelte regioners hospitalsplaner førte til en kraftig reduktion i antallet af senge i et i forvejen presset sundhedsvæsen. Det har politikerne fundet ud af. Man vil derfor holde folk, der har behov for hospitalsbehandling, væk fra hospitalerne. Få bed mærke i, at en sundhedsminister i 2016 [luftede](#) tanken om, at kommuner skulle straffes økonomisk, når børn og gamle blev indlagt akut. Udmeldingen burde have vakt ramaskrig, men skriget udeblev. Man kalder det naturligvis noget med ”nærhed”, men i realiteten drejer det sig om, at vi praktiserende læger skal tage opgaver fra hospitalerne, selvom vi i dag er ca. 10 pct. færre end i år 2000 og bliver stadig færre, mens antallet af hospitalslæger siden år 2000 er steget fra 10.824 til ca. 17.000, hvilket svarer til en stigning på godt 57 pct. Nogle patienter skal blive i eget hjem, og andre skal passes på kommunale akutstuer. Om det bliver bedre end de hospitaler, man lukkede, er usikkert.

Det er altså dette sundhedsvæsen, vi står med nu.

Effektivitetskrav trumfer stabilitet og robusthed

Man har kort sagt satset på effektivitet fremfor robusthed og soliditet. Naturligvis kan man ikke have en hospitalsafdeling, der aldrig er presset. Så er den overdimensioneret. Det bør imidlertid ikke være sådan, at almindelig vintertravlhed vælter en afdeling. Så er den underdimensioneret. Et godt eksempel på den praksis var, da man lukkede den ene af to thoraxkirurgiske afdelinger på Sjælland. Naturligvis kan man nøjes med én, men man bliver sårbar, hvis den sættes ud af spillet pga. fx epidemi, brand, terror, vandskade eller andet.

Vi havde også indtil for nylig en statslig vaccineproduktion på Seruminstituttet. Den var velrenommeret, og afdelingen har tidligere spillet en afgørende rolle ved epidemier. Den gav ikke overskud, men det bør ikke nødvendigvis være et succeskriterium for offentlige virksomheder. Nogle funktioner er gode at have, hvis et samfund skal fungere og kunne håndtere kriser. Det er der slet ikke blik for i dag. Hvis noget kan kapitaliseres, så sælg det, synes at være tidens motto. Vaccineafdelingen blev solgt til en saudiarabisk shariaprins i en elendig handel, der endte med at give Danmark underskud.

Medicinforsyningen har længe været problematisk, idet der konstant er vitale præparater i restordre, ligesom vi nu oplever problemer med at få vitale produkter fra Kina, hvor produktionen har været lukket ned i lang tid. Igen skal man vælge. Skal vi vælge en producent i nærområdet, hvor det er lidt dyrere, men hvor forsyningssikkerheden til gengæld er større? Eller skal vi have piller og ansigtsmasker produceret på den anden side af kloden?

De problemer, jeg har skitseret, rammer ikke kun sundhedsvæsenet, men har paralleller indenfor mange andre områder. Nedbarberet brandberedskab og politi. Vitale samfundsområder (forsyning, trafik, kortbetaling etc.) styres af sårbart IT, som – hvis det sættes ud af spillet af en hacker, terrorister, en fjendtlig stat eller en solstorm – kan lamme hele samfundet. Effektivitet fremfor soliditet. Også andre faggrupper lider under, at de fagprofessionelle mister indflydelse til fordel for bureaukrater, som ofte ikke har kendskab til fagområdet.

Det ville være
hensigtsmæssigt, hvis man
evnede at se lidt længere frem
samt blev lidt mere bevidste om
de risici, der altid lurar. Disse
risici kan det være fristende at
ignorere, men det er ikke altid
klogt

Hvad kan vi lære af det?

Det ville være hensigtsmæssigt, hvis man evnede at se lidt længere frem samt blev lidt mere bevidste om de risici, der altid lurar. Disse risici kan det være fristende at ignorere, men det er ikke altid klogt.

Mht. nye vira, der spreder sig, tyder det på, at vi vil opleve en sådan ca. hvert 5. år. De fleste er heldigvis ikke så smitsomme som COVID-19, men en gang imellem vil en alvorlig epidemi eller pandemi opstå. Det kan vi lige så godt vænne os til. I disse globaliseringstider er deres spredningspotentiale stort. I modsætning til Den Spanske Syge i 1918, spreder epidemier sig i dag lynhurtigt med flyrejsende, krydstogtskibe mm.

Et afsluttende ønske ville være, at den af-professionalisering, der har fundet sted i sundhedssektoren, stopper. Mange af os læger og sygeplejersker har sågar overtaget

Djødernes sprog og tankegang. Lad os få fagligheden og vort eget sprog tilbage, lidt mere ro og mindre indblanding fra andre faggrupper, der i realiteten ikke har noget fornuftigt at byde ind med.

Hvordan det vil gå med COVID-19-epidemien i Danmark, ved vi endnu ikke. Foreløbig stiger antallet af smittede og intensivt behandlingskrævende som forventet dag for dag. Influenza har en generationstid på ca. to døgn (dvs. fra en person bliver smittet og selv kan smitte), mens den for COVID-19 er 5-6 dage. Det betyder, at epidemien med COVID-19 vil vare længere tid end en influenzaepidemi. Inkubationstiden for COVID-19 er i gennemsnit ca. en uge, men kan være op til 12 dage. Der går altså nogen tid, før sygdommen viser sig. De, der havner i respirator, er typisk blevet smittet to uger før. Med andre ord aner vi ikke, hvordan situationen er om 2-3 uger. Vi kan kun håbe, at fornuftig adfærd kan begrænse antallet af alvorligt syge og døde. Vi kan kun håbe på, at hospitalerne kan følge med. Man har gjort sig store anstrengelser for at øge kapaciteten i sundhedsvæsenet, og det lykkes kun, fordi mange løfter i flok og gør en frivillig indsats. Vi bør fremover være bedre forberedt.

Vi kan kun håbe på, at
hospitalerne kan følge med.
Man har gjort sig store
anstrengelser for at øge
kapaciteten i
sundhedsvæsenet, og det
lykkes kun, fordi mange
løfter i flok og gør en frivillig
indsats. Vi bør fremover
være bedre forberedt

Henrik Keller (f. 1963) er blev færdiguddannet som læge i 1992 og har siden 1999 arbejdet som praktiserende læge i Kastrup. Udgivet 22/03 2020

Abir Al-kalemji: Jeg er glad for, at det er Mette Frederiksen, der styrer Danmark under coronakrisen (13/4)

Lars Løkkes afslappede syn på genåbningen af Danmark sender et forkert signal til befolkningen i denne skrøbelige fase, hvor vi alle fortsat er dybt afhængige af, at folk stadig tager situationen alvorligt og følger anbefalingerne. Nu kræver flere oppositionspartier endda, at Danmark genåbnes hurtigere.

Imens sundhedsmyndighederne, eksperter, forskere, epidemiologer og speciallæger over hele verden følger udviklingen i coronapandamien, udforsker ny viden, udnytter erfaringerne fra andre lande med tackling af sundhedskrisen og diskuterer ydmygt, hvad optimal coronabekæmpelse er, vurderer Lars Løkke Rasmussen skråsikkert, at regeringens strategi er fejlslagen.

Vi skal naturligvis have en fri og åben debat af coronahåndteringen og bevare sund skepsis over for det væld af informationer, der påvirker massernes opfattelse af den usynlige fjendes manifestationer. Den tidligere statsminister har sin fulde ret til at have en mening og udtrykke bekymringer for økonomien og rækkefølgen af genåbningen af samfundet – men konsekvenserne af hans bastante vurderinger kan være alvorlige, særligt når han ikke besidder de nødvendige faglige kompetencer for sin evaluering, ikke har rådgivet sig med fagprofessionelle eller sidder med beretninger fra hospitalerne, der dagligt gør sig vigtige observationer om udviklingen. Senest har direktøren for Sundhedsstyrelsen, Søren Brostrøm, betegnet den danske respons på krisen som en ”[kæmpestor succes](#)”.

Lars Løkkes afslappede syn på genåbningen af Danmark sender et forkert signal til befolkningen i denne skrøbelige fase, hvor vi alle fortsat er dybt afhængige af, at folk stadig tager situationen alvorligt og følger anbefalingerne. Nu kræver flere [oppositionspartier](#) endda, at Danmark genåbnes hurtigere.

Det kan blive katastrofalt hvis dette ønske opfyldes. Verdenssundhedsorganisationen WHO har allerede [advaret](#) i skarpe vendinger om for hurtig lempelse af restriktionerne, som kan resultere i “dødbringende genopblussen” af coronavirusen.

Hvis oppositionens scenarie om fx åbning af caféer og restauranter realiseres, kan det skabe flere smittekæder, i hurtigere tempo, og det målrettede arbejde for at afgrænse epidemien kan blive tabt på gulvet. Vi har set lande, der begik fejlen med at genåbne byerne for hurtigt, og hvor situationen blev forværret. Det udløser yderligere forlængelse af nedlukningen, hvilket forværre de økonomiske konsekvenser. Hongkong er et eksempel på, hvor farligt det er at lukke samfundet op for tidligt efter en nedlukning.

I Danmark er kurven knækket, smittespredningen er holdt under kontrol, og smittetrykket er faldet fra 2,6 til 0,9/1 i april. Det vil sige, at en smittet nu “kun” giver coronavirus videre til 0,9/1 [den første version af artiklen refererede til tallet før det seneste pressemøde: 1,4, red.]. En eksponentiel stigning – som tilfældet var i Italien – er undgået. Antal indlagte og antallet af patienter på intensivafdelingerne er faldet pænt gennem et stykke tid. Antallet af dødsfald har det meste af april været mellem 10 og 20 om dagen. Hospitalerne kan følge med og higer sågar efter at genoptage nogle af de kliniske aktiviteter, fx ambulante funktioner og operationer.

At coronabelastningen på sundhedsvæsenet er på så lavt et niveau, kan vi takke den aktuelle krisehåndtering for. Nu kan man forsigtigt eksperimentere med en kontrolleret genåbning, også af det almindelige sygehusvæsen, hvor nogle af de elektive (planlagte) aktiviteter kan genoptages.

Det er en svær øvelse og regeringen og sundhedsmyndighederne balancerer hele tiden på en knivsæg for at minimere de menneskelige og økonomiske tab. Det skal sikres, at sygehusene ikke overloades med patienter, men samtidig belastes i en grad, at intensivafdelingerne lige netop kan følge med antallet af alvorligt syge. Det kræver nøje monitorering af epidemiens udvikling, genåbningens implikationer og beredskabets ressourcer.

Hos Dansk Folkeparti mener man, at det faldende antal af smittede og indlagte med coronavirus de seneste mange dage er »**et helt afgørende argument**« for at genåbne tidligere end den dato, regeringen lige nu lægger op til. Men tværtimod. Det er et argument for, at strategien ser ud til at virke, og at beslutningstagere skal være yderst forsigtige med sætte den gode udvikling på spil ved at foretage forhastede genåbningsskridt.

Om åbningen af skoler og børneinstitutioner fra og med i morgen er forsvarlig, har vi Sundhedsstyrelsens ord for, men det er stadig kun et kvalificeret gætværk. Det vil være klogt at afvente resultatet af dette tiltag, før nye restriktioner lettes. Hvis alle tiltag blev ophævet i morgen, ville smittepresset igen stige betydeligt, ifølge prognoser fra Statens Serum Institut.

Tidsfaktoren er afgørende på flere niveauer, ikke ”kun” i forhold til smittetrykket. Jo længere tid der går, jo større bliver vores viden om, hvordan coronavirus opfører sig, spreder sig og nedkæmpes. Medicin mod COVID-19 er ved at blive testet på flere danske **hospitaller**. Forskere på OUH går snarest i gang med at **teste**, hvordan man kan forebygge coronavirus og minimere dens skadelige effekter hos sårbare. Ligeledes arbejder ikke færre end 115 forskerhold globalt på højtryk for at udvikle en vaccine, og en britisk professor i vaccinologi udelukker ikke, at vi allerede til **efteråret** kan se resultater. Med den nye teknologi, det brede, internationale samarbejde og de gode finansieringsmuligheder, kan processen speedes op, selv om det er afgørende, at vaccinen testes i tre forsøg og overholder de nødvendige faser for udviklingen.

Krisen har dokumenteret, hvor vigtigt vores sundhedsvæsen er, og fremhævet, hvordan sundhedspersonalet udfører heltegerninger hverdag – de ansatte skal støttes og beskyttes. Vi har set grædende læger og sygeplejersker fra Italien, USA og Spanien. Det kan være traumatiserende at se patienter dø alene, at der mangler værnemidler og basalt udstyr, og at menneskeliv går tabt pga. mangel på respiratorer. Behandlingsprioritering skal foretages på baggrund af lægefaglige vurderinger – de skal ikke betinges af beredskabsbegrænsninger, hvad der vil være ubærligt. Den danske coronahåndteringsmodel skåner sundhedspersonalet for den slags konsekvenser af en ukontrollabel epidemi – og tilgangen kan forebygge angst, depression, udbrændthed, PTSD og længerevarende sygemeldinger hos sygehuspersonalet. Danmark handlede nogenlunde tidligt og nåede at afværge de skrækscenarier, vi har set i andre udviklede lande. Nu skal vi ikke hvile på laurbærrene.

Abir Al-Kalemji (f. 1974) er læge, ph.d. og klummeskribent. Oprindeligt fra Irak og Syrien. Skriver primært om integration og sundhed. Udgivet 13/4

Bjarne Corydon: Der er tale om et brud, ikke bare med Thorning-regeringen, men med de seneste 30-40 års konsensus (11/6)

Interview af Jeppe Grand Egsgaard

RÆSON: Hvad er de største udfordringer, som regeringen, men også Danmark, skal håndtere i denne regeringsperiode, når coronakrisen rent sundhedsmæssigt forhåbentlig er under kontrol eller stilnet af?

CORYDON: Med ét ord er svaret jo: økonomi. Det kan lyde primitivt, fordi det kan lyde, som om man synes, at alt andet er ligegyldigt. Men det betyder jo snarere det modsatte; nemlig at vi nu igen vender tilbage til en situation, hvor tyngdeloven gælder. Og i modsætning til de luftlag, vi befandt os i på toppen af højkonjunkturen, som jo på alle måder nok var åndeligt usunde, så kommer vi nu tilbage til en situation, hvor vi bredt og intuitivt forstår, at økonomi er forudsætningen for alt andet, vi gerne vil – og nøglen til grøn omstilling, velfærd og lighed.

Før coronakrisen var der jo opstået en situation – og det er jo altid den ulykkelige bagside af en højkonjunktur, at fornuft går fløjten – hvor det nærmest var ondt eller et irritationsmoment, når nogen få, mig selv inkluderet, gjorde det gældende, at økonomi er forudsætningen for alt andet. Nu er der formentlig sket det, at det bliver intuitivt klart for det store flertal, fordi økonomi igen bliver så konkret knyttet til beskæftigelse. Beskæftigelse og arbejdsløshed er helt fundamentalt menneskelige vilkår, hvor man har en frygt – og det er desværre for nogle også en realitet – der går ud på, at man ikke kan forsørge sig selv – heller ikke selvom man gerne vil og udfolder alle bestræbelser på det. Det vilkår fremmer jo altid forståelsen for, hvad økonomi egentlig er for en størrelse i samfundsmæssige sammenhænge. Og det, tror jeg, kommer tilbage.

RÆSON: Det værdi- og idegrundlag, der bl.a. lå til grund for, hvordan du og den socialdemokratiske regering i sin tid besvarede 'jeres' krise, finanskrisen, var det, du dengang kaldte 'din tro på konkurrencestaten'. Har coronakrisen ændret på den tro?

CORYDON: Den har vel skærpet den tro - og endda meget voldsomt. Man kan sige det sådan her: Vi lever jo i dag i en konkurrencestat – det gjorde vi også før coronakrisen, det har vi gjort i årtier. Man kan være for eller imod. Men hvis man er imod, så må man også indstille sig på at give afkald på konkurrencestatens fordele. Fordelene er jo, at man kan finansiere et velfærdssamfund – og endda et meget generøst velfærdssamfund. Vi har haft tårnhøj beskæftigelse med meget attraktive reallønninger, i sammenligning med hvad man ellers ser globalt.

Det, vi vel havde før coronakrisen, var en konkurrencestat, der kørte i tomgang, og hvor de, som sad ved rattet, ikke rigtig turde tage fat i det. De lod dybest set som om, det slet ikke var den type bil, de var sat i spidsen for at køre. Det kunne jo gå fint, fordi der var masser af brændstof på tanken, og vejen gik ligeud, der var ikke rigtig nogen bump, og udsigten var tilmed glimrende. Vi var i en højkonjunktur, og vi lukrerede i ekstrem grad på de svære beslutninger, der var blevet truffet i de foregående år. Det var næsten, så man måtte knibe sig i armen over vores held i Danmark. Det sætter coronakrisen jo en brat stopper for.

Ikke sådan, at alting synker i grus, for vi har jo stadig enormt mange fordele med os ind i krisen. Vi har meget, meget sunde offentlige finanser, og det er det, der tillader en meget dyr, men også – synes jeg – rigtig krisepolitik.

Men behovet for at besinde sig på nødvendigheden af at dybest set optimere vores konkurrencestat – det behov skærpes jo massivt. Det går ikke længere at lade den her diskussion om økonomiske samfundsforhold være sådan en dilettantisk leg, der mest af alt handler om kommunikation, positionering og særinteresser. Der bliver simpelthen nødt til at komme en alvor og *factfulness* ind i de her ting igen, for de har været grumt fraværende i en alt for lang periode. Der skal ske en realøkonomisk opvågning.

RÆSON: Kritiske stemmer vil jo nok sige, at hjælpepakkerne har været udtryk for massivt øgede offentlige udgifter og for et opgør med konkurrencestaten.

CORYDON: Heldigvis for det har vi valgt den linje. Forudsætningen for at gøre det er jo netop, at vi har en stærk konkurrencestat. Italiens mulighed for at gøre noget tilsvarende er uendeligt meget mere begrænset, fordi de *ikke* har en stærk konkurrencestat. Alt det, man blandt mange af konkurrencestatens kritikere nu glæder sig over, er kun muligt i kraft af konkurrencestaten. Det er så indlysende, så matematisk en sandhed, at der nærmest ikke er nogen grund til at diskutere den – og det lykkes så alligevel alverdens skriqhalse i læserbrev efter læserbrev.

RÆSON: Ophavsmanden til konkurrencestatsbegrebet, Ove Kaj Pedersen, har fx for nylig sagt til Information: ”Bunden er røget ud af austerit (nedskæringspolitik, red.). I dag bliver der pumpet midler ud som aldrig før. Nu bliver den store diskussion, om de penge overhovedet skal betales tilbage. Er gæld overhovedet betydningsfuld mere?”. Han tror, at man i fremtiden vil lytte mindre på økonomer, og at politikere vil få større handlerum. Tvivler du ikke på konkurrencestaten som den helt centrale fremtidige model?

CORYDON: Det er en god beskrivelse af den diskussion, som er på vej. Den tendens er da markant: markant i den danske offentlige debat på Christiansborg og langt inde i regeringen. Det er måske faktisk et stort spørgsmål, om den også omfatter statsministeren; det gør den vel i et vist omfang, men vi har alle sammen til gode at se, hvilken vej hun i virkeligheden vælger i det her vadedsted.

Der er langt mere på spil nu end for få måneder siden. Fordi afstanden imellem det, der er nødvendigt (hvis vi ærligt ønsker at efterstræbe de mål, som vi alle siger, vi tror på), og så den fristelse, der er – ikke bare at undlade at gøre det rigtige, men virkelig at tage et spring ud på dybt vand og simpelthen fuldstændig klippe forbindelsen til det, der er sund fornuft, som vi har brugt 40 år på at bygge op – og ja, den afstand er nu større, end vi har set i 30-40 år.

Risikoen og sandsynligheden for, at vi simpelthen drejer forkert i det T-kryds, er markant.

En af mulighederne, vi har for at bringe os selv i uføre, er jo den, du selv rejser; det er tanken om, at alting er gratis. Det synspunkt ser man jo fremført forbløffende bredt, og det beror på en teknisk misforståelse.

Det er jo fuldstændig korrekt, at vi har så gode offentlige finanser, at vi kan føre dyr, omfattende krisepolitik i en afgrænset periode, uden det behøver at skade os på længere sigt. Men det er på *ingen måde* det samme, som at vi kan øge de løbende udgifter til vores fællesskab uden at betale regningen for det.

Prioriteringsrummet bliver et vanskeligere sted at være, fordi der simpelthen i en periode vil være flere ting, vi er nødt til at bruge penge på. Vores sundhedsvæsen, at komme på fode igen økonomisk samt vores konkurrenceevne. Der vil også være sociale udgifter, vi er nødt til at afholde. Det vil sige, at noget af det, vi troede, vi havde råd til, vil vi skulle se i øjnene, at vi ikke længere har råd til. Medmindre vi selvfølgelig tager os sammen og finansierer de her ting ved at gøre samfundskagen større.

RÆSON: Finansministeren har oplyst, at han forventer et offentligt underskud på næsten 200 mia. kr. i 2020, og BNP for årets første kvartal forventes at falde 1,9 pct. Det vækker selvfølgelig minder om den økonomiske situation efter finanskrisen, som du bl.a. stod i spidsen for genoprettelsen af [som finansminister i den socialdemokratiske regering 2011-2015, red]. Får den nuværende socialdemokratiske regering brug for at tage den samme værktøjskasse i brug for at genoprette økonomien, som du gjorde dengang med en aktiv reformpolitik, der trimmede udgiftssiden i det offentlige budget?

CORYDON: Det er da helt åbenlyst, at man bliver nødt til at få sving i den værktøjskasse igen, hvis man vel at mærke vil gøre noget, der virker på den lange bane. Men alting tyder indtil videre på, at regeringen i stedet er mest fristet af at gå i en blød bue uden om alt det, der er svært og virkningsfuldt.

Det, vi vil komme til at se de kommende uger, måneder og år, er svaret på spørgsmålet om, hvorvidt regeringen vil føre blokkrisepolitik med udgangspunkt i venstrefløjen – måske med Dansk Folkeparti som en form for hjælperytter – eller om man vil lave løsninger hen over midten, selvfølgelig primært med Venstre og i sagens natur uden venstrefløjen. Hvis svaret er det første, så står vi i en meget dramatisk situation: Da tager vi et alvorligt brud væk fra den måde, den økonomiske politik – med succes – er blevet ført på i 30-40 år af Nyrup, Thorning, Løkke osv. I virkeligheden tilbage til 1970'erne og til den sump, man sad i på det tidspunkt. Det er jo det, der er på spil i de her uger og måneder. Det er virkelig værd at følge med i.

RÆSON: Når man sammenligner Helle Thornings og Mette Frederiksens retorik og budskaber, så virker det jo næsten som et helt andet parti.

CORYDON: Det synes jeg da også godt, man kan sige, at det er. Det er en meget skarp iagttagelse, som egentlig – analytisk set – rummer masser af sandhed.

[...] Der er nogle signaler ift. arbejdsmarkedspolitikken, som er foruroligende. Som jeg hører beskæftigelsesministeren, så er vi med ekspresfart på vej tilbage til 1970'er-tankegangen om, at løsningen på høj arbejdsløshed er at fjerne nogle mennesker fra arbejdsmarkedet: at man fjerner nogle mennesker sidst i arbejdslivet til fordel for, at nogle unge så kan komme ind. Det havde man uendeligt dårlige erfaringer med i 1970'erne, jeg vil sige nærmest katastrofale. Det indså man først, da man for alvor tog skeen i den anden hånd og forstod, at en stærk økonomi bygger på, at mange mennesker kan og vil arbejde – ikke mindst i kraft af, hvad Nyrup og Lykketoft gjorde på den dagsorden, selvom de selv har glemt det i dag. Men det var i den grad dem, der tog springet væk fra den der forfejlede tankegang. Nu er vi måske på vej tilbage, og det ser jeg på med meget stor skepsis.

Omkring erhvervslivets vilkår: Den primitive tankegang om, at de konkurrencedygtige virksomheder udgør en del af samfundslivet, som man på en eller anden måde kan straffe, eller som man er nødt til at begrænse i deres udfoldelse via regulering og alt muligt andet, bliver nødt til at finde et meget mere pragmatisk leje, hvor man forstår, at det er i Danmarks nationale interesse, at vores virksomheder kan konkurrere uden for landet – og det handler også om deres omkostninger. Ikke mindst i en krisetid. Vi bliver nødt til at se pragmatisk på det, også selvom det ikke står i den lille røde håndbog. I den røde blok har man jo taget aktiv afstand fra nogle af de beslutninger, der blev truffet bagud, som virkede glimrende, og som der var konsensus omkring dengang. Nu finder man dem ideologisk urene; fx spørgsmål om selskabsskat, kapitalbeskatning eller marginal beskatning af arbejdskraft osv.

Så er der spørgsmålet om budgetstyring: Vi har jo til gode at få klar tale om, hvor skabet skal stå ift. styringen af de offentlige finanser. Det er jo unikt, at vi har en regering, der sidder på Finansministeriet og statsfinanserne, men ikke skaber klarhed om, at alle de

forslag og ideer, der er til dybest set at benytte den her lejlighed til permanent at øge udgifterne til alt det, vi har lyst til, uden at finansiere det, det er fuldstændig uden for nummer. Man skal have sat en streg i sandet og markeret, at det ikke holder. Om de ligesom på en eller anden måde får fumlet sig ned ad en vej der, synes jeg, er et stort opmærksomhedspunkt.

Så er der en sidste ting, som jeg også mærker, at du kredser om: den falske fortælling om den økonomiske politik efter finanskrisen og forsøget på at stille det op som et modbillede til det, der skal ske nu. Medmindre det forbliver ren luftig retorik, så er det virkelig noget, man vil komme til at snuble over, tror jeg, meget snart.

Sandheden om den økonomiske politik efter finanskrisen er en anden end den, der fortælles i det offentlige rum. Der *blev* faktisk ført meget omfattende ekspansiv finanspolitik for at dæmme op for finanskrisen; der fossede virkelig mange milliarder ud af statskassen. Det viste sig så også, at det ikke var tilstrækkeligt; det var nødvendigt at gøre andet og mere – vi skulle have fat i nogle af de svære, strukturelle redskaber, og så viste det sig jo, at det faktisk virkede. Fra bunden af finanskrisen til udbruddet af coronakrisen blev der skabt en kvart million arbejdspladser. Dybest set kan man sige, at det tungeste og enkleste spørgsmål til dem, der nu sidder med opgaven, er: ”Vil I gøre noget tilsvarende?”. Nu kender vi jo ikke den fulde tyngde af krisen endnu, det gør ingen af os – men det er ikke usandsynligt, at det er en lignende rejse. Man skal have skabt, i samme størrelsesorden, over 200.000 arbejdspladser.

RÆSON: Og nu er du ikke politiker længere, men: Tænker du konkret sådan noget, som Venstre også er fremme med, som fx skattestop eller sænkning af momsen?

CORYDON: Jeg synes jo ikke, at noget af det, der er kommet fra nogens side i øjeblikket, er specielt veludvalgt. Det må jeg sige.

Rent teknisk virker ideen om en midlertidig sænkning af momsen dybt betænkelig. Det vil jo bare betyde, at man rykker forbrug fra 2021, og det vil sige, at man får *stop and go*, hvor vi kører ind i en økonomisk mur til nytår, hvilket vi næppe vil kunne håndtere. Derfor ville vi være nødt til at forlænge sænkningen, og så er man jo ude på en sti, der koster hundredvis af milliarder kroner og måske i virkeligheden ville slå hul på statskassen – også på permanent vis. Det er jeg meget betænkelig ved, vil jeg sige.

Jeg tror til gengæld, der er god fornuft i, at Venstre slår fast, at en præmis for at lave noget hen over midten (hvor man får fløjene skilt fra) skal være, at man ikke samlet set hæver skattebetalingen for danskerne. En fuldstændig fast præmis for samarbejdet om, at man ikke samlet set svækker økonomien ved at trække flere skatteindtægter ind i statskassen, det er klogt og sundt. Det vil formentlig også være der, Mette Frederiksen for første gang mærker tyngdeloven, ift. at der er et vejvalg – altså enten hen over midten eller ud til venstrefløjen.

Jeg synes sådan set – og det vil jeg sige ærligt, selvom den rolle, jeg spillede i mit liv som politiker, gjorde, at jeg var involveret i en anden position – at designet i noget af det, der blev gjort i starten af håndteringen af finanskrisen af den daværende Løkke-regering, jeg ikke selv var en del af, var ganske begavet. Der fik man skruet en stimulus sammen, hvor man sendte penge ud i økonomien for at sætte gang i beskæftigelsen, men på en måde, hvor der var positive struktureffekter, der senere bidrog til, at regningen også blev betalt, og at der dybest set var flere mennesker, som var interesserede i at arbejde, da beskæftigelsen så kom op igen. Det var rigtig fint skruet sammen, og jeg synes også, nogle af de ting, vi selv lavede efter samme devise – også hen over midten, uden venstrefløjen – havde samme snit. Det tror jeg, at man skal til at sigte efter igen.

RÆSON: Er din pointe i virkeligheden, at regeringen bliver nødt til at rykke tilbage til den midtsøgende politik, som I førte?

CORYDON: Lad os gøre ophold ved de ord; *nødt til* eller *nødvendighed* og gå i dybden med det. Det er måske det mest misforståede ord i den offentlige debat i Danmark, for i mine øjne findes *nødvendighed* kun i forlængelse af nogle mål – og omkring mål er der jo frit politisk valg. Vil vi have en høj beskæftigelse? Vil vi have lighed? Vil vi have råd til velfærd? Det beslutter vi jo selv.

Det er ligesom i vores eget liv; vi kan beslutte os for, at vi gerne vil have en uddannelse og en familie, men gør vi så det, der rent faktisk skal til, for at vi kan nå dertil – eller er det dybest set noget, vi går og leger med os selv? Alle mennesker lever med det skisma, og sådan er det også i politik.

Som jeg ser retningen i øjeblikket, er den på vej væk fra det, vi så ikke bare under Thorning, men også under Nyrup, Schlüter, Løkke og Fogh. Vi er ligesom på vej væk fra den konsensus, vi har haft i den økonomiske politik, siden Knud Heinesen [tidl. socialdemokratisk politiker og erhvervsmand, red.] gjorde gældende, at vi stod ved afgrundens rand. Det, mener jeg, er åbenlyst. Der er alle tegn på, at krisen risikerer at accelerere det brud med konsensus.

Men: Jeg synes ikke, at der endnu er gjort eller sagt noget, som ikke kan korrigeres. Og så tror jeg, at regeringen vil køre ind i virkeligheden i løbet af de kommende år på en måde, som vil have en virkning.

Det vil i stadig større grad blive et enten-eller: Hvis man ikke vil ind mod midten, samarbejde reelt med Venstre, tage fat i de værktøjer, der virker – jamen, så vil man blive presset i retning af ikke bare at gøre ingenting, men at gøre det modsatte. Der tror jeg, at der lidt er en T-krydstilstand på vej i det politisk-økonomiske rum – det er vist et citat, man kun kan slippe afsted med i RÆSON, men så skal man også benytte sig af lejligheden. Men ja, det er dybest set bare det, jeg siger.

RÆSON: Men er S et andet parti i dag, fordi de vil forsøge at trække mod venstrefløj?

CORYDON: Ja, det er en glimrende opsummering. For Thorning var der jo ikke nogen tvivl. Og det var der heller ikke for Nyrup i sin tid. Den kolde, nøgterne analyse af dansk økonomisk-politisk historie fra 1982 til 2015 – selvfølgelig med alle mulige udsving og dramaer – er, at den er blevet ført i konsensus inden for rammerne af et paradigme, der viste sig at være kolossalt meningsfuldt. Og ja, det er konkurrencestatens paradigme og præmisser, der blev lagt til grund der.

RÆSON: Du har indtil videre beskrevet et slags socialdemokratisk paradigmeskift i hvert fald i den økonomiske politik, når man ser på den nuværende regering og den, du selv var en del af. Er det en unik tendens, når du ser ud i verden?

CORYDON: Der er tale om et brud, ikke bare med Thorning-regeringen, men med de seneste 30-40 års konsensus og hele den tankegang. Og hvad er det så, der sker? Det skal ses i sammenhæng med den polarisering, som du også ser i næsten alle andre vestlige demokratier; det er ikke bare et dansk fænomen. I Storbritannien var det Jeremy Corbyn, der tog Labour et andet sted hen end tidligere, i USA var det Bernie Sanders, der forsøgte at tage Demokraterne et andet sted hen, end Clinton og Obama havde stået. Alle sammen uden succes. Der har håndværket til gengæld i en dansk sammenhæng været meget mere dygtigt, idet det sådan set er lykkedes S at vinde magten og dybest set også at sætte sig på den på en ganske effektiv måde. Men det ændrer jo ikke på, at hvis man interesserer sig for det, som jeg synes er vigtigst, nemlig ikke bare det politiske spil, men de samfundsmæssige konsekvenser, så er det, der sker i Danmark, da bestemt en del af den samme trend. Det er det aktuelle, den globale kontekst: Den peger tilbage mod 1970'erne i skræmmende stil.

Jeg vil slet ikke udelukke, at Mette Frederiksen på sin egen behændige måde finder en sti tilbage til pragmatismen. Der er ikke noget af det, som hun har sagt og gjort endnu, der afskærer hende fra det. Coronakrisen giver hende en unik chance for at bevæge sig i den retning, hvis hun er dygtig og modig til at gøre det på en måde, som jeg tror, rigtig mange vælgere vil reagere positivt på. Hvis vi ser tilbage på folketingsvalget, så var der ikke den store folkelige begejstring for det projekt, vi har omtalt her – det fik sådan set en lavere tilslutning, end Thorning gjorde i sin tid med midterkursen. Så jeg tror stadig, at det her spil er åbent. Man skal huske ikke bare at lytte til ordene, men også til realiteterne.

Om regeringen og klimaet:
 ”Jeg tror, at de er meget i tvivl. Jeg tror, at de er inderligt i tvivl om, hvordan det her skal foregå i den virkelige verden”

RÆSON: Du har også selv nævnt mange gange, at – ud over økonomien – så er en af de helt store udfordringer også den klimakrise, vi står over for.

CORYDON: Men det synes jeg da stadig holder. Også efter to måneder med coronakrise og i øvrigt med udsigt til, tror jeg, et årelangt coronaforløb. Jeg tror jo, at den – desværre – noget mørke sandhed om den her virus er, at bekæmpelsen af den vil tage meget lang tid og holde os i et økonomisk-politisk limbo i længere tid, end vi har lyst til at forestille os. Så på den måde anser jeg stødet for at være meget voldsomt. Men selv med det i mente mener jeg stadig, at klimakrisen er fuldstændig lige så alvorlig og akut, som før virussen brød ud.

RÆSON: Du har sagt, at konkurrencestaten er en forudsætning for, at vi kan klare klimakrisen. Kan du uddybe den pointe?

CORYDON: Det, mener jeg jo, er matematik. Her synes jeg også, at der er et T-kryds. Fordi man kan selvfølgelig leve op til 70 pct.-målsætningen ved dybest set at begrænse den økonomiske aktivitet i Danmark. Men nu er vi jo et velfærdssamfund, som bruger halvdelen af BNP på hinanden. Det betyder, at den løsning ikke bare ville betyde private, personlige afsavn, men også nogle store kollektive afsavn ift. velfærd, beskæftigelse, reallønningerne og, tror jeg, ligheden. Det er jo en vej at gå, men vil man ikke gå den vej, så bliver man nødt til at finansiere klimapolitikken ved at skabe et rigere samfund.

At skabe et rigere samfund ved vi faktisk ret meget om i Danmark, fordi vi har brugt 40 år på at lære det. Nu har vi så i et-to ladet som om, at vi ikke rigtig vil beskæftige os med det, vi har lært. Men det bliver vi jo nødt til at gå i gang med igen, hvis vi alvorligt mener, at vi vil leve op til de klimamål, vi selv har sat os, og vi vil gøre det uden at lide alt for store afsavn – hverken privat eller kollektivt. Der har vi også at gøre, i mine øjne, med et T-kryds.

Det kan man så verfe af som et synspunkt blandt så mange og måske som en sær forestilling fra en excentrisk chefredaktør, men det er jo matematik. Der findes ikke et eneste alvorligt menneske i Danmark, der ikke – efter at have sat sig ind i de her forhold – konkluderer som det naturligste af alting, at vi ikke har råd til at finansiere 70 pct.-målsætningen inden for rammerne af det økonomiske råderum, vi kendte før coronakrisen. Det hang simpelthen ikke sammen matematisk.

RÆSON: Tilsiger konkurrencestatslogikken ikke også, at vi må overveje at slække lidt på den ambitiøse målsætning om en 70 pct. reducere af vores udledninger?

CORYDON: Det er et politisk valg. Ja, der har været kritik af den her målsætning, og den er også forståelig, men nu traf vi en beslutning som nation i bredest tænkelig enighed – næsten hele Folketinget og et overvældende flertal af vælgerne – om at sætte det her som et nationalt mål. Vi knæsatte det ved lov, hvilket vi trods alt sjældent gør med de ting, vi vil. Det matcher jo meget godt det, der i en global naturvidenskabelig sammenhæng synes at være nødvendigt, og det matcher meget godt med de forpligtelser, vi har efter Paris-aftalen. Jeg synes, det er meget sundt at tage det som præmis.

Vi kommer ikke uden om nogle diskussioner, hvor vi må sætte spørgsmålstejn ved mange af de andre ting, vi sætter utrolig meget pris på i Danmark; er mange af de overførselsindkomster, vi bevilger hinanden, fx vigtigere end den grønne omstilling? De debatter kan man godt valse uden om nogen tid endnu, men de kommer.

Det, der er særligt ved klimakrisen, er jo i modsætning til alle andre kriser, vi har arbejdet med historisk, at der er en nedtælling. Nu håber jeg virkelig ikke, at jeg provokerer nogen, men med andre brændende samfundsspørgsmål – tag ligestillingsspørgsmålet – så uanset hvor vred og indebrændt man er over det, og det er jeg faktisk af og til, så er den historiske realitet stadig, at der følte vi godt, vi kunne vente i dybest set hundredvis af år med at nå de mål og måltal, vi følte var rigtige; vi venter stadigvæk. Men med klimakrisen kører vi jo op imod en mur. Det kan godt være, at årstallet ikke er 2030, men så er det noget andet derefter. Der kommer vi ud over et tipping point, hvor det bliver for sent at begrænse nogle konsekvenser, som virkelig vil kunne mærkes hårdt på globalt plan, og som vi nok også føler en moralsk pligt til at styre uden om.

Fra vismandsinstitutionen ville de sige, at hvis vi skal være helt CO₂-neutrale i 2050, og det findes der nok ikke nogen – det er i hvert fald meget få, mærkelige mennesker – der er uenige i, så har vi en voldsom rejse foran os. Det kræver nogle ting af os, som vi ikke har været i nærheden af at forholde os reelt til. Det var også årsagen til, at S ikke gik ind for det før valget – man besluttede sig for at tage det på sig som en del af den parlamentariske realitet. Det, man nu har til gode, er reelt at tage konsekvensen af det, man har besluttet. Det er på ingen måder sket endnu, og man løber stadig i cirkler om sig selv for at slippe for at nå hen til den nødvendige samtale. Det er det, vi ser nu.

Det kommer kun til at ske, hvis man mener de mål, man har sat sig, alvorligt. Hvis 70 pct. er en realitet, hvis vi skal det, så er der ting – og det er fuldstændig naturvidenskabeligt og matematisk givet, og det velbeskrevet af Klimarådet – som skal gøres: Vi skal have udskiftet næsten hele vores bilpark, vi skal have omstillet vores energiproduktion og så videre. Det kan vi ikke gøre med regulering. Det bliver vi nødt til at gøre med instrumenter og incitamenter i et meget flittigt omfang, hvis vi skal være omkostningseffektive. Alt det der kommer man til at støde ind i, hvis man mener det alvorligt. Hvis regeringen ikke ønsker at støde ind i det – og det er højst sandsynligt det, kan man sagtens forestille sig – så er det, fordi man ikke mener det, man siger, alvorligt.

RÆSON: Men er der ikke en troværdighed bag regeringen og de øvrige partiers ord? Tror du ikke, at de mener det, de siger?

CORYDON: Jeg tror, at de er meget i tvivl. Jeg tror, at de er inderligt i tvivl om, hvordan det her skal foregå i den virkelige verden.

Det er da ikke tilfældigt, at tingene er gået så langsomt, og at man dybest set har valset rundt om den varme grød i klimapolitikken. Det skyldes, at de er dybt i tvivl om, hvorvidt de reelt skal tage det her på sig, eller om det på en eller anden måde kan *games*.

En meget sandsynlig vej frem er, at man iværksætter en række initiativer, at man udbygger den grønne energi, sætter gang i endnu mere forskning og klimapartnerskaber osv.

Alt sammen ganske udmærket og formentlig forholdsvist dyrt og bestemt grønt, men ikke på nogen måde noget, der sikrer os de 70 pct. Det kan man da snildt forestille sig, og så må det jo være sådan. Jeg synes bare i et demokratisk henseende, at vi skal have samtalen om, hvorvidt det der mål, vi har sat os, som en hel generation af unge faktisk tror, er alvor – har vi tænkt os at handle på det, eller er det bare noget, vi siger?

Bjarne Corydon (f. 1973) var fra 2011 til 2015 finansminister under Helle Thorning-Schmidts daværende regering. Siden 1. januar 2018 har han været administrerende direktør og chefredaktør på Børsen. Udgivet 11/06 2020 (i RÆSON42)

Allan Dreyer Hansen: Uanset hvad man måtte mene om indholdet af den politik, Socialdemokratiet har ført, har den uden tvivl begrænset udbredelsen af populisme (22/6)

”Igennem mange år var der i relativt brede dele af befolkningen en fornemmelse af, at de ikke blev repræsenteret på flygtninge- og indvandrersområdet. Det var kun DF, som overhovedet talte om, at der var et problem. Der var mange, der oplevede en repræsentationskrise. De danske institutioner har i allerbredeste betydning vist sig at være i stand til at indoptage nogle krav, der i perioder ikke blev imødekommet. Det er det præcis modsatte af populisme”.

Interview af Silas Marker

RÆSON: Populisme er et omstridt begreb. I forskningen diskuteres man forskellige definitioner, og i den offentlige debat bliver det brugt som et skældsord for tom demagogi eller ansvarsløs politik. Hvad mener du, populisme er?

DREYER HANSEN: Både på tværs af de ekstremt mange definitioner af populisme, der gives, og de mange forskellige politiske fænomener, som kaldes populistiske, er det stort set umuligt at finde noget, der går igen. Der er dog én ting, og det bringer mig frem til min definition af populisme: En italesættelse af en meget stærk konflikt mellem folket og eliten. Det opstår, når der er en tilpas udbredt repræsentationskrise blandt relativt brede dele af befolkningen, som ikke føler sig repræsenteret, hvilket får nogen til at kritisere eliten for ikke at tjene folket.

Meget af det, man i dag udpeger som populisme, er i virkeligheden højrefløjspopulisme. Det, der kendetegner højrefløjspopulisme, er, at den også er nationalistisk og indvandringskritisk. Så ud over en oppe/nede-konflikt mellem folket og eliten, er der også en konflikt mellem ’det rigtige folk’ og ’de fremmede’. Det er kommet til at forme populismedebatten meget, så mange mener, at enhver indvandringskritisk politik er populisme. Ifølge mange er det populisme, når Socialdemokratiet strammer deres udlændingepolitik. Men der vil jeg sige: Nej, det er det ikke.

For det første er der ikke nogen politikområder, der som sådan er populistiske. Det bliver først populistisk, hvis man siger, at grunden til de mange flygtninge og indvandrere er, at der er en elite, som har ladet dem komme ind i landet – i strid med folkets interesser. Derfor er det populistisk, når Dansk Folkeparti siger, at de fremmede er kommet ind på grund af en kulturradikal elite eller en EU-elite; så har man en markering af en konflikt mellem folket og eliten. Men det, at markere en grænse mellem en nations befolkning og nogle fremmede, er ikke i sig selv populistisk, fordi konflikten mellem folket og eliten mangler. For det andet er der masser af konkrete historiske eksempler på populistiske bevægelser, der overhovedet ikke har været fremmedfjendske eller indvandringskritiske

Det er bare farligt, hvis man siger: "populisme er højrefløjspopulisme", hvilket mange populismekritikere de facto gør. De bruger det til at udpege nogen, der ikke er højrefløjspopulistiske, og tillægge dem de samme dårligheder, som vi finder hos højrefløjspopulister

---

RÆSON: Den kritik, at meget af det, der kaldes populisme, i virkeligheden er højrefløjspopulisme, har du rettet imod blandt andre den tyske politolog Jan-Werner Müller i en artikel i tidsskriftet Politik fra 2017. Men har du ikke ligesom Müller haft en definition klar på forhånd, som du har brugt på bevægelser og partier ude i virkeligheden, og som kan være ligeså god som Müllers?

DREYER HANSEN: Jo, det er klart. Men min definition har til forskel fra Jan-Werner Müllers den helt klare fordel, at den kan indfange den eneste bevægelse, der eksplicit har kaldt sig selv populistisk; nemlig The People's Party i slutningen af 1800-tallets USA. Det er temmelig paradoksalt, at Müller bruger en definition, der ikke ville kalde det parti populistisk. Man kan jo definere sine begreber, som man vil. Det er bare farligt, hvis man siger: "populisme er højrefløjspopulisme", hvilket mange populismekritikere de facto gør. De bruger det til at udpege nogen, der ikke er højrefløjspopulistiske, og tillægge dem de samme dårligheder, som vi finder hos højrefløjspopulister. Så drager man nogle konklusioner, man ikke kan tillade sig.

Et rigtigt godt eksempel på det er filologen Mogens Herman Hansen, som jeg har stor respekt for, der udgav en debatbog med titlen: "Hvordan forvrænger populismen demokratiet?" i 2017. I midten af den gennemgår han forskellige populistiske bevægelser, heriblandt det venstrefløjspopulistiske parti PODEMOS i Spanien. Men alt det, han siger om PODEMOS, får mig til at tænke: "det lyder da godt". Der er ingen fremmedfjendskhed, anti-demokrati eller noget i den stil. Så hvorfor skulle populister som dem partout "forvrænge" demokratiet? Det er en type glidninger, Mogens Herman Hansen og Jan-Werner Müller laver, der er problematiske, og de opstår, når ens populismedefinition er for snæver. Derfor foretrækker jeg en ekstremt bred og formalistisk definition.

RÆSON: Men er der ikke en fare for, at man ender med et begreb om populisme, der er for bredt og i virkeligheden kan omfavne alle demokratiske og frigørende projekter?

DREYER HANSEN: Populisme er ikke et fænomen eller et velafgrænset objekt. Det er en politisk logik, en form eller en måde at lave politik på. Man kan ikke forestille sig politik i den moderne verden, som ikke på en eller anden måde konstruerer et 'vi', som baserer sig på en idé om folket, og som trækker en grænse mellem, hvad der er folket, og hvad der ikke er. Det, der typisk bekymrer liberalister, er, at man trækker en grænse i befolkningen mellem folket og eliten, fordi det leder til undringsspørgsmålet, om eliten ingen rettigheder har? Og det skal den selvfølgelig have. Men der bliver altid trukket grænser.

Man kan ikke have en absolut pluralisme. Enhver politisk orden, inklusiv et liberalt demokrati, trækker nogle grænser og siger, hvad der er tilladt, eller hvad der ikke er. Det er netop dét forhold, som populismen sætter på spidsen. Og hvis vi kigger grundigt efter, vil vi altid finde det uanset hvilken type politisk bevægelse, vi ser på – om end i stærkt varierende grader. Så snarere end at sige, at nogen er populist, mens andre ikke er det, ville det være mere rigtigt at sige, at de fleste er mere eller mindre populistiske i deres politik.

I demokratiet har vi
talerstolen, og det vigtigste
ved den er, at der ikke er
nogen, der kan sige "her står
jeg for altid." Alle skal have
adgang til den, men pointen
er, at alle aldrig kan få
adgang til den

RÆSON: Du har sagt, at folket ikke eksisterer i sig selv, men bliver skabt som en kollektiv identitet i den politiske konflikt med eliten. Ifølge meget af den vestlige, demokratiske teori, skal "magtens plads" – altså det sted, suveræniteten udgår fra – være tom, så alle har adgang til at kunne bestemme. Er det så ikke i et demokratisk perspektiv problematisk, at populismen konstruerer en bestemt identitet som den, der skal bestemme?

DREYER HANSEN: Jo. Under enevælden var magtens sted tronen, som kongen sad på, og det var en krise, når den var tom. I demokratiet har vi talerstolen, og det vigtigste ved den er, at der ikke er nogen, der kan sige "her står jeg for altid." Alle skal have adgang til den, men pointen er, at *alle* aldrig kan få adgang til den. Magtens sted kan ikke være absolut tomt. Demokratiets historie er en historie om en stadig bredere inklusion siden dets indførelse, hvor det slet ikke gav nogen mening for de fleste af dem, der bestemte, at for eksempel kvinder skulle være en del af folket. Stadig den dag i dag har vi en nedre aldersgrænse for stemme- og valgret, og vi har ikke mindst en statsborgerskabsgrænse. Man kan sågar få frataget sin stemmeret.

Så 'folket' i Danmark er jo ikke bare alle, der bebor dansk jord.

Folket er ikke en naturlig, objektiv størrelse. Du kan ikke rationelt afgøre, hvem folket er. Der er politik og magt i enhver grænsesætning mellem folket og ikke-folket. Og grænser bliver trukket. Vi kan ikke have et altinkluderende politisk fællesskab. Hvad afgør så, om det er et demokrati eller ej? Her ville en god liberal svare "demokratiske procedurer". Men for det første skal vi være enige om, hvilke procedurer, der er retfærdige. Hvad skal vi holde op som den figur, der skal afgøre, hvilke procedurer, der er retfærdige? Det må jo være folket. For det andet har alle procedurer en historie. Der har altid været andre mulige procedurer, der er blevet udelukket, uden at nogen har kunne sige, at det var rationelt eller objektivt det rigtige.

Demokrati er en styreform, der ikke stiller sig tilfreds. Spørgsmål til dets eget grundlag og udformning er ikke bare tilladte, men velkomne, og den politiske kamp om det stopper aldrig. Netop dét er populisme et udtryk for. Faren ved meget anti-populistisk retorik er, at det kammer over ved at sige, at status quo er godt, og at ethvert angreb på det skyldes demagogi og folkeforførelse. Men det kan vi ikke filosofisk tage udgangspunkt i som en

nødvendig sandhed. Vi må jo vise og diskutere det, hvis vi mener, at status quo er bedre end det, der kan erstatte det.

Det er problematisk i forhold til forestillingerne om, hvad demokrati kan være, at vi i dén grad opfatter liberalt demokrati som den eneste rigtige form for demokrati. Det har jo formet sig historisk

RÆSON: Bare fordi den liberale kritik af populismen som partout udemokratisk og farlig er utilfredsstillende, og bare fordi populismen er et symptom på noget grundlæggende ved demokratiet, behøver vi vel ikke at acceptere den?

DREYER HANSEN: Der er faktisk noget positivt ved populismens logik, uanset hvilken form, den tager. Den minder os om, at der er en elite, et folk, og en mulig modsætning mellem enhver elite og forestillingen om folkestyre. Når det er sagt, er der mange populistiske bevægelser, partier og ledere, som jeg på ingen måde støtter, og som gør mig meget bekymret på demokratiets vegne. Men er det problematiske, at de konstruerer en konflikt mellem folket og eliten, eller er det måden, de konstruerer folkets interesser på? Jeg vil sige, det er det sidste.

Det er problematisk i forhold til forestillingerne om, hvad demokrati kan være, at vi i dén grad opfatter liberalt demokrati som den eneste rigtige form for demokrati. Det har jo formet sig historisk. Når liberale siger: ”Det her er udemokratisk”, burde de meget ofte sige: ”Det her er illiberal” i stedet. Jeg synes faktisk, at Viktor Orbán har en pointe i at sige, at det, han stræber efter, er et illiberalt demokrati. Man kan godt have et demokrati uden liberalisme. Når det så er sagt, er jeg selv en varm tilhænger af det liberale demokrati. Jeg mener ikke, man bør kaste personlige frihedsrettigheder, domstolsprocedurer og den slags ting ud med badevandet.

Min pointe er bare, at når der er et sammenfald mellem populistisk logik og demokrati, er det, fordi populismen lægger vægt på den demokratiske logik, i modsætning til den liberale logik. Populismen prioriterer forestillingen om folkesuverænit; at folket tager magten i modsætning til et aristokrati, kongedømme eller en elite, og at folkets vilje skal sætte sig igennem. Jeg synes selv, det er ret positivt, at den logik møder sine grænser i liberale forhold: Hensyntagen til den enkeltes frihed og retssikkerhed. Men det er det liberale element i det liberale demokrati, som populisme er i konflikt med, ikke med demokratiet.

RÆSON: Hvor ser du populismen i Danmark i dag?

DREYER HANSEN: Vi finder en klar italesættelse af folket hos Nye Borgerlige og Dansk Folkeparti, selvom den er blevet mindre udtalt hos DF gennem årene. Her har vi forestillingen om, at der er en elite i form af nogle politikere, der træffer forkerte beslutninger, fejlrepræsenterer folket og går imod dets interesse. På venstrefløjten er der ikke meget populisme for tiden. Pelle Dragsted har været ude at argumentere for, at man burde overveje at begynde at tale om en eller anden form for konflikt mellem folk og elite, men så vidt jeg forstår, fik han vist lidt hug indadtil i Enhedslisten, fordi det med populisme jo har en dårlig klang. Der var derudover en fra Alternativet, der skrev en kronik i Information i 2017,

hvor han kaldte sig selv populist med henvisning til, at han da bestemt syntes, at det var Alternativets opgave at være forsvarere af den bredere befolkning.

Men ellers er der jo ikke ret meget populisme at spore i Danmark. Det hænger sammen med en ret udbredt tilfredshed med de politiske institutioner. Igennem mange år var der i relativt brede dele af befolkningen en fornemmelse af, at de ikke blev repræsenteret på flygtninge- og indvanderområdet. Det var kun DF, som overhovedet talte om, at der var et problem. Der var mange, der oplevede en repræsentationskrise.

RÆSON: Og så inddæmmede Socialdemokratiet populismen ved at gå fra Nyrups famøse vending om, at populisternes aldrig ville blive "stuerene" til delvist at overtage deres politik og dermed efterkomme de krav, de var et svar på – men fra establishmentets eller elitens hold?

DREYER HANSEN: Ja, det er der efter min bedste mening ikke nogen tvivl om. De danske institutioner har i allerbredeste betydning vist sig at være i stand til at indoptage nogle krav, der i perioder ikke blev imødekommet. Det er det præcis modsatte af populisme. Og uanset hvad man måtte mene om indholdet af den politik, har det helt oplagt begrænset udbredelsen af populistiske logikker.

De danske institutioner har i allerbredeste betydning vist sig at være i stand til at indoptage nogle krav, der i perioder ikke blev imødekommet. Det er det præcis modsatte af populisme

---

Allan Dreyer Hansen (f.1964) er lektor på Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv ved RUC. Han har en kandidat i statskundskab fra Københavns Universitet. Han står i spidsen for et forskningsprojekt på RUC, der skal afklare, hvad 'populisme' og 'folkelighed' har betydet i dansk politik fra Grundlovens indførsel til i dag. Udgivet 22/6 2020

Tidl. overvismand Michael Svarer: Danmark har ikke noget gældsproblem, der gør det problematisk at finansiere krisen (2/6)

”Danmark har en meget sund offentlig økonomi. Vi har sunde offentlige finanser, vi har et stort finanspolitisk råderum, og vi har en meget lav gæld i international sammenhæng på omkring 35 pct. af BNP, som vi har nedbragt i løbet af de sidste mange år. Så der er et meget stort manøvrerum i forhold til at finansiere krisen”.

Interview af Markus Gjessing

RÆSON: Hvordan mener du, at regeringen har håndteret den økonomiske side af coronakrisen?

SVARER: Jeg synes, at de har håndteret det fint. Da coronapandemien opstod, var der ikke nogen tidligere erfaringer at trække på – situationen var meget ny. Med nedlukningen af økonomien opstod spørgsmålet om, hvad man dernæst burde gøre. Det, som mange økonomer, inklusiv mig selv, sagde, var, at staten burde bruge sine dybe lommer – sine gode finansieringsmuligheder – til at holde hånden under økonomien så godt som muligt. Det var også regeringens hovedstrategi, og det kom drypvist i takt med, at man opdagede, hvor stor en krise man var ude i.

Når man kigger på nogle af hjælpepakkerne i retrospekt, indser man, at det måske kunne være gjort på en anderledes måde – muligvis ved at kigge på incitamentsvirkninger. Men det var vilkårene; det skulle virke hurtigt. Risikoen ved at lave hjælpepakkerne med stor hast er, at man laver en støtteordning til nogle virksomheder, som måske dybest set ikke har brug for det. Omvendt var der andre virksomheder, som virkelig havde brug for hjælp, der ikke fik det. Derfor er der masser af designudfordringer med hjælpepakkerne, men givet den hast, de skulle leveres med, og det behov, der var for at få likviditet ud til danske virksomheder – for at holde hånden under den danske økonomi – synes jeg, at det er et ret flot arbejde.

RÆSON: Er det problematisk, at vi har optaget gæld for at kunne håndtere krisen?

SVARER: Overhovedet ikke. Danmark har en meget sund offentlig økonomi. Vi har sunde offentlige finanser, vi har et stort finanspolitisk råderum, og vi har en meget lav gæld i international sammenhæng på omkring 35 pct. af BNP, som vi har nedbragt i løbet af de sidste mange år. Så der er et meget stort manøvrerum i forhold til at finansiere det. Selvom der kommer en regning på 160 milliarder i 2020, som er det beløb, Finansministeriet skød på den 26. maj 2020, så er der god plads i de offentlige budgetter til at absorbere det. Indtil videre ser det også ud som om, at der er købere af de statsobligationer, der skal finansiere det. Renten er tilmed negativ, og det virker til, at der er ret stor tiltro til den danske økonomi og til, at gælden kan blive indfriet. I forhold til de nuværende beløb, vi taler om, er der slet ingen udfordringer forbundet med at optage mere gæld. På nuværende tidspunkt har vi ikke noget gældsproblem i Danmark.

RÆSON: Hvad skal vi holde øje med i den kommende tid for at skabe os et overblik over, hvor store de økonomiske konsekvenser kommer til at blive for Danmark?

SVARER: Selvom der er stor usikkerhed omkring tallene, skal vi holde øje med alle de tal, der kommer, som kan fortælle noget om, hvor hårdt krisen har grebet fat. Det væsentlige, som regeringen skal tilrettelægge sin politik ud fra, er, hvordan det går med at holde coronavirussen nede. Den bliver holdt nede nu, hvilket er rigtig godt, men der er fortsat en stor usikkerhed omkring, hvordan det kan udvikle sig, når vi åbner mere op. Og det gør det svært at lægge en slagplan. Næste del er at få udfaset hjælpepakkerne. I takt med at de bliver udfaset, kommer der nogle problemer for de virksomheder, der fx har modtaget lønkomensation, fordi de derefter vil blive overladt til de sædvanlige mekanismer. Det kan føre til stigende ledighed, og det kan give nogle udfordringer for den generelle økonomiske politik.

I forhold til de nuværende beløb, vi taler om, er der slet ingen udfordringer forbundet med at optage mere gæld. På nuværende tidspunkt har vi ikke noget gældsproblem i Danmark

---

RÆSON: Indtil videre har Danmark ikke været ramt af den helt store arbejdsløshed, som nogle forudså, selvom det kan ændre sig i den kommende tid. Hvordan kan man fremadrettet holde arbejdsløsheden nede, hvis vi går ind i en større global recession?

SVARER: Der er noget, som skal overtage for de hjælpepakker, der bliver udfaset. Det kan delvist være, at man skal se på arbejdsfordelingsordningen, som er en slags lønkomensation på andre vilkår. Den har hele tiden eksisteret, og den blev brugt kraftigt under finanskrisen. Men der vil være nogle virksomheder, som ikke kan blive reddet af den, der går konkurs eller som fx beslutter at skære 10 pct. af de ansatte, som så bliver ledige. Det, der så bliver udfordringen, er, at sikre, at de, der bliver ledige, får noget hjælp. Det, der kendetegner dansk økonomi, er, at der er rigtig mange jobopslag. Fx så man den 25. Maj 2020 det højeste antal jobopslag i år.

Der er rigtig mange job, selvom vi er i en krise, fordi der er en meget høj dynamik på det danske arbejdsmarked sammenlignet med andre lande. Der er rigtig mange brancher, som ikke er blevet hårdt ramt af coronakrisen, og faktisk er der også nogle virksomheder, som har oplevet en opkomst i den periode. For når folk ikke går på restaurant, bruger de fx flere penge i dagligvarebutikker, hvilket betyder, at de butikker har brug for flere ansatte. Det vil sige, at der er en stor dynamik på arbejdsmarkedet, men jobcentrene skal sikre, at de, der bliver ledige, bliver ledt hen til de områder, hvor der er brug for deres arbejdskraft. Fra finanspolitisk hold skal man vurdere, om der er brug for stimulipakker. Og det er det, der skal til, for at holde ledigheden nede.

RÆSON: I 2019 udtalte du, at en af de største trusler mod dansk økonomi, er klimaet. Regeringen fremlagde i sidste uge et klimaudspil, der vakte stor tilfredshed i erhvervsliv, mens det modtog kritik fra andre kanter, for at ignorere de CO2-afgifter som klimarådet havde anbefalet. Mener du, at regeringen griber truslen an på den rigtige måde?

SVARER: Regeringen siger, at dette blot var det første trin af klimahandlingsplanen, og der må man tage dem på ordet. Men jeg er enig med Klimarådet, Det Økonomiske Råd, Kraka og andre, og jeg står fast ved det, jeg udtale dengang om, at klimaforandringer er den helt store langsigtede udfordring. Vi har dog fået en kortsigtet udfordring i form af coronakrisen, men det ændrer ikke på de langsigtede udfordringer for såvel dansk som international økonomi. Det er alt for billigt at udlede drivhusgasser, og den smarteste og samfundsøkonomisk mest hensigtsmæssige måde er ved at lægge afgifter på både forbruget af CO₂ og produktion, der fører til udledning af drivhusgasser.

Næste del er at få udfaset hjælpepakkerne. I takt med at de bliver udfaset, kommer der nogle problemer for de virksomheder, der fx har modtaget lønkomensation, fordi de derefter vil blive overladt til de sædvanlige mekanismer

---

De ingredienser, der er i det første udspil til handlingsplanen, løfter ikke en særlig stor del af byrden i forhold til at nå 70 pct. reduktion inden 2030. Der er behov for mere, og jeg synes, at regeringen skal kigge på afgifter. Det, der er vigtigt – som de økonomiske vismænd, Klimarådet, Kraka og andre har sagt – er, at man ikke bare indfører tårnhøj CO₂-afgifter i morgen, men i stedet for laver en indfasning, hvor man planlægger, hvad man går efter, og giver virksomhederne mulighed for at tilpasse deres investeringer og deres handlingsplaner efter en fremtidig stigende CO₂-afgift. Det bør altså ikke foregå som en tyv om natten, men det er et klart signal til virksomheder om, at de skal omlægge deres produktion eller betale en højere afgift.

RÆSON: På hvilke områder mener du, der for alvor skal tages fat om problemet?

SVARER: Det er faktisk meget enkelt, for det er de områder, hvor der bliver udledt store mængder drivhusgasser. Pointen med afgiften bør være, at det er ens for alle. Klimarådet har fx foreslået, at man betaler 1200 kr. pr. ton CO₂-ækvivalent, der bliver udledt. Det vil sige, at uanset om man er landmand og producerer mælk fra kvæg, der udleder metangasser, eller om man er Aalborg Portland, der producerer cement, eller om man er et datacenter, så er det den samme afgift, man står overfor. Og det er den smarte måde at gøre det på.

RÆSON: Vil du mene, at der er problemer med at håndtere klimakrisen ud fra de gængse økonomiske regnemodeller, som bliver anvendt af bl.a. Finansministeriet?

SVARER: Nej. Klimaforandringerne er et naturvidenskabeligt fænomen, men der er mange aspekter i det. Det indeholder både naturvidenskabelige processer, menneskers ageren i forhold til bæredygtighed, men også en masse andre ting, som man ikke kan sætte to streger under. Jeg mener, at økonomi har noget at bidrage med, men det skal ikke stå alene. Derfor kan det godt være, at nogle økonomiske analyser ikke altid rammer bolden inden for dette område. Jeg ved selv fra min baggrund som formand for Det Miljøøkonomiske Råd, hvor vi fx skulle kommentere på kvælstofudledning i landbruget, at der er en masse ting, man skal

forholde sig til. Det kan økonomer godt gøre med deres redskaber, men når det kommer til stykket, har vi ikke dyb indsigt i, hvordan de kemiske og biologiske aspekter fungerer.

Derfor mener jeg også at Klimarådet, der er en sammensætning af forskellige faggrupper, er en god konstruktion, fordi det er muligt at belyse problemet med forskellige synsvinkler, og dermed få et mere nuanceret syn på tingene. Men økonomer har helt sikkert også noget at sige, fordi mange af tingene er klassisk økonomi. Men det både kan og skal beriges af andre faggrupper.

Klimaforandringer er den helt store langsigtede udfordring. Vi har dog fået en kortsigtet udfordring i form af coronakrisen, men det ændrer ikke på de langsigtede udfordringer for såvel dansk som international økonomi

---

RÆSON: I 2018 sagde du til Ritzau, at “der er noget om” Enhedslistens kritik af Finansministeriets regnemodeller. Mener du stadigvæk, at denne kritik er aktuel, og er der noget der tyder på, at regnemodellerne er problematiske ift. hvordan regeringen anskuer coronakrisen?

SVARER: Det stammer fra et kapitel i en rapport, som vi lavede for nogle år siden i Det Økonomiske Råd, hvor vi kiggede på dynamiske effekter af offentlige udgifter. Det kan fx være, når man sænker skatten, så giver det ifølge de nuværende modeller en arbejdsudbudseffekt, fordi folk arbejder mere. Men hvis man finansierer det ved at sætte de offentlige udgifter ned og fx at gøre børnehaverne dårligere, så giver det ikke nogen arbejdsudbudseffekt, selvom man kunne forestille sig, at hvis børnehaverne blev dårligere, så ville forældrene hellere selv passe deres børn og dermed arbejde mindre.

Det handler om, hvordan man kan få inkluderet, at når man ændrer på de offentlige udgifter eller offentlige investeringer, kan det også påvirke arbejdsudbuddet. Og det er stadigvæk ikke særlig godt integreret i finansministeriets regnemodeller. Så jeg står ved den kritik. Men jeg er nok lidt inhabil, fordi jeg har et stort forskningsprojekt, der er finansieret af forskningsrådet, hvor vi netop prøver at lave nogle modeller, der gør det som vi kritiserer finansministeriet for. Så kritikken er stadig valid, fordi regnemodellerne ikke adresserer arbejdsudbudseffekterne af ændringer i offentlige udgifter særlig præcist.

RÆSON: Forleden udmeldte regeringen, at de er imod EU’s genopretningspakke, som medlemslandene skal stemme om på et topmødet i juni. Hvad er din holdning til det?

SVARER: Det er svært, fordi det er tosidet. På den ene side er det klart, at hvis man kan få nogle effektive hjælpepakker i EU-regi, som holder hånden under europæisk økonomi, så vil det selvfølgelig også gavne Danmark ift. vores afsætningsmuligheder på eksportmarkederne. Og det taler for, at EU også er aktive på den front. På den anden side er der diskussionen om, hvordan det skal finansieres. Her er det klart, at man skal finde nogle finansieringsmuligheder, der er fornuftige.

Nogle ulemper ved at lave nogle hjælpepakker, som primært er rettet mod Sydeuropa, er selvfølgelig, om det giver nogle incitamerter til Sydeuropa til ikke at få effektiviseret deres økonomier, således at de risikerer at løbe ind i et kæmpe uvejr hver gang der kommer en krise. Som vi talte om i starten, er det muligt for Danmark at skaffe de 160 milliarder, som man havde brug for. Og det er muligt, fordi vi har lavet pensionsreformer og arbejdsmarkedsreformer, selvom man godt kan være imod dem, så giver det i hvert fald en robusthed nu. Hvis Grækenland, Italien og Spanien siger, at de – i stedet for at lave disse reformer – stifter mere gæld, så er dilemmaet, når man holder hånden under dem, at man måske fjerner incitamerter for landene for at gøre sig mindre sårbare over for kriser. Det er en meget svær afvejning, og jeg har ikke nogen stærk holdning til, hvad der er den rigtige strategi.

RÆSON: Men du nævner selv reformer. Er det noget man burde stille krav om til de lande, for at de kan få adgang til økonomisk hjælp?

SVARER: Ja, man kan jo sige det på den måde, at hvis man spiller på et fodboldhold, vil man helst have, at alle spiller for, at holdet vinder samlet set. Det kræver, at man stiller nogle krav til hinanden, selvom kravene selvfølgelig skal være rimelige og velovervejede. Men jeg har ikke nok indsigt i, hvordan de konkrete forhold er, til at sige noget om, hvorvidt man er gået for langt eller om man kan gå længere.

RÆSON: Er der noget, som den danske regering burde lade sig inspirere af fra andre landes økonomiske håndtering af coronakrisen?

SVARER: Hvis man ser det store billede, har mange lande valgt en lignende strategi, og det ser faktisk ud som om, at Danmark er gået ret langt i forhold til andre lande i forhold til at støtte økonomien. Der har Tyskland fx valgt en model, som er lidt mere markedskonform. Det vil sige, at i stedet for at staten har givet så meget støtte til virksomhederne, har man i stedet valgt at virksomheder kan låne med statsgaranti. Dermed har virksomheder måske hånden lidt mere på kogepladen sammenlignet med den danske model, hvor virksomheder kan få penge, hvis de kan dokumentere, at de har tilstrækkeligt store omsætningstab. Der er forskellige måder at indrette den økonomiske hjælp på, men overordnet set har de fleste lande forsøgt at holde hånden under økonomien så meget som muligt. Men jeg tænker ikke, at vi hellere skulle have gjort som fx Frankrig, Sverige eller Tyskland, for i det store hele har vi stået meget bedre.

..

Kritikken er stadig valid, fordi regnemodellerne ikke adresserer arbejdsudbudseffekterne af

ændringer i offentlige udgifter særlig præcist

Michael Svarer (f. 1971) er professor i nationaløkonomi ved Aarhus Universitet, senior fellow hos Kraka og tidligere formand/overvismand for De Økonomiske Råd. Udgivet 2/6

Søren Kenner: Corona-socialismen breder sig – og der er åbenbart ikke meget borgerlighed i Danmarks borgerlige politikere

Det er, når det regner, at man kan se, om taget er tæt. Ligeledes er det i krisetider, at man virkelig kan se, om demokratiet fungerer, som det skal – og om de folkevalgte borgerlige er deres job voksent. Det er der desværre ikke meget, der tyder på, er tilfældet.

Det er politikernes opgave at beskytte samfundet mod de slag, coronavirussen giver. Men er man opgaven voksen, når det eneste, man kan finde på for at afværge de økonomiske konsekvenser af samfundsnedlukningen, er at fodre hunden med sin egen hale via en politisk styret gavebod, der osrer langt væk af overbudspolitik, vernetjenester og støtte til særinteresser?

Coronastøttepakker til en værdi af intet mindre end 286 milliarder kroner styrtregner nu ned over samfundets borgere og virksomheder. Der er tilskud til virksomheders faste udgifter, til selvstændige og freelancere, til lønninger, til sygedagpenge, til aflyste arrangementer. Der er lån til virksomheder, støtte til rejsegarantifonden, garantier til SAS, ekstra lån til studerende, forlængelse af betalingsfrister på moms og A-skat og meget, meget mere. Ja, der er sågar forslag om, at organisationer som Røde Kors, Kirkens Korshær og Kræftens Bekæmpelse skal have ekstra penge, fordi de ikke selv kan samle ind lige nu!

Ingen af de politiske partier vil stå tilbage for de andre. For nylig kunne man ovenikøbet opleve de borgerlige partier udvandre fra et møde med kulturministeren, fordi hun ikke havde medbragt penge nok til ekstra mediestøtte. Her snakker vi altså om en gruppe virksomheder, der allerede støttes med mange hundrede millioner kroner hvert år, og som for nogles vedkommende, fx JP/Politikens hus, har milliarder på kistebunden.

Det ville have været nemmere, billigere og bedre at returnere de sidste par måneders opkrævede moms og skatter til borgerne og virksomhederne – men så havde politikerne selvfølgelig ikke haft samme lejlighed til at lege gavebod

---

Men det, som ingen snakker om, er, hvor de knap 300 milliarder i støtteordninger skal komme fra – eller hvorfor borgerlige politikere i et land, der har en åben, liberal markedsøkonomi, mener, at man skulle være bedre end markedet til at fordele pengene. Sagen er jo den meget enkle, at der ikke er andre end skatteborgerne til at samle regningen op.

Det er klart, at en krise som denne koster samfundet dyrt. Det er et tab, vi alle kommer til at bære i fællesskab, og det fordrer, at vi hjælper hinanden med at få gang i

hjulene igen. Heldigvis har vi allerede dagpengesystemet til at håndtere arbejdsløshed, og hvad det private erhvervsliv angår, hjælpes det bedst med bedre rammebetingelser – også i krisetider. Politikere er elendige til at lege “pick the winner”, som de reelt gør med de vedtagne støttetiltag, og derfor er der ingen garanti for, at disse tiltag er de rette.

Det ville have været nemmere, billigere og bedre at returnere de sidste par måneders opkrævede moms og skatter til borgerne og virksomhederne – men så havde politikerne selvfølgelig ikke haft samme lejlighed til at lege gavebod.

Krisens samlede omkostning er jo reelt et værditab for virksomheder og borgere. Formålet med hjælpepakkerne er at afbøde den skade, tabet forvolder. Men man kan ikke bruge de samme penge to gange. Hvis staten reelt ønsker at bidrage til en løsning, er det eneste fornuftige selvfølgelig at aflevere nogle af de penge tilbage, den allerede har opkrævet fra virksomheder og borgere inden krisens udbrud. At sende hjælpepakker, som man så senere skal betale for hen over skatterne, er derimod kun en stakket frist. Det kan overraske, at borgerlige politikere uden videre hopper med på den galej, der i realiteten øger statens dominans og gør civilsamfundets indflydelse mindre.

Hvem forestiller sig, at denne regning senere udmønter sig også i offentlige besparelser? Nej vel! Systemet vil kun nødtigt give det fra sig, som det først har grebet. Ekstraregningen på 286 milliarder er i realiteten en ny skat

---

Ikke nok med det: Hvem forestiller sig, at denne regning senere udmønter sig også i offentlige besparelser? Nej vel! Systemet vil kun nødtigt give det fra sig, som det først har grebet. Ekstraregningen på 286 milliarder er i realiteten en ny skat. Og det er kun første skridt på vejen. Når krisen har lagt sig, vil der være mange stemmer, som forlanger yderligere polstring af den offentlige sektor samt flere støtteordninger og mere kollektiviseret ”velfærd”. Og selv om det måske lyder tilløkkende, så er realiteten i den situation jo en tiltagende statsliggørelse af civilsamfundets økonomi.

En tendens, der formodentlig også vil udmønte sig i øget statsliggørelse af magten. Og selv om der i det mindste er indsat en solnedgangsklausul i de øgede magtbeføjelser, epidemiloven nu giver regeringen, er sandsynligheden for, at alle greb ender med at blive rullet tilbage, ca. lige så stor, som sandsynligheden for at S og V pludselig skulle synes, at det er en god ide at droppe ”mørklægningsloven” og dermed give borgerne reel indsigt i den politiske beslutningsproces.

Når de såkaldt borgerlige partier villigt deltager i hele denne farce, så afslører de også, at populistisk overbudspolitik tæller for mere end de holdninger, som man troede, det var meningen, de skulle repræsentere. Det er ikke – og bør aldrig blive – borgerlig politik at lave hjælpepakker, hvor man fodrer befolkningen med dens egen hale og ender med at øge statens væld og magt. Men alt det betyder tilsyneladende meget lidt i forhold til ønsket om at deltage i den store gavebod, hvor man som en anden hattedame kan være med til at vælge, hvem der skal begunstiges (for egne penge), og hvem der intet får (men stadig må betale).

Det er, når det regner, at man kan se, om taget er tæt. Ligeledes er det i krisetider, at man virkelig kan se, om demokratiet fungerer, som det skal – og om de folkevalgte borgerlige er deres job voksent. Det er der desværre ikke meget, der tyder på, er tilfældet.

Ligeledes er det i krisetider, at man virkelig kan se, om demokratiet fungerer, som det skal – og om de folkevalgte borgerlige er deres job voksent. Det er der desværre ikke meget, der tyder på, er tilfældet

---

Søren Kenner (f. 1962). Vranten gammel iværksætter med en fortid i reklamebranchen og en tyrkertro på, at demokratiet kan reddes. Publiceret 2/4

Alex Vanopslagh: Alle er villige til at acceptere flere dødsfald for at kunne åbne mere op. Regeringen vil bare ikke indrømme det (7/5)

“Jeg tror ikke, at der er nogen på Christiansborg, der mener, at det absolut vigtigste er at undgå, at der er nogen, der dør af COVID-19, for så havde vi jo lavet en total nedlukning af samfundet. Så det er ikke noget, man mener for alvor. Det er noget, man siger for at jage en skræk i livet på folk for at retfærdiggøre nedlukningen”.

Interview af David Rischel

RÆSON: I, regeringen og resten af Folketingets partier står nu midt i forhandlingerne om at genåbne Danmark efter nedlukningen, og du har kritiseret regeringen for at åbne for langsomt. Du skrev på Facebook, at ”i udgangspunktet bør det hele genåbne under strenge, sundhedsfaglige retningslinjer”. Kan du uddybe, hvad du mener med det?

VANOPSLAGH: Jeg mener, man burde vende hele processen om: I stedet for at fokusere på alt, der burde være nedlukket, og så lave undtagelser til nedlukningen, så burde man vende den om og sige: Det hele må åbne under nogle strenge retningslinjer. Og så man se på, om hvilke undtagelser, man skal lave fra genåbningen. Det er klart, at koncerter i Parken med 50.000 tilskuere nok ikke er verdens bedste idé. Man kan altid finde aktiviteter, som er for risikable, men ellers må man i udgangspunktet sige, at langt det meste af samfundet kan genåbne, så længe der er krav om brug af håndsprit, brug af ansigtsmasker i det omfang, det giver mening, afstandskrav og maksimumsloft på, hvor mange der må være på restauranter osv. Hver gang vi får beregninger fra Statens Serum Institut, så viser det sig, at vi kan åbne det meste, så længe folk afholder tilstrækkelig fysisk afstand. Det er det, retningslinjerne skal være med til at sikre, og så er det blot et spørgsmål om, hvorvidt man har tillid til danskerne eller ej. Har man tillid til, at de kan overholde det? Det tror jeg, de fleste kan. Der vil selvfølgelig altid være nogle få brodne kar, men dem kan man ikke lave al politik ud fra.

RÆSON: Hvis man ser på en ekspertrapport, som Statens Serum Institut udsendte i går, d. 6. maj, så gælder alle disse genåbningsscenarier under forudsætning af, at folk fortsat opretholder fysisk afstand. Hvis folk ikke gør det, er det sandsynligt, at vi vil se et stigende antal indlagte på hospitalerne hen omkring juni. Hvis smittetallet begynder at stige, er der en risiko for, at vi bliver nødt til at lukke det hele ned igen. Det, jeg så vil spørge dig om, er: Er det virkelig realistisk, at folk kan overholde de ret strenge retningslinjer for fysisk afstand i så lang tid, som vi snakker om her?

VANOPSLAGH: Ja, jeg tror, det er realistisk, at man kan efterleve de fleste retningslinjer. Men det er urealistisk at forvente – hvis man fulgte vores strategi – at der ikke er nogen, der blev smittede overhovedet. Selvfølgelig skal man have en realistisk tilgang. Men jeg savner realismen den anden vej rundt: Er det realistisk at holde et samfund nedlukket i alt for lang tid? Er det realistisk at lukke ned for danskernes fællesskab, hvad enten det er på arbejdspladser, i uddannelsesinstitutioner, i foreningslivet eller muligheden for at afholde bryllupper eller store fødselsdage. Jeg tror, regeringen gambler med danskernes tålmodighed, og så risikerer man, at borgerne presser sig sammen der, hvor de gerne må mødes. Realismen skal gå begge veje, og jeg har savnet et blik for, at det er urealistisk at holde samfundet lukket alt for længe, både økonomisk, åndeligt og fællesskabsmæssigt.

Selvfølgelig skal man have en realistisk tilgang. Men jeg savner realismen den anden vej rundt: Er det realistisk at holde et samfund nedlukket i alt for lang tid?

RÆSON: Er du grundlæggende enig i den strategi, der foreligger nu, nemlig at sørge for, at det såkaldte reproduktionstal holder sig under 1, dvs., at smitten langsomt dør ud?

VANOPSLAGH: Jeg tror ikke, det er det, der er strategien. Når du spørger regeringen, om de styrer efter smittetrykket, så er svaret nej. Så siger de, at det vigtigste tal er indlæggelsestallet. Når man så spørger dem, om det er det, de styrer efter, så siger de ”nej, det er et helhedsbillede”. Så der er ikke noget, der tyder på, at man bør have et smittetryk under 1.

RÆSON: Mener du så, at man bør styre efter at have et reproduktionstal under 1?

VANOPSLAGH: Det vigtigste er, at sundhedsvæsenet ikke bliver overbelastet af genåbningen af samfundet. Det vigtige er at få genåbnet samfundet, at få gang i hjulene og at få gang i fællesskaberne igen. I forlængelse heraf er det klart, at man skal have den ambition, at man med en test-og-isolér-strategi samtidigt kan holde smittetrykket så lavt som muligt, uden at det sker på bekostning af samfundet.

RÆSON: Det her med at sørge for, at sundhedsvæsenet ikke bliver overbelastet... I Sverige er sundhedsvæsenet ikke overbelastet. Sundhedsvæsenet kan godt tage sig af de smittetilfælde, der er, men de har stadigvæk haft signifikant flere dødsfald pga.

COVID-19end Danmark. Ville du være villig til at lave det trade-off for at kunne åbne samfundet lidt mere?

VANOPSLAGH: Ja, og det er regeringen jo også. Det er vi alle sammen. Der er bare ikke nogen, der tør sige det. Selvfølgelig er man villig til at acceptere lidt flere dødsfald i takt med, at man genåbner samfundet. Så svaret på det er ja. Men det er jo ikke det samme som at sige, at dødstallet er et ligeegyldigt parameter. I takt med at vi genåbner samfundet, skal vi sikre os, at vi har de rigtige retningslinjer, at vi har en solid teststrategi, at vi isolerer de syge og svagelige, og at man er særligt opmærksom på dem. For selvfølgelig er det en ekstra gevinst, hvis man kan undgå en overdødelighed i Danmark. Det er sandt, at Sverige har en overdødelighed sammenlignet med Danmark og Norge, eksempelvis, men det relevante her er at sammenligne tallene om et år, for hvis det er sådan, at antallet af smittede og døde bliver ved med at stige henover det næste år, mens det i Sverige ebber ud pga. flokimmunitet, så er det spørgsmål om, hvordan kurven skal fordele sig. Det er for tidligt at sige allerede nu, at danskerne har været markant dygtigere end svenskerne til at undgå overdødelighed, selvom der selvfølgelig er noget, der tyder på, at vi klarer det bedre end svenskerne.

RÆSON: Hvis man nu tager det, som en del af de andre politiske partier og også regeringen siger for pålydende, så vil de jo sige, at ”jamen, selvfølgelig skal man genåbne mest muligt, men det første princip vil være at undgå så mange dødsfald som muligt”. Giver det ikke mening at rangordne principperne på den måde?

VANOPSLAGH: Jeg tror ikke, at der er nogen på Christiansborg, der mener, at det absolut vigtigste er at undgå, at der er nogen, der dør af COVID-19, for så havde vi jo lavet en total nedlukning af samfundet. Så det er ikke noget, man mener for alvor. Det er noget, man siger for at jage en skræk i livet på folk for at retfærdiggøre nedlukningen. Man bliver ved med at høre om de her skrækscenarier om italienske og spanske tilstande, men vi er jo forbi det punkt, hvor det er en risiko.

Jeg tror ikke, at der er nogen på Christiansborg, der mener, at det absolut vigtigste er at undgå, at der er nogen, der dør af COVID-19, for så havde vi jo lavet en total nedlukning af samfundet

---

RÆSON: Men det vil vel fortsætte med at være en risiko, hvis vi genåbner, og folk så ikke fortsætter med at holde fysisk afstand til hinanden. Så den risiko er der vel fortsat?

VANOPSLAGH: Ja, og det er derfor, det er vigtigt med klare og tydelige retningslinjer. Det, at nogle samfund lukkede ned for langsomt og derfor endte i en situation, som vi meget gerne skulle undgå og heldigvis undgik i Danmark, er ikke et argument for at åbne for langsomt.

RÆSON: En af grundene til, at I i Liberal Alliance gerne vil genåbne hurtigere, er, at I er urolige for, at det går udover dele af økonomien, detailhandlen fx. Men hvis man kigger på de økonomiske prognoser, der er lavet, så er det ikke umiddelbart, fordi de forudsiger, at en meget større genåbning vil have betydning for økonomien på lidt længere sigt. For Sverige står til at få et ligeså stort fald i BNP som Danmark, hvilket er naturligt nok, fordi langt det største slag mod økonomien kommer fra resten af verden, fordi vi er så eksportafhængige. Er du enig i den analyse?

VANOPSLAGH: Ja, der er ingen tvivl om, at selv hvis vi havde kørt en svensk strategi, så havde vi haft en økonomisk krise i Danmark. Forskellen på at holde ting åbne og lukkede er personlige konkurser, og at folk mister deres arbejde. Det, synes jeg, er relevant at have med. Der ville være folk, der mistede deres job eller gik konkurs uanset hvad, det er der ingen tvivl om, men det er klart, at hvis man leger med den tanke, at restauranterne skal holde lukket i tre måneder længere, så vil der være flere konkurser, end der ellers ville have været.

RÆSON: Lad os hurtigt vende genopretningen af økonomien, for de økonomiske prognoser ser dystre ud. Finansministeren meddelte i går, at man regner med et underskud på 197 milliarder kroner i 2020. Så hvad er den rette tilgang til at få økonomien og de offentlige budgetter på fode igen? Skal man tilbage til den såkaldte reformpolitik?

VANOPSLAGH: Ja, det mener jeg. Man skal huske på, at det ikke er de engangsudgifter, som krisepakkerne påfører os, der gør kriseregningen stor. Det er udsigten til lav økonomisk vækst, der er den altoverskyggende primære udfordring. Og så er det klassisk vækstpolitik og klassiske vækstreformere, der skal til. Her ser vi gerne, at vi sænker selskabsskatten, fordi det de facto er en skat på arbejdspladser og produktion. Hvis vi sænker skatten der, så får man flere arbejdspladser og mere produktion. Hvis man sænker skatten på aktier og investeringer, så får du flere investeringer, og det samme gælder skatten på indkomst. Det andet er så, at der

har sneget sig den lidt mærkelige misforståelse ind, at det her skulle være en efterspørgselskrise udelukkende, og derfor skal økonomien stimuleres, efterspørgslen er jo ikke forsvundet. Det er en fejlanalyse. Diskussionen går nok nærmere på, om værktøjet skal være offentlige investeringer eller skattesænkninger. Vi er selvfølgelig på det sidste hold.

Man kan spørge: Er det her ikke anledning til at sikre en offentlig sektor, som lider mindre under bureaukrati og ineffektivitet, og hvor der er mere tillid til de offentligt ansatte?

RÆSON: Hvis man kigger på data fra fx Sydkorea, hvor man ikke har lukket ned i samme grad som i vestlige lande, og Sverige, hvor man har haft en noget mere liberal tilgang, kan vi se, at forbruget er faldet voldsomt, selvom folk har haft mulighed for at bruge penge, nok fordi der er en grundlæggende usikkerhed i økonomien, som folk tager til efterretning. Så det er vel også en efterspørgselskrise?

VANOPSLAGH: Ja, men det er klart, at man ikke kan efterspørge, når der intet udbud er. Så på den måde er der selvfølgelig noget efterspørgsel, der er forsvundet, men det hænger jo sammen med nedlukningen af samfundet. Der er et forslag om at udbetale danskernes indefrosne feriepenge for at øge forbruget, og det er da en god idé. Man kan også overveje at halvere moms på hoteller og restauranter året ud for at stimulere forbruget. Man skal være lidt forsigtig med den momsfinde, for hvis man sænker moms på alle varer, så fremrykker man jo bare noget forbrug fra fremtiden til nutiden. Men man fremrykker formentlig ikke så meget forbrug på restauranter; man kan jo ikke gå ind og hamstre på en restaurant. Der er selvfølgelig også spørgsmålet om offentlige udgifter, og der er det vigtigt at tilpasse de offentlige udgifter til indtægterne. Man kan spørge: Er det her ikke anledning til at sikre en offentlig sektor, som lider mindre under bureaukrati og ineffektivitet, og hvor der er mere tillid til de offentligt ansatte? Det er noget, man har været enige om siden Poul Schlüters tid (konservativ statsminister, 1982-93, red.), men man er aldrig lykkedes med det. Folketingets partier bør hurtigst muligt sætte sig sammen og sige: Nu sætter vi virkelig gang i afbureaukratiseringen af den offentlige sektor.

RÆSON: Lige et afsluttende spørgsmål: Der har været uenighed om strategien i den borgerlige lejr, og en af dem, der har været ret pro-nedlukning, er Mikkel Andersson, som er journalist og erklæret borgerlig-liberal. Han har bl.a. været ude at sige, at borgerlige partiledere i stedet for at slå på at nogle bestemte dele af økonomien skal åbnes, så burde man komme med nogle forslag til, hvordan man faktisk bekæmper smittespredningen, sådan at genåbningen kan foretages under forsvarlige vilkår. Er det ikke en grundlæggende god idé, at I kom med nogle indspark til, hvordan man kan gøre det, uanset om det er en mere aggressiv, omfattende teststrategi eller andre forslag?

VANOPSLAGH: Hvis jeg selv skulle kritisere Liberal Alliance her under den sidste måned, så skulle det være, at vi godt kunne have presset på for en bedre teststrategi eller større udbredelse af værnemidler. Det er helt klart en rimelig kritik. Jeg har tænkt det flere gange, og nu er vi så endt med at fokusere en del på genåbningen.

RÆSON: Hvordan kan det egentlig være? Der er ingen af partierne, som har stillet forslag om, hvad man kunne gøre for at bekæmpe smittetrykket mere.

VANOPSLAGH: Hele blå blok blev ramt af et granatchok, og så vidste man nok ikke, hvordan man skulle gribe det an. Strategisk set kunne det godt være der, man skulle drille regeringen mest, men det har selvfølgelig også handlet om, at man skulle prioritere sine kræfter. Det er spøjst, at den kritik har været fraværende, for den er i den grad berettiget.

Alex Vanopslagh (f. 1991) er MF og politisk leder for Liberal Alliance. Udgivet 7/5

Asker Voldsgaard: Hvad er modern monetary theory? (Og hvorfor er det en god idé?) (16/4)

Modern Monetary Theory (MMT) er en økonomisk skole, som har vundet stor interesse de seneste år. Med vægt på staters evne til at skabe penge har MMT-økonomer både forudset tidligere kriser og vist vejen til genopretning.

Modern Monetary Theory (MMT) er en økonomisk skole, som siden 1990'erne har været under udvikling af økonomer i USA og Australien. Disse økonomer har kombineret nye forståelser af, hvordan den finansielle sektor fungerer, og hvordan de statslige finanser fungerer i praksis med økonomisk teori i den keynesianske tradition – altså med stor vægt på efterspørgslen i økonomien. Kernen i tankegangen er, at en stat med egen valuta ikke kan løbe tør for sine egne penge.

Resultatet er en makroøkonomisk teori, som har været i stand til både at [forudsige eurozonens](#) krise, [finanskrisen](#) i USA, og at centralbankernes enorme 'kvantitative lempelser' op gennem 00'erne [ikke](#) ville føre til inflation. MMT har derfor opnået stor opmærksomhed rundt om i verden, hvor særligt investorer på [Wall Street](#), [erhvervsjournalister](#) og [politikere](#) har taget teorien til sig med ambitionerne om hhv. at tjene flere penge, skrive bedre nyhedshistorier og lave mere gennemtænkt politik.

Hovedbudskabet fra MMT-økonomerne er, at statens finanser aldrig må forstås som en husholdnings eller virksomheds finansielle situation. En stat med suverænitet over sine valutaforhold kan have finanspolitiske underskud på statsbudgettet uden finansielle begrænsninger. Staten kan derfor sagtens have et vedblivende underskud, hvis det er, hvad der kræves for at opnå fuld beskæftigelse med stabile priser. Fuld beskæftigelse er centralt pga. det store økonomiske spild, det medfører at have flere procenter af arbejdsstyrken i passivitet pga. manglende efterspørgsel.

Fokus skal i stedet være på samfundets ledige produktive kapacitet og inflationsbegrænsningen. Når økonomien løber tør for ledig arbejdskraft, fabrikskapacitet mv., vil mere efterspørgsel kun give højere priser. Derfor er det samfundets ledige kapacitet, der sætter en inflationsbaseret begrænsning for, hvor støttende finanspolitikken kan og bør være. MMT er en linse, som hjælper os med at fokusere på de rigtige udfordringer. Når man fx anskuer den grønne omstilling vha. MMT, ser man, at udfordringen ikke består i at 'finde pengene', men at finde [hænderne](#), materialerne og innovationen, som udfordringen kræver. MMT hjælper os således med ikke at blive distraheret af fiktive begrænsninger, så vi kan fokusere på de virkelige udfordringer.

MMT er derfor ikke noget, man kan indføre eller vedtage, men en linse til at forstå landes økonomiske forhold og situation

Valutasuverænitet

Kernen i MMT er begrebet 'valutasuverænitet', som stater kan have varierende grader af. En stat har fuld valutasuverænitet, hvis den:

- 1) udsteder sin egen valuta og opkræver den i skat

- 2) ikke udsteder gæld i fremmed valuta og
- 3) ikke forsøger at have fast valutakurs

Alle lande kan derfor være mere eller mindre valutasuveræne. Lande som USA, Storbritannien, Japan, Australien, Sverige og New Zealand har alle fuld valutasuverænitet. Eurozone-landene har derimod **skiftet** deres egne valutaer ud med en overstatslig valuta og har derfor en markant lavere grad af valutasuverænitet. MMT er derfor ikke noget, man kan indføre eller vedtage, men en linse til at forstå landes økonomiske forhold og situation.

Valutasuverænitet er vigtigt, fordi det gør staten i stand til at købe alt, der er til salg i landets valuta. Den skal ikke først 'finde pengene' fra hverken udlandet eller dens egne borgere. Staten er nemlig *udsteder* og ikke menig *bruger* af landets valuta som alle andre. Det betyder ikke, at staten *skal* købe alt, hvad der er til salg, men at den – i sidste instans – *kan*. Statsgæld i fremmed valuta kan derimod give problemer, da valutaen først skal tjenes ind fra udlandet via eksport eller lånes.

Skatteindtægter finansierer ikke statens forbrug

En væsentlig pointe fra MMT er, at det ikke er skatter og salg af statsgæld, som finansierer statens forbrug. Vi er vant til at tænke sådan, men rækkefølgen er omvendt, netop fordi staten er kilden til valutaen. Statens udbetalinger finansierer borgernes evne til at betale skat og købe statsgæld. Skatteborgerne kan nemlig kun få midlerne til at betale skat fra staten selv. Hvis man tror, at skatteindtægterne stiller penge til rådighed for staten, vil man typisk føre en for stram finanspolitik med arbejdsløshed til følge.

Kort sagt er princippet i funktionel finanspolitik, at hvis der er ufrivillig arbejdsløshed skal staten have et større underskud. Statens underskud giver befolkningen overskud og opbygger deres finansielle formue

---

Skatten driver efterspørgslen efter statens valuta

Pointen med at opkræve skat er derfor ikke, at staten har brug for sin egen valuta. Staten har brug for, at befolkningen mangler dens valuta. For når befolkningen mangler og efterspørger statens valuta, kan den sende valutaen i omløb via sit forbrug. Ved løbende at sætte befolkningen i skattegæld, sikrer staten, at der er efterspørgsel efter statens valuta. Borgerne er nemlig nødt til at arbejde for eller levere ydelser til staten for at få udbetalt statens valuta. Skattepligten sørger således for, at den offentlige sektor har nogen at hyre til skolerne, forsvaret og sundhedsvæsenet og forsyne det offentlige med varer produceret i privat regi. Private virksomheder og deres ansatte opnår valuta til sine skattebetalinger ved at forsyne staten direkte samt de offentligt ansatte via markedsøkonomien. Staten skaber først pengene, når betalingen for løn og varer finder sted. Når skatten efterfølgende opkræves, forsvinder pengene igen fra økonomien.

Staten bør typisk sende flere penge ind i økonomien via sine betalinger, end den trækker ud via skatten – altså have underskud. Underskuddene efterlader nemlig en opsparing hos borgerne, så de får mulighed for at spare op. Den udbredte frygt for statslige underskud

forsvinder, når man ved, at skattens rolle er at drive efterspørgslen efter statens valuta, og ikke at finansiere statens forbrug.

Statsgæld sælges for at styre renten

Som nævnt indebærer et finanspolitisk underskud, at staten sender flere penge ind i økonomien, end den trækker ud. Der skabes altså en finansiell formue hos befolkningen. Men i udgangspunktet er denne formue 'likvid' i form af centralbankpenge på bankernes konti i Nationalbanken. De ekstra centralbankpenge hos de private banker, som statens finanspolitiske underskud skaber, øger pengemængden. Det vil presse renten, som bankerne låner hinanden penge til, nedad, fordi der nu er en større mængde og en uændret efterspørgsel blandt bankerne efter de likvide centralbankpenge. For at hjælpe centralbanken med at holde renten i ro har det derfor været traditionen at matche statens underskud med statsgæld, så pengene trækkes midlertidigt retur. Statsgælden købes altså af private investorer med valuta fra tidligere underskud eller nye penge lånt fra staten.

Statsgæld sælges derfor ikke for at finansiere statens underskud, men for at mindske mængden af 'likvide' centralbankpenge (altså elektronisk valuta) på bankernes konti i centralbanken, som statens underskud efterlader. Statsobligationer udstedes derfor som et led i udførelsen af pengepolitikken og ikke finanspolitikken.

Vi er blevet vant til rituel at spørge "hvor skal pengene komme fra?", og om statens finanser er "sunde" og "holdbare". MMT viser, at tiden er inde til at løsrive sig fra disse fiktive begrænsninger

---

Funktionel finanspolitik

Lande med fuld valutasuverænitet bør derfor ikke lade sig styre af gælds- og underskudsregler for finanspolitikken, som vi i Danmark kender fra [budgetloven](#) (og fra EU's budgetregler). I stedet bør man anvende 'funktionel finanspolitik', hvor man tager udgangspunkt i økonomiens ledige kapacitet. Det er den ledige kapacitet, som viser statens finansielle råderum – ikke skatteindtægterne. Den relevante begrænsning for staten er derfor inflation.

Kort sagt er princippet i funktionel finanspolitik, at hvis der er ufrivillig arbejdsløshed skal staten have et større underskud. Statens underskud giver befolkningen overskud og opbygger deres finansielle formue. For indeværende prioriterer vi i vores makroøkonomiske styring at balancere statens saldo i stedet for at balancere realøkonomien. Prioriteringen skal vendes om ifølge MMT.

Man kan dog ikke bare øge underskuddet, til hver eneste arbejdsløse er kommet i job, da der vil komme inflation i visse flaskehals-brancher. MMT-økonomer anbefaler derfor, at den funktionelle finanspolitik indeholder en [jobgaranti](#). Jobgarantien medfører, at alle, som ikke kan finde arbejde i den private eller offentlige sektor, får stillet et job til rådighed i den offentlige sektor eller eventuelt i en almenyttig organisation. Så undgår man både at skabe inflation, og at nyttig arbejdskraft går til spilde – og at ledige mister sine arbejdsevner og

chance for at finde ny ansættelse. På sigt vil denne efterspørgselsreform derfor også øge udbuddet af arbejdskraft.

Vi er blevet vant til rituellet at spørge ”hvor skal pengene komme fra?”, og om statens finanser er ”sunde” og ”holdbare”. MMT viser, at tiden er inde til at løsrive sig fra disse fiktive begrænsninger og fokusere på de virkelige: Samfundets potentiale til at gøre gavn for hinanden. Der er ingen god grund til at leve under evne.

Asker Voldsgaard (f. 1991) er ph.d.-studerende ved University College London, Institute for Innovation and Public Purpose. Er uddannet cand.scient.pol. med specialisering i international politisk økonomi på Københavns Universitet og kan følges på Twitter under: @AskerVoldsgaard. Udgivet 16/4

Robert Spliid: Der er intet fordækt i mellemsselskaber i såkaldte "skattely", som forhindrer dobbeltbeskatning (4/6)

Det er ikke slut med skattesnyd gennem skattely, men vi er de seneste 20 år kommet et langt stykke af vejen med at lovgive mod dem. For mens bankhemmelighed og skattely tidligere blev brugt til at sløre formueejers identitet for helt at undgå at betale skat, er formålet med skattely-selskaber oftest ikke længere at undgå skat, men faktisk at undgå dobbeltbeskatning.

FOR FÅ ÅR SIDEN var skattely noget, man talte om, men ikke gjorde meget ved. Det var der hverken værktøjerne eller den politiske vilje til. Små fjerntliggende øer og europæiske lande som Schweiz og Luxemburg kunne derfor leve godt af at tilbyde virksomheder og formuende personer lav (eller ingen) skat og fuld diskretion. Til gavn for den lokale statskasse og økonomi, men til stor skade for de lande, som måtte give afkald på skatteindtægter.

Men der var også engang, hvor bankhemmelighed var god moral og kun anfægtedes af regimer, der uden rettergang konfiskerede private borgeres formuer. De revolutionære tilstande i Europa i kølvandet på Første Verdenskrig fik mange tyskere og franskmænd til at sende formuerne i ly i Schweiz, og da nazisterne startede jødeforfølgelserne i begyndelsen af 30'erne, var Schweiz også den sikre havn for jødernes penge. I marts 1935 indførte det schweiziske parlament endda bankhemmelighed ved lov.

Manglen på retssikkerhed i diktaturstater kunne i mange år anvendes som en god begrundelse for bankhemmeligheden. Det uholdbare i argumentationen var dog, at den gjaldt alle, inklusive dem, som boede i retsstater som Danmark, og som snarere brugte bankhemmeligheden som skattely end som politisk ly.

I 1989 gjorde man det første spæde forsøg på at etablere et internationalt samarbejde om bekæmpelse af kriminelle finanstransaktioner, idet G7-landene etablerede FATF (*Financial Action Force on Money Laundering*) for at koordinere bekæmpelsen af hvidvask. Der var det de kriminelt tjente penge, der var i fokus – og altså ikke de lovligt tjente penge, som slap for afkast- og formuebeskatning, fordi de lå i skattely.

Arbejdet i OECD og FATF har siden ført til forskellige lovgivningsmæssige initiativer, bl.a. i EU, hvor det siden 2015 forlanges af bankerne, at de identificerede de reelle ejere af de selskaber, som er kunder i banken

---

Det fokus kom først i 2000, da OECD etablerede *Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes*. Siden sin start har dette forum arbejdet for udveksling af informationer på tværs af landegrænserne, og som navnet antyder, er

initiativets formål at bekæmpe og afsløre skatteunddragelse. Internationale investeringer og pengetransaktioner skal fortsat være lovlige, men myndighederne skal kunne gennemskue, hvem der reelt står bag, og hvor der betales skat.

Terroraktionerne i USA i 2001 markerede imidlertid et afgørende vendepunkt i den politiske vilje til at gøre internationale transaktioner mere gennemsigtige. FATF fik udvidet sit mandat til også at omfatte bekæmpelse af terrorfinansiering, og i 2003 offentliggjorde FATF sine vidtgående anbefalinger. Det anbefales således, at alle banker indfører særlige kundekendingsprocedurer, så kundens reelle identitet afdækkes, og den reelle ejer identificeres og legitimerer sig, hvis kunden er et selskab. Det lægger stort pres på lande med bankhemmelighed, og i løbet af 2004 afskaffede schweizerne muligheden for at oprette anonyme konti.

I april 2013 gik G20-landene skridtet videre og indførte et system for udveksling af kontoinformationer. I juli 2014 offentliggjør OECD *The Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters*, som 108 lande efterfølgende tilslutter sig, herunder EØS-landene i 2017 og Schweiz i 2018.

DA BESTRÆBELSERNE på at kunne udveksle informationer på tværs af grænserne har stået på i længere tid, har ”pengeskjulerne” haft god tid til at ændre strategi, bl.a. ved at etablere selskaber i lande, hvor oplysninger om selskabernes ejerstruktur ikke er tilgængelige for offentligheden. Det spor har politikerne dog på radaren, og i 2011 startede OECD arbejdet med at gøre de reelle ejerstrukturer mere gennemsigtige.

Arbejdet i OECD og FATF har siden ført til forskellige lovgivningsmæssige initiativer, bl.a. i EU, hvor det siden 2015 forlanges af banker, at de identificerede de reelle ejere af de selskaber, som er kunder i banken. Kravet er, at alle fysiske personer, som direkte eller indirekte ejer mere end 25 pct. af et selskab, skal identificeres og legitimere sig. I alle EU-lande oprettes ejerregistre, eller også suppleres de eksisterende virksomhedsregistre med navnene på de reelle ejere. Samtidigt stilles der krav til banker om at være særligt på vagt over for selskaber med komplekse ejerstrukturer.

Det hindrer dog ikke de reelle ejere i fortsat at kunne sløre deres identitet.

Anonymiseringen foregår i stedet ved oprettelse af *trusts* og anvendelse af *nominees*, som er personer eller selskaber, der på papiret optræder som repræsentanter for de reelle ejere. Men dem ønsker man også at komme til livs.

FATF har således anbefalet, at de lande, der tillader etableringen af *truster*, kræver, at forvalteren fører et register over stifteren, forvalteren, de begunstigede og øvrige personer, som måtte have indflydelse på trusten. I EU har der siden 2015 været krav om, at disse reelle ejere af *truster* identificeres.

Der er også opmærksomhed på anonymisering ved brug af *nominees*. Trods forbud i flere lande er det stadig muligt at oprette *nominee*-selskaber i en lang række lande, herunder i Storbritannien, Gibraltar, Hong Kong, Belize, De Britiske Jomfruøer, Seychellerne og i de to amerikanske delstater, Delaware og Nevada.

Her er der ganske vist krav om, at selskaberne skal oplyse navnene på de fysiske personer, der står bag *nominees*, som dermed kun kan optræde som juridiske (men ikke reelle) ejere. Offentlige myndigheder har således adgang til navnene, men det gælder ikke altid banker, som jo er ansvarlige for at spore hvidvask.

Tidligere var det almindeligt, at advokater eller fiduciærer optrådte på vegne af den reelle ejer. Det foregår uden tvivl fortsat, selv om det ikke længere er lovligt. Trods registre og krav kan det således ikke udelukkes, at der fortsat bruges stråmænd til at skjule den reelle ejers identitet.

Men hvorfor er det så nødvendigt at oprette specielle selskaber som "mellemejere" mellem virksomheden og aktionæren? Det er det, fordi aktionæren ellers risikerer at skulle betale udbytteskat to gange

---

MEN POLITISK ARBEJDES DER altså ihærdigt på at få fjernet mulighederne for at skjule formuer med henblik på at undgå at betale skat. Derfor kan man undre sig over den megen blæst, der for tiden er om danske virksomheder, som ejes af selskaber i såkaldte "skattely". Mens bankhemmelighed og skattely tidligere blev brugt til at sløre formueejers identitet for helt at undgå at betale skat, er formålet med disse selskaber et andet, nemlig at undgå at betale skat af den samme indtjening mere end én gang. Jeg tillader mig derfor at omtale disse "skattely" som Off Shore Centre (OSC); for formålet er ikke længere at undgå skat, men at undgå dobbeltbeskatning.

Man kan måske undre sig over, at både selskabsskatten og udbytteskatten i Danmark på hhv. 22 pct. og 42 pct. er lavere end den (højeste) personlige indkomstskat på 56 pct. Men det er naturligvis fordi de penge, virksomheden tjener, først beskattes med 22 pct. i virksomheden og derefter med 42 pct., når aktionærene modtager dem som udbytte. Sammenlagt bliver det 54,76 pct.

Reglen er, at virksomhedens indtjening beskattes i det land, den har fysisk hovedsæde i, mens udbyttet beskattes i det land, aktionæren bor i. Man kunne argumentere for, at også udbyttet burde beskattes i virksomhedens hjemland, men så ville mange danskere nok føle sig fristet til at investere i lande med en meget lav skattesats. Det er ganske fornuftigt, at virksomheden og aktionæren beskattes der, hvor de hver især nyder godt af landets infrastruktur, nemlig i virksomhedens hhv. aktionærens respektive hjemlande.

Men hvorfor er det så nødvendigt at oprette specielle selskaber som "mellemejere" mellem virksomheden og aktionæren? Det er det, fordi aktionæren ellers risikerer at skulle betale udbytteskat to gange. Hvis der ikke er en skatteaftale mellem Danmark og det land, aktionæren bor i, vil både Danmark opkræve (op til) 27 pct. i udbytteskat samtidigt med, at aktionæren skal betale skat i sit hjemland. Det undgår man ved at oprette et selskab i et land, som både har en skatteaftale med Danmark og med fleste mulige af de lande, investorerne kommer fra.

Hvorfor ender sådanne selskaber så ofte med at blive etableret i netop et af de lande, som betragtes som skattely, fordi de ikke opkræver selskabsskat? Fordi disse landes politiske fokus ikke er at skabe lovgivning, der fungerer for store produktionsvirksomheder, for dem har de typisk ingen af. Derimod ønsker de at stille en infrastruktur til rådighed for netop internationale investorer, som ønsker at undgå dobbeltbeskatning. Det betyder, at deres skattesystem er tilrettelagt efter at tilfredsstille internationale investorer, intet andet. I Danmark er det primære mål for skattelovgivning og internationale skatteaftaler omvendt *ikke* at tilfredsstille internationale investorer, men at tilgodese danske virksomheder.

Er det så ikke snyd, at ejerne af disse såkaldte skattely-selskaber ikke også betaler skat i disse lande? Nej, for lad os forestille os en dansk investor, som investerer i et dansk selskab via et udenlandsk OSC. Denne investor skal betale præcis det samme i skat, som hvis vedkommende investerede direkte i det danske selskab, nemlig 22 pct. i selskabsskat og

42 pct., når OSC-selskabet udlodder et udbytte. Hvis dette selskab også blev beskattet med fx 20 pct., ville den danske investor få en effektiv skatteprocent på $1 - ((1 - 0,22) \times (1 \times 0,20) \times (1 - 0,42)) = 63,81$ pct.

Der er ikke meget ved at have penge i et skattely, hvis de ikke kan bruges. For det andet indebærer Danmarks skatteaftaler med disse lande, at et eventuelt afkast af de penge, der måtte blive stående i selskabet, beskattes i Danmark

---

Men er der ikke risiko for, at en investor simpelt hen lader pengene blive stående i OSC'et og derved helt undgår at betale udbytteskat? Nej. For det første er penge først noget værd for en investor, når de trækkes ud. Der er ikke meget ved at have penge i et skattely, hvis de ikke kan bruges. For det andet indebærer Danmarks skatteaftaler med disse lande, at et eventuelt afkast af de penge, der måtte blive stående i selskabet, beskattes i Danmark.

Kan en investor ikke skjule over for de danske skattemyndigheder, at vedkommende har penge stående i et OSC? Teoretisk set er det muligt, men EU har indgået aftaler med en lang række OSC'er om at udveksle skatteinformationer. De 12 OSC'er, der ikke har vist sig samarbejdsvillige, er på EU's sortliste, det gælder bl.a. Cayman Islands, Panama, og De amerikanske Jomfruøer. Desværre indebærer sortlistningen ikke i sig selv sanktioner eller forbud mod ejerskab af danske virksomheder, men det er åbenlyst, at virksomheder, der ejes af et selskab i en af de sortlistede OSC'er, har et forklaringsproblem.

Kan det danske selskabs skattegrundlag udhules ved "kunstigt" at overføre indkomst fra det danske selskab til OSC-selskabet? Teoretisk ja, men det arbejdes der også internationalt på at gøre noget ved. OECD har således udarbejdet et katalog over regler for transfer pricing, dvs. afregningspriserne mellem concernforbundne selskaber, som de enkelte landes skattemyndigheder anbefales at følge. Her opstilles der bl.a. regler for renterne af lån mellem selskaber og betaling af royalties. Det er ingen tvivl om, at det danske skattevæsen har fokus på, at der ikke overflyttes indkomst til selskaber uden for landets grænser.

Det betyder desværre ikke, at det er definitivt slut med skattesnyd gennem OSC-selskaber, men i de sidste 20 år er vi kommet et langt stykke af vejen. Hvor ulykkelig 2001-terroraktionen end var, bragte den noget positivt med sig: en stærk politisk vilje til at bekæmpe hvidvask, terrorfinansiering og international skattesnyd. Så der er håb om, at vi kommer stadigt tættere på et internationalt retssamfund, også når det gælder skattebetaling.

Hvor ulykkelig 2001-terroraktionen end var, bragte den noget positivt med sig: en stærk politisk vilje til at bekæmpe hvidvask,

terrorfinansiering og international skattesnyd

Robert Spliid (1956) er ph.d. og cand. polit., tidligere skribent på Børsen, mangeårig bankmand og ekstern lektor på CBS. Udgivet 4/6

Lars Christensen: Vi står overfor en ny økonomisk krise på linje med finanskrisen. Økonomisk set kan vi godt smide 2020 ud ad vinduet (19/3)

”Hvis vi får kontrol med det her globalt, kommer chokket til at være mindre permanent end det i 2009. Når det er sagt, så er alting stadig meget åbent. Jeg kan sagtens se et scenarie, hvor økonomien begynder at krakelere, og vi mister 100.000 danske jobs”.

Interview af Mie Olsen

RÆSON: Vi står nu midt i en total nedlukning af Danmark som følge af COVID-19. Hvilke økonomiske konsekvenser kommer det til at have for Danmark?

CHRISTENSEN: Det er et enormt chok, og der er mange dimensioner af det. Recessioner er som regel knyttet til efterspørgsel. Lad os sige, at Danmark var en coronafri ø, og at samfundet ikke skulle lukke ned: Det ville stadigvæk indebære et markant chok for vores efterspørgsel. Vores eksport ville blive ramt, det ville skabe stress på de finansielle markeder, og danskernes indkomster ville falde. Det ville påvirke vores forbrug og vores boligpriser. Så vi ville under alle omstændigheder blive ramt af et stort negativt chok på efterspørgselsiden. Nu er der også nedlukningseffekten. Det er her Say's Law bliver relevant – den handler om, at udbud skaber sin egen efterspørgsel. Vi producerer og sælger og bruger derefter vores indkomst til at købe med. Den effekt bliver pludselig relevant, når vi holder op med at producere og tjene penge. Dermed holder vi også op med at skabe efterspørgsel.

RÆSON: Fordi indkomsterne falder, når vi lukker institutioner og folks arbejdspladser?

CHRISTENSEN: Ja. Som regel er det en midlertidig effekt. Man ser det samme, hvis der har været stormskader eller et stort vulkanudbrud. Det heldige er, at når de effekter forsvinder, og vi igen begynder at producere, handle og rejse, så retter økonomien sig ret hurtigt. I den nuværende situation ved vi dog ikke, hvor lang tid der er tale om, og så er det hele verden, der er ramt på samme tid. Så vi ved, at effekten på udbudssiden er kæmpestor. Mange arbejder selvfølgelig stadig hjemmefra, og virksomhederne fortsætter med at producere. Vi har samtidig en offentlig sektor, som i BNP-termer producerer det samme, fordi vi måler BNP i den offentlige sektor i lønudbetalinger og ikke produktion. Selvom pædagogerne er sendt hjem, så får de stadig løn. Derfor skal vi tage den offentlige sektor ud af beregningen. Lad os sige, at vi får halveret produktionen i den private sektor i en halv måned. Det er altså et fald i BNP på fire-fem pct. alene som følge af det, og oveni det kan vi lægge det føromtalt fald i efterspørgslen, som kommer af, at resten af verden lukker ned.

Dertil kommer det finansielle chok og markeder, som stopper med at fungere ordentligt. Hvis vi ser på volatiliteten [prisvariation på finansmarkederne, red.], så afspejler den ikke kun genuin usikkerhed men også det faktum, at folk fra investeringsbanker nu arbejder hjemme. Den fysiske kontakt er afgørende for, at markederne er velfungerende. Den finansielle usikkerhed stresser markederne og investorerne. Hvis vi kigger et par år frem, så vil en normal prognose lyde, at økonomien vokser med 2 procent. Det vil være det bedste skøn, når der ikke er noget chok. Nu ved vi jo reelt set ikke, om BNP kommer til at falde med 10 procent, og vi får finansiell krise. Udfaldsrummet er altså blevet meget større, og det afspejler sig i forventningen til indtjeningsudviklingen og derfor også til aktiemarkedet. Der er ikke noget irrationelt i det her. Men usikkerheden er nu lige så stor som i sommeren og efteråret 2008. På grund af tre chok: et efterspørgselschok, et udbudschok og finansielt chok.

Mit hovedscenarie er nok, at vi kommer til at få et markant BNP-tab i det kvartal, hvor det kommer til at se værst ud. Hvornår det er, ved jeg ikke. Alting går meget hurtigt

---

RÆSON: Hvor stort kommer omfanget af økonomisk tab til at være i Danmark som følge af coronakrisen?

CHRISTENSEN: Mit hovedscenarie er nok, at vi kommer til at få et markant BNP-tab i det kvartal, hvor det kommer til at se værst ud. Hvornår det er, ved jeg ikke. Alting går meget hurtigt. Vi får allerede produktionstab nu, og derfor er det af en anden karakter end det, der skete i 2008. Men størrelsesordenen er den samme som finanskrisen – vil jeg tro. Det betyder ikke, at det er én til én. Der er ikke nødvendigvis tale om, at finansielle institutioner går konkurs, eller at boligpriserne falder permanent, så vi alle sammen bliver fattige. Men det rene produktionstab, som er det, vi kan se i BNP, der kan jeg sagtens se, at vi får et tilsvarende fald i BNP på seks procent som i andet kvartal i 2009.

RÆSON: Så vi taler om en økonomisk krise, der på flere måder når op på niveau med finanskrisen?

CHRISTENSEN: Lige nu er situationen sådan i Danmark, at de offentlige finanser har det rigtig godt. Hvis vi ser på de tiltag, der er lavet indtil nu, udgør de en minimal belastning for de offentlige finanser. Regeringen har fremlagt det, som om der er tale om store pakker. Det er der ikke. Den ordning, der er lavet om lønsubsidier i den private sektor, udgør en kvart procent af BNP. Der er ikke tale om egentlige finanspolitiske lempelser. Så indtil videre har regeringen ikke brugt nogle penge.

Det mener jeg, at regeringen bør gøre. Den bør gennemføre finanspolitiske lempelser af en mærkbar karakter, alene fordi det vil understøtte tilliden blandt forbrugere og investorer til, at denne krise ikke bliver langvarig. Jeg har konkret foreslået, at vi sender hver dansker en check på 1000 kroner hver måned de næste 12 måneder. Det svarer til en finanspolitisk lempelse på tre procent af BNP. Det vil ikke underminere de offentlige finanser mærkbart. Vi kan endda gøre det uden at lave om på vores politiske og økonomiske set-up. Lad os i første omgang gøre det i 12 måneder – og måske op til 24 måneder. Indtil vi har haft positiv BNP-vækst i to kvartaler i træk. Hvad så, hvis folk ikke bruger dem? Så vil de gå ud og investere i boliger, købe aktier for pengene eller måske bruge dem til at konsultere deres privatøkonomi og betale deres realkreditlån. Alt sammen vil bidrage til økonomien. En anden mulighed er at frigive danskernes tvangsindbetalte feriepenge. Det synes jeg, er helt oplagt i denne situation.

RÆSON: Du mener de penge, som er blevet frosset for at undgå overlap mellem den gamle og den nye ferielov?

CHRISTENSEN: Ja, de bør frigives øjeblikkeligt, og det har ingen negative konsekvenser. Det andet, jeg har foreslået er, at man overvejer et opgør med fastkurspolitikken. Vi har siden 1982 haft fastkurspolitik i Danmark med bred politisk enighed [fastkurspolitikken indebærer, at den danske krone er bundet til euroens kurs, red.]. I 2008 kom den danske krone under pres, og Nationalbanken blev nødt til at sætte renten op og trække store mængder likviditet

ud af den danske økonomi for at fastholde fastkurspolitikken. Det gav finanssektoren og især boligmarkedet et kæmpe negativt slag oveni de øvrige slag fra krisen. Omvendt lod den socialdemokratiske Nyrup-regering i 1993-1994 kronen svække op til 15 procent, hvor den normalt kun kan svækkes med minus 2,25 procent pga. de fastsatte regler. Mit forslag er, at man ser på den mulighed igen. Vi har set den norske og svenske krone blive svækket meget kraftigt i den senere tid. Hvorfor skal vi ikke sætte ild til dansk økonomi på samme måde? Vi kan udvide udsvingsbåndet op til 15 procent, og så kan vi tillade kronen at styrkes gradvist, i takt med at økonomien retter sig.

RÆSON: Hvad kan det konkret give?

CHRISTENSEN: Det giver kort sagt stimuli. Og man gør det for at undgå, at Nationalbanken bliver tvunget til at sætte renten op. Det ville være katastrofalt, hvis vi får en pengepolitisk stramning oveni det chok, der allerede har ramt os. Bankerne ville komme i markante problemer og holde op med at låne penge ud. Det ville ramme boligmarkedet kraftigt og dermed alle danskerne. Privatforbruget ville tage et ordentligt slag. Det ser jeg ingen grund til.

Vi skal skelne mellem at stoppe den akutte blødning og at holde hånden under økonomien generelt. Det er to forskellige ting. [Trepartsaftalen] knytter sig alene til at prøve at stoppe blødningen

RÆSON: Lad os vende blikket mod den nye hjælpepakke, som skal hjælpe virksomheder med at betale løn til deres ansatte og modvirke massefyringer. Du var inde på, at den er relativt begrænset. Hvor konstruktivt er tiltaget?

CHRISTENSEN: Jeg mener, at det er et tillidsskabende tiltag. Jeg har ikke noget imod det, men det er et meget lille tiltag i absolutte midler. Det fører ikke til nogen markant lempelse af finanspolitikken. Vi skal skelne mellem at stoppe den akutte blødning og at holde hånden under økonomien generelt. Det er to forskellige ting. Det her tiltag knytter sig alene til at prøve at stoppe blødningen. Det kan få virksomhederne til at holde på deres medarbejdere længere. Men det ændrer jo ikke noget som helst i de virksomheder, hvor de er helt ude på kanten. Det er ikke fuld lønkompensation, det er 75 pct., så når virksomhederne sender medarbejdere hjem, så skal der stadig spares 25 pct. Hvis det er en restaurant, hvor der ingen kunder er, så betyder den her pakke ingenting. Jeg kritiserer ikke regeringen. Jeg siger bare: Effekten vil være minimal. Man bliver nødt til at gøre mere, for vi kommer til at se en markant stigning i arbejdsløsheden i Danmark de kommende måneder.

RÆSON: Hvor høj arbejdsløshed kan forventes?

CHRISTENSEN: Dansk Erhverv lavede et overslag, der hedder 47-48.000 tabte jobs i oplevelsesindustrien. Det vil sige hoteller, restaurationer og flyindustrien. Alt, der har at gøre med rejse, er direkte ramt. Men det er hele vores eksportindustri også. Vores landbrugssektor er ramt. Alt er ramt. Det er svært at spå om, men 50.000 mistede jobs er nok et rigtigt skøn.

Hvis BNP falder med 6-7 pct., så kan vi snarere være oppe i retningen af 100.000 tabte jobs over de kommende måneder. Det vil på ingen måde overraske mig.

RÆSON: Krisen har ramt nogle brancher meget hårdt. Nu siger du selv oplevelsesindustri og eksport. Kan man isolere den helt grimme effekt til de brancher, der er direkte berørt, eller vil den sprede sig til hele økonomien? Hvis ja – hvordan?

CHRISTENSEN: Hvis der ikke var noget coronachok, men vi blot kiggede på, hvad er der sket med den globale efterspørgsel, så er der stadig et pænt makroøkonomisk chok. Derfor har jeg også fremhævet, at der er behov for en større politisk respons. Det er ikke nok bare at sige: Nu skal vi lappe nogle huller. Vi har også behov for at stimulere den brede økonomi. ALLE holder jo op med at forbruge. Investeringerne stopper alle steder, mens bekymringerne stiger alle steder. Og der bliver ikke sat boligbyggerier eller andre projekter i gang nu. Så alle berørte. Jeg mener, at det er vigtigt at se på den samlede effekt. Det er af gode grunde meget svært at sige, hvor kortvarigt eller langvarigt det bliver. Når det retter sig, så retter det sig kun på udbudssiden – i forhold til nedlukningseffekten. Man kan sammenligne det med tsunamien i Japan i 2011. Her rettede økonomien sig meget hurtigt igen. Men i den aktuelle situation har vi oveni nogle andre store chok.

RÆSON: Udover chok i den finansielle sektor og på efterspørgselssiden, hvad er det da for nogle?

CHRISTENSEN: Arbejdsmarkedet tager jo et chok. 100.000 mennesker kan miste deres job på 14 dage. Men når udbudschokket forsvinder, og de finansielle markeder retter sig, så er de 100.000 jo ikke tilbage i beskæftigelse 14 dage efter. Det tager tid. Jeg har ikke brug for at se på nøgletallene. Jeg ved, det kommer til at blive grimt – det fortæller de finansielle markeder og samtlige mikroobservationer mig. Så vi kan ligeså godt komme i gang med de finanspolitiske lempelser nu. Det er derfor, at jeg har foreslået en konkret ide om at sende folk 1000 kroner om måneden.

Hvis vi starter med Kina, som er verdens andenstørste økonomi, så siger produktionstal og tal fra detailhandlen, at der er tale om et BNP-fald i landet på 12 procent. Det er mere end efter finanskrisen

---

RÆSON: Lad os gå til udlandet og kigge på lande som Italien og Kina, som er i økonomisk tilbagegang. Hvordan kommer det til at påvirke det danske marked?

CHRISTENSEN: Hvis vi starter med Kina, som er verdens andenstørste økonomi, så siger produktionstal og tal fra detailhandlen, at der er tale om et BNP-fald i landet på 12 procent. Det er mere end efter finanskrisen. Det har selvsagt direkte implikationer for danske virksomheder, som sælger til Kina men også dem, som er afhængige af, hvad Kina ”bestemmer”. Den kinesiske økonomi har nemlig stor indflydelse på råvarepriser og fragtrater. Det her betyder ekstremt meget for den danske transport- og shippingindustri. Med Kina nede i gear rammes verdenshandlen, og det går særligt ud over virksomheder som DSV og AP Møller.

Hvis vi kigger på Italien, så har den italienske økonomi stort set ikke haft nogen reel vækst i 20 år. BNP per indbygger er nogenlunde uændret. Som følge af det her chok falder italiensk BNP – hvis det bliver med 10-15 procent, vil jeg ikke blive overrasket. Det betyder ikke direkte noget for den danske eksport, men det betyder, at der potentielt kan opstå spændinger indenfor eurosystemet. Italien har jo været en af akilleshælene i eurosystemet, og vi har set renterne på de italienske statsgældsobligationer krybe opad. Hvis vi kommer i en situation, hvor der opstår en seriøs frygt for den italienske stats evne til at betale sin gæld af, så vil renterne skyde voldsomt i vejret. Det vil sprede sig til Grækenland og Spanien. Og så står vi over for en ny eurokrise af den størrelsesorden, vi så i 2011. Jeg siger ikke, at det sker, men risikoen er til stede.

RÆSON: Hvis vi kigger lidt fremad, hvilke udenlandske chok kan så ramme dansk økonomi hårdt? Hvad er det værste, der kan ske?

CHRISTENSEN: Min allerstørste bekymring lige nu er, hvordan smitteudviklingen kommer til at forløbe i USA, som jo er verdens største økonomi. Hvis vi kommer i en situation, hvor vi får en smittespredning i USA, der medfører en nedlukning af samfundet på samme måde som i Italien og Spanien, så ser det meget uoverskueligt ud – selv i en situation, hvor dansk økonomi har rettet sig, og hvor Europa kommer ud på den anden side. Jeg er også bekymret for nogle af de mekanismer, vi så i 2008 og 2009, da det europæiske samarbejde holdt op med at fungere. At vi træffer valg, der har betydning for vores nabolande uden at koordinere med hinanden. Nu lukker vi for eksempel grænser uden at tale med hinanden. Jeg tror ikke, at EU har nogen lederskabsrolle at spille, men koordination på tværs af medlemslandene virker til at være fuldstændig afgørende for, at vi kan bevare og fortsætte samhandlen.

Der har været diskussion om, hvorvidt virksomhederne skal lade være med at fyre deres medarbejdere. Jeg synes, at det er vigtigt, at man passer på sine ansatte. Men virksomhederne har også et ansvar, der handler om at overleve

RÆSON: Vi har talt om regeringstiltag. Men er der også et økonomisk ansvar, som privatpersoner og virksomheder kan tage på sig?

CHRISTENSEN: Det er et interessant spørgsmål. Hovedansvaret for den enkelte borger er at sørge for at dæmme op for smittespredningen: At vi overholder reglerne. Virksomhederne skal i mellemtiden gøre det, de er sat i verden for. Irma og Fakta gør det – fabelagtigt – lige nu, fordi de sørger for, at der er varer at sælge i butikkerne. Bankernes samfundsansvar er at sikre, at banksystemet bliver ved med at fungere og fortsætte med at låne penge ud. Det er vigtigt at holde samfundsøkonomien i gang, så virksomheder bliver ved med at producere.

Der har været diskussion om, hvorvidt virksomhederne skal lade være med at fyre deres medarbejdere. Jeg synes, at det er vigtigt, at man passer på sine ansatte. Men virksomhederne

har også et ansvar, der handler om at overleve. Den restaurant, som overhovedet ingen indtægter har, kan blive nødt til at fyre medarbejderne for ikke at gå nedefrom og hjem.

RÆSON: Til sidst: Krisen kan blive ligeså stor som finanskrisen, sagde du. Men hvordan er den anderledes?

CHRISTENSEN: I BNP-fald regner jeg med, at det har en størrelsesorden som finanskrisen. Men jeg har nok en forventning om, at varigheden kommer til at være mere begrænset. Hvis vi får kontrol med det her globalt, så kommer chokket til at være mindre permanent end det i 2009. Når det er sagt, så er alting stadig meget åbent. Jeg kan sagtens tegne et scenarie, hvor mere af økonomien begynder at krakelere. Hvad hvis staterne pludselig ikke har råd til finanspolitiske lempelser? Hvis det bliver en permanent situation, hvor vi hver tredje måned skal lukke hele økonomien ned? Vi kommer til at kunne se det her i økonomien noget tid endnu, det er der ingen tvivl om. Men hvis det kommer under kontrol i de kommende måneder, så kommer effekten på økonomien til at være af midlertidig karakter. Hvis centralbankerne gør et fornuftigt stykke arbejde, og vi ser nogle finanspolitiske stimuli – og jeg tror, vi kommer til at se begge dele – så vil økonomierne rette sig ind i 2021. Men økonomisk set kan vi godt smide 2020 ud ad vinduet.

Hvad hvis staterne pludselig ikke har råd til finanspolitiske lempelser? Hvis det bliver en permanent situation, hvor vi hver tredje måned skal lukke hele økonomien ned? Vi kommer til at kunne se det her i økonomien noget tid endnu

---

Lars Christensen (f. 1971) er uafhængig økonom, der rådgiver virksomheder og finansielle institutioner. Han er desuden seniorkonsulent ved CBS og Research Associate ved Stellenbosch universitet i Sydafrika samt tidligere bankøkonom og embedsmand i centraladministrationen. Hver dag laver han løbende Facebook-videoopdateringer om, hvordan markedet reagerer på viruskrisen. Udgivet 19/3

Vincent Hendricks: Racisme – med STORT og med småt (9/6)

Racisme findes med småt i mikro-aggressioner og med stort som systemiske eller strukturelle samfundsproblemer. Det er det sværeste at skrive om, for det er eksplosivt som nærmest intet andet tema. Vi har alle store aktier i identitetspolitik og diskrimination, fordi vi alle har identitet og ikke vil diskrimineres. Det er det BlackLivesMatter gør os opmærksomme på i særligt USA lige nu.

Langt de fleste mennesker har stærke meninger om identitetspolitiske akser som race, køn, nationalitet, social klasse og religion. Det er ikke så overraskende endda – identitet er noget vi alle har og derfor typisk har ganske stærke meninger om; der skal ikke meget til før diskussion eller overvejelse langs disse akser opfattes som kritik eller deciderede angreb.

De få gange jeg har sat mig til tastaturet for at skrive indlæg om racisme har således været forbundet med en vis uro og nervøsitet – og denne her er ingen undtagelse – for temaet er lige så kompliceret, som det er eksplosivt med mange bevægelige dele, der kan sættes ild i med yderligere polarisering, frustration og uroligheder til følge. I polariserede meningslandskaber har nuancerne dårlige vilkår, men det er præcis i disse landskaber, der er brug for nuancerne, så grænserne mellem os og dem ikke bliver trukket uforsonligt hårdt op.

Racisme findes med småt i mikro-aggressioner og med stort som systemiske eller strukturelle samfundsproblemer. De er af en sådan beskaffenhed, at de kun kan løses ved samarbejde, tillid og koordination frem mod passende samfundsmæssige og *borgerlige ligevægtstilstande*. Denne balancegang er svær — også selvom jeg er halvt dansk, halvt amerikansk, halv hvid, halv sort – og hvor meget skal denne sort-hvide vilkårlighed fylde både i berettigelse til at italesætte problemet og tage ejerskab på det. Jeg lader som oftest professoren gå i byen med et budskab eller indlæg, men nu hvor race er omdrejningspunktet er personen også med i den udstrækning, som det sig hør og bør for præcision, nuancering og oplysning i stort og småt.

Mikroaggressioner

Da jeg for mange år siden åbnede kioskdøren for en ældre (hvid) kvinde på Vesterbro replicerede hun:

- ”Det var vel nok pænt af Dem”.
- ”Det manglede da bare”, svarer jeg.
- ”Ja, det er meget usædvanligt, for I sorte svin plejer ellers at være så ubehøvlede!”
- ”Jo, ja, ... den skal jeg lige have igen for at forstå ...” får jeg fremstammet i lige dele befippelse, overraskelse og undren.

Det er et typisk eksempel på det Silas L. Marker og jeg i vores bog *Os og dem: Identitetspolitiske akser, idéer og afsporede debatter* fra 2019 betegner for mikroaggressioner. Udtrykket blev introduceret i 1970 af psykiater og Harvardprofessor Chester M. Pierce til at beskrive hvide amerikaneres små, for mange ubemærkede, men stadig virkningsfulde krænkelser af sorte amerikanere. Den amerikanske psykologiprofessor Derald Wing Sue definerer i bogen *Microaggressions in Everyday Life: Race, Gender, and Sexual Orientation* fra 2010 mikroaggressioner som ”kortvarige hverdagshandlinger som sender nedsættende budskaber til særlige personer på grund af deres gruppetilhørsforhold”.

Mikroaggressioner kan være svære at diskutere, fordi de som oftest ikke opfattes på samme måde af alle. Får en brun person spørgsmålet, ”hvor er du fra?”, med henvisning til personens ikke-hvide hudfarve, kan spørgsmålet fra spørgeren opfattes som venlig, oprigtig

nysgerrighed men *fungere* for den adspurgte som en antagelse af, at denne er udlænding og ikke rigtig hører til her – og altså have en fremmedgørende effekt. Mikroaggressioner kan virke små og ubetydelige for dem, der udfører dem, men centralt er, at de som talehandlinger kan have en effekt alligevel – især når de opleves gentagende gange. Disse mikroaggressioner er blevet sammenlignet med en lille nål, der bliver ved med at stikke. Man dør eller traumatiseres naturligvis ikke af et enkelt stik – mikroaggressioner er ikke drab eller voldtægt. Men oplever man at blive stukket af den mikroaggressive nål hver dag, kan det være uudholdeligt i længden – det ser man i USA, det ser man her, det ser man over alt i verden, hvor mennesker med forskelligartet baggrund lever sammen.

Var den ældre dame i kiosken racist? Det spurgte jeg hende faktisk ikke om, men definatorisk var der tale om det, der betegnes en mikroaggression. Formentlig vil de færreste udråbes som racister, om de blev spurgt – og jo, der er undtagelser. Den ældre dames reaktion i kiosken kunne meget vel være resultat af en bestemt *fortælling* eller *narrativ* om sådan nogle som undertegnede og deslige; uafrettede, ubehøvlede, uciviliserede, u... – fordomme.

Langt de fleste af os har fordomme om langt de fleste andre, og til enhver person og de grupper de tilhører følger der som regel en fortælling med (som det også skrevet står i min bog [Vend Verden](#) fra 2020). Verden ordnes for den enkelte tit ved at gruppere, placere og generalisere over andre. Det er også delvist sådan, erkendelsen fungerer og kategoriserer: Byboende akademikere er arrogante og kulturradikale; journalister er utroværdige og venstreorienterede; muslimer er formørkede og konservative; de non-binære og anti-racisterne er krænkelssparate; højrefløjten er unuanceret og kynisk; dem fra landet er nok arbejdsomme, men reaktionære; gymnasielærere er lalleglade humanister, der elsker hønsestrikk og sokker i sandalerne, politikere er egennyttige, som de er uempatiske og naragtige; de unge er godtroende og minder mest af alt om et naivistisk Scherfig-maleri med en stirrende elefant og en lille abekat på vej op i et palmetræ – og de ældre, ja, de ældre forstår ikke de unge.

Kun sjældent – mestendels aldrig – er disse fortællinger sande, og kategorierne er som oftest forkerte. Selv om nogle af kategorierne tilfældigvis viste sig at være korrekte, kan man til stadighed sagtens være en lille reaktionær hønsestriksbeklædt abe unuanceret på vej op i et venstredrejet palmetræ med sokker i sandaler. Det oplysende er at forholde sig til fordommene og så vise, at man er noget andet og mere end, hvad de måtte diktere. Vise, at der er flere nuancer og verden meget mere fingranuleret, end hvad den tit og ofte tager sig ud som. Faren ved fordomme er, at de giver anledning til en ekskluderende måde at møde verden på, som blot forstærker de identitetspolitiske akser i et os versus dem. Os versus dem er polariserende og giver ikke de bedste vækstbetingelser for de nuancer, der skal til for fælles forståelse for den enkeltes livssyn og udformningen af de bedste kollektive betingelser for et samfund, i hvilket dets forskelligartede borgere kan leve – og sidstnævnte er et systemisk eller strukturelt anliggende.

Systemiske problemer

Det lyder godt med mine fine forhåbninger til verden og dens indretning, men virkeligheden viser også, at der er strukturelle og systemiske forskelle i måden, hvorpå samfund arrangeres, der skaber uligheder, ulige vilkår og ulige muligheder – i arbejdsmarkedspolitik, socialpolitik, skattepolitik og så fremdeles. Ihukommer man sig så de enkeltes landes forskelle i såvel historie som kultur, så er de systemiske problemer for en ligestillingsdagsorden – hvad enten den vedrører køn, socialklasse, nationalitet, religion eller race – til at få øje på.

I Europa og USA er dagens liberale demokratier svært inspirerede af Oplysningstidens idé om lige autonome mennesker, der fødes i frihed, og hvor vilkårlige

egenskaber som køn, etnicitet, socialklasse, religion og race kommer subsidiært efter det at være menneske. Menneske først og så dets vilkårlige egenskaber herefter. Når der systematisk dispenseres fra denne grundidé, og det er der blevet igennem tiden og bliver det stadig, rokker det ved den demokratiske grundforståelse, der ligger hos borgere i ethvert land. Nogle lande har haft mere held med at sikre visse grundbetingelser for borgerlighed – lighed for dets borgere. Det danske velfærdssystem er en vigtig samfundsbygningsbrik i denne sikring, idet velfærdssystemet fastholder nogle centrale grundvilkår som gratis skolegang, hospitalsvæsen og andre velfærdssydelser, der alt andet lige er sat i verden for at sikre, de rette grund- og vækstbetingelser for dets individuelle borgere og samfundets robusthed som helhed. Alene derfor er den ofte foreslåede sammenligning af Danmark med USA lidt som at sammenligne æbler med appelsiner; de er begge runde, og så stopper sammenligningen dér. Der er ikke på samme måde et sikkerhedsnet spændt ud under den almene borger i USA, og derfor kan diskrepansen i såvel indkomst, uddannelse og livssituation være lige så ulige, som de er forskellige. Dertil kommer, at den danske befolkning er betragtelig mindre i størrelse men betragtelig mere homogen end den amerikanske, og også det bidrager til en systemisk forskel.

Det betyder, at ulighed, ligegyldig hvilken identitetspolitisk akse den udspringer af, er et problemkompleks med rigtig mange bevægelige dele, der påvirker hinanden; når man skruer på en knap, er der tandhjul, der drejer både med og imod rundt omkring i systemet. Det betyder også at raceulighed og diskrimination ikke kan klares med en politireform eller et lovindgreb. Det kan heller ikke løses med et sikkerhedspolitisk greb, hvor hjemmeværn eller militær udkommanderes; simpelthen fordi raceproblemet er et problemkompleks af strukturel beskaffenhed, der som globale udfordringer fra klima til misinformation på nettet tager generationer at rette op på med mange forskelligartede indsatser fra lovhjemmel til attitude- og normændringer. Og den største fare ved globale udfordringer er, at de for os hver især synes så store, at det enkelte menneske ikke kan se, hvordan der kan bidrages og således henfalder til apatien. Henfalder vi alle til apatien sker der ikke noget, og derfor er initiativer som BlackLivesMatter af uvurderlig betydning, ligegyldig hvilken farve man måtte have.

Det siges ofte at succeser er individuelle, mens kriser er kollektive, og kriser når de bliver store og systemiske har det med atter at vende den tunge ende nedad, så dem, der i forvejen er ramt hårdt bliver ramt ulige hårdere. Derfor bliver det så meget vigtigere at vi også i borgerrettighedsspørgsmålet opfatter hverandre som lige, sådan at lige vilkår som lige borgere bliver en kollektiv succes.

En protestetikette for hvide

I forbindelse med de netop afholdte BlackLivesMatter demonstrationer, der er blevet afholdt i Odense og Aalborg udgik der dekret fra den danske afdeling af organisation om, hvorledes hvide deltagere skulle opføre sig ved demonstrationerne – en protestetikette til hvide.

Udråb og medråb som ”Hands up don’t shoot”; ”I can’t breathe” og ”Raising the black power first” må ikke bruges af hvide demonstranter, da det ifølge dekretet typisk ikke er hvide, der udsættes for en hårdhændet behandling af ordensmagten og andre instanser, hvorfor disse udråb og standpunktstilkendegivelser ikke må eller kan kulturelt approprieres. Skribent på den amerikanske hjemmeside *Everyday Feminism Project* Maisha Z. [Johnson](#) definerer kulturel appropriation som en ”magtdynamik i hvilken medlemmer af en dominerende kultur tager elementer fra en kultur af mennesker, der er blevet systematisk undertrykt af den dominerende gruppe.” Kulturel appropriation er i dette lys ikke det samme som kulturel udveksling, hvor folk deler kulturelle elementer på lige fod med hverandre, fordi der eksempelvis mellem sorte og hvide er en asymmetrisk magtrelation. I forlængelse heraf udtaler Bayla Sørensen [BT](#) i forbindelse med BlackLivesMatter-marchen søndag d. 7. juni: »Vi vil gerne have ‘black people’ op foran ved bannerne. Vi ved godt, at der har været forargelse omkring det, men vi er ligeglade,« og fortsætter: »Hvis man er utilfreds og ikke

forstår, at sorte mennesker vil stå ved siden af hinanden, så må man blive hjemme. Det er white supremacy.»

BlackLivesMatter er en borgerrettighedsorganisation med særlig opmærksomhed for sortes undertrykkelse og massive forskelsbehandling med udgangspunkt i USA, der giver sig til kende i alt fra mikro-aggressioner til systemiske fejl og uligheder. Alle borgere skal behandles *borgerlige*; alle er lige som borgere og skal behandles herefter på baggrund af deres karakter som *mennesker* og ikke hvorvidt, de ligger et sted eller et andet på en bestemt identitetspolitisk akse fra race over religion til socialklasse. Som Martin Luther King ved foden af Lincoln Memorial formulerede det så præcist til mere end 250.000 borgerrettighedsforkæmpere fra alle samfundslag, alle religioner og racer ved *March on Washington For Jobs and Freedom* i ”I Have a Dream” d. 28. august 1963:

*I have a dream that my four little children will one day live in a nation where they will **not** be judged by **the color of their skin**, but by the content of **their character**.*

I sin *Global Risk Report 2019* vurderer World Economic Forum, at identitetspolitisk polarisering er en drivende kraft bag politiske og sociale konflikter på globalt plan. Som så mange andre systemiske problemer eller globale udfordringer [ved vi](#), at disse kun kan løses ved samarbejde hen mod passende ligevægtstilstande. Ellers ender det i nulsumsspil, hvor din fordel bliver min ulempe, eller i fangernes dilemma, hvor den enkelte person eller gruppes forsøg på at maksimere eller drage fordel selv, samlet ender i et dårligere nettoresultat for alle, end man kunne have opnået ved samarbejde.

Nu hvor raceproblemet også er af en sådan systemisk beskaffenhed, er det ligeledes kun ved samarbejde mellem borgere, samfundsinstitutioner, NGO’ere og stater, at løsninger kommer til syne. Således er det ikke befordrende for samarbejde og løsninger, at man bruger identitetspolitisk forskelsbehandling i interne rækker i forbindelse med præcis demonstrationer for lige rettigheder – hvad enten, der gøres forskel med hensyn til køn, nationalitet, socialklasse eller hvilken race man tilhører.

Der var i omegnen af 15.000 personer med til BlackLivesMatter-demonstrationen søndag d. 7. juni ; alle 15.000 *mennesker* blev ligelig talt med for at vise, hvor stor opbakningen er, men nogen mennesker er angiveligt alligevel mere lige end andre på grund af deres hudfarve, selvom alle tilstedeværende uafhængig af farven på deres hud vil *lige* rettigheder for alle. Hvis man ikke kan acceptere dette pr. dekret og protestetikette, må man som hvid blive væk med henvisning til ”white supremacy”, ifølge talskvinden Bayla Sørensen fra BlackLivesMatter. Det kan således have en ganske ekskluderende effekt på nogle solidariske og sympatiserende grupper, selvom borgerrettighedsgrupper, der arbejder for lige rettigheder for alle og ikke privilegerede rettigheder for nogle, i deres essens og eksistensberettigelse er inkluderende.

Faren er, at en adfærdsprotokol for hvide deltagere i en demonstration præcis kan opfattes som en mikroaggression mod dem, der på grund af race ikke kan honorere betingelserne lagt ud i dekretet, mens det omvendt er præcis en sådan slags mikroaggression, man også gerne vil til livs med selve bevægelsen. Signalet kan også være ganske forvirrende med et protokollat af den foreslåede type. Jeg er selv halv sort, halv hvid, er amerikansk som dansk, har oplevet mikroaggressioner fra tid til anden både her og i USA og kan således honorere den sorte erfaring som omtales i dekretet på den ene side, samtidig med, at jeg ved, at racisme er et strukturelt problem på den anden, selvom jeg ikke har oplevet politivold og den systemiske undertrykkelse, som mange sorte amerikanere har. Ligger man så, når man skal retfærdiggøre for sig *selv* inden eller uden for retningslinjernes rækkevidde, og det er selvom jeg godt ved, at jeg fra en generel klassifikation i denne sammenhæng anses for sort? Og sådan har de fleste det vel – også uafhængig af hudfarve; man kan honorere en del, og

dermed ikke alt, men derfor kan man godt have solidaritet og udvise sympati med det *hele* også uden, at det bliver kulturel appropriation.

Slutteligt kan en sådan protokol opfattes som en afledt effekt af præcis den systemiske forskel man gerne vil til livs – nu blot med et andet fortegn om end grundbetingelsen er lige vilkår for alle, ligegyldig hvilken race man så engang tilfældigvis måtte være indehaver af. At gradbøje solidaritet og sympati for nogle er også forskelsbehandling. Det er ikke godt at forskelsbehandle, når man går til demonstration mod forskelsbehandling – det er ikke godt for bekæmpelsen af racisme hverken i stort eller i det med småt.

Det er sådan en svær balance at træde det her – og det er det sværeste at skrive om, for det er eksplosivt som nærmest intet andet tema. Vi har alle store aktier i identitetspolitik og diskrimination, fordi vi alle har identitet og ikke vil diskrimineres. Jeg forsøger, sikkert som de fleste at være med til at oplyse uden at være belærende, anholde forskelle uden at være fordomsfuld, se det makroskopiske som det mikroskopiske samtidig med, at vi fastholder, at vi som mennesker flest vil det samme, nemlig anerkendes for det vi er som mennesker og vores tilhørende karakter og ikke vurderes og klassificeres efter mere eller mindre tilfældige identitetspolitiske markører og vilkårlige fortællinger.

I Spike Lee's film *Do the Right Thing* fra 1989 er der den fineste dialog mellem nogle sorte fyre på et gadehjørne, der på den mest elegante og humoristisk vis beskriver, hvor vi står, men også hvor vi skal hen for at leve sammen med alle de identitetsmæssige forskelle, der er, men med én og samme ambition om være menneske først og så alt det andet bagefter. Let's end with that ...

Vincent F. Hendricks (f. 1970) dr.phil., ph.d., er professor i formel filosofi ved Københavns Universitet, grundlægger og leder af Center for Information og Boblestudier (CIBS) samme sted. Han er forfatter til en række bøger, herunder blandt andet Spræng boblen, Fake News, Kæmp for Kloden, Os og dem, Vend Verden og er en afholdt foredragsholder. Vincent F. Hendricks har vundet en række priser for sin forskning herunder Videnskabsministeriets Eliteforskerpris, Roskilde Festivalens Eliteforskerpris, Choice Magazine Outstanding Title Award samt Rosenkjærprisen. Udgivet 09/06 2020

Nikolaj Bøgh: Black Lives Matter-demonstrationerne viser, at den yderste venstrefløj stadig ønsker en omstyrtelse af den danske samfundsmodel (20/6)

Venstrefløjen optræder i dag hyppigt under falsk flag: Bag populære dagsordner om klimapolitik og anti-racisme, som skaber bred sympati, trives der fortsat et ønske om afgørende samfundsforandringer, der er lige så lidt i danskernes interesse, som de altid har været.

Den 7. juni deltog omkring 15.000 mennesker i en anti-racistisk demonstration arrangeret af den danske gren af den amerikanske bevægelse Black Lives Matter som led i den internationale protestbølge ovenpå amerikaneren George Floyds død under en brutal anholdelse.

Demonstrationen er blevet kritiseret for at negligere smitterisikoen ved at have så mange mennesker forsamlet. Der har også været en debat om den temmelig opsigtsvækkende ”omvendte racisme”, som ledelsen af demonstrationen praktiserede med anvisninger om, at hvide deltagere fx skulle gå bagerst og holde sig fra at anvende bestemte slagord. Det er svært at se, hvordan den slags gavner den anti-racistiske sag og majoritetsbefolkningens opbakning til den.

Men måske er det et helt andet sted, de store udfordringer ved demonstrationen og bevægelsen i virkeligheden ligger. Black Lives Matter er på mange måder en venstreekstrem bevægelse, som ikke blot kæmper imod racediskrimination. Den kæmper også imod talrige traditionelle strukturer i samfundet, som man opfatter som diskriminerende, herunder kernefamilien, heteronormativitet og ”patriarkalske strukturer”. I USA og Storbritannien er tagget ACAB (All Cops Are Bastards) blevet anvendt ved siden af det overordnede BLM-tag, og i USA har bevægelsen højlydt krævet, at man skulle stoppe bevillingerne til politiet – og dermed få politiet helt nedlagt.

Black Lives Matter er på mange måder en venstreekstrem bevægelse, som ikke blot kæmper imod racediskrimination. Den kæmper også imod talrige traditionelle strukturer i samfundet, som man opfatter som diskriminerende, herunder kernefamilien, heteronormativitet og ”patriarkalske strukturer”

I en dansk kontekst ønsker Black Lives Matter også på mange andre områder opløsning af samfundet, som vi kender det, og den danske venstrefløj har da også begejstret omfavnet bevægelsen. Mange fremtrædende politikere fra Enhedslisten deltog fx i demonstrationen og har kastet sig markant ind i den anti-racistiske kamp.

Gennem de sidste ca. 50 år har der i Danmark været en umådelig tolerance overfor den yderste venstrefløj, repræsenteret af særligt Enhedslisten og de mange partier og bevægelser, som de er skabt af og har tilknytning til. Det til trods for at deres mål i realiteten var og er at ødelægge den eksisterende samfundsmodel baseret på ”kapitalisme” – det vil sige markedsøkonomi, som har skabt frihed, velstand og harmoni for danskerne.

En vigtig del af baggrunden for venstrefløjens medvind har været en intellektuelt doven borgerlighed, der har været alt for passiv i samfundsdebatten og – navnlig i de senere år – har ladet venstrefløjens og de kulturradikale dominere den offentlige samtale i alt for høj grad. Indtil for nylig har man frem for alt i Socialdemokratiet været gode til at holde venstrefløjens ude i strakt arm, fordi man vidste, hvad den dybest set indeholdt og navnlig under Den Kolde Krig var fuldt bevidst om, at en del af dem tjente Danmarks fjender i Østblokken. I dag er det desværre også en saga blot, da Enhedslisten er blevet inviteret med helt ind i det politiske maskinrum og har været med til at skrive forståelsespapiret, som er det reelle regeringsgrundlag for den nuværende regering.

Venstrefløjens har været dygtig til at omgruppere sig og finde ny indpakning til de samme gamle budskaber, som har fået dem til at fremstå spiselige og sågar sympatiske. Efter Berlinmurens fald, øget velstand og den enorme optimisme, som fulgte den, var det ikke længere gangbart med den traditionelle kapitalismekritik. I stedet fandt man klimasagen og anti-racismen som populære folkesager, der kunne bruges som en trojansk hest for anti-kapitalisme og socialisme.

Klimasagen støtter stort set alle i dag, men for venstrefløjens til venstre for Socialdemokratiet er det en fremragende anledning til at kræve højere skatter, mere kontrol med befolkningens forbrug og adfærd, større statsstyring af erhvervslivet samt øget økonomisk omfordeling i samfundet. Hovedparten af det politiske spektrum ønsker en effektiv klimapolitik, der markant nedbringer CO₂-udledningen, men midlerne er meget forskellige, og det er meget vigtigt at være opmærksom på.

Tilsvarende med anti-racismedebatten, som står i fuld flor i disse dage. For langt de fleste danskere er det en sympatisk dagsorden, som man naturligtvis støtter. Vi ønsker ingen diskrimination baseret på hudfarve eller etnicitet. En stor del af de 15.000 mennesker, der deltog i Black Lives Matter-demonstrationen, har uden tvivl gjort det med de bedste intentioner uden at være bevidste om, at der også ligger en underliggende dagsorden bag.

Venstrefløjens har været dygtig til at omgruppere sig og finde ny indpakning til de samme gamle budskaber, som har fået dem til at fremstå spiselige og sågar sympatiske

---

Men nedenunder den sympatiske overflade trives igen en dybtgående samfundskritik, som udfordrer den danske samfundsmodel. Både BLM-bevægelsen og aktivisterne fra den yderste venstrefløj ser undertrykkende strukturer overalt, og mener vi skal skamme os over os selv og

vores historie. I første omgang skal vi sætte skilte op, der fortæller om overgreb i historiens løb, bl.a. en slags ”varedeklaration” på statuer og monumenter med relation til slavehandel, som Enhedslisten og Alternativets borgmester i København mener. Herefter skal en slags kommission se på, om der er statuer, vi bør fjerne, som ikke længere lever op til nutidens normer, ligesom Londons borgmester ønsker.

Men et godt og stabilt samfund forudsætter bevidsthed om historien med både dens gode og dårlige sider, og den er det fælles fundament, vi bygger på, og som i sidste ende er forudsætningen for, at vi i dag har et af verdens bedste samfund.

Bevidsthed om historien er således godt, og større viden om og synlighed af dens forskellige nuancer er absolut værd at stræbe efter. Men venstrefløjens krav om, at vi skal skamme os over, hvad vi kommer af, gør ingen hverken lykkeligere eller klogere. Tværtimod. Venstrefløjen optræder i dag hyppigt under falsk flag, men bag populære dagsordner om klimapolitik og anti-racisme, som skaber bred sympati, der trives fortsat et ønske om afgørende samfundsforandringer, der udvisker historien og som er lige så lidt i danskernes interesse som de altid har været.

Men et godt og stabilt samfund forudsætter bevidsthed om historien med både dens gode og dårlige sider, og den er det fælles fundament, vi bygger på, og som i sidste ende er forudsætningen for, at vi i dag har et af verdens bedste samfund

---

Nikolaj Bøgh (f. 1969) er cand.scient.pol. og kommunikationsrådgiver, konservativt medlem af Frederiksberg Kommunalbestyrelse, rådmand og folketingskandidat på Frederiksberg. Han har skrevet bøger og artikler om politisk historie og kulturhistorie. Udgivet 20/06 2020

René Gade: Kære vælger. Hvor længe kan du leve med politikere og partier, der lyver og vildleder for egen vinding? (30/06)

Du giver dine nærmeste omsorg, yder dit bedste på arbejdet og i lokalsamfundet, er stolt dansk statsborger – og så stemmer du på politikere fra partier, du ved lyver og vildleder for egen vindings skyld – og på Danmarks bekostning.

HOV, HOV, hr. forhenværende folketingsmedlem for et parti der lige nu kun har et mandat i folketinget, hvad bilder du dig egentlig ind? Påstår du, at jeg accepterer løgn og vildledning i dansk politik ... og sågar fra dem jeg stemmer på?

Ja. Dansk politik er en bandekrig mellem de politiske partier, som hele tiden skal positionere sig som grønnere, strammere, erhvervsvenligere eller mere socialt bevidste, end de andre. Så de kan få din stemme. Og du ved det reelt godt. Det er bare din dårlige samvittighed, der får dig til at gå i forsvarsposition, når jeg siger det så tydeligt.

Din korttidshukommelse gør det legitimt for politikere, ministre og partier at udøve spin, markedsføring og vinkling af virkeligheden i en grad, så man skulle tro, det var umuligt overfor voksne mennesker. Men det er det ikke. Det er muligt at være overbevisende, når man maler verden sort/hvid med entydige argumenter, der flugter med frygten, offerrollen og afmagten, der ligger sultent og lurker hos os alle. Fordi vi er mennesker og vil være trygge ved os selv og den verden, vi lever i. Vi vil bekræftes i, at det er okay, at vi synes dem, vi ikke forstår, er nogle idioter.

Brug et minut på at overveje, hvorfor du stemte på den, du stemte på ved sidste folketingsvalg. Stolede du på vedkommende, ville du en forandring, tilkendegive en protest ... eller bare stemme på én, der ville arbejde for lige præcis dine interesser? Uanset hvad er det en ærlig sag. Det er cool. Men: Har vedkommende holdt det, der blev lovet siden valget? Har du oplevet at vedkommende, du stemte på, siden valget har været grov, unuanceret eller faktisk vildledende? Det er interessant at vide, hvis vi skal gøre noget ved din for demokratiet faretruende korttidshukommelse.

For hvordan kan du acceptere, at ministre og politikere i flæng fanges i løgne, fortielser og usaglig bagvaskelse af andre folkevalgte? Er det sådan, du er vant til at have forbilleder i dit arbejdsliv eller familieliv? Vores 179 folketingsmedlemmer og ministre skal være forbilleder. Ikke moralsk eller privat, men som politikere og samfundsudviklere der vil det bedste for Danmark – for hele landet vel at mærke – ikke kun den vælgerforening eller den interessegruppe, der sikrede støtten til valgkampen og forlangte afregning retur.

Det handler ikke om personerne, men om systemet

Og nej, det er ikke et nyt fænomen at politikere og partier vildleder, spinner og lyver bevidst. Tilbage i 2013 fortalte professor i retorik ved Københavns Universitet, Christian Kock, [følgende til videnskab.dk](http://www.videnskab.dk): “De lodrette løgne er kun toppen af isbjerget. Politikerne vildleder, manipulerer og taler udenom. Den slags er meget mere gennemgribende end løgne og bidrager til, at politikerne bliver utroværdige – også selvom de kun kommer med få egentlige løgne”.

Når jeg i de seneste år har kæmpet for at få den mistillidsskabende og opportunistiske omgang med fakta frem i lyset, har jeg kun enkelte gange valgt at tage konkrete eksempler frem. Ikke fordi de er svære at finde, bare åben din avis, vent på den næste kommission eller “jeg lægger mig fladt ned”-kommentar fra en minister eller politiker, der er blevet opdaget.

Eller en afgået minister eller udgået politiker, der nu uden ansvar eller større omkostninger, bekender sig om fortiden. Når de gør det, er løgneren, fortielsen eller vildledningen reduceret til spændende læsestof, og vi kvitterer tit med floskler a la “hvor er det godt, du siger det åbent!” eller “respekt, endelig en politiker der siger hvordan, det egentlig foregår!”.

Kan du genkende det? Grunden til, at jeg ikke tager personer, partier eller navngivne ministre med i faldet er, at det giver forståelsesmæssig slagside. En avis afviste fornyligt et indlæg fra mig, fordi der ikke var konkrete eksempler i indlægget, der kunne legitimere den kritik, som retsvæsen, kommissioner, forskere og graverjournalister utallige gange har bevist: At ja, i politik lyves og vildledes der.

Jeg skriver disse linjer, og har som folketingspolitiker åbent udstillet og belyst vanviddet, der ledte til en skattekommission samt fortielser og løgne der ledte til en Irak-kommission ... som så blev aflivet og erstattet af en kompromisundersøgelse, der endte med at bygge på samme uærlighed fra ministre og ansvarlige ordførere. Selvom det bliver fuldstændig blotlagt og senere hen underbygget af den ansvarlige, så fortsætter det. Fordi partierne henvender sig til bestemte grupper af vælgere, og de er ofte mindre interesserede i ærlighed og overholdelse af aftaler, så længe de bare er enige i det mål, politikerne, der forbryder sig, har.

Når jeg og Lykkepartiet helt bevidst ikke har fx nogen samlet fordelingspolitisk eller en klassisk politisk farve – men lader den politiske udsigelse og holdning være grundlovssikret hos den enkelte politiker og ikke et parti, er det fordi vi vil forbedre hele det politiske system ved ikke at gøre kritikken til et spørgsmål om personers politiske holdninger, når det er hele systemets demokratiske troværdighed, der er det vaklende fundament.

Senest jeg fik afvist et indlæg med min og Lykkepartiets kritik, var det bl.a. med denne begrundelse: “kritikken bliver en adresseløs omgang, når du ikke konkretiserer, hvem der lyver og vildleder”. Jeg svarede: “politikere og partier samt det politiske system er vel ikke helt adresseløst – blot en stor matrikel”.

I 2016 bragte Information et indlæg af forfatter og journalist Göran Rosenberg med overskriften: ”**Når løgneren bliver politisk norm**”: “Hvis løgneren får mulighed for at etablere sig som den nye norm i vores demokratier, er det naturligvis kun et spørgsmål om tid, før vi alle har ladet os narre for sidste gang.” Og han uddyber: “Det nye er, at et foruroligende stort antal mennesker rent faktisk ser ud til at være villige til at stemme på en politiker, som fuldstændig åbent siger til sine vælgere, at hvad jeg sagde i går, ikke har nogen betydning i dag. Det nye er, at der findes politikere, som ligefrem gør en dyd ud af, at ingen skal vide, hvad der er sandhed, og hvad der er løgn i det, som de udtaler til offentligheden. At det ene med andre ord kan være lige så respektabelt som det andet”.

Jeg har stiftet Lykkepartiet. Fordi jeg har været fire år i politik og insisteret på ikke at spille det politiske spil eller agere for egen eller partipolitisk skyld. Demokratiet er et stort kompromis, og for at vi skal kunne stole på værdien af det kompromis, må vi kunne stole på vores politikere og ministre. Jeg stoler desværre ikke længere på det politiske system. Jeg har set og oplevet for meget uærlighed og bevidst markedsføring af delvist sande budskaber til befolkningen.

Måske vi du svare: Det politiske sprog ER jo for pokker løgnerens, krigens og fortielsens sprog – sådan er politik, det er rå magt. Javel ja, men så lad os i det mindste være ærlige om mellemregningerne, fortælle om slagsiderne og nyde muligheden for at samle flest mulige danskere om langsigtede løsninger. Det er ikke en utopi. Det er muligt. Det kræver dog, at du stopper med at stemme på dem, der løj eller overdrev i forgårs, men som nu vil give dig en gratis rejse eller 1000 kr. til sommerferien i aflad.

Den næste test for tilliden

Hvad så med tilliden til politikerne lige nu? Ja, den har tilsyneladende aldrig været højere. Det viser en ny undersøgelse foretaget af TrygFonden og på skuldrene af Covid-19-krisen. Oplevelsen er, at der er blevet handlet, kommunikeret og udstukket retning fra ansvarlige og tydelige politikere:

”Den allervigtigste besked er, at statens krisekommunikation virker. Borgerne retter sig simpelthen efter anbefalingerne – og stoler på dem. Det er en afgørende tillid for at håndtere krisen, og det understreger at fællesskabet i Danmark er stærkt”, siger forskningschef Anders Hede, TrygFonden.

Danmark har ikke i nyere tid oplevet så indgribende en stat og regering som i de seneste uger. Personligt har jeg stor respekt for den indledende håndtering og det kæmpe ansvar, politikere og myndigheder har taget på sig efter bedste evne. Det er interessant og sigende, at vælgerne omfavner handling, forbud og patos fra landets ledelse uden rigtig at kende mellemregningerne eller alternativerne – men på mange måder forståeligt – at tilliden topper lige nu, fordi den politiske retning er tydelig, og det er rart med den tydelighed, for os borgere, der har valgt politikere til at repræsentere os. Det er lige før det komplekse og storpolitiske virker så letforståeligt, at vi ikke rigtig tænker så meget på dem, der får problemer på længere sigt eller de mindretal, der allerede har fået det på grund af den uomtvistelige handlekraft.

Men lige så interessant bliver det, hvad der sker med tilliden, når vi ser de regninger, der snart skal betales for den resolute og håndfaste indgriben. For lur mig, om ikke tilliden falder igen, når vi reelt finder ud af, hvordan beslutningerne under COVID-19 er blevet truffet og hvad de har af konsekvenser på længere sigt – og hvad man måske kunne have gjort i stedet for.

Det er værd at notere sig, at partiernes bandekrig begyndte allerede efter et par uger igen. Og nu kører spinkrigen om at spotte partipolitiske interesser i beslutningerne og ikke mindst at så tvivl om lederskabets intentioner inden for borgens murer og i medierne. Med rette overordnet set, for en regering SKAL udfordres, belastes af viden og hjælpes, så vores politiske landshold bestående af 179 folketingspolitikere kan bruge deres folkelige mandater til at lære af vores fejl, åbent og ærligt – og dermed gøre at løsningerne for fremtiden bliver endnu bedre. Svarene og indsigterne skal bare ikke gemmes væk af en afmarcheret offentlighedslov eller partipolitisk spin for egen vindings skyld.

Kan du tillade dig at gå og brokke dig over politikerne, når du ser igennem fingre med deres spin og vildledning, så længe du blot er enig i deres målsætning – eller din egeninteresse bliver opfyldt? Måske du skulle se dig selv i spejlet og bestemme dig for, at politikerleden ikke skal blive til vælgerlede, fordi du som vælger ser stort på fup og fakta, så længe du selv vinder på det til sidst. Altså det længste vi kan komme fra altruisme og det tætteste vi kan komme på rendyrket egoisme. Det giver svære vilkår for et lands sammenhængskraft og tillid til institutionerne på sigt, hvis først vi mister vores demokratiske og forbilledlige samfundsarkitektur. Når vi kollektivt ikke længere tror på, at det nytter noget, mister vi Danmark, som vi elsker. Måske ikke på mandag, men i den nære, demokratiske fremtid, der følte langt væk for dine forældre – men som vores børn står i om 10 år. Valget er dit.

René Gade (f. 1962) er iværksætter med erfaring i kommunikation, salg og markedsføring. Medlem af Folketinget for Alternativet 2015-2019. I maj lancerede han Lykkepartiet: www.lykkepartiet.dk. Udgivet 30/6

KLIMA

Sebastian H. Mernild: Klimaet kræver den samme krisebevidsthed som COVID-19 (5/5)

Med COVID-19-krisen ses det tydeligt, at politikerne har viljen til at omstille sig og træffe hurtige beslutninger, hvis de vil. Lad os få samme indstilling til klimakrisen, som til coronakrisen – at finde de nødvendige økonomiske midler, så vi er i stand til at omstille samfundet mod mere klimavenlige forhold og indfri den politiske klimamålsætning.

Hvis man i den seneste tid har set mod himlen, eller haft øje for forandringerne i vejret, vil det være tydeligt, at de sidste adskillige uger har budt på usædvanligt få skyer, mange solskinstimer og lidt nedbør – hvis man altså ser bort fra den sidste uge. Men vi skal ikke længere tilbage end til slutningen af 2019 eller begyndelsen af 2020, før situationen i landet var en ganske anden. Efteråret 2019 var det vådeste efterår i Danmark siden 1874, mens året 2019 som helhed tangerede nedbørsrekorden fra 1999. Marts 2019 og februar 2020 var de vådeste af slagsen siden 1874. Med de seneste voldsomme regnmængder først på året, primært i Jylland og på Fyn, opstod ét problem: oversvømmelser. Nu synes ét andet problem imidlertid at være på vej: tørke i vækstsæsonen.

Det er, som om vi generelt – ikke bare i det skitserede eksempel – bevæger os fra en yderlighed til en anden over forholdsvis kort tid og med ekstreme konsekvenser til følge for samfundet. Noget tilsvarende kan siges om årene 2017 og 2018, hvor efteråret 2017 var relativt vådt; det blev målt som den 9. vådeste efterårsperiode siden 1874. Til sammenligning var år 2018 varmt og tørt fra slut forår og juli ud, hvilket samlet set gjorde maj, juni og juli til de mest regnfattige af den tilsvarende tremåneders periode siden 1874. Disse nedbørsfattige måneder var forårsaget af længerevarende, stabile højtryksområder over Nord- og Vesteuropa, som formåede at holde lavtryk og nedbør på afstand af Danmark.

Det er, som om vi generelt –
ikke bare i det skitserede
eksempel – bevæger os fra en
yderlighed til en anden over
forholdsvis kort tid og med
ekstreme konsekvenser til følge
for samfundet

Der er betragtelige variationer i nedbør måned for måned og år for år tilbage til 1874, hvor DMI etablerede sit observationsnetværk. Vi ser, at variationerne fra år til år nu er større end tidligere, hvilket også gælder fra egn til egn. Samtidig ser vi, at antallet af tørvejrsg dage er faldet, og at antallet af dage med nedbørsekstremer er steget. Nedbørsstatistikkerne peger på, at der kan konstateres robuste ændringer i middelnedbøren og i forekomsten af mere ekstreme nedbørshændelser, hvilket ligger i tråd med, hvad FN's klimapanel (IPCC) peger på

som de vejrtyper, Danmark skal forvente at se mere til i takt med, at CO₂-koncentrationen og den globale opvarmning øges. Samtidig med, at Danmark gennemsnitligt er blevet vådere over tid, forekommer der nu også perioder med lidt eller ingen regn. Alt sammen i en tid, hvor den danske middeltemperatur er steget 1,4 grader Celsius, og globalt med 1,1 grader siden 1880. Samtidig er der siden 1970'erne påvist ændringer i hyppighed i nogle klima- og vejrekstremer fx. varmeekestremer som en konsekvens af forøgede energimængde i det globale klimasystem. Hvert af de seneste fire årtier har været varmere end noget foregående årti siden 1850, og 2010–2019 var således det varmeste årti, der er målt til dato. På den nordlige halvkugle var perioden 1990–2019 med stor sandsynlighed den varmeste 30-årige periode i de sidste 1400 år.

En varmere klode er lig forandringer

De observerede ændringer i klimasystemet fra 1950 og frem er af en uset karakter set i forhold til forudgående århundreder og i nogle tilfælde flere årtusinder. Lige nu opvarmes klimasystemet, hvilket bedst ses ved, at energien i oceanerne årligt øges. Havopvarmning dominerer energiforøgelse, der lagres i klimasystemet, og tegner sig for lidt over 90 pct. af energien akkumuleret i perioden fra 1971 og 2020.

At der sker en opvarmning af klimasystemet, er fuldkommen utvetydigt, da den samlede strålingspåvirkning fra den ændrede atmosfæriske sammensætning af kuldioxid, metan og lattergas er positiv og har medført et øget energioptag i klimasystemet – en sammensætning, der er sket på grund af historiske og igangværende udledninger af drivhusgasser til atmosfæren. Det største bidrag til ændringerne i strålingsbalancen skyldes en stigning i den atmosfæriske koncentration af CO₂ siden 1750.

Det har store konsekvenser til følge; over de sidste mange årtier har vi gennemsnitligt set, at indlandsisen og det antarktiske isskjold har mistet masse, at gletsjere kloden over er skrumpet ind eller helt forsvundet, og at den arktiske havis formindskes i omfang.

Tendenserne og forholdene er tydelige for såvel det antarktiske isskjold som for indlandsisen, hvor det gennemsnitlige årlige istab henholdsvis lå på omkring 219 ± 43 gigatons (2013–2017) og 220 ± 30 gigatons (2012–2017), hvilket er et betydeligt bidrag til de igangværende havstigninger verden over, der siden 2013 har ligget på 4,8 mm pr. år. Hastigheden i de globale havniveauændringer siden midten af det 19. århundrede har været større end gennemsnitshastigheden i de foregående to årtusinder. Alene i perioden fra 1902 til 2015 steg det gennemsnitlige globale havniveau med omkring 16 cm – naturligvis med regionale variationer til følge.

Vi er i dag der, hvor det samfundsmæssigt bliver for dyrt at sidde videnskabens advarsler overhørig, mens vi samtidig på ingen måde er på vej imod at indfri kravene i Paris-aftalen

Det bliver for dyrt at sidde videnskabens advarsler overhørigt

I forhold til 1880 (det førindustrielle niveau) vil den globale gennemsnitstemperatur forventeligt tidligst passere 1,5 grader Celsius i 2030 og mere end 3 grader i 2100, hvis udledningen af drivhusgasser fortsætter uændret.

Vi er i dag der, hvor det samfundsmæssigt bliver for dyrt at sidde videnskabens advarsler overhørigt, mens vi samtidig på ingen måde er på vej imod at indfri kravene i Paris-aftalen fra 2015. År 2019 var året, hvor der blev udledt mest CO₂ til atmosfæren på globalt plan og samtidig det år, hvor vi så det største gab mellem det, vi udledte, og det, vi burde udlede, for at imødegå Paris-aftalen. Man kan roligt sige, at den politiske klimahandlingsplan snegler sig af sted med det, vi har set af politiske tiltag i fx COP-regi (Conference of the Parties i UNFCCC, FN's klimakonvention).

Bekymrende er det, at videnskabens advarsler i adskillige årtier ikke har ført til politiske handlingsplaner med efterfølgende reduktioner af de globale CO₂-udledninger. Vi forventer, at klimarisici vil være endnu højere ved en global gennemsnitstemperatur på 2 grader Celsius end ved 1,5 grader; vi vil se nedbørsmangel og decideret tørke, og tilsvarende vil gøre sig gældende for de kraftige nedbørshændelser, som vil blive endnu værre. Det er på tide, at vi ikke sidder videnskabens advarsler overhørigt.

Vi er der, hvor en klimahandlingsplan skal søsættes, og hvor den grønne omstilling skal op i gear – hvor omstillingen kræver en betydeligt større indsats, end det vi har set til dato. Det gælder både i Danmark og internationalt. Nationalt kan vi håbe på, at anbefalingerne fra de 13 klimapartnerskaber, der blev færdigstillet i marts, kan være med til at sætte endnu mere gang i den hjemlige grønne omstilling, også til gavn for verdenen omkring os. En ting er anbefalingerne fra klimapartnerskaberne, noget andet er den politiske vilje til at indfri disse anbefalinger.

Med Covid-19-krisen på nethinden ses det tydeligt, at politikerne har viljen til at omstille sig, træffe hurtige beslutninger samt levere hurtige lovgivninger, hvis de vil. Lad os få samme indstilling til klimakrisen, som til coronakrisen – nemlig, at finde de nødvendige økonomiske midler i de ”dybe lommer”, så vi er i stand til at omstille samfundet mod mere klimavenlige forhold og indfri den politiske klimamålsætning. Der synes ikke længere at være nogen undskyldning for ikke at gøre noget politisk – vi har viden, teknologi og de økonomiske midler til at reducere og fjerne CO₂ fra atmosfæren. Lad os også få det politiske arrangement op i gear, så vi kan få en anvendelig klimahandlingsplan. For jo længere vi venter, jo højere bliver risiciene for klimaekstremer i fremtiden.

Lad os også få det politiske arrangement op i gear, så vi kan få en anvendelig klimahandlingsplan. For jo længere vi venter, jo højere bliver risiciene for klimaekstremer i fremtiden

---

Sebastian H. Mernild (f. 1972), ph.d. og dr.scient., er professor i klimaforandringer og glaciologi ved universiteterne i henholdsvis Bergen og Sogndal og adm. direktør for Nansen Centeret, Bergen. SHM er hovedforfatter på FN's klimapanel (IPCC) kommende hovedrapport, der udkommer i 2021. Udgivet 5/5

Lars Aagaard: Klimakampen skal vindes med grønne skattelettelser. CO2-afgifter må vente lidt endnu (2/5)

Vi skal nå vores ambitiøse klimamål, samtidig med vi skal styrke vores økonomi – og det kan vi godt. Men det indebærer skattelettelser, der fremmer klimaet og giver danskerne flest penge muligt til forbrug, og så indebærer det, at vi fremrykker vores grønne investeringer. CO2-afgifter må vente og indføres i etaper og i koordinering med andre lande, når økonomien tillader det.

Efter uger med isolation, karantæne, usikkerhed og angst for sygdom og smitte, er vi begyndt at stikke næsen udenfor igen. Nogle har mistet deres kære, og den ukendte sygdom lurser stadig derude. Og i Danmark og i resten af verden er økonomien kuldslået i en grad, der aldrig er set i fredstid. Hvor vi for blot et par måneder siden talte om vækst og bugnende råderum, ser vi nu ind i recession og krise. Faktisk ser vi ind i to kriser, for klimakrisen, der for et par måneder siden var den eneste krise, vi talte om, er ikke forsvundet. Heldigvis heller ikke fra den offentlige debat.

Jeg skal forskåne læseren for et Churchill-citat, men der rejser sig i samfundet en konsensus om, at coronakrisen ikke må gå til spilde, og at dens løsning er en enestående chance for at gøre det klimarigtige – helt fra begyndelsen. Da vi lige nu er tvunget i knæ, er det kun én måde at genstarte både økonomien og klimakampen: med kærlighed.

Kærlighed og skattelettelser

Enhver økonoms definition af kærlighed er skattelettelser. Og det er også det, der er brug for nu. Men det skal være de rigtige skattelettelser. Det skal være dem, der fremmer klimaet og giver danskerne flest penge muligt til forbrug. Det Økonomiske Råd har for nylig foreslået at nedsætte elafgiften for at kickstarte både økonomi og klimakamp. Det er fornuftigt, fordi strømmen er stærkt på vej mod at blive 100 pct. grøn, og vi skal bruge meget mere af den i opvarmning, elbiler, tung transport og, på lidt længere sigt, fly.

Faktisk ser vi ind i to kriser, for klimakrisen, der for et par måneder siden var den eneste krise, vi talte om, er ikke forsvundet

---

Men en generel nedsættelse af elafgiften er dyr for statskassen her og nu. Med fordel kunne man skære helt ind til benet og i første omgang nedsætte afgiften til elvarme. Kombineres det med økonomisk hjælp til at skrotte landets 80.000 oliefyr, vil man udfase olien i opvarmningen, hjælpe de små håndværksvirksomheder og lede borgernes og virksomhedernes økonomiske opmærksomhed hen på eldrevne varmepumper fremfor naturgas.

Samtidig ved vi også, at der bliver behov for at fremrykke grønne investeringer, så krisens arbejdsløse får job og løn igen. Vi har brug for at investere i et forstærket elnet, der kan håndtere forbrugernes stigende efterspørgsel. Vi får brug for flere ladestander til elbiler.

Vi ved, at en del af de danske boliger er utætte og energikrævende og får brug for energirenovering. Vi ved, at der skal bygges flere vindmøller på land og hav støttet af solceller på markerne. Vi ved, at industrien skal skifte fra gas til el og varmepumper. Og vi ved, at der skal bygges store industrielle anlæg, der kan omdanne vind til brint og derfra videre til brændstoffer, der umiddelbart kan anvendes i transportsektoren. Det er bare at gå i gang, så snart regering og folketing siger til.

CO2-afgifter er problematiske og skal introduceres med varsomhed

Mens coronakrisen kræver en blød hånd, så vindes klimakampen ikke på økonomisk kærlighed og kildevand alene. På længere sigt må der også mere håndfast overtalelse til i form af afgifter. I klimamæssig sammenhæng skal det være CO2-afgifter. Spørgsmålet er ikke så meget, om vi skal dreje på den knap; det er mere, hvor hårdt skruen skal strammes, hvornår den skal det, og hvem den skal omfatte.

En høj, generel CO2-afgift vil ramme energikrævende industri og landbrug unødigt hårdt og risikere at sende produktion ud over grænserne til lande, der, i forhold til Danmark, er bagud på grøn produktion. Derfor skal en CO2-afgift differentieres og må nødvendigvis indføres i etaper. Første skridt kunne være at målrette den mod den energi, som anvendes uden for det europæiske CO2-kvotestystem, hvilket DI blandt andre har forslået.

For modstanden mod en høj CO2-afgift er forankret i en berettiget frygt for, at de vil ramme danske producenter og ikke deres udenlandske konkurrenter

En CO2-afgift bør desuden indføres i tæt samarbejde med omkringliggende lande. Det diskuteres på europæisk plan, om en række lande – fx de rigere lande i det gamle Vesteuropa – kunne indføre en mere ensartet CO2-beskatning. De tanker bør Danmark støtte. For modstanden mod en høj CO2-afgift er forankret i en berettiget frygt for, at de vil ramme danske producenter og ikke deres udenlandske konkurrenter. En stigende CO2-pris på det europæiske marked, og en mere ensartet europæisk CO2-beskatning for det, som ligger udenfor kvotestystemet, er det bedste middel og derfor et, der skal forfølges.

Regering og folketing ejer startknappen

Vi ved, hvad der skal til for at nå det lovfæstede mål om at reducere Danmarks CO2-udledninger med 70 procent i 2030 i forhold til niveauet i 1990. Vi har virkemidlerne. Men vi skal bytte om på rækkefølgen af, hvornår vi anvender dem, så vi starter med en økonomisk kærlig omfavelse.

Regering og folketing ejer startknappen. Hvis de bruger den, så kan vi overvinde den økonomiske krise og bekæmpe klimakrisen på samme gang. Det betyder ikke, at klimakrisen er overvundet, efter vi har lettet skatter her og nu og fremrykket grønne investeringer de kommende to år. Vi har stadig brug for en langsigtet strategi og en klimahandlingsplan, hvis vi skal nå det ambitiøse mål. Og det skal vi.

Hvis vi fremrykker grønne investeringer her og nu, så taber vi ikke terræn. Vi rejser os økonomisk efter coronakrisen, og vi er fortsat iklædt en international grøn førertrøje og

står godt rustet til den kommende langsigtede klimahandlingsplan. På den måde kan energi- og forsyningssektoren øge aktiviteten i dansk økonomi.

Vi ved, hvad der skal til for at nå det lovfæstede mål om at reducere Danmarks CO₂-udledninger med 70 procent i 2030 i forhold til niveauet i 1990. Vi har virkemidlerne. Men vi skal bytte om på rækkefølgen af, hvornår vi anvender dem, så vi starter med en økonomisk kærlig omfavelse

---

Lars Aagaard (f. 1967) har været adm. direktør i Dansk Energi siden 2009. Udgivet 2/5 2020

Lars Køhler: 33 pct. af søndagens klimaaftales CO₂-reduktioner skal komme fra en uprøvet CO₂-fangst-teknologi. Alligevel markerer aftalen et positivt vendepunkt (23/6)

Søndagens klimaaf­ta­le er en blanding af gode tiltag, lyspunkter, huller, hjørnespark og farlig teknologifiks. Men det, der virkelig er iøjefaldende, er, at dansk politik endelig ser ud til at have fundet modet til at indføre en længe savnet grøn afgiftsreform og en helt nødvendig CO₂-afgift. Men de er også begyndt at se CO₂-fangst som en stor del af den grønne omstilling, hvilket er et principielt valg, der fortjener at blive diskuteret indgående i den kommende tid.

SÅ LANDEDE der endnu en klimaaf­ta­le. En af mange delaftaler, der skal lukke afgrunden mellem den nuværende klimapolitik og målsætningen om 70 pct. CO₂-reduktion i 2030. Denne gang handlede det om energi og industri. Aftalen lukkede ca. 14 pct. af vejen til mål, og resten af delaftalerne er sat på standby til efteråret. Med den travlhed, klimakrisen fordrer, kan man undre sig, om det er den rette tid til standby? Det er det næppe, men lad os nu forholde os til det, aftalen indeholder – og hvad den mangler.

Vigtigst af alt er aftalen indgået mellem en bred aftalekreds. Det er både vigtigt for aftalens holdbarhed og for den videre proces med de resterende delaftaler og mod de 70 pct. Vi har brug for stabilitet og politisk ejerskab. Det fik vi. Og det kan man kun glæde sig over.

Aftalen indeholder mange gode tiltag. Vigtigst af dem alle er i mine øjne lovningen om en grøn afgiftsreform og en CO₂-afgift. I alt for mange år er forureneren sluppet afsted med at lade resten af samfundet betale for deres forurening. Det skal nu være slut. Udfordringen bliver at møde de mange forskellige samfundshensyn, som en CO₂-afgift vil påvirke. Det er hensyn, der gør, at vi hører en række politiske krav, når talen falder på en CO₂-afgift. Jeg nævner i flæng: Den må fx ikke koste job, vækst, konkurrencekraft, sammenhængskraft eller social balance. Den må heller ikke gøre det dyrere at være dansker eller skade velfærdssamfundet. Det bliver ikke nemt at samle de tråde og vi er langt fra i mål. Men denne aftale er første skridt på vejen.

Vigtigst af alt er aftalen indgået mellem en bred aftalekreds. Det er både vigtigt for aftalens holdbarhed og for den videre proces med de resterende delaftaler og mod de 70 pct. Vi har brug for stabilitet og politisk ejerskab. Det fik vi

---

Andre positive elementer er, at afgiften for elbaseret overskudsvarme frafalder. Det gør udnyttelsen af overskudsvarmen mulig, hvilket var på høje tid. Derudover droppes forbrugerbindingen til naturgas, og der sættes energisparekrav til statens bygninger. Dog mangler der i den grad fokus på kommunale, regionale og private bygninger. Der sigtes

desuden mod en udfasning af olie- og gasfyr. Det skal dog ske ved hjælp af løse tiltag, frivillighed og støtteordninger og ikke med krav og forbud. Et andet positivt element er, at vindmølleloftet udskydes til 2040. Det burde være droppet helt, men igen er der alligvel tale om fremskridt. Endelig investeres der massivt i CCS (Carbon Capture and Storage), en teknologi der hiver CO₂ ud af skorstene eller direkte ud af atmosfæren, hvilket – som jeg forklarer nedenfor – dog ikke udelukkende er en god investering.

KLIMAPOLITIK ER IKKE nemt. Selv i det positive er der problemer og mangler at finde. Så lad os se lidt nærmere på de hovsa-løsninger, huller og hjørnespark, aftalen også indeholder.

Den vigtige grønne afgiftsreform skydes til hjørne. Nok fordi den som nævnt er så fuld af snubletråde og politiske slagsmål, at det vil tage lang tid at strikke den sammen til en spiselig størrelse. Det gælder både med hensyn til de politiske kompromiser, men også med hvordan en sådan afgift skal administreres. Man kunne sagtens have kommet nærmere på noget mere konkret om ambitionsniveauet ved fx at præcisere, hvor høj afgiften skal blive, når den er indfaset, eller hvor stor klimaeffekt man ønsker at opnå gennem afgiftsreformen.

Problemet er, at når elvarmeafgiften sænkes til EU's minimumsniveau, så sender vi det forkerte signal til forbrugerne, der vil øge deres forbrug, selvom vores el mange år frem i tiden stadig vil være baseret på fossile brændsler og den førnævnte biomasse

Aftalen indeholder også to nye energiøer; en ved Bornholm og en i Nordsøen. Det er spændende højtflyvende visioner, også selvom en COWI-rapport konstaterer, at det er dyrere end konventionel havvind. Det, der mangler, er en indbygget garanti for, at det ikke bremser udbygningen af vores havvind. Derudover er det værd at bemærke, at det at insistere på at få dem op inden 2030 kan ende med at gøre vejen til klimamålsætningerne dyrere og mere besværlige end nødvendigt. I forlængelse af de to forbehold, bør man også spørge, hvor finansieringen er. I flot embedsmandssprog står der, at partierne bag aftalen er ”enige om, at etableringen af energiøerne [...] skal tage udgangspunkt i principperne fra Energifaen 2018, som fastslår, at havvind fremadrettet så vidt muligt skal være markedsdrevet uden offentlig støtte”. Held og lykke med det.

Et andet centralt element i aftalen involverer biomasse, der udgør ca. 2/3 af vores såkaldte vedvarende energi i Danmark, selvom det er et brændsel som ved afbrænding vel at mærke udleder CO₂ – et mørkt hul i den danske grønne selvforståelse. Biomassen er rigtignok vedvarende, for der kan altid plantes nyt, men i en tid, hvor vi skal skære drastisk ned for vores udledninger, er den ikke klimavenlig. Vi har simpelthen travlt. Aftalekredsen vil stille krav til bæredygtighed. Det er fint og i øvrigt et krav fra EU's side, men regeringens egne embedsmænd har for nyligt vurderet, at krav ikke er tilstrækkeligt til at sikre bæredygtigheden. Og så parkeres de nødvendige tiltag for at udfase biomassen i en aftale om, at regeringen skal se på forsyningssikkerhed og omkostninger for forbrugeren.

Aftalen indeholder ikke noget med at kigge på en biomasseafgift eller på de globale klimaeffekter, der kommer af, at vi hvert år importerer enorme mængder fast biomasse (ca. 37 pct.) for at brænde det af.

Det er derudover vigtigt, at der bliver taget fat på omstilling af individuel opvarmning, men tilskud og kæmpe afgiftslettelser på elvarme, som der lægges op til i aftalen, er imidlertid ikke vejen frem. Problemet er, at når elvarmeafgiften sænkes til EU's minimumsniveau, så sender vi det forkerte signal til forbrugerne, der vil øge deres forbrug, selvom vores el mange år frem i tiden stadig vil være baseret på fossile brændsler og den førnævnte biomasse. Hvorfor supplerer man ikke i stedet tilskud til udfasning af olie og gasfyr med en dato for et endeligt stop?

Det er i mine øjne et kæmpe problem, og det er et nærmest uhyggeligt bevis for, hvor langt bagud vi er. Carbon Capture and Storage er kun blevet nødvendigt, fordi vi netop har sløset de sidste 30 år væk i snak og manglende handling

---

OG SÅ VAR DER DEN FØRNÆVNTTE CCS-TEKNOLOGI (Carbon Capture and Storage), der spiller så fremtrædende en rolle i aftalen. Faktisk udgøres hele 33 pct. af aftalens CO₂-reduktion af netop denne teknologi – 0,9 ud af aftalens 2,7 mio. ton CO₂e. Det er en uprøvet teknologi, der reelt stadig er på forsøgsstadiet. En teknologi, som stort set alle klimamodeller alligevel regner med, men som ingen endnu har kunnet dokumentere kan opskaleres i den skala, der ligger til grund for beregningerne. En teknologi, der burde bruges som en backup-løsning, hvis klimasystemerne løber fra os. Men nu står det meget klart, at tiltaget skal i brug som et håndgribeligt værktøj.

Det er i mine øjne et kæmpe problem, og det er et nærmest uhyggeligt bevis for, hvor langt bagud vi er. CCS er kun blevet nødvendigt, fordi vi netop har sløset de sidste 30 år væk i snak og manglende handling. Det skræmmer mig, at vi nu så konkret som det ses i denne aftale er begyndt at indarbejde en lottokupon som løsning på menneskehedens allerstørste problem, fordi vi ikke har modet til at tage fat, hvor det kan mærkes af os alle.

Søndagens klimaafale er en blanding af gode tiltag, lyspunkter, huller, hjørnespark og farlig teknologifiks. Men det, der virkelig er iøjefaldende, er, at dansk politik endelig ser ud til at have fundet modet til at indføre en længe savnet grøn afgiftsreform og en helt nødvendig CO₂-afgift, samt at de nu er begyndt at se CCS som en stor del af den grønne omstilling. Et principielt valg jeg synes fortjener at blive diskuteret indgående i den kommende tid. For det er i mine øjne en helt forkert vej at gå.

Det er nu vigtigt, at de næste omgange af klimaplanen sætter farten gevaldigt op og undlader at sparke mere til hjørne. Der er meget lang vej til de 70 pct., og de rigtigt svære områder som transport og landbrug ligger stadig forude, og vi har helt enkelt ikke længere tid eller råd til at skubbe ting foran os.

Der er meget lang vej til de 70 pct., og de rigtigt svære

områder som transport og
landbrug ligger stadig forude,
og vi har helt enkelt ikke
længere tid eller råd til at
skubbe ting foran os

Lars Køhler (f. 1975) er Energi- & Klimarådgiver hos Rådet for Grøn Omstilling. Han er uddannet arkitekt fra Kunstakademiets Arkitektskole og passivhusdesigner fra Passivhus Instituttet i Darmstadt. Han var i 2008 med til at opstarte et tværfagligt netværk til fremme for bæredygtighedsideologien Cradle to Cradle og cirkulær økonomi. Han har arbejdet med bæredygtighed og grøn omstilling i samfundet i 15 år. Udgivet 23/6

Haslebo og Langhoff: Regeringens klimaaf tale er endnu en hensigtserklæring, som forråder fremtiden (23/6)

Søndag nat præsenterede regeringen en klimaaf tale, der bringer skam over Danmark som et påstået grønt foregangsland og alle de partier, der står bag den. Klimahandlingsplanen og Socialdemokraternes fortsatte modstand mod en CO₂-afgift og dermed det princip, at det skal koste noget at ødelægge klimaet, er det seneste udtryk for, at regeringen ikke er grøn.

Opgaven, som verdens ledere står over for med hensyn til det, der bliver kaldt klimakrisen, men egentlig er en ødelæggelseskrise, blev i 2018 formuleret ret tydeligt af IPCC. Hvis vi ønsker en nogenlunde tålelig fremtid, og en nogenlunde beboelig planet, så kræver det omgående og grundlæggende forandringer af alle sektorer.

Der er ikke plads til megen fortolkning. Det er en bunden opgave, og den blev også udtrykt ved det seneste folketingsvalg, hvor danskerne sendte det tydeligste grønne signal nogensinde.

Det er nu omtrent et år siden, og det blev tirsdag nat markeret med en klimaaf tale indgået og fejret af stort set hele Folketinget. Aftalen indeholder gode delelementer, og at de ikke er blevet indført tidligere, kan man kun ryste på hovedet ad. Men det væsentligste er dog det, der ikke er med. Og hvad det fortæller os om regeringen og dens støttepartier.

Op til forhandlingerne havde snart sagt alle fra De Konservative til Enhedslisten og fra Cepos til Concito nemlig anbefalet den afgift på CO₂, der vil betyde, at det fremover vil koste noget at ødelægge naturen og klimaet. Det er efterhånden kun Socialdemokratiet, der fortsat stritter imod.

Det har dermed taget regeringen og støtter et år, et helt år, at nå frem til at iværksætte en undersøgelse af mulighederne for en CO₂-afgift. Og det har selvsamme partier den frækhed at fejre og svøbe ind i selvhyldelse. Det er skammeligt

---

Og deres hårdnakkede modstand kom også til udtryk i aftalen, der ikke indeholder en afgift på fortsatte ødelæggelser. Den indeholder blot en beslutning om – ikke nu, men engang til efteråret – at undersøge, hvordan en grøn skattereform kan se ud, og om den kan indeholde

den CO2-beskatning, som alle af betydning – minus Socialdemokratiet – vil have. Og efter præsentationen var det endda finansminister Nicolai Wammen magtpåliggende at [understrege](#), at en grøn skattereform ikke behøver at indeholde den hildede CO2-beskatning.

Det har dermed taget regeringen og støtter et år, et helt år, at nå frem til at iværksætte en undersøgelse af mulighederne for en CO2-afgift. Og det har selvsamme partier den frækhed at fejre og svøbe ind i selvhylde. Det er skammeligt.

Klimahandlingsplanen og Socialdemokraternes fortsatte modstand mod en CO2-afgift og dermed det princip, at det skal koste noget at ødelægge klimaet, er dermed seneste udtryk for, at regeringen ikke er grøn. Det kan og må ikke kaldes grønt fortsat at stå bag ødelæggelser af klimaet og dermed livets grundlag – uagtet, om man så vil ødelægge lidt langsommere end nogle andre. Og det er den grundlæggende mangel hos denne aftale såvel som hos regeringen: At de ikke tager klart afstand fra ødelæggerne.

Det er selvfølgelig en skør klima-virkelighedsflugt overhovedet at inkludere sig på en samtale om, at ødelæggelserne kan og må fortsætte, så længe ødelæggerne blot betaler et eller andet for det. Ødelæggelsesimperialismen anført af de globale udledningsmastodonter og deres politiske kollaboratører, der prædiker fortsat overforbrug har allerede opvarmet kloden med 1,1 grader med ubegribelige katastrofer til følge. Og det omtales alligevel som varianter af flot, hvis vi begrænser ødelæggerne til at varme kloden op med 2 grader – med endnu værre katastrofer til følge.

Nuvel, det vil formentlig næppe overraske nogen, at Modstandsgruppen Guerilla, der har som mål, at menneskeheden omgående vender global opvarmning til nedkøling, så klimaet bringes tilbage til dets præ-industrielle og yderst gunstige plateau, er kritiske over for regeringen. Vi presser på for, at vi omgående begynder at reparere på de ødelæggelser, rovdriftsimperialisterne allerede har forvoldt, fremfor blot engang i fjern fremtid at stoppe med at forvolde flere.

Men vores kritik stikker dybere end som så. Den amerikanske klima- og menneskeheds-aktivist Bill McKibben har berømmet sagt, at en langsom sejr er det samme som et nederlag. Men hvad mener han egentlig med det?

Og nu har vi så fået endnu en hensigtserklæring. Partierne på Christiansborg bør spørge sig selv, om efterårets undersøgelse mon udgør den slags handling, IPCC kalder på?

Han mener selvfølgelig kort fortalt, at ødelæggelseskrisen, som klimakrisen rettelig burde kaldes, hvor en horde af udledningsmastodenter med egen berigelse for øje, driver rovdrift på mennesker og den natur vores skæbne er vævet sammen med – selve livets grundlag – har en udløbsdato. At kræfter så voldsomme, at de er udenfor vores kontrol, på et tidspunkt vil være armeret i et sådan omfang, at de endegyldigt cementerer civilisationens undergang. At den virkelighed – der er regeret af fysikkens love og som alle aktører, inklusiv de småskridts-fejrende politikere, er underordnet – længe har krævet af menneskeheden, at vi stopper med at ødelægge. Og at det på et tidspunkt – måske allerede i 2030 – er for sent.

Og nu har vi så fået endnu en hensigtserklæring. Partierne på Christiansborg bør spørge sig selv, om efterårets undersøgelse mon udgør den slags handling, IPCC kalder på? Og så, med nye indsigter i bagagen, bør de omgående undskylde for gårsdagens aftale og fejringer af samme.

Vi mener, at de politiske partier gør sig til kollaboratører for den fortsatte ødelæggelse af livets grundlag. Eller det er faktisk ikke noget, der er til fri fortolkning. Det gør de. Der er fodnoter og kommaer til forskel på dem, og så dem, der i spidsen af verdens mastodont-udledere, ødelægger livets grundlag.

Den politiske filosof, Adam Smith, advarede i Theory of Moral Sentiments fra 1759 mod, at mennesket blev så forblændede og forelskede i egne systemer, at det ikke ville kunne tåle selv de mindste afvigelser fra dem og ville forsvare dem for enhver pris – og det endda uden at skele til den fælles interesse. Det er i dag virkelighed.

Det er netop sådan et slaveri af et system, der så tydeligt ødelægger livets grundlag, aftalen skriver de fejrende politikere ind i. Og dermed – al den stund, at vi lader dem styre Danmark – skriver hele nationen ind i.

Og derfor bør hverken de eller deres aftaler fejres. De bør højt og tydeligt anklages for virkelighedsflugt og fremtidsforræderi.

Vi mener, at de politiske partier gør sig til kollaboratører for den fortsatte ødelæggelse af livets grundlag. Eller det er faktisk ikke noget, der er til fri fortolkning. Det gør de. Der er fodnoter og kommaer til forskel på dem, og så dem, der i spidsen af verdens mastodont-udledere, ødelægger livets grundlag

---

Magnus Luca Harald Haslebo (f. 1982) er uddannet journalist og cand.public, forfatter og tidl. pressechef i Alternativet. Rune Langhoff (f. 1983) er tidl. presseansvarlig ved Alternativet og tidligere pressechef ved WWF København. Udgivet 23/6

Theresa Scavenius: Fra konkurrencestat til klimastat (11/6)

Staten skal bedømmes på sin evne til at undgå samfundsmæssige chok og fastholde og beskytte borgernes retssikkerhed selv i krisetider. Og den test bestod konkurrencestaten ikke. Derfor skal den skiftes ud.

Her på vej ud af coronakrisen er det vigtigt at gøre status. For at lære af fortiden og for at ruste os til næste lignende krise, som vil komme før eller siden. I denne læringsproces er det vigtigste spørgsmål: Hvorfor endte vi i en situation, hvor hele verdens økonomiske og politiske system helt eller delvist måtte sættes på pause for at kontrollere, styre og inddæmme en smitsom virus? Hvorfor var vi ikke bedre forberedte?

Her kan selvfølgelig nævnes en lang række forhold, der går lige fra bestilling og lagring af værnemidler til den politiske kommunikation og magtrelationerne mellem WTO, EU, de danske sundhedsmyndigheder osv. Alle disse forhold bør kortlægges – ideelt bør der nedsættes en europæisk eller endda global kommission, der kan samle erfaringerne fra Danmark og resten af verden og bidrage til at skabe et europæisk og internationalt netværk, der hurtigt kan aktiveres for at undgå noget lignende.

Men vi skal også starte en national diskussion af, hvordan vi vil træffe beslutninger i krisetider, samt hvordan vi mener, at vi bør svare på de vigtigste etiske dilemmaer, som følger i kølvandet på en hård og udemokratisk håndtering af en sundhedskrise. Hvordan kan vi hæve vores tærskel for, hvilke kompromiser vi skal indgå, så vi er trænet til at se, at vi ikke behøver at gå på kompromis med vores hårdt tilkæmpede civile borgerrettigheder for at redde menneskeliv?

For det er den åbne og oplyste offentlige debat, som skaber den sikreste model for at undgå fejl. Det viser forløbet omkring Statens Serum Institut: Så længe alt datamaterialet bag regeringens beslutninger ikke er blevet offentliggjort endnu, kan kompetente borgere og forskere ikke følge konstruktivt og kritisk med i myndighedernes beslutninger. Og det skaber en usikkerhed, især når Statens Serum Institut som alle andre institutioner og aktører begår fejl, regner forkert og nogle gange sætter nogle forkerte præmisser op.

Ud over bedre adgang til beslutningsgrundlaget for den politiske krisehåndtering er der et andet alvorligt problem med den pause, retsstaten i øjeblikket er blevet sat på. Ja, jeg ved godt, at det der med retsstaten for mange mennesker er blevet noget underligt diffust noget. *Hvad betyder det egentlig? Er det nu så vigtigt? Mette Frederiksen er jo så sød, så det går nok alt sammen.* Til alle jer, som tvivler: Tænk over, hvilken type af information I gerne vil have adgang til. Vil I gerne kunne læse noget sandt i avisen? Høre kritiske stemmer? Vil I gerne have, at jeres børn lærer kritisk tænkning i skolerne? Eller er I parate til ikke at vide, hvad der er sandt eller falsk i forhold til klimakrisen fx? Sandt eller falsk i forhold til regeringens politik? Sandt eller falsk, i forhold til hvad der sker rundt om jer – som I ikke lige umiddelbart kan se?

Selvom vi rent praktisk er på vej ud af coronakrisen, er lovgivningen ikke fulgt med endnu. Vi lever stadig i en retsstatsmæssig undtagelsestilstand, hvor sundhedsministeren kan udnytte 'hasteloven' til at indføre en række drastiske tiltag – uden at have nogen juridisk eller anden faglig begrundelse. Indtil videre gælder denne hastelov indtil marts 2021. Hvorfor marts 2021?

Der er ingen sundhedsfaglige argumenter for den. Ingen demokratiske. Ingen praktiske. Så jeg mener ikke, at vi stiltiende skal se på, mens retsstaten stille og roligt bliver undermineret og tilbagerullet på samme måde som i resten af verden.

Vi skal prise os lykkelige for, at vi er i Danmark og ikke i fx Hongkong, hvor hele den demokratiske oppositionsbewægelse er blevet fængslet. Eller i Ungarn og Østeuropa, hvor alt, hvad der hedder demokrati og retsstat, er ved at blive tilbagerullet.

Men selvom vi i Danmark står bedre, skal vi være opmærksomme på de tendenser og politiske skred, der sker i øjeblikket. Og vi skal huske på, at vi kun kan kæmpe for vores medsøstre og -brødres rettigheder i resten af verden, hvis vores egen retssikkerhed er stabil. Derfor mener jeg, at det er vigtigt, at vi alle kræver et øjeblikkeligt stop for hasteloven.

Den første lære af coronakrisen bør være, at vi – *fordi* vi var uforberedte – kom til at gå for meget på kompromis med retsstaten og de demokratiske spilleregler.

Konkurrencestatens fallit

Hvilken viden har vi behov for for at undgå så dramatiske tiltag for at håndtere en krise, der kunne have været håndteret meget mere simpelt?

Et af de mere grundlæggende svar er, at konkurrencestaten er skyldig i coronakrisen, fordi den repræsenterer den politiske tankegang, som i 30 år har fokuseret på at omdanne den offentlige sektor således, at den administrativt ligner en privat virksomhed.

Denne omkalfatring er sket langsomt og gennem en række store og små reformer af politiet, universiteterne, sundhedssektoren etc. Tilsammen har alle disse reformer ændret logikken i den offentlige sektor: Embedsfolkene arbejder anderledes, den måde, hvorpå ministerierne og styrelserne administrerer deres ressortområde, er anderledes, og den måde, penge kanaliseres rundt mellem de offentlige myndigheder, er anderledes.

Konkurrencestaten kan ikke forberede samfundet på store samfundsmæssige kriser, fordi den fokuserer på at skabe de mest effektive arbejdsgange nu og her og på at skabe økonomisk aktivitet og vækst i samfundet – igen nu og her.

Det er alt sammen meget værdifuldt [LJ2], fordi omfattende statsapparater meget hurtigt henfalder til et tungt, ineffektivt bureaukratisk styre, som dræber borgernes og virksomhedernes virkelyst og muligheder for at bidrage til samfundet med nye kreative løsninger, produkter og teknologier. Sovjetunionen og andre meget statsstyrede samfund er klare hi-storiske eksempler på, hvor ufrugtbar en ekstremt centralistisk og partistyret stat kan være.

I stedet fik vi skabt en mere agil offentlig sektor i Danmark. Skabt en bedre balance mellem den private og den offentlige sektor. Men udfordringen i dag har derfor skiftet karakter. Det er ikke den tunge, bureaukratiske stat, som er problemet. Det er derimod den slanke stat, som er problemet. For den har mistet kapacitet til at håndtere de samfundsmæssige kriser, som ikke har en markedsdimension, men som netop kræver politiske beslutninger og etiske valg.

Vi har 'løst' coronakrisen i Danmark. Men at adressere krisen, når den er her, er ikke den egentlige test. En velfungerende, resilient og robust stat skal kendes på evnen til at *undgå* samfundsmæssige chok og fastholde og beskytte borgernes retssikkerhed selv i krisetider.

Konkurrencestaten har tjent sit formål. Og den havde en række indbyggede fejl i sig. Nu er opgaven at løse dem – at finde en vej ud af konkurrencestaten og hen imod en mere agil og ressourcestærk stat, der evner at aktivere både samfundets demokratiske ressourcer og ny forskning, før den næste krise truer.

Konkurrencestaten har med andre ord ikke fundet den rette balance mellem borgernes frihed, markedernes effektive prisregulering samt en central statslig regering med det overordnede ansvar for krisestyring.

Det arbejde, der forestår efter coronakrisen, skal ikke fokusere alene på enkelte sundhedspolitiske forbedringer, men også mere generelt: Kigge på, hvordan den offentlige sektor opererer, og hvordan relationen mellem private og statslige aktører fungerer.

Det gode eksempel

Vores bedste styrke i Danmark er vores evne til at samarbejde på tværs af interesser, politiske skel og forskellige sektorer. Og motoren for dette samarbejde er et frit og tillidsbaseret demokratisk samfund, hvor alle aktører stoler på hinanden.

For vi ved godt, at vores bedste konkurrenceparameter i en global brutal verden ikke er laveste fællesnævner. Vi vinder ikke konkurrencen med Kina ved at sænke folks lønninger. Vi vinder ikke konkurrencen med USA ved at svække borgernes adgang til gratis sundhed. Og vi vinder ikke konkurrencen med resten af Europa ved at være hardliners over for vores naboer eller politisk allierede.

Vi vinder derimod den politiske kamp med Kina, USA og resten af Europa ved at være det gode eksempel. Eksemplet, der viser, at det er muligt at være et af de rigeste lande i verden – samtidig med at der ingen arbejdende fattige er. Eksemplet, der viser, at offentlig sundhed med lige adgang for alle er det system, som sikrer den bedste sundhed for alle – rig som mindre bemidlet. Eksemplet, der viser, at komplekse samfundsproblemer ikke skal løses med hård magt – men derimod med blød magt og civil-organisatoriske komplekse modeller.

Og det kræver en videreudvikling af konkurrencestaten. En videreudvikling, der går i retning af det, jeg kalder en klimastat – dvs. hvor både klima, miljø og mennesker indgår i de økonomiske modeller.

Her skal den offentlige sektor ikke efterligne den private sektor, men derimod give plads til, at den private sektor kan fungere mest effektivt og klima- og miljøvenligt – ved at staten netop regulerer alt det, som ikke kan få en pris på markedet, som fx sundhedskriser og andre samfundsmæssige chok.

Coronakrisen tydeliggør, at konkurrencestaten er utilstrækkelig, når gælder politisk planlægning og håndtering af store kriser og chok. Det er derfor vigtigt, at vi nu begynder at reformere konkurrencestaten hen imod en klimastat, så vi bedre er i stand til at forberede, planlægge og afbøde de kommende store samfundsmæssige chok, der vil blive forårsaget af globale klimaforandringer.

Theresa Scavenius (f. 1984) er ph.d. i statskundskab, Københavns Universitet og lektor og forsker på Aalborg Universitet København i klimapolitik og demokrati. Hun har tidligere været både folketingskandidat og kandidat til at blive politisk leder for Alternativet. Hun meldte sig dog ud af partiet i marts 2020. Udgivet 11/6 (i RÆSON42)